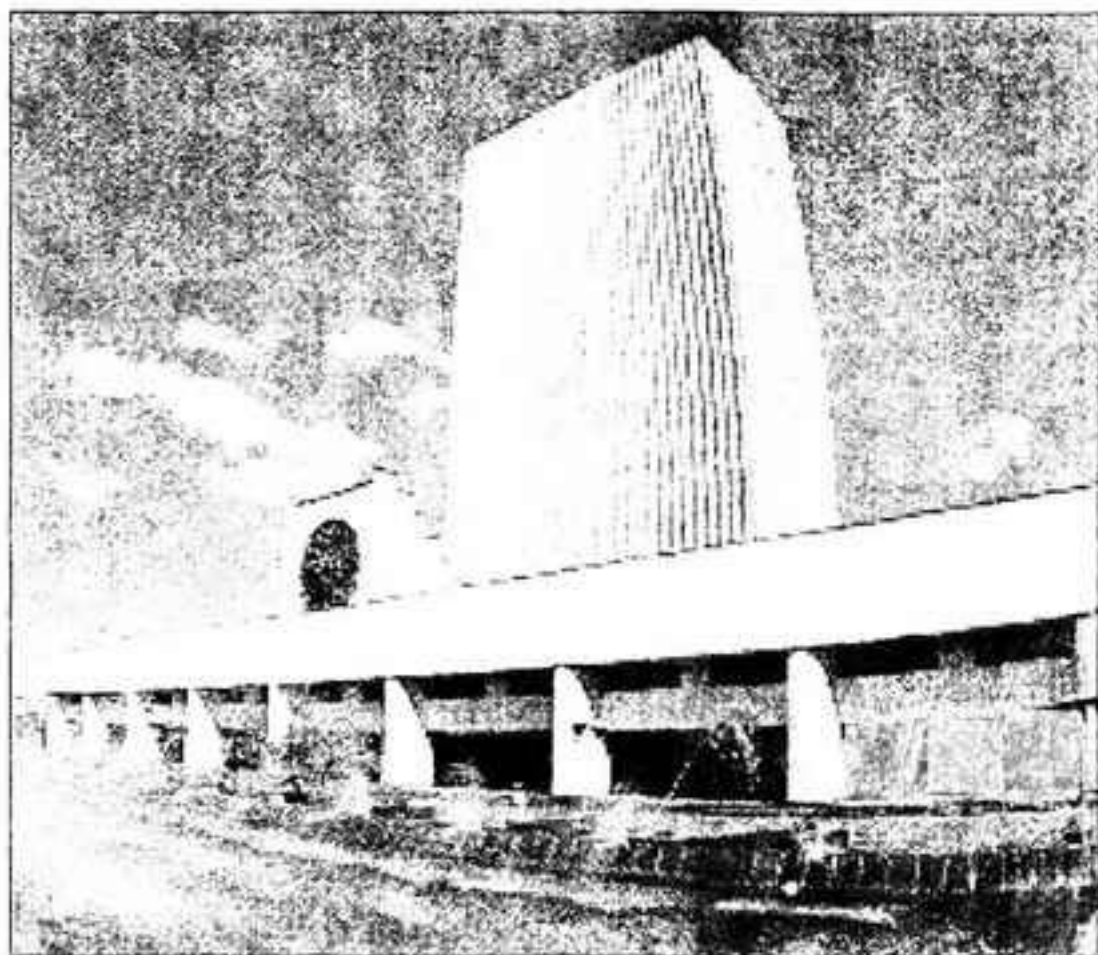

Л. А. ДУБРОВНА
О. С. ОНИЩЕНКО

ІСТОРИЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ
імені
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
1965-1991

**90-річчю
Національної академії наук України
та Національної бібліотеки
України імені В. І. Вернадського
присвячується**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Л. А. Дубровіна
О. С. Онищенко

ІСТОРІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ
ІМЕНІ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
1965–1991

Київ 2008

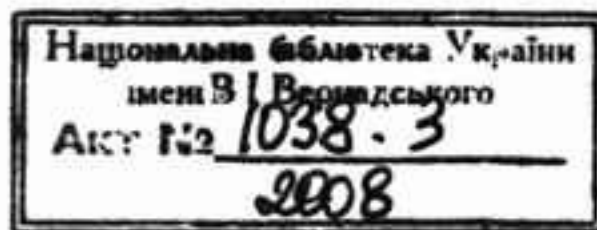
ББК 78.34(4УКР)

Д 79

У період 1965–1991 років Державна публічна бібліотека УРСР повернулася до виконання функцій Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР з метою забезпечення розвитку вітчизняної науки. Це спричинило до значних змін в її структурі та завданнях. Реформи в СРСР спрямовувалися на зростання потреб радянської держави в соціально-економічній, загальноосвітній та професійній сферах життя і відповідно – у політичній, виробничій та науково-технічній літературі, а отже – у вдосконаленні бібліотечної справи. На ґрунтовному аналізі діяльності ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР досліджуються процеси централізації та уніфікації бібліотек, формування та обігу їх фондів, активізації культурно-масової діяльності тощо.

Для фахівців з соціокультурної сфери.

*Затверджено до друку Вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*

ISBN 978-966-02-4829-8

© Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко, 2008

ВСТУП

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського була заснована в серпні 1918 р. з ініціативи видатних представників української академічної науки М.П. Василенка, В.І. Вернадського, А.Ю. Кримського, С.О. Єфремова, В.О. Кордта, Г.П. Житецького, які створювали першу в історії України національну книгозбірню як загальнодержавну наукову установу.

Запропонована монографія хронологічно продовжує дві попередні праці, присвячені історії Бібліотеки, починаючи від перших днів її функціонування до 1964 р.¹

Феномен НБУВ полягає в тому, що впродовж ХХ ст. в різні часи і в залежності від соціально-політичного становища українського суспільства вона виконувала функції головної бібліотеки держави у різних площинах – як національна, головна наукова, головна публічна, центральна академічна бібліотека. Впродовж свого існування (1918 р. – до цього часу) Бібліотека неодноразово видозмінювала свій статус, напрями діяльності та назви, будучи: Національною бібліотекою України в місті Києві при Українській Академії наук (1919); Всенародною (Національною) Бібліотекою України при Всеукраїнській Академії наук у м. Києві (1919–1920); Всенародною Бібліотекою України в Києві (1920–1934); Державною бібліотекою Всеукраїнської Академії наук (1934–1936); Бібліотекою Академії наук УРСР (1934–1948); Державною публічною бібліотекою УРСР (1948–1965); Центральною науковою бібліотекою Академії наук УРСР (1965–1988); Центральною науковою бібліотекою ім. В.І. Вернадського Академії наук УРСР (1988–1996). З 1996 р. Бібліотеці було повернуто первинний статус національної, і за Указом Президента України нині вона іменується “Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського”.

У своєму розвитку НБУВ пройшла декілька взаємопов'язаних історичних етапів розвитку – від початкового теоретичного обґрунтування засад її національної діяльності та збирання універсального книжно-рукописного фонду до практичної реалізації ідей, пов'язаних з комплектуванням, зберіганням, використанням її інформаційного потенціалу, розвитком соціальної ролі, змісту та принципів діяльності у різні періоди існування.

---

¹ Попередня діяльність Бібліотеки висвітлена у працях: *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1918–1941. – К., 1998; *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1941–1964. – К., 2003.

1918–1923 роки – організаційний період становлення Бібліотеки, розробки Статуту, структури, функцій та правових засад діяльності. У цей період Бібліотекою керував Тимчасовий комітет для заснування Національної бібліотеки (а після зміни назви – Тимчасовий комітет Всенародної Бібліотеки України) й Рада бібліотекарів. Головним завданням Бібліотеки було комплектування національного бібліотечного фонду та врятування книжкових колекцій і зібрань у цей період політичної нестабільності, зміни влади, військових дій та революцій. У цей період відбувається активне збирання матеріалів приватних зібрань, націоналізованих установ, конфіскованих бібліотек та видавничої продукції друкарень, освітніх та релігійних установ й товариств, налагодження книгообміну й комплектування фондів. У Тимчасовому комітеті працюють відомі вчені: Ю.О. Меженко, Є.О. Ківлицький, І.І. Кревецький, М.М. Марковський, Г.П. Житецький, І.М. Балінський, Л.Ю. Биковський та ін. На 1923 р., час закінчення повноважень Тимчасового комітету, у Бібліотеці накопичилося понад мільйон видань універсального наукового та національного за змістом й складом спеціалізованого українознавчого книжкового фонду, колекцій та зібрань. 1923–1928 рр. – період спроб реалізації ідей, закладених засновниками Бібліотеки, коли її діяльність набула інституціонального характеру. Діяльність Бібліотеки визначалася Статутом, яким затверджувалося положення подвійного підпорядкування: Бібліотека була підвідомча Головосвіті УСРР, хоча й перебувала при Всеукраїнській Академії наук. Це період становлення Бібліотеки як національної установи світового рівня, формування науково-технологічних засад та напрямів її діяльності: комплектування книжкового та рукописного фонду, стабілізація структури, формування бібліотечних технологій з урахуванням світового досвіду, розвитку наукової діяльності в галузі бібліотекознавства та бібліографії, історії книжної справи; науково-організаційної та координаційної діяльності Бібліотеки як національної інституції.

З січня 1925 р. починає виходити "Бібліотечний журнал", з 1926 р. – спеціальне періодичне видання "Бібліотечний збірник"; з 1927 по 1930 р. – "Журнал бібліотекознавства та бібліографії". Значний науковий внесок у закладення теоретичного та практичного фундаменту національної бібліотечної справи належить С.П. Постернаку, В.Ф. Іваницькому, Я.Л. Маяковському, М.І. Сагарді, М.І. Ясинському, В.О. Козловському, О.Е. Карпінській, Н.В. Піскорській, Д.А. Балиці, О.З. Бродовській, В.О. Кордту, С.І. Маслову, А.С. Криловському, М.В. Геппенеру.

1929–1934 роки – період ідеологічної реформи, політичних репресій, перетворення національної бібліотеки України на головну державну

бібліотеку УРСР, ідеологічну установу, що мала забезпечувати інтереси радянської влади. Після Першої Всеукраїнської бібліографічної наради в Києві в червні 1931 р. разом з реорганізацією ВУАН відбувається й занепад української школи бібліографознавців, ВБУ згортає українознавчу діяльність у галузі книгознавства, бібліотекознавства та українського бібліографічного репертуару. Внаслідок щорічних “кадрових чисток” Бібліотеку залишили практично всі ті діячі, які розпочинали її створення та визначали розвиток у перше десятиліття, послідовно змінювалися директори ВБУ (С.П. Постернак, Н.М. Миколенко, В.М. Іванушкін), які, разом з деякими іншими кадровими фахівцями, потрапили під арешти, страти та засудження на різні строки. Всенародну Бібліотеку України було перейменовано в Бібліотеку Академії наук УРСР. Тоді до ВБУ прийшла плеяда молодих учених (П.М. Попов, О.Т. Дзбановський, С.І. Маслов, М.В. Геппенер, Б.І. Зданевич, Ф.П. Максименко, М.Ф. Оксіюк та ін.), однак згодом усі вони полишили Бібліотеку, перейшовши працювати до інших наукових установ.

1935 – початок 1941 р. – період повного утвердження радянських принципів у бібліотечній справі, формування сукупного бібліотечного фонду АН УРСР та бібліотечної мережі Академії наук, уніфікації діяльності Бібліотеки та її перетворення на бібліотеку загального радянського типу. З 1936 р. змінюються напрями розвитку бібліотекознавства: вводиться єдине для СРСР положення про бібліотечну справу, різко критикуються буржуазні методи у бібліотекознавстві та бібліографії, оголошується партійний характер бібліотечної діяльності, основними завданнями наукової діяльності бібліотек визначені дослідження стосовно організації обслуговування масового читача, вивчення його інтересів та керівництва читанням і самоосвітою. Директором Бібліотеки у цей період був О.Б. Михайличенко. У 1940 р., після приєднання західних областей до УРСР, організовується Львівська наукова бібліотека, яка спочатку функціонує як філія БАН УРСР.

1941–1948 роки – період війни з Німеччиною, евакуації, окупації, котрі характеризувалися деструкцією діяльності Бібліотеки та повоєнною нормалізацією її діяльності. У період війни Бібліотека працювала в евакуації в Уфі (серпень 1941 р. – до повернення до Києва у травні 1944 р.), де перебувала АН УРСР, водночас, вона працювала і під час окупації у Києві (вересень 1941 – жовтень 1943 р.). В Уфі в умовах, непристосованих для діяльності Бібліотеки, з малою кількістю співробітників проводилася робота по забезпеченню збереженості, організації комплектування фондів, наданню літератури для наукових досліджень АН УРСР. Обов'яз-

ки директора Бібліотеки виконував Б.І. Зданевич – до кінця 1943 р. та Т.М. Марківська – з жовтня 1943 р. до квітня 1945 р.

Під час окупації (вересень 1941 – жовтень 1943 р.) на базі БАН були створені: Центральна бібліотека Рейхскомісара України та Крайова бібліотека, що поєднали у своїй структурі наукові бібліотеки АН УРСР і деякі інші наукові бібліотеки Києва та бібліотеки вищих освітніх закладів: Київського державного університету, Педагогічного, Політехнічного та Медичного інститутів, Юридичної бібліотеки тощо. Її директором був відомий історик книги, представник Пруської державної бібліотеки д-р Й. Бенцінг. У цей період з БАН було вивезено багато історичних колекцій, зібрань, періодики, загалом близько 800 тис. видань, та більшість з них повернулася до Києва в 1944–1946 рр.

У 1945 р. Бібліотеку очолив відомий книгознавець і бібліограф Ю.О. Меженко. Тоді ж їй було надано статус бібліотеки 1-ї категорії. У 1944–1948 рр. вона перетворилася на центр розподілу бібліотечних фондів, повернутих з Німеччини, Польщі, Румунії, Угорщини, куди бібліотечні зібрання вивозилися різними зондеркомандами та робочими групами Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга. Одночасно в Бібліотеці проводилися масштабні роботи з розбирання, перерозподілу та повернення власникам майже двох мільйонів од. зб. з фондів концентрації, насамперед тих, що були зведені сюди німецьким керівництвом під час окупації як ліквідовані окупаційною владою або кинуті напризволяще, передусім з академічних та державних інституцій.

1948–1964 роки характеризуються як період розвитку Бібліотеки у напрямку домінування функцій державної публічної бібліотеки, що отримала цей статус в умовах зруйнованої бібліотечної системи та бібліотечного фонду України, перетворення її на найбільшу культурно-просвітницьку бібліотечну установу УРСР. При цьому ДПБ залишалася головною бібліотекою АН УРСР та координатором мережі академічних бібліотек. Завершується повоєнна переінвентаризація основного фонду, однак значні масиви законсервованої літератури в умовах відсутності приміщень залишаються неопрацьованими. У цей час запроваджується диференційоване обслуговування читачів за різними категоріями – як у спеціалізованих читальних залах, так і за каталогами (розділення читацького та службового каталогів), починається ідеологічне редагування систематичного та алфавітного каталогів.

У другій половині 50-х років відбувається осмислення наслідків культу особи, проходить низка партійних з'їздів, конференцій, нарад, спрямованих на зміцнення ролі КПРС та комуністичної ідеології, підви-

щення ролі бібліотек у цьому процесі. Змінюється репертуар видавничої продукції, що викликає зміни в комплектуванні фондів та їх змісті, основу роль починають відігравати видання суспільно-політичного змісту, а також література, пов'язана з промисловістю та сільським господарством, політичним вихованням радянського громадянина. Відбуваються зміни в організації внутрішньої рубрикації каталогів; в обслуговуванні читачів акценти зміщуються в бік розвитку рекомендаційної бібліографії та політики керівництва читанням. В умовах курсу на прискорений розвиток науково-технічного прогресу та організацію підрозділів НТІ змінюються напрями діяльності Академії наук УРСР і відповідно – ДПБ АН УРСР. Великого значення набуває діяльність кабінетів технічної інформації та сільського господарства, бібліографічного відділу, обслуговування читачів масовою літературою. Бібліографічна діяльність підпорядковується розвитку економіки, природних ресурсів, великих будов того часу. ДПБ розвиває іноземний книгообмін і перетворюється на координуючий центр іноземного комплектування в системі АН УРСР. Зміни в міжнародній політиці СРСР спричинили те, що в 1956–1958 рр. Бібліотека стала депозитарієм ООН, ЮНЕСКО, МОП, МАГАТЕ, ВООЗ та інших міжнародних організацій. 1959–1964 рр. – період, коли запроваджується радянська система ББК, оголошується курс на розвиток науково-допоміжної бібліографії, проводиться ідеологічне редагування каталогів. У цей період різко зросла кількість читачів, які працювали в науковій галузі.

Упродовж 50-х років бібліотечна система поступово відбудовувалася, налагодилася мережа масових бібліотек, були відкриті Республіканська бібліотека УРСР ім. КПРС як методичний центр масових бібліотек, Медична бібліотека та ін. Таким чином створені засади для відмови Бібліотеки від публічних функцій і, відповідно, від орієнтації на обслуговування масового читача.

У період 1965–1991 років Бібліотека виконувала функції Центральної наукової бібліотеки Академії наук Української РСР. Повернення до виконання функцій академічної бібліотеки з метою забезпечення розвитку науки було викликане низкою назрілих об'єктивних причин.

Статус Державної публічної бібліотеки УРСР у 1948–1964 рр. мав тимчасовий характер і був пов'язаний з необхідністю взяти на себе загальнодержавні обов'язки у складний перехідний період повоєнної відбудови бібліотечної справи, допоки вона, зруйнована війною, не відновить систему та фонди масових і публічних бібліотек. На Бібліотеку було покладено виконання функцій як наукової, так і публічної установи, задоволення потреб масового читача та розвитку науки без зміцнення відповідної матеріальної бази.

Увесь цей час Бібліотека працювала з великим перевантаженням: від пристосування комплектування для загальнопублічних функцій до активної роботи із зростаючою кількістю читачів різного профілю та різних соціальних груп, що розпорошувало сили Бібліотеки, яка продовжувала в тому числі виконувати й функції академічної книгозбірні. Зміцнення мережі масових та публічних бібліотек в УРСР дозволило Бібліотеці вже в першій половині 60-х років поступово вивільнитися від обов'язків масової:

Середина 60-х років характеризувалася змінами у діяльності Академії наук УРСР та стала важливою віхою в історії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, пов'язаною з перепрофілюванням її діяльності, глобальними змінами в її структурі та функціях, спричиненими її переходом на обслуговування академічної науки. З 1965 р. радянське керівництво розпочало широку економічну реформу, яка захопила й Україну. Розширювалася господарська самостійність підприємств, здійснювався розвиток місцевої ініціативи, посилювалися економічні стимули праці, підвищувався науковий рівень планування, впроваджувалися госпрозрахункові відносини на підприємствах, у сільському господарстві. Було прийнято курс на технічне оновлення промисловості та сільського господарства, на розвиток сільськогосподарської науки, розширення та вдосконалення соціальної сфери. Значно посилилася політика централізації відомств союзного значення, що почалася з ліквідації раднаргоспів та повернення до промислових міністерств і центрів². Курс на централізацію відбувався під гаслами піднесення народного господарства, завершення культурного будівництва, розвитку наукового-технічного прогресу, які мали створити нові умови для розвитку країни. Відповідно регламентувалася й роль бібліотек: реформи спрямовувалися на зростання потреб радянського народу не лише в соціально-економічній сфері, а й в загальноосвітніх та професійних аспектах, а відповідно – у політичній, виробничій та науково-технічній літературі, реформуванні видавничої та бібліотечної справи.

Цей процес враховував і підвищення ролі науки, її подальше одержавлення. У червні 1963 р. було прийнято новий Статут Академії наук УРСР, згідно з яким вона підпорядковувалася Раді Міністрів УРСР та Президії АН СРСР. Розпочинається шлях до технологізації Академії й

---

² *Котигоренко В.О., Андрущенко В.П., Кремень О.В., Лісничук В.М., Нагірний В.М.* "Розвинутий соціалізм" в Україні // Політична історія України. ХХ століття : В 6 т. – К., 2003. – Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945–2002). – С. 199–287.

одночасно до посилення безпосередніх зв'язків з виробництвом, перетворення Академії наук на провідного виконавця завдань відомств, передусім воєнно-промислового комплексу.

У середині 60-х років керівними органами було здійснено аналіз стану мережі бібліотек, використання та обігу книжкових фондів, організації науково-довідкового апарату, бібліографічної діяльності, інтенсивності обслуговування читачів у масових закладах, перспектив вдосконалення інформаційної та культурно-масової роботи. Ці розробки стали підґрунтям для прискорення процесу централізації бібліотечної справи та уніфікації діяльності бібліотек, посилення контролю керівних органів за розвитком бібліотек, формуванням їх фондів, матеріальним забезпеченням бібліотечної справи.

Необхідність удосконалення бібліотечної мережі об'єктивно базувалася на даних Центрального статистичного управління УРСР, яке здійснило спеціальний аналіз стану мережі бібліотек республіки, обігу фондів за 1960–1965 рр., кадрового забезпечення. З'ясувалося, що бібліотечні фонди розосереджені нерівномірно, характеризуються перекосами у складі та дублетності. Були зауваження і до обігу фондів, який зростав у цілому лише за рахунок активізації використання книг у наукових та спеціалізованих бібліотеках, зокрема, збільшилося користування сільськогосподарською (в 1,3 рази порівняно з 1960 р.) та науково-природничою (в 2 рази) літературою. У масових республіканських, міських та дитячих бібліотеках обіг бібліотечного фонду зменшився в 1,3 рази. Проведений аналіз довів необхідність широкої бібліотечної реформи, вдосконалення якості загальнодержавного бібліотечного фонду та його рівномірного розподілу, підвищення його обігу³.

Отже, політика централізації бібліотечної справи оголошувалася пріоритетною в колі галузевих питань бібліотекознавства. Разом з тим загальні процеси науково-методичної централізації у бібліотечній справі, перетворення ДБЛ у науково-методичний центр, з одного боку, нівелювали місцеві особливості і проводили лінію партійно-урядового керівництва країною, з іншого, – сприяли об'єднанню в єдину мережу і на єдиних засадах діяльності, що дозволяло економити сили в умовах браку кадрів та фінансування. Передусім, перехід на уніфіковані правила опису і каталогізації творів друку, побудова систематичних каталогів за прин-

---

³ Книга и книжное дело в Украинской ССР / Сост. Л.И. Гольденберг, А.С. Белаев, В.П. Колесников, Ю.В. Медведев, И.П. Шевцова, А.И. Эпштейн. – К., 1986. – Т. 2. – С. 241–242.

ципами радянської системи ББК певною мірою спрощували роботу з опрацювання літератури та каталогізації.

Важливе значення мало і реформування в АН УРСР структури академічних установ та перегляд процесу надання права на здійснення іноземного комплектування (останнє частково розвантажило відділ іноземного комплектування ДПБ, котрий до цього фактично виконував усі функції комплектування, обліку та опрацювання літератури системи АН УРСР).

Період 1961–1964 років в історіографії був охарактеризований як “відлига”. Низка постанов та розпоряджень уряду стосовно культурно-просвітницької роботи в бібліотеках, розвитку ідеологічних функцій супроводжувалася відчутним інтересом до питань національної культури, розгортанням активної культурно-масової діяльності, різким пожвавленням бібліографічної діяльності і тематичним розмаїттям бібліографічних покажчиків, наукових статей, оглядів.

У таких соціальних умовах Бібліотека почала новий академічний етап своєї діяльності в 1965–1991 рр. Наступний період у житті Бібліотеки відбуватиметься вже в умовах розвитку України як незалежної держави.

Розділ

1

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У 1965–1970 РР.: РЕФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

1.1. ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ НА ЦЕНТРАЛЬНУ НАУКОВУ БІБЛІОТЕКУ АН УРСР, ПЕРЕПРОФІЛЮВАННЯ ФУНКЦІЙ, НОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОБЛІК ФОНДІВ

Новий етап розвитку для Бібліотеки розпочався в 1965 р. Вона знову повертається до виконання своїх функцій головної наукової бібліотеки України, що орієнтована на всебічну підтримку науки, забезпечення наукових досліджень у системі Академії наук та поза її межами. Це номінувало 1965–1970-ті роки як період реформування засад бібліотечної та науково-дослідної діяльності, визначення напрямів, форм та методів бібліотечної й науково-інформаційної роботи в нових історичних умовах, що характеризувалися істотним прискоренням розвитку науки та науково-технічної інформації, централізацією управління соціально-економічною сферою держави, посиленням ідеологічного контролю в галузі науки та культури.

Новий 1965 рік розпочався напруженою роботою з реконструкції та відновлення Бібліотеки, її фондів, власне будівлі, читальних залів, каталогів, реставрації книжок та періодики, замінення бібліотечного обладнання після пожежі 1964 р., що завдала великих втрат головному книгосховищу України. У цей період було проведено відновлення фонду Бібліотеки. За невеликим винятком, втрачені та пошкоджені фонди були повернуті в систему обслуговування читачів. Це відбулося завдяки проведеній роботі з пошуку та включення в діючі фонди літератури, що так чи інакше постраждала внаслідок пожежі – близько 140 тис. книг. Понад 150 тис. книг із пошкоджених фондів було реставровано та заново опрацьовано.

Хоча співробітники працювали на ліквідації наслідків пожежі в дві

зміни і без вихідних, широко використовуючи систему суботників та недільників, все ж обслуговування читачів було обмеженим – читальні зали функціонували в одну зміну з вихідним днем. Проводилася додаткова робота з фондами й після робочого дня¹. До літа Бібліотека в цілому повернулася до повноцінного обслуговування читачів.

Від 22 червня 1965 р. згідно з Постановою Президії Академії наук УРСР Державна публічна бібліотека УРСР з метою приведення назви у відповідність до функцій, які вона виконувала, стала іменуватися "Центральна наукова бібліотека Академії наук УРСР" (далі – ЦНБ АН УРСР)².

Одночасно було переглянуто Статут та структуру ЦНБ АН УРСР. За Статутом Бібліотека визначалася як наукова установа, що діє на правах науково-дослідного інституту Академії наук УРСР³ і є державним книгосховищем усіх творів друку Української РСР. Відповідно до останньої позиції за нею залишалися функції загальнодержавної головної наукової бібліотеки України, з розширенням можливостей проведення власних наукових досліджень.

Основними завданнями за Статутом були:

– бібліотечне та довідково-бібліографічне обслуговування науково-дослідних установ АН УРСР та її керівних органів (Президії, секцій, відділів, рад, комісій та ін.);

– бібліотечно-бібліографічне обслуговування партійних, радянських та громадських організацій, науково-дослідних установ республіки, підприємств, а також усіх читачів;

– пропаганда творів друку з усіх галузей знань;

– збереження архівного примірника всіх творів друку Української РСР;

– науково-дослідна та науково-методична робота в галузі бібліотекознавства, бібліографії і книгознавства;

– кооперування з бібліотеками Радянського Союзу в справі бібліотечно-бібліографічної роботи;

– координація бібліотечно-бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР;

– здійснення міжнародних наукових і культурних зв'язків із зарубіжними бібліотеками та іншими установами, участь у міжнародних конференціях і нарадах з питань бібліотекознавства, бібліографії і книгознавства.

З метою здійснення цих завдань на ЦНБ АН УРСР покладалися такі завдання:

- комплектування бібліотечного фонду вітчизняною та зарубіжною літературою з усіх галузей знань;
- поповнення фондів рукописними книгами, матеріалами, документами, колекціями, що мають історико-культурну цінність;
- отримання обов'язкового примірника видань друкованої продукції СРСР та УРСР, що виділяється у встановленому урядом порядку; передплата періодичних та інших передплатних видань; придбання радянської та дореволюційної літератури;
- проведення книгообміну з радянськими науковими установами і бібліотеками;
- забезпечення збереженості бібліотечних фондів і їх широке використання читачами через читальні зали, відділи, а також через абонемент (індивідуальний і міжбібліотечний, в тому числі міжміський та міжнародний);
- проведення опрацювання і систематизації літератури, організація каталогів на власні фонди, участь у складанні зведених каталогів республіки та СРСР, створення довідково-бібліографічного апарату, надання бібліографічних консультацій, складання бібліографічних довідок, пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів;
- укладання та підготовка до видання бібліографічних покажчиків, проведення роботи з наукового розкриття своїх фондів через видання каталогів найцінніших книжкових зібрань та колекцій рукописних матеріалів, публікація праць з питань бібліотекознавства, теорії та історії бібліографії і книгознавства;
- здійснення організаційно-методичного керівництва роботою бібліотек науково-дослідних установ АН УРСР;
- виконання на замовлення мікро- та фотокопій книг, окремих статей тощо, переклад з іноземних джерел, різні бібліографічні роботи на госпрозрахункових засадах;
- проведення культурно-масової роботи серед читачів через організацію книжкових виставок, лекцій, бібліографічних оглядів, екскурсій по Бібліотеці, надання інформації по радіо, телебаченню та ін.

Структура ЦНБ і правила були розроблені відповідно до профілю та завдань Бібліотеки і затверджені Президією АН УРСР.

Власне робота регламентувалася положеннями, затвердженими

директором Бібліотеки, обслуговування – загальними та галузевими інструкціями для читальних залів та спеціалізованих відділів.

Статутом передбачалося, що при Бібліотеці можуть функціонувати друкарня, палітурна майстерня, фотолабораторія, лабораторія мікрофільмування, лабораторія реставрації і ремонту книг, ротаторна, столярна майстерня тощо. Розвиток нових економічних засад в Радянському Союзі прогнозував також можливості госпрозрахунку, що в умовах суворих вимог до використання бюджетних асигнувань дозволяло мати певні можливості проведення робіт з неосновної діяльності і було для Бібліотеки досить позитивним явищем.

У Статуті зазначалося, що Бібліотека підпорядковується Президії АН УРСР, загальне керівництво роботою ЦНБ здійснює Бібліотечна рада при Президії АН УРСР, а безпосередньо Бібліотеку очолює директор, який призначається Президією і діє на принципах єдиноначальності та на базі повної оперативної та господарської самостійності.

При директорові та під його керівництвом на правах дорадчого органу повинна була діяти Вчена рада.

Підкреслюючи значення Бібліотеки як академічної установи, в Статуті відзначалося, що приміщення, книжкові й рукописні фонди, устаткування, інвентар, матеріали та інші цінності Бібліотеки є державною власністю, яка не може бути відчуженою без рішення Президії АН УРСР.

Структура передбачала як традиційні для такої установи бібліотечні підрозділи, так і нові, наукові, а саме:

- дирекцію;
- відділ комплектування вітчизняною літературою;
- відділ комплектування іноземною літературою, що складався з двох секторів: а) сектору міжнародного книгообміну, б) сектору передплати іноземних видань;
- відділ обмінно-резервних фондів;
- відділ опрацювання та алфавітних каталогів;
- відділ систематизації;
- відділ фондів, що складався з: а) філії відділу фондів, б) сектору реставрації й гігієни;
- відділ обслуговування читачів з підпорядкуванням галузевих читальних залів, а також залів марксизму-ленінізму та спецвидів технічної літератури;

відділ бібліографії;
відділ рукописів;
відділ рідкісної книги;
відділ картографії;
відділ нот;
відділ естампів та репродукцій;
відділ спеціального збереження фондів;
газетний відділ;
сектор масової роботи;

науково-методичний відділ бібліотекознавства, до складу якого входив також сектор мережі методичного керівництва бібліотеками АН УРСР;

відділ госпрозрахункового обслуговування (з 1966 р. – відділ зовнішнього обслуговування);

адміністративно-господарську частину⁴.

У зв'язку з прирівнюванням Бібліотеки в правах до науково-дослідного інституту АН УРСР відбувалося переосмислення її діяльності та напрямів розвитку. Для підвищення наукового рівня Вченої ради до її складу були залучені академічні науковці – представники різних секцій Академії наук. На науково-методичних радах та засіданнях Вченої ради почалося обговорення перебудови роботи Бібліотеки у напрямі підпорядкування її завданням та науковій проблематиці Академії наук, зокрема, у галузі бібліотечно-бібліографічного обслуговування, укріплення зв'язків з науковими установами, а також у напрямі розвитку науково-дослідної роботи з бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства.

Процеси централізації поширювалися й на систему бібліотек Академії наук УРСР. Після переходу в повне підпорядкування АН УРСР ЦНБ знову взяла на себе організацію бібліотечної мережі установ Академії наук та посилила керівництво мережею установ АН УРСР.

У зв'язку з інтенсифікацією реконструкції бібліотечного фонду книжкові фонди поповнилися у 1965 р. на 264 020 од. книг, і за книгою сумарного обліку станом на 1 січня 1966 р. загальна кількість налічувала 5 607 733 одиниць зберігання (на 1 січня 1964 р. – 5 343 798⁵) (з урахуванням того, що газети обліковувалися за річними комплектами, а журнали – за номерами, а також без уточнених відомостей стосовно втрат від пожежі)⁶. Крім цього, значна кількість фондів пе-

ребувала на зберіганні без обліку або знаходилася в процесі зберігання та опрацювання (фонди концентрації, що містилися в обмінно-резервному фонді, загальною кількістю понад 3 млн.). Ці фонди були зібрані після націоналізації та конфіскацій 20–30-х років ХХ ст. і склалися, як правило, з давньої літератури іноземними мовами, комплексів бібліотечних фондів ліквідованих установ та “неактуальної”, з точки зору радянської влади, літератури. Опрацювання цих фондів було складним і рухалося повільно – щороку у фонди передавалося лише 5–6 тис. книжок. З метою поповнення втраченої літератури після пожежі 1964 р. науково-бібліографічна обробка цих фондів прискорилося.

Стратегія загального комплектування ЦНБ у 1965 р. орієнтувалася на першочергове придбання літератури для заповнення лакун, що утворилися внаслідок пожежі. Головним джерелом комплектування українською книгою залишався обов'язковий примірник, що надходив з друкарень УРСР; значний відсоток належав також придбанню книжок та газет через “Союздрук”. Окрім того, багато літератури надійшло до ЦНБ від союзних та республіканських бібліотек й окремих осіб у дар та за книгообміном.

У зв'язку зі зміною профілю діяльності Бібліотеки як головної книгозбірні АН УРСР її комплектування було переорієнтоване на аналіз та придбання наукової літератури. Бібліотека почала вдосконалювати профіль комплектування фондів, уточнювати організацію галузевого обслуговування читачів, а також проводити структурні зміни фонду. Ця робота здійснювалася протягом 1966–1967 рр.

У цей період свідомі академічні вчені вважали своїм громадянським обов'язком підтримати Бібліотеку, що постраждала від пожежі, допомогти їй співробітникам, які проявили велику самовідданість у ліквідації наслідків лиха, дарували Бібліотеці цінні книжки для поповнення фонду. Надходили в дар також рукописні архіви та колекції стародруків, великі за обсягом та змістовні за складом, зокрема: архів академіка М.Ф. Біляшівського, що був переданий у відділ рукописів його сином – М.М. Біляшівським; архів та колекція рукописних книг члена-кореспондента С.І. Маслова з документами його брата, професора В.І. Маслова; рукописно-книжкова збірка члена-кореспондента П.М. Попова; винятково цінна колекція стародруків професора В.О. Вітте⁷ та ін.

У діяльності Бібліотеки на той період суттєво зріс міжнародний книгообмін, який здійснювався із залученням представників АН УРСР відповідно до наукових напрямів Академії, що значно покращило стан із комплектуванням іноземною літературою. В умовах обмеженого розподілу інвалютних карбованців міжнародний книгообмін практично став основним джерелом надходження іноземної літератури. Станом на 1 січня 1966 р. Бібліотека здійснювала міжнародний книгообмін з 1248 науковими організаціями з 62 країн, за рік було отримано в цілому 55 676 назв (майже удвічі більше, ніж у 1964 р. – 29 670) та відправлено 54 664 видання АН УРСР (у 1964 р. – 28 408).

У 1965 р. відділ іноземного комплектування перейшов на нову систему обліку та відправлення видань АН УРСР за межі України: більшість видань розсилалася через "Союздрук", що забезпечувало швидше надходження книжок до зарубіжних наукових інституцій. Одночасно відділ працював над удосконаленням обліку та комплектування іноземними виданнями, що полягало у складанні зведеного каталогу надходжень, випуску бюлетенів, організації виставок поточних надходжень. Через міжнародний книгообмін було отримано 77 назв журналів із капіталістичних країн, що раніше надходили лише за передплатою, а також 1211 назв видань ООН та ЮНЕСКО. В фонди бібліотек установ АН УРСР за цей рік надійшло 30 753 друк. од. іноземної літератури, у тому числі – до Секції фізико-технічних та математичних наук – 16 945; до Секції хіміко-технологічних і біологічних наук – 8693; до Секції суспільних наук – 5285⁸.

У досліджуваній період Бібліотека перейшла на нову актову систему обліку нових надходжень, розпочала перебудову систематичного каталогу за єдиною бібліотечно-бібліографічною класифікацією (ББК) (радянська схема) для наукових бібліотек. Нова система значно спростила облік, а впродовж 1965–1966 рр. були відпрацьовані методичні рекомендації щодо його організації та засад, культури документального оформлення обліку і можливостей його механізації, розроблені нові форми документації щодо книжкових фондів (книга сумарного обліку, книга реєстрації актів на списання літератури тощо).

Нові завдання Бібліотеки зумовили створення в галузі вітчизняного комплектування двох відділів: а) відділу комплектування новою вітчизняною літературою та б) відділу обмінно-резервних фондів, до функцій якого увійшли розбирання, упорядковування та організація

обмінного й резервного фондів, здійснення обміну дублетними примірниками з бібліотеками СРСР, поповнення фондів ретроспективною та сучасною літературою.

Проводилося інтенсивне опрацювання нових надходжень, поповнення каталогів та картотек. У зв'язку з переходом на нову систему ББК для наукових бібліотек у 1965 р. було передбачено два етапи опрацювання: вдосконалення структури каталогу та його символіки з редагуванням карткового репертуару, складанням алфавітно-предметного покажчика та рубрик відділів, що переставляються; а також – складання алфавітно-предметного покажчика та наповнення рубрик й організація нових розділів, що не були передбачені попередніми схемами⁹.

У 1965 р. в Бібліотеці були створені: систематичний каталог – на фонд службового користування, алфавітний та систематичний – на фонд дисертацій. У відділі бібліографії продовжувалася робота з редагування та поповнення картотек: журнальних та газетних статей (з усіх галузей знань), картотеки п'єс, назв художніх творів, тематичної картотеки художніх творів тощо.

Відділ іноземного комплектування продовжував надсилати картки до Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна та Всесоюзної бібліотеки іноземної літератури для поповнення Зведеного каталогу зарубіжної літератури та періодики.

У 1965–1966 рр. почалася робота над укладанням картотеки джерел на фонд дореволюційної української літератури. В читальному залі марксистсько-ленінської літератури було створено систематичний каталог, заново реконструйовано алфавітний каталог на фонд абонементів, оскільки попередній був пошкоджений пожежею, а також остаточно звірений картографічний фонд і каталоги¹⁰.

Хоча показники відвідування читачів знизилися у зв'язку із тимчасовими обмеженнями роботи читальних залів, проте за інтенсивністю обслуговування було досить напруженим, оскільки здійснювалося в умовах капітального ремонту та будівництва додаткового книгосховища, а деякі читальні зали почали працювати лише з другої половини 1965 р.

За 1965 р. Бібліотеку відвідало 13 789 читачів, серед яких було 90 академіків та членів-кореспондентів, 1660 докторів та кандидатів наук, 1800 наукових співробітників без учених ступенів, 1167 аспірантів, 4076 спеціалістів, 3803 студенти, 1113 робітників, службовців та читачів інших категорій.

Крім того, Бібліотеку відвідало понад 200 зарубіжних учених з різних країн, зокрема, – викладачі університетів та співробітники наукових установ, архівісти та бібліотекарі. Серед них – група бібліотекарів з різних бібліотек США (18 осіб), 78 бібліотечних працівників з Англії та ін.¹¹ Відомості щодо обслуговування читачів та книговидачі (за галузями знання) в 1965–1966 рр. висвітлено в табл. 1 та табл. 2 у Додатках.

У 1965 р. Бібліотека видала 722 882 од. літератури (проти 2 млн. у попередні роки), що цілком закономірно пояснювалося проведенням масштабних робіт з реконструкції втраченого фонду й тимчасовим згортанням робіт із деякими комплексами головного книгосховища. Значний обсяг обслуговування здійснювався через абонемент, яким користувалися переважно академіки та члени-кореспонденти, доктори й кандидати наук, наукові співробітники. Працював і міжміський та міжнародний абонементи.

Була проведена значна робота з організації фондів. Загальна кількість у 56 077 333 од. зб. за розподілом між відділами виглядала так:

книги	3 170 532
у тому числі рідкісні	12 499
матеріали групового опрацювання	106 237
журнали	1 533 597 прим.
газети	72 601 річ. компл.
рукописи	261 524 од.
спецвиди технічної літератури	249 964
інші види	319 515.

Розстановка книг та журналів в основному книгосховищі була збережена попередня – форматно-порядкова, а в спеціалізованих відділах та читальних залах, підручній та довідковій бібліотеках – систематична.

Для основного книжкового фонду та його працівників 1965 рік був дуже складним: у зв'язку з капітальним ремонтом основної будівлі книжки багато разів переміщували. У власному приміщенні на Володимирській, де зберігався основний діючий фонд Бібліотеки, фонди декілька разів складалися у стоси, “кочували” з одного поверху на інший. Так само в інших організаціях та академічних установах, де були розміщені евакуйовані фонди для тимчасового зберігання, проводилася постійна робота із сортування, перегляду, санітарно-

гігієнічного опрацювання книжок. Так, з приміщення клубу Технологічного інституту харчової промисловості було реєвакуйовано 160 тис. прим. книжкових багатотомних та продовжуваних видань; з експериментального цеху Інституту хімії високомолекулярних сполук – до 700 тис. журналів і 200 тис. книжок. Сотні тисяч книг було перевезено з інших установ АН УРСР. В оправленні книжок, що постраждали та потребували термінового ремонту, допомагали два цехи Київської фабрики “Разнобытпром” та державні друкарні – № 5, 6, 7. Загалом було оправлено понад 110 тис. книжок¹².

У IV кварталі 1965 р. відновлення книжкового фонду було завершено, почалася підготовка до обліку та перевірки фондів.

Незважаючи на складні умови, Бібліотека продовжувала здійснювати довідково-бібліографічну та виставкову роботу, виконувала усні та письмові довідки на замовлення керівних органів, різних академічних та інших наукових інститутів, вищих навчальних закладів.

Так, загалом за рік було організовано 349 виставок, з них 103 тематичних, присвячених рішенням партійних та керівних органів, пам'ятним датам, ювілеям видатних діячів науки та культури, нарадам та конференціям тощо. Різноманітність виставок наочно ілюструвала ту значну роль, яку Бібліотека відігравала у пропаганді знань та розвитку культури. Крім класиків марксизму та матеріалів з'їздів, ЦНБ розгорнула надзвичайно широку пропаганду стосовно наукових, культурних, просвітницьких діячів – як українських (П.П. Гулак-Артемівський, М.Т. Рильський, М.Л. Кропивницький, О.Є. Корнійчук, І.К. Карпенко-Карий та ін.), так і російських та зарубіжних письменників і митців (Е. Золя, Данте Аліґ'єрі, М.О. Шолохов, С.О. Єсенін, П.І. Чайковський, Ян Сибеліус та багато ін.). До Дня Перемоги було відкрито велику книжкову виставку, де експонувалися, зокрема, і плакати; низка книжкових експозицій з актуальних питань науки – комплексної механізації та автоматизації в машинобудуванні, технічної естетики, хімізації сільського господарства, кібернетики та електроніки, автоматизації пошуку інформації тощо були підготовлені спеціалізованими відділами. За матеріалами виставок проводилися екскурсії та лекції в Народному університеті культури, де також систематично демонструвалися виставки¹³.

Відбулося декілька засідань Вченої ради, де вирішувалися питання планування та звітності, розглядалися нові Статут та структура

Бібліотеки, розроблялися шляхи відновлення діяльності основного книгосховища, аналізувався хід проектування нового будинку Бібліотеки, озвучувалися проблеми організації та координації бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР, вироблялася методика переобліку книжкових фондів Бібліотеки тощо. У роботі Вченої ради брали участь такі відомі вчені, як літературознавець, доктор філологічних наук, завідділом української радянської літератури Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР С.А. Крижанівський, кандидат філологічних наук, с.н.с. цього ж інституту В.Й. Шубравський, доктор філологічних наук, професор, завідділом фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР О.І. Дей¹⁴.

На посаду директора ЦНБ було призначено кандидата історичних наук І.С. Черненка.

Багато питань науково-організаційного характеру вирішувалися на оперативних засіданнях у директора Бібліотеки, зокрема, стосовно реорганізації відділів у зв'язку з новою структурою Бібліотеки, вдосконалення системи каталогів, забезпечення технікою нових напрямів діяльності, збереженості фондів тощо.

У складних умовах працівники Бібліотеки все ж продовжували виконання наукової роботи – розроблялося декілька наукових тем, було підготовлено 4 бібліографічних покажчики, у провідних журналах та газетах опубліковано 42 статті співробітників, зокрема, М.П. Візира та О.В. Молодчикова, М.Я. Каганової, С.В. Сороковської, Ф.К. Сарани та ін. У наукових студіях розглядалися питання діяльності бібліотеки та її фонди, проводилася пропаганда Бібліотеки та її функціонування на всесоюзному рівні. Так, розкриттю фондів відділу рідкісної книги присвячено статтю О.В. Молодчикова, опубліковану в періодичному виданні "Библиотечно-библиографическая информация библиотек АН СССР и академий наук союзных республик"¹⁵.

Головним у науковій роботі ЦНБ цього періоду був бібліографічний напрям, що орієнтувався на підготовку бібліографічних покажчиків на допомогу вченим та спеціалістам народного господарства. Найбільша увага приділялася бібліографічним покажчикам, що розкривали актуальну наукову проблематику, в тому числі суспільно-політичного характеру. У цей рік почали укладатися фундаментальні покажчики "Історія економічної думки на Україні", "Українські літературні альманахи і збірники ХІХ – початку ХХ ст.", "Т.Г. Шевченко

в епістолярії відділу рукописів”, “Мінеральні добрива Української РСР”, які готувалися за рекомендацією та участю Ради виробничих сил України (РВС).

У 1965 р. були опубліковані 4 бібліографічні покажчики – “Хімічна мінеральна сировина Української РСР (1917–1963)” (укл. З.М. Ващенко); “Астрономія на Україні (1918–1962)” (укл. Т.А. Азарнова, Н.О. Шемець, ред. І.Г. Колчинський); “Євген Оскарович Патон. 1970–1953” (укл. А.Д. Ульянова); “Павло Аполлонович Тутковський” (К.О. Коваленко). Співробітники Бібліотеки брали участь у підготовці фундаментальних книгознавчих видань – колективної монографії “Книга и книгопечатание на Украине” (від Бібліотеки – С.Й. Петров, під ред. П.М. Попова) та збірника матеріалів “Українська книга”, підготовленого спільно з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського (О.В. Молодчиков, З.І. Руда)¹⁶.

Науково-методична робота проводилася як з метою вдосконалення діяльності власне Бібліотеки, так і на допомогу бібліотекам науково-дослідних установ АН УРСР. Вона була спрямована на вирішення питань координації бібліографічної роботи бібліотек АН УРСР, впровадження обліку за актовою системою, переобліку фондів, редагування систематичного каталогу за схемою ББК, розробки перспективного плану розвитку Бібліотеки, здійснення зведеного планування бібліографічних досліджень, а також підготовки до ювілейних дат – 50-річчя Великого Жовтня, 100-річчя з дня народження В.І. Леніна, ХХІІІ з’їзду КПРС тощо¹⁷.

Для власних співробітників та бібліотек науково-дослідних установ АН УРСР у ЦНБ були організовані семінари з проблем бібліотечного обліку, нових правил бібліографічного опису творів друку, науково-методичних засад бібліотекознавства та бібліографії, організації обмінно-резервного фонду, каталогізації тощо¹⁸. Для бібліотекарів АН УРСР був проведений загальнометодичний семінар та заняття щодо організації фондів іноземної літератури та її замовлення.

Розглянувши питання розвитку ЦНБ, Президія АН УРСР схвалила діяльність Бібліотеки щодо відновлення фонду, організації роботи з читачами, відбудови приміщень, реставраційних робіт. Розуміючи необхідність вирішення питання стосовно бібліотечної будівлі, АН УРСР виступила з клопотанням про нове будівництво.

Кадровий склад Бібліотеки на 1965 р. виглядав так: зі штатних

275 працівників – з вищої освітою 179, з них з бібліотечною – 62; середню та незакінчену вищу освіту мали 97 співробітників, з них – 21 – бібліотечну.

Три бібліотечних працівники мали ступінь кандидата наук, в тому числі директор І.С. Черненко. А загалом Бібліотеці бракувало спеціалістів з технічних та природничих дисциплін, а також співробітників із вищою бібліотечною освітою.

Отже, в 1965 р. почалася фундаментальна перебудова всієї Бібліотеки, вона отримала новий статус та нові завдання. Усе це супроводжувалося ліквідацією наслідків пожежі 1964 р., яка призвела до вкрай важкого становища Бібліотеки у питаннях формування книжкового фонду. Відчувалися надзвичайна перевантаженість приміщень, а також шкідливість наданих свого часу Бібліотеці невластивих їй функцій публічної книгозбірні з орієнтуванням на обслуговування масовою книгою.

Усе це поставило перед Президією АН УРСР гостре питання стосовно необхідності реформування Бібліотеки, переорієнтування її завдань на обслуговування науки, вдосконалення структури та функцій, видів діяльності, забезпечення науково-методичними рішеннями, підвищення професійності кадрового потенціалу, максимально оперативного та фахового виконання тих завдань, що відображали вимоги сучасного розвитку науки та суспільних відносин.

Пожежа, попри всю її трагічність, стимулювала вирішення багатьох науково-методичних питань бібліотечної діяльності. Йдеться про вдосконалення комплектування та раціональну організацію фондів, організацію вітчизняного та іноземного комплектування, впровадження нової системи обліку літератури, системи та методів і форм обслуговування різних категорій читачів, осмислення наукових завдань бібліотек як центрів бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства.

Особливості розвитку ЦНБ у середині 60-х років були пов'язані не лише з ліквідацією наслідків пожежі, хоча вони ґрунтовно вплинули на всі аспекти діяльності ЦНБ, а й із загальними тенденціями розвитку бібліотечної справи в СРСР, які характеризувалися початком централізації та реформування соціально-економічних і культурних засад у країні та в республіці. В ЦНБ вже в другій половині 60-х років починають впроваджуватися інноваційні заходи щодо обліку та класифікації фондів, розроблені в загальносоюзному методичному центрі – Державній бібліотеці ім. В.І. Леніна та обговорені спеціаліс-

тами в республіках, внаслідок чого почала вводитися нова система ББК та обліку фондів за актовим принципом. ЦНБ удосконалювала й інші бібліотечні процеси і технології: були вироблені нові засади іноземного комплектування, системи обслуговування, розміщення та управління фондами, перспективи розвитку науково-інформаційної діяльності, в тому числі випуск не лише бібліографічних, а й інформаційних видань, репрезентованих бюлетенями нових надходжень, започаткованих у 1965 р.

Бібліотека після тривалого часу знову поверталася до науково-дослідної роботи, почавши осмислювати наукові напрями та їх забезпечення. Самовіддана праця бібліотекарів та бібліографів щодо ліквідації наслідків пожежі та відновлення всіх ланок бібліотечної діяльності була проявом глибокого патріотизму стосовно справи, яку вони вибрали як основну в своєму житті.

Значної реорганізації зазнала структура Бібліотеки, яка була розроблена в 1965 р. колективом працівників та подана на розгляд Президії. В своїй основі ця структура проіснувала понад 20 років – до переїзду Бібліотеки в нову будівлю наприкінці 80-х років. Було добудоване нове книгосховище для газетних матеріалів (його освоєння розпочалося в 1966 р.), відшукувалися додаткові тимчасові приміщення для Бібліотеки в установах АН УРСР, в яких зберігалися значні за обсягом обмінно-резервні фонди. Розпочався ремонт та облаштування приміщення Бібліотеки на Подолі – в Братському корпусі колишніх Києво-Могилянської академії та Київської духовної академії, де розміщувалися важливі дореволюційні фонди монастирських бібліотек, естампи та репродукції, інші значні за цінністю фонди.

З огляду на критичний стан розміщення книжкових фондів, несумісний з вимогами їх збереженості, складну ситуацію з організацією системи каталогів та обслуговуванням читачів, ЦК Компартії України приймає рішення про будівництво нового приміщення для ЦНБ АН УРСР.

Слід відзначити, що Президія АН УРСР разом з колективом Бібліотеки доклала чимало зусиль на відбудову ЦНБ після пожежі, організовувала евакуацію фондів на час реконструкції бібліотечної будівлі, актуалізувала питання розвантаженості її приміщень, розміщення книжкових фондів різного оперативного значення з урахуванням потреб зберігання та бібліотечного обслуговування.

Проблема перспектив розвитку Бібліотеки, залишаючись серед

актуальних питань Академії, була осмислена як комплексна, що має відношення не лише до розміщення книжок у приміщеннях, а й включення цих книжок у процес опрацювання, каталогізації, обслуговування. Отже, став наочно зрозумілим прямий зв'язок стану книжкових фондів і всіх аспектів та ланок технологічного циклу між собою та з функціями Бібліотеки. Тому на Президії АН УРСР неодноразово розглядалися питання про початок проектування, пропозиції щодо місця розташування Бібліотеки, вимоги до будівлі відносно розміщення книжкових фондів та періодики, системи читальних залів та спеціалізованих фондів, технічних та господарських служб тощо.

Одночасно в 1965–1966 рр. було продовжено будівництво додаткового книгосховища, добудованого до існуючого, де надалі розміщувалися газетні фонди. Освоєне в 1967 р. це приміщення дозволило перевести в центральний корпус на вул. Володимирській значну кількість газетних фондів, у тому числі з будинку Георгіївської церкви Видубицького монастиря, який не відповідав жодним нормативам зберігання фондів.

1.2. НОВІ ЗАСАДИ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КНИГООБМІНУ І КЛАСИФІКАЦІЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЦНБ АН УРСР ТА В СИСТЕМІ БІБЛІОТЕК НДУ (1966–1967)

У 1966 р. активізується процес створення загальнодержавної системи науково-технічної інформації: 27 грудня 1966 р. приймається відповідна Постанова Ради Міністрів УРСР про здійснення в 1966–1970 рр. Держпланом, АН УРСР, міністерствами та відомствами докорінного поліпшення системи науково-технічної інформації на базі сучасного технічного обладнання щодо накопичення, обробки та видачі інформаційних даних, своєчасного та повноцінного інформування про досягнення вітчизняної та зарубіжної науки і техніки.

Зазначеним установам було доручено підготувати конкретні заходи щодо створення галузевих систем та мережі територіальних органів науково-технічної інформації, включаючи наукові та технічні бібліотеки, організації та відділи НТІ в головних наукових інституціях, науково-дослідних інститутах, проектно-конструкторських бюро та на великих виробництвах, забезпечити їх кваліфікованими кадрами, опрацювати питання координації та спільної діяльності органів НТІ та технічних бібліотек, а також ввести з 1 січня 1968 р. обов'язкову

реєстрацію підвідомчих науково-дослідних робіт та звітів у Все-союзному науково-технічному інформаційному центрі – як тих, що виконуються, так і завершених²⁰.

Підготовка системи НТІ в АН УРСР почалася чотирма роками раніше, коли 26 червня 1962 р. Президія Академії видала Розпорядження № 492 “Про підготовку пропозицій про поліпшення організації науково-технічної інформації та пропаганди в установах АН УРСР”, яким передбачалося створення в наукових установах науково-інформаційних відділів, при чому бібліотеки цих установ розглядалися як структури, що безпосередньо здійснюють підготовку і поширення науково-технічної інформації²¹. Із зосередженням функцій обслуговування науки та забезпечення наукового розвитку фундаментальних досліджень в АН УРСР у ЦНБ виникло цілком закономірне питання про посилення науково-інформаційного напрямку безпосередньо в Бібліотеці та в мережі академічних бібліотек на чолі з ЦНБ, яка здійснювала б методичне та науково-інформаційне керівництво бібліотечно-бібліографічною діяльністю мережі.

У середині 60-х років ХХ ст. бібліотечно-інформаційне забезпечення наукової діяльності установ, зокрема, й деякі види науково-інформаційної діяльності здійснювали в основному бібліотеки НДУ. Наприклад, згідно з даними звіту про роботу ЦНБ АН УРСР у 1967 р., вперше з кінця 40-х років ХХ ст. окремим розділом було включено інформацію про роботу бібліотек наукових установ АН УРСР²².

Розвиток системи науково-технічної інформації вплинув на відповідні напрями діяльності бібліотек – формування науково-інформаційної роботи та науково-технічної проблематики бібліографічних видань, прискорення та збільшення їх випуску, пошук нових засобів інформаційної роботи, уніфікацію довідково-пошукового апарату, інтенсивне впровадження уніфікованих методик його побудови, зокрема, масштабне переведення на радянську ББК наукових бібліотек, удосконалення структури планово-звітної документації. ЦНБ однією з перших розпочала цей процес.

У зв'язку з тим, що ЦНБ прирівнювалася в правах до науково-дослідного інституту, Бібліотечна рада та Президія уважно розглянули плани науково-дослідної та бібліотечної діяльності ЦНБ, а наприкінці 1966 р. звіти ЦНБ були ретельно проаналізовані з метою переорієнтування Бібліотеки на ефективне та завчасне обслуговування науки.

З огляду на завдання стосовно прискорення науково-технічного прогресу, поставлене на ХХІІІ з'їзді КПРС, під час аналізу звітів діяльності Бібліотеки Президія АН УРСР звернула увагу на невиправданість диспропорції між бібліографічним забезпеченням суспільних (67 %) та природничих (24 %) наук, на необхідність посилення науково-бібліографічного напрямку виданнями в галузі природничих та технічних наук. Важливою виявилася й порада щодо вдосконалення роботи з читачем, зокрема, доцільності проведення спеціальних читацьких конференцій щодо поліпшення роботи Бібліотеки. Досвід проведення таких конференцій в науковій бібліотеці, де основними читачами були вчені та спеціалісти, конкретно зацікавлені у кращій роботі Бібліотеки, переконливо доводив ефективність такої форми спілкування бібліотекаря та читача. У зв'язку з цим Президією було прийняте спеціальне рішення, яким ЦНБ зобов'язувалася систематично проводити читацькі конференції, вважаючи це складовою наукової роботи²³.

Інший напрям, який починає активізуватися з 1966 р. у зв'язку з наближенням святкування 50-річчя АН УРСР, це створення біобібліографій видатних українських учених. З метою упорядкування і поліпшення випуску біобібліографічної серії брошур "Вчені Української РСР" було запропоновано створити спеціальну редакційну колегію, куди увійшли академік АН УРСР Г.С. Писаренко (голова); кандидат технічних наук Ю.О. Анісімов, Сектор історії техніки і природознавства; учений секретар РВС АН УРСР М.М. Онопрієнко; директор ЦНБ АН УРСР І.С. Черненко та ін.²⁴

Значе місце у вдосконаленні діяльності Бібліотеки відіграла Бібліотечна рада на чолі з віце-президентом АН УРСР, Головою Секції суспільних наук, академіком АН УРСР І.К. Білодідом, який, відповідно до розподілу обов'язків між членами Президії, здійснював загальне керівництво ЦНБ УРСР як Голова Бібліотечної комісії та відповідав за зв'язки гуманітарних установ АН УРСР з міністерствами і відомствами СРСР і УРСР. Бібліотечна рада розглядала всі принципові аспекти діяльності Бібліотеки, обговорюючи складні поточні питання, вирішувала фінансові справи, питання будівництва та надання Бібліотеці приміщення для розвантаження фондів тощо. Власне, у цей період відбулася взаємна співпраця між Бібліотекою та Бібліотечною радою в особі її вченого секретаря М.В. Варфоломєєвої щодо вдосконалення структури і змісту планово-звітної документації Біб-

ліотеки та бібліотек НДУ АН УРСР у контексті розвитку в АН УРСР бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства як окремого наукового напрямку²⁵.

У зв'язку з цим почався розвиток взаємодії та координації діяльності між бібліотеками різних відомств у галузі розробки основних засад каталожного опису. З цією метою в 1966 р. в Україні було започатковано роботу Міжбібліотечної каталогізаційної комісії, що вирішувала певні складні питання каталогізації літератури для наукових бібліотек, здійснювала підготовку "Єдиних правил книгоописування творів друку для бібліотечних каталогів", створювала спільні колективи для підготовки зведених каталогів радянської та іноземної книги.

Розвиток наукового напрямку, пов'язаного із забезпеченням академічної та галузевої науки, актуалізувався в науково-інформаційній діяльності та підготовці науково-інформаційних видань, зокрема, в контексті Постанови Президії від 25 березня 1966 р. "Про поліпшення науково-технічної інформації в установах Академії наук УРСР", котрею ЦНБ і видавництво "Наукова думка" зобов'язувалися, починаючи з квітня 1966 р., щомісячно видавати замовлений інформаційний каталог "Нові іноземні книги, що надійшли до ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР", накладом 300 прим.²⁶ З того часу Бібліотека постійно готувала цей каталог у вигляді інформаційного бюлетеня.

20 липня 1966 р. розглядалося питання про впорядкування випуску інформаційних видань АН УРСР з огляду на Постанову ЦК КПРС від 26 лютого 1966 р. "Про впорядкування видавничої діяльності міністерств, комітетів, відомств і організацій", відповідну Постанову ЦК КПУ від 24 травня 1966 р. та наказ Голови Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР від 2 червня 1966 р. № 87. У цих документах відзначалося, що за останні роки різко зросла кількість організацій і установ (в Україні – понад 650), які випускають літературу та іншу друковану продукцію поза видавництвами, що призвело до безпідставних витрат паперу та державних коштів, а також не надавало можливості контролювати розсилання обов'язкового примірника до бібліотек та надходження літератури до книгарень. У 1965 р. таких видань було 11 тис., що складало 4725 назв книг і брошур.

Цими постановами різко обмежувалася самостійна видавнича діяльність міністерств, комітетів, відомств, інших організацій: їм залишили право публікації лише службових матеріалів (накази, поста-

нови, інструкції, правила, статuti, нормативні матеріали, каталоги, рекламні листівки тощо). У постановах підкреслювалося, що міжвідомчі тематичні наукові, науково-технічні, науково-методичні збірники мають випускатися лише видавництвами. Започаткування нових збірників здійснюється міністерствами і відомствами за погодженням з Державним комітетом по пресі при Раді Міністрів УРСР.

У деяких випадках вищим і середнім спеціальним навчальним закладам дозволялося видавати програми, навчальні плани, методичні рекомендації, навчально-методичну документацію тощо – згідно з планами, затвердженими міністерствами та відомствами.

Центральні бібліотеки і музеї також мали право видавати каталоги, путівники, буклети, плакати, листівки, а науково-дослідні і проєктні організації, вищі навчальні заклади, які мали право приймати дисертації до захисту, – автореферати дисертацій.

Науковим установам у виняткових випадках також дозволялося друкувати поза видавництвами продукцію, що мала важливе наукове і практичне значення, – за затвердженими планами та погодженням з Державним комітетом по пресі при Раді Міністрів СРСР. До таких установ відносилися:

- головні науково-дослідні і проєктні інститути (література тематична та література за профілем, збірники наукових праць, матеріали конференцій та з'їздів);

- головні вищі навчальні заклади (тематичні, за профілем, збірники наукових праць, матеріали конференцій та з'їздів, тексти лекцій і малотиражні навчальні посібники);

- всесоюзні та центральні галузеві органи науково-технічної інформації (найбільш важливі інформаційні матеріали, що не дублюють відповідні періодичні видання про досягнення вітчизняної і зарубіжної науки, техніки і виробництва, – відповідно до планів, затверджених Державним комітетом по науці і техніці при Раді Міністрів СРСР);

- організації та установи науково-технічних товариств (тези доповідей і рекомендації конференцій та з'їздів – при необхідності).

Списки таких установ склалися відповідними міністерствами та відомствами. Це надало можливість бібліотечним комплекторам контролювати надходження обов'язкових примірників та закуповувати необхідну кількість таких видань до наукових бібліотек²⁷.

Постанова Президії № 313 від 3 грудня 1966 р. дозволяла провід-

ним інститутам АН УРСР друкувати поза видавництвом і без затвердження на Президії АН УРСР лише внутрішні інститутські службові матеріали (інструкції, правила, каталоги, рекламні листівки, навчально-методичну та іншу документацію, необхідну для службового користування і виробничих потреб), бюлетені надходжень літератури з певних наукових напрямів, призначені для співробітників інститутів АН УРСР і суміжних організацій, бібліографічні довідники праць співробітників інститутів АН УРСР²⁸.

Це зобов'язувало ЦНБ приділяти більше уваги комплектуванню такими виданнями своїх наукових фондів. У звітах ЦНБ відзначалося, що й надалі, після того, як Бібліотека отримала право на безкоштовний український примірник творів друку, з багатьох науково-дослідних інститутів, що мали право на публікацію таких матеріалів, обов'язкові примірники до Бібліотеки все ж не надходили. Комплектування такими виданнями було вкрай ускладненим і вимагало додаткових витрат робочого часу. ЦНБ встановила безпосередні контакти з установами для отримання таких матеріалів. Найбільшу цінність для наукових бібліотек складали матеріали конференцій, симпозіумів, нарад, лекцій та інформаційні матеріали²⁹.

Організована у ЦНБ система книгообміну спиралася на склад резервного фонду академічних видань, що користувалися підвищеним попитом у книгообмінних операціях, у тому числі іноземних.

Питання стосовно книгообміну було винесене на обговорення до Президії АН УРСР та Бібліотечної ради і комплексно розглянуте на рівні проблеми забезпечення вітчизняної науки іноземними науковими виданнями. У березні 1966 р. Президія прийняла Постанову "Про комплектування фондів ЦНБ АН УРСР замовленими виданнями", в якій висвітлювався стан комплектування замовленими виданнями установ АН УРСР та шляхи його вдосконалення. Оскільки до системи АН УРСР надходження таких видань здійснювалося централізовано, питання про відповідальне ставлення до формування цих замовлень в установах АН УРСР та їх передачу до ЦНБ набувало принципового характеру. Відзначалося, що ЦНБ не одержує від установ АН УРСР для потреб внутрішнього союзного та міжнародного книгообміну для своїх фондів і фонду Президії АН УРСР таких видань, як тези наукових конференцій, бюлетені, інформаційні листи та інші науково-інформаційні видання, що виходять малими тиражами.

Рішення про обов'язок НДУ і видавництва "Наукова думка" при визначенні накладу замовлених видань враховувати 30 прим. для фондів ЦНБ АН УРСР набуло важливого значення.

З цих примірників 20 передавалися для фондів Бібліотеки і потреб внутрішньосоюзного та міжнародного книгообміну і 10 – для фонду Президії АН УРСР, який був резервом наукових видань. Цим резервом Бібліотека користувалася щороку для додаткового книгообміну за запитами іноземних партнерів, що дозволяло, в свою чергу, замовляти іноземні видання поза валютними асигнуваннями³⁰.

На вдосконалення книгообміну було спрямовано низку комплексних заходів та рішень. Це торкнулося й відповідного розпорядження, щоб кожне наукове видання мало анотацію або резюме іноземними мовами, що надавало можливість рекламувати наукові видання АН УРСР у процесі книгообміну. Постанова Президії від 16 травня 1966 р. внесла зміни у Постанову № 284 від 30 листопада 1965 р. про роботу ЦНБ АН УРСР (п. 9.) у такій редакції: з метою розширення книгообміну вітчизняною та іноземною літературою, а також з метою поліпшення пропаганди українських наукових видань зобов'язати видавництво "Наукова думка" в наукових виданнях давати резюме найбільш поширеними іноземними мовами. Вибір іноземної мови погоджувався з авторами або керівниками авторських колективів (для монографій), або ж з редакційними колегами (для журналів і збірників).

ЦНБ зобов'язувалася видавати каталоги та покажчики з надходжень зарубіжних видань, першими з яких були: "Довідкова зарубіжна література в фондах ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР. Систематичний покажчик видань за 1955–1964", "Довідково-бібліографічна зарубіжна література у фондах ЦНБ і бібліотек наукових установ. Систематичний покажчик. 1955–1964", а також "Нові іноземні книги, що надійшли до ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР" (12 випусків на рік)³¹.

У 1966–1967 рр. Бібліотека продовжувала діяльність у галузі вдосконалення комплектування фондів, обслуговування читачів з орієнтуванням на підвищення науково-інформаційного та бібліотечно-бібліографічного обслуговування вчених та спеціалістів. За даними сумарного обліку на 1 січня 1967 р. у діючому фонді було 5 936 256 од. зб., в 1968 р. – 6 196 556 од. зб. Щорічно за рахунок комплектування фонди Бібліотеки зростали на 260–300 тис. од. зб.³² З 1967 р. Президи-

дією АН УРСР було дозволено облік безплатних видань, що надходили з різних відомств як обов'язкові примірники або як дар, без проведення оцінювання, тобто можна було обліковувати їх як безплатні, що прискорило ці операції³³.

Чисельність персоналу ЦНБ на кінець 1966 р. складала 334 особи, з урахуванням позаштатних співробітників.

З 1966 р. Бібліотека знову почала працювати у дві зміни, що відразу ж позначилося на кількості читачів. За 1966 р. до Бібліотеки записалося 25 886 читачів (у 1965 – 13 789), серед них наукових співробітників та викладачів – 6869, інженерно-технічних – 8058, аспірантів – 2445, інших – 8514 осіб³⁴. У два з половиною рази зросла кількість виданих книжок.

Бібліотека продовжувала виконувати та поглиблювати роль головної наукової бібліотеки, про що свідчить кількісний склад науковців з різних республік СРСР, відряджених до ЦНБ у 1966 р., – 864, іноземних читачів – 700. У 1967 р. користувалися абонементом 789 читачів з різних міст Радянського Союзу та близько 730 іноземних громадян³⁵.

У 1967 р. до Бібліотеки записався 15 531 новий читач, загалом читачі відвідали ЦНБ 296 742 рази, їм було видано 1 986 550 од. літератури. З 1322 читачів УРСР, які користувалися абонементом, 597 були співробітниками АН УРСР³⁶.

Обслуговування читачів здійснювалося в 19 читальних залах: двох загальних, залі нових надходжень, 12 спеціалізованих залах, абонементі (індивідуальному та колективному з групою внутрішньо-союзного та міжнародного книгообміну МБА), секторі масової роботи та відділі зовнішніх робіт.

Більш ніж удвічі зросли й показники книговидачі майже у всіх підрозділах, де існували читальні зали (див. табл. 1); за рекомендаціями Бібліотечної ради мав збільшуватися відсоток читачів, які обслуговуються технічною книжкою, що також відобразилося на зростанні обігу цих фондів та обслуговуванні вчених і фахівців з технічних дисциплін – на 16 % (див. табл. 2). Разом з тим рекомендації щодо підсилення переваг відкритого доступу не були реалізовані у зв'язку з відсутністю необхідної площі.

Ці показники свідчили про повернення Бібліотеки до нормального режиму функціонування, ліквідації наслідків пожежі 1964 р. на технологічному рівні. В наступні роки показники продовжували зрос-

тати повільніше і коливалися в залежності від реального розвитку наукових напрямів та суспільно-політичного й економічного розвитку України, організації освіти, культурних програм.

Продовжував розвиватися міжнародний книгобмін, у 1967 р. Бібліотека здійснювала його з 1304 зарубіжними науковими установами з 64 країн (проти 1245 установ з 62 країн у 1965 р.). Було отримано 40 842 видання, відправлено 40 609 видань³⁷.

Оскільки міжнародний книгообмін в умовах НТІ набув актуальності, а співробітники відділу іноземного комплектування докладали багато зусиль щодо аналізу попиту на книжку, встановлювали контакти з новими науковими центрами та бібліотеками, дуже швидко з'ясувалося, що, крім виділених 20 прим., для ефективного міжнародного книгообміну необхідно додатково залучати резерв Президії. Тому відповідно до спеціального рішення Президія АН УРСР з червня 1966 р. дозволила використовувати резервний фонд Академії за списками, що надаються Президії. Як правило, це були видання, які користувалися великим попитом у зарубіжних країнах, що дало змогу значно підвищити обсяг книгообміну, оскільки працівники Бібліотеки постійно аналізували потреби на наукові видання АН УРСР³⁸.

Так, у список книгообміну з резервного фонду Президії на 1966–1967 рр. були включені такі видання, що користувалися попитом серед зарубіжних партнерів: журнали "Автоматика", "Автоматическая сварка", "Геологічний журнал", "Гідробіологічний журнал", "Доповіді АН УРСР", "Народна творчість та етнографія", "Порошкова металургія", "Прикладна механіка", "Радянське літературознавство", "Радянське право", "Український історичний журнал", "Український математический журнал", "Український фізичний журнал", "Український біохімічний журнал", "Український ботанічний журнал", "Філологічний журнал", "Фізіологічний журнал", "Физико-химическая механика материалов"; популярні серії – "Автоматический контроль и измерительная техника", "Археология", "Археологічні пам'ятки", "Вопросы производства стали", "Вопросы физики металлов и металловедения", "Діалектологічний бюлетень", "Лексикографічний бюлетень", "Мовознавство", "Наукові записки Інституту історії АН УРСР", "Слов'янське мовознавство", "Фауна України", "Флора України", "Наукові записки Одеської біологічної станції", "Праці Інституту зоології", "Збірник праць Зоологічного музею", "Труды Ботанического сада АН УССР".

Значним попитом користувалися такі видання, як “Геофізичний збірник”, “Гидродинамика больших скоростей”, “Грамматичні та стилістичні студії з української та російської мов”, “Микроэлементы в животноводстве и медицине”, “Паразиты и паразитозы человека и животных”, “Питание и удобрение растений”, “Рост и устойчивость растений”, “Фитосинтез и пигменты как факторы урожая”, “Структурно-математическая лингвистика”, “Читающие автоматы и распознавание образов”, “Нариси з історії техніки та природознавства”, “Народне господарство Української РСР в післявоєнні роки”, “Визначник прісноводних водоростей”, “Збірник праць з обчислювальної математики та техніки”, “Математическое моделирование и теории электрических цепей”, “Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття та Волині”, “Материалы Международного геофизического года”, “Питання шевченкознавства”, “Природная обстановка и фауна прошлого”, “Кибернетическая техника”, “Цитология и генетика”.

Серед монографічних досліджень гуманітарного циклу популярними були праці О.В. Мишанича, В.І. Наулка, Г.С. Сухобрус, О.С. Лисенка, В.І. Шевчука та ін.³⁹ Надалі ця практика реалізовувалася щорічно, що дозволило розширити коло іноземних організацій та установ, які мали з Бібліотекою щорічний книгообмін⁴⁰.

У цілому книгообмін у 1966 р. здійснювався з 1304 організаціями (з яких було 77 нових), за книгообміном ЦНБ отримала 40 832 видання. Продовжувала розвиватися і валютна передплата. Цілком зрозуміло, що переважна більшість видань надходила із соціалістичних країн. Серед найбільш активних – Болгарія, Китай, Німецька Демократична Республіка, Польща, Чехословаччина, Югославія. Серед капіталістичних країн найбільший книгообмін здійснювався з Австрією, Англією, Бельгією, Нідерландами, ФРН, Францією, США, Канадою, Японією, Австралією⁴¹.

З огляду на необхідність збільшення питомої ваги науково-технічної літератури розширилася передплата на матеріали науково-технічного характеру та доукомплектування фондів після 1964 р., яке закінчилося в 1967 р. Одночасно була проведена перевірка повноти архівного примірника друку, де було виявлено 56 відсутніх видань та 22 з них доукомплектовано.

Увага до розвитку книгообміну із зарубіжними бібліотеками та науковими центрами на безвалютній основі і надалі залишалася ви-

сокою, адже на замовлення нової літератури виділявся незначний розмір валютних асигнувань. Так, у 1967 р. було виділено на передплату зарубіжної літератури в АН УРСР: а) Секції фізико-технічних і математичних наук – 17 300 інв. крб.; Секції хіміко-технічних і біологічних наук – 10 200; Секції суспільних наук – 3 500; ЦНБ – 6 тис. Усього – 37 тис. інв. крб.⁴²

ЦНБ здійснювала комплектування іноземною літературою та виданнями з обмінно-резервного фонду не лише своїх фондів, а й 54 бібліотек інститутів АН УРСР та Львівської державної наукової бібліотеки Міністерства культури УРСР, допомагала в організації книжкових фондів нових бібліотек. Так, у зв'язку з відкриттям у 1967 р. Державної республіканської бібліотеки для дітей (1978–1991 – Державна республіканська бібліотека ім. Ленінського комсомолу, 1992 – до сьогодні – Національна бібліотека України для дітей) як головної установи в галузі організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування дітей, національного сховища творів друку для дітей⁴³, низкою бібліотек було передано на поповнення фонду значну кількість дублетної дитячої літератури (зокрема – ЦНБ АН УРСР, ДРБ ім. КПРС та ін.)⁴⁴. У 1967 р. було організовано допомогу в комплектуванні літературою Донецького наукового центру, який переходив у підпорядкування Донецького університету. П'ять тисяч книжок було передано Книжковій палаті⁴⁵.

У 1968 р. Бібліотека Академії архітектури (від 1993 р. – Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В.Г. Заболотного) почала репрезентувати важливий історичний зріз розвитку будівництва та архітектури не лише України, а й інших держав, тому ЦНБ також передала їй видання з обмінно-резервного фонду⁴⁶.

Власні фонди ЦНБ надалі продовжували поповнюватися цінними книжковими зібраннями та колекціями. Так, 1967 р. від члена-кореспондента АН УРСР П.М. Попова надійшла в дар його бібліотека, що містила важливі видання з історії української літератури та літературознавства, історії книги та книгознавства, мистецтвознавства, фольклору та етнографії, бібліографії, джерелознавства – 17 тис. томів; архів П.М. Попова почав надходити з 1964 р.⁴⁷ Остаточне опрацювання та включення цієї бібліотеки у фонди ЦНБ було здійснено в 1970 р.

Важливою подією, що визначала 1966 рік, було отримання другого обов'язкового безкоштовного примірника всіх видань УРСР. Оскільки

комплектування вітчизняною літературою значно збільшилося за рахунок введення другого українського безкоштовного примірника, знову актуалізувалася проблема розміщення фондів. Фонди Бібліотеки зберігалися в декількох архівосховищах у різних районах Києва. Основна частина розміщувалася в головній будівлі (Володимирська, 62), 486 тис. – у приміщенні Інституту високомолекулярних сполук АН УРСР; частина фондів – на Подолі, в будинку Братського корпусу КДА; газетні фонди – в Софійському соборі. Під тимчасові сховища було обладнано низку підвальних приміщень, розкиданих по Києву, зокрема: підвали по вул. Дем'яна Бедного, 13 та 15 були зайняті обмінно-резервними фондами⁴⁸; у центральній будівлі на шостому поверсі скрізь стояли стоси. Почалося вивільнення приміщень Видубицького монастиря, що були непристосовані до зберігання 600 тис. прим. літератури та періодики, перевезених згодом у підвали нових житлових будинків на Сирці. Бібліотеці було передано приміщення по вул. Донецькій, 28 (250 кв. м), звільнене у зв'язку з переїздом Інституту геофізики у нове приміщення в Академмістечку (Святошин)⁴⁹.

Роботи з автоматизації та механізації в Бібліотеці розпочалися в 1966 р. З метою організації роботи з упорядкування повоєнних книжкових фондів, зі створення нових книгосховищ та механізації і автоматизації бібліотечних процесів у ЦНБ АН УРСР до її штату було введено додаткову посаду – заступника директора Бібліотеки. У листопаді 1966 р. її обійняв А.Є. Деншиков, який до цього працював помічником Президента Академії наук УРСР⁵⁰.

Продовжувалася робота з перебудови генерального систематичного каталогу за новою схемою бібліотечно-бібліографічної класифікації для наукових бібліотек. Цього року було завершено звірку фонду "Україніка" та іноземної періодики, здійснено редагування каталогів на ці фонди⁵¹.

Значна увага приділялася розвитку форм і методів науково-інформаційної діяльності в аспекті надання відомостей про фонди, зокрема, організації картотеки нових надходжень та виставок у залі нових надходжень (326 виставок, 88 256 книжок та журналів), тематичних виставок, у тому числі виїзних. За рік було підготовлено 9 щомісячних бюлетенів нових надходжень, декілька лекцій на цю тему, продовжувалася робота зі складання бібліографії іноземних видань для Зведеного інформаційного бюлетеня та каталогу іноземних видань у СРСР. В активному режимі стосовно виконання письмових та

усних довідок працював довідково-бібліографічний відділ, фонд якого складав 32 047 книжкових та журнальних одиниць.

З 1966 р. ЦНБ розпочала опрацювання 22 дослідницьких тем переважно бібліографічного змісту, спрямованих на бібліографічне забезпечення наукових тем, затверджених у плановому порядку в установах АН УРСР, а також суспільно-політичної проблематики, присвяченої, зокрема, 50-річчю радянської влади, 100-річчю від дня народження В.І. Леніна – “Ленін і Україна”. Почалася розробка ювілейних тем, пов'язаних з проведенням святкування 50-річчя Академії наук УРСР та ЦНБ АН УРСР, приміром, були затверджені бібліографічні видання “Бібліографія видань Академії наук Української РСР (1919–1966)”, “Історія Центральної наукової бібліотеки АН УРСР”, збірник статей “Питання бібліографії” та спільно з Інститутом історії АН УРСР – наукова підготовка перевидання такої відомої історичної пам'ятки, як “Синопис”.

У 1966 р. готувалися матеріали для декількох бібліографічних покажчиків, як от: “50 років Радянської влади на Україні” (М.П. Рудь), “Історія економічної думки на Україні” (С.В. Сороковська), “Мінеральні добрива Української РСР” (О.В. Бистряков, З.М. Ващенко, М.К. Звіглянич), “Зрошення та обводнення на Півдні Української РСР. 1952–1965 рр.” (О.В. Бистряков, Г.М. Бубновська, К.І. Ватагіна). Ф.К. Сарана продовжував працювати над шевченкіаною – над бібліографічним покажчиком “Т.Г. Шевченко. Бібліографія ювілейної літератури” та “Матеріали до шевченкіани: бібліографія до літератури за 1965 р.”

Продовжувалося колективне видання “Нові іноземні книги, що надійшли до ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР” (вийшло друком у “Науковій думці”, вип. 4–8), готувалися біобібліографії К.Г. Воблого (О.С. Ровнер), І.В. Лучицького (К.О. Коваленко), інформаційні видання про фонд патентної літератури (Н.М. Петрова)⁵².

Наукові співробітники почали систематично писати статті до спеціалізованих журналів, зокрема, в “Радянському літературознавстві” друкувалися Л. Беляєва, П. Висоцька, О. Пишоха, Л. Гольденберг; в журналі “Библиотечно-библиографическая информация библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик” – О.П. Дараган, З.І. Руда, І.К. Коновалова, І.С. Черненко, К.Є. Скокан; “Українському історичному журналі” – Є.О. Колесник; “Архівах України” – С.В. Сороковська. У цей період низку статей щодо методів переведення систематичних каталогів на ББК опублікували М.Я. Каганова,

О.П. Дараган та З.І. Руда⁵³. Досвід роботи ЦНБ у цій галузі було проаналізовано у змістовній статті О.П. Дараган, З.І. Рудої та І.К. Коновалової “О перестройке генерального систематического каталога по схеме библиотечно-библиографической классификации”⁵⁴. Багато статей щодо популяризації фондів почали публікувати в газетах М.П. Візир, М.П. Рудь, І.С. Черненко, Й.В. Шубинський⁵⁵.

У 1966 р. у Бібліотеці була організована всесоюзна конференція, присвячена обговоренню періодичного видання “Книга. Исследования и материалы”, в якій брали участь книгознавці з різних міст СРСР і де були обговорені питання розвитку книгознавства в СРСР та зарубіжних країнах. Ця конференція відіграла значну роль у розвитку теорії та практики книгознавства, формуванні його проблематики та визначенні основних завдань. Бібліотека також стала учасником проекту “Бібліотека і наукова інформація”, організованого Міністерством культури СРСР та Державною публічною бібліотекою ім. М.Є. Салтикова-Щедріна⁵⁶.

У жовтні 1967 р. була проведена ювілейна конференція, присвячена питанням розвитку Бібліотеки, в якій брали участь співробітники ЦНБ, бібліотек установ АН УРСР та бібліотек Києва. На конференції про історію ЦНБ АН УРСР та про її сучасні завдання у своєму виступі розповів директор Бібліотеки І.С. Черненко, а також були представлені доповіді: “Бібліотеки науково-дослідних установ мережі АН УРСР – на допомогу науці” (Т.А. Ігнатович, зав. науково-методичним відділом бібліотекознавства), “Розвиток системи обслуговування в ЦНБ” (Ф.З. Шимченко, заввідділом обслуговування), “Книжковий фонд ЦНБ АН УРСР” (М.Я. Каганова, заввідділом комплектування вітчизняною літературою), “Матеріали радянського періоду в фондах відділу рукописів та проблеми комплектування відділу новими надходженнями” (А.Г. Адаменко, ст. редактор відділу рукописів), “Український радянський естамп в фондах ЦНБ АН УРСР” (А.М. Турченко, заввідділом естампів та репродукцій), “Систематичний каталог та шляхи його вдосконалення” (О.П. Дараган), “Великий Жовтень в українській бібліографії” (С.В. Сороковська, головний бібліотекар)⁵⁷.

Успішно пройшла підготовка до VI Міжнародного з'їзду славистів 1967 р., де Бібліотека разом з Українським комітетом славистів брала участь у виставці літератури (розділ літератури радянського періоду). До з'їзду були підготовлені спеціальні видання: “Зарубіжні слов'янські

літератури на Україні (1816–1966): Бібліографічний покажчик” (упор. Р.Я. Лернер, відп. ред. Г.Д. Вервес) та “Слов’янська філологія на Україні (1963–1967)” (упор. Н.Ф. Королевич, Л.В. Беляєва, Л.І. Гольденберг)⁵⁸.

Крім видань, запланованих до Міжнародного з’їзду славистів, у ЦНБ було підготовлено ще низку наукових праць. Так, поза планом був укладений покажчик “Київська область” – за розпорядженням Київського обкому партії. Вийшла друком фундаментальна робота “Українські літературні альманахи і збірники ХІХ – початку ХХ ст. Бібліографічний покажчик” (К., 1967) (укл. І.З. Бойко). Це видання отримало високу оцінку науковців і користується великим попитом і сьогодні. Почалася підготовка чергового випуску бібліографічного покажчика “Библиографический очерк развития отечественной коллоидной химии”.

У зв’язку з ґрунтовними змінами в діяльності Бібліотеки у 1966–1967 рр. розроблялася низка інструкцій та положень з обліку, організації фонду ООН, комплектування вітчизняною літературою, систематизації, представлення літератури зарубіжного Сходу в каталогах, авторефератів та дисертацій, науково-інформаційної діяльності академічних бібліотек тощо⁵⁹. На вчених радах Бібліотеки обговорювалися поточні питання бібліотечної діяльності, передусім, перебудова генерального алфавітного каталогу відповідно до ББК, методика організації переобліку фондів, наукові питання – підготовка бібліографічних покажчиків, зміцнення позицій ЦНБ як центру бібліографічної роботи в АН УРСР, методична робота з бібліотеками НДУ, обговорення дисертаційної роботи А.С. Сокальського “Науково-педагогічні засади вивчення питань організації бібліотечних фондів” тощо.

Бібліотека брала участь у ІХ нараді директорів бібліотек системи АН СРСР 1967 р., присвяченій науковій роботі бібліотек АН союзних республік у галузі бібліографії, де обговорювалися важливі методологічні питання розвитку бібліотечної справи, зокрема, щодо функцій наукових бібліотек та їх ролі в розвитку науки; обслуговування різних категорій читачів; формування фонду наукової літератури відповідно до потреб читачів тощо⁶⁰. На нараді отримала схвалення діяльність ЦНБ у галузі іноземного комплектування, яку проаналізував заввідділом комплектування іноземною літературою К.Д. Бакулін⁶¹.

Організовано планомірну роботу щодо вдосконалення роботи бібліотек мережі АН УРСР, проводилися систематичні наради директорів бібліотек, семінарські заняття. Почалася комплексна пере-

вірка бібліотек системи науково-дослідних установ АН УРСР з метою здійснення методичної допомоги в організації фондів (25 бібліотек) та підготовки бібліографічних покажчиків. У звіти ЦНБ включено й зведений звіт по бібліотеках мережі⁶².

Серед письмових довідок, виконаних на замовлення партійних та радянських органів, переважала, цілком зрозуміло, ювілейна тематика – до 50-річчя радянської влади. Разом з тим аналіз довідок, підготовлених у цей період, виявив зростання попиту на видання, що були присвячені питанням планування організації наукової праці, зокрема, довідок “Мережеве планування та управління наукою, використання обчислювальної техніки для управління наукою”, “Методи оцінки ефективності науково-дослідних робіт в СРСР та за рубежом”, “Методи прогнозування та планування наукових досліджень за рубежом”, “Методи організації наукових досліджень в США та Англії” тощо⁶³.

Різно підсилювалася й популяризаторська робота в галузі науково-інформаційної діяльності та розкриття фондів Бібліотеки як у Києві, так і поза його межами. Зокрема, були організовані відрядження до Кримської області для лекційно-пропагандистської роботи про досягнення радянської науки і техніки (В.Г. Кравченко, А.Г. Адаменко, Н.Д. Ляпіна, Н.П. Решетніков, В.А. Рукіна, Г.Х. Шакерова)⁶⁴. У зв'язку з підготовкою до відзначення 50-річчя радянської влади в кінці грудня І.С. Черненко увійшов до складу Організаційного комітету АН УРСР, створеного до цієї дати⁶⁵. Бібліотека представила змістовну експозицію на щорічній виставці книжкової продукції АН УРСР⁶⁶.

У 1967 р. Бібліотека включилася у Всесоюзний огляд бібліотек, присвячений святкуванню 50-річчя радянської влади і була удостоєна диплома першого ступеня. Святкування проводилося на високому рівні і супроводжувалося книгознавчими та читацькими конференціями, виставками, випуском відповідних бібліографічних покажчиків, широкою участю бібліотекарів у забезпеченні таких великих видавничих проектів, як “Українська Радянська Енциклопедія”, в якому брало участь понад 5 тис. учених, літераторів, діячів мистецтв, партійних та державних діячів. Був виданий 17 том, присвячений УРСР, де висвітлювалися історія, соціалістичне та комуністичне будівництво в республіці⁶⁷. Співробітники Бібліотеки активно допомагали вченим у бібліографічному забезпеченні статей до УРЕ, підготували велику книжкову виставку в павільйоні “Наука” ВДНГ⁶⁸. При відвідуванні 20 трав-

ня 1967 р. павільйону "Наука" керівниками Комуністичної партії та Уряду України були відзначені вагомі успіхи АН УРСР та оглянута книжкова виставка ЦНБ, зокрема експозиція рідкісної та цінної книги. Було відмічено, що Бібліотека володіє безцінними скарбами, зокрема стародруками, естампами, рукописами, які треба обов'язково популяризувати, ознайомивши з цими раритетами широку громадськість, організувати показ стародрукованих видань з фондів ЦНБ АН УРСР на постійних експозиціях⁶⁹. Це спонукало Президію та ЦНБ створити постійні виставки стародруків та рідкісних видань і рукописів, було виготовлено спеціальні вітрини, підготовлено власне експозицію та тексти екскурсій. З огляду на велику цінність колекційних фондів Бібліотеки, її було включено в список культурних об'єктів, де проводилися екскурсії не лише для громадян СРСР, а й для представників зарубіжних посольств та дипломатичних місій, іноземних урядових та наукових делегацій.

На Міжнародній виставці в Москві, присвяченій 50-річчю радянської влади, 17–23 липня 1967 р. експонувалися рідкісні книжки з фондів ЦНБ АН УРСР, зокрема, "Апостол" Івана Федорова, виданий 1574 р. у Львові, "Острозька Біблія" Івана Федорова, видана в 1581 р., "Енеїда" І.П. Котляревського 1798 р., "Кобзар Т.Г. Шевченка" 1840 р. Раритети ЦНБ АН УРСР представляла Л.А. Ар'є.

Співробітники ЦНБ брали активну участь у культурно-масовій роботі: учасниками хорової капели АН УРСР під керуванням В.О. Мальцева були А.Г. Адаменко, Н.П. Решетнік, Г.Х. Шакерова, І.О. Нізельська. Хорова капелла АН УРСР стала переможцем обласного фестивалю самодіяльного мистецтва, присвяченого 50-річчю радянської влади, і завоювала право представляти Київщину на Республіканському конкурсі, який проходив у м. Києві з 6 по 12 липня 1967 р.⁷⁰

У 1967 р. проблему відновлення фонду після пожежі та організації його розміщення було практично вирішено. Багато часу співробітники ЦНБ витратили на вдосконалення розстановки основних та обмінно-резервних фондів, а також на ретельний перегляд пошкодженої літератури, що не підлягала відновленню. Для розгляду цих питань та списання літератури за розпорядженням Президії від 24 лютого 1967 р. було створено Комісію по вилученню з фондів ЦНБ АН УРСР літератури, непридатної для використання та реставрації. До складу комісії увійшли відомі фахівці з різних галузей знань та

бібліотечні спеціалісти, що забезпечило об'єктивність оцінювання пошкодженої літератури. Членами Комісії стали: Д.М. Сташевський (д.і.н., Інститут історії, голова Комісії); З.З. Висоцький (к.х.н., Інститут фізичної хімії); В.П. Гачок (к.ф.-м.н., Інститут теоретичної фізики); Т.А. Ігнатович (Бібліотечна рада при Президії АН УРСР), М.Я. Каганова (ЦНБ АН УРСР), М.К. Лучник (Науково-організаційний відділ Президії АН УРСР), Н.С. Пивоварова (Інститут зоології АН УРСР). Комісія розглянула підготовлені ЦНБ книжки, що не підлягали реставрації і були непридатні для використання – переважно ті, що постраждали від пожежі – 9 кубометрів заінвентаризованої та 28 кубометрів незаінвентаризованої літератури⁷¹.

14 червня 1967 р. розглядалося питання про будівництво нової споруди Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. Також було вирішено передбачити будівництво у дві черги, з книгосховищами по 10 млн. кн. од. До проекту будівлі висувалися такі вимоги: Бібліотека повинна бути окремою спорудою без розміщення в одному будинку різних установ; з книгосховищем, що має компактно розмістити діючі фонди з метою організації відповідного зберігання та збереженості фондів і системою читальних залів, підсобними приміщеннями тощо. 5 липня розглядався проект будівлі, а 10 серпня 1967 р. був затверджений погоджений з Держпланом СРСР титульний список розвідувальних і проектних робіт на 1967 р. для будівництва ЦНБ АН УРСР у м. Києві. Почалася розробка проекту Державним комітетом по цивільному будівництву і архітектурі при Держбуді СРСР, Зональним інститутом експериментального проектування в 1967–1968 рр. для забезпечення початку будівництва в 1969 р.⁷²

В Академмістечку в 1969 р. відкрилася філія ЦНБ для обслуговування вчених, які працюють в академічних установах у Святошинському районі та мешкають там, довідковою, періодичною та спеціальною літературою; було налагоджене абонентське обслуговування читачів, що значно покращило умови роботи у вечірній час. Одночасно було прийнято постанову про початок будівництва депозитарію ЦНБ в Академмістечку починаючи від 1970 р.⁷³

Подальша бібліотечна реформа, що базувалася на централізації та функціонуванні єдиної мережі бібліотек, знайшла свій вияв у науково-методичному підпорядкуванні діяльності академічної мережі бібліотек ЦНБ АН УРСР, яка створила спеціальну науково-методичну групу у

відділі бібліотекознавства та почала проводити системні дослідження у галузі вдосконалення діяльності цих бібліотек, організувала спеціальні перевірки стану фондів, обліку, проводила професійні семінари, де підвищували кваліфікацію завідувачі бібліотеками установ АН УРСР.

У 1966–1969 рр. розпочинають роботу бібліотеки Інституту проблем міцності, Інституту теоретичної фізики, Донецького відділу Інституту фізичної хімії, Інституту колоїдної хімії АН УРСР⁷⁴. У 1970 р. започатковуються бібліотеки Сектору географії Інституту геофізики АН УРСР та Інституту ядерних досліджень АН УРСР⁷⁵. Створення інститутів та бібліотек викликало корегування планів комплектування науковою літературою ЦНБ та бібліотек інститутів, вимагало уважного ставлення до координації і допомоги в комплектуванні та організації фондів.

Одночасно з розгортанням інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотек, в інститутах створюються науково-інформаційні відділи, відпрацьовується координація діяльності між ними та бібліотеками в галузі наукового інформування. З цього року ЦНБ почала систематично проводити наукові семінари для бібліотек НДУ, запроваджувати спільну роботу з інститутами АН УРСР над підготовкою бібліографічних покажчиків.

Були створені умови для розвитку книгознавчої тематики, зокрема, досліджувалися: українська книга в 1905–1917 рр., стан та розвиток книгодрукування у цей період, розповсюдження революційної книги тощо.

Оскільки Бібліотека взяла на себе науково-методичне керівництво мережею бібліотек НДУ, вона почала систематично вивчати діяльність бібліотек, організацію методичних семінарів, аналізувала плани і звіти бібліотек, складала зведені плани і звіти. Це була важлива ланка діяльності ЦНБ, на яку поклали функції організації науково-інформаційної діяльності всіх бібліотек НДУ.

У 1967 р. бібліотечно-інформаційну діяльність здійснювали 65 бібліотек НДУ, кількість яких щорічно зростала. 31 бібліотека функціонувала в установах фізико-технічного і математичного профілю, 23 – хіміко-технологічного і біологічного, 11 – суспільного. Бібліотеки формували, зберігали і надавали у користування галузеві фонди, які були базою для наукової та науково-інформаційної діяльності установ.

На 01.01.1968 р. фонд бібліотек НДУ налічував 3,3 млн. прим., з них

наукові видання іноземними мовами складали близько 1 млн. прим., обсяг середньорічного надходження видань становив 253 тис. прим. 50 % бібліотек мали фонди обсягом 100 тис. прим. Крім традиційних видів видань, бібліотеки комплектували фонди мікрофільмів, перекладів, фотокопій. Цими підрозділами виконувалися значна бібліотечно-інформаційна робота, зокрема, шляхом підготовки виставок, інформаційних списків, бібліографічних і біобібліографічних видань, проведення днів інформації, ведення каталогів і картотек (а саме картотек тематичних, предметних, праць співробітників установи, перекладів, нормативно-технічної документації), здійснення індивідуального та групового інформування за тематикою науково-дослідної діяльності не лише про надходження до власних фондів, а й про вітчизняні і зарубіжні наукові видання, які планувалися до друку або надійшли до бібліотек наукових установ АН СРСР спорідненого профілю. Наприклад, бібліотекою Фізико-технічного інституту низьких температур (ФТІНТ) видавалися раз на два місяці у чотирьох серіях випуски експрес-інформації "Новости криогеники" за матеріалами зарубіжних наукових видань та щотижневий галузевий бюлетень "Новости научно-технической литературы". Діяльність бібліотек НДУ АН УРСР забезпечували 204 фахівці, 79 % з яких мали вищу освіту, зокрема 40 % – бібліотечну⁷⁶.

Бібліотеки НДУ здійснювали роботу з формування галузевих фондів наукових видань, опрацювання потоків наукової інформації, забезпечували обслуговування інформацією співробітників інститутів та наукової галузі, тим самим створили інформаційну базу для формування та розвитку системи науково-інформаційного забезпечення наукової діяльності АН УРСР. Як складова цієї системи вони супроводжували виконання таких напрямів науково-інформаційної діяльності, як збирання, фіксація, зберігання, пошук і надання у користування наукової інформації, проводили аналітико-синтетичну обробку наукової інформації, упорядкування інформаційних масивів з метою створення високоякісних інформаційних продуктів для прогнозо-аналітичної діяльності. Важливим моментом у цьому процесі було чітке визначення напрямів функціонування складових системи НТІ АН УРСР, їх взаємозв'язків та взаємодії.

Процес формування системи НТІ АН УРСР, зокрема, створення відділів НТІ (ВНТІ), проходив досить складно, а організаційне об'єднання цих підрозділів з бібліотеками часто не сприяло налагодженню відповідного науково-інформаційного забезпечення наукової діяльності

установ, призводило до того, що ця робота зводилася лише до бібліотечно-бібліографічного обслуговування, яке здійснювалося бібліотечними структурами, або до виконання невластивих інформаційним підрозділам функцій. Аналогічна ситуація склалася і в тих НДУ, де бібліотеки залишалися самостійними підрозділами. Тут також не було чіткого механізму взаємодії бібліотек і ВНТІ у науково-інформаційному забезпеченні наукової діяльності. А в переважній більшості установ Секції суспільних наук АН УРСР бібліотеки були єдиними інформаційними підрозділами, які здійснювали цю роботу⁷⁷.

Отже, впродовж 1966–1967 рр. Бібліотека, працюючи за традиційними видами діяльності в галузі бібліотечної справи, організуючи комплектування, формуючи фонди та каталоги, обслуговуючи читачів у читальних залах, почала звертати увагу на підсилення та пошук інтенсифікації інформаційно-бібліографічної роботи як у себе, так і в бібліотеках НДУ. Після завершення ліквідації наслідків пожежі з'явилися передумови для виявлення резервних кадрових можливостей організації такої роботи в галузі структури та повноти діючого фонду Бібліотеки, розміщення обмінно-резервних фондів у пристосованих підвальних приміщеннях у різних районах м. Києва, налагодження технологічних циклів комплектування літературою, поповнення фондів та каталогів, створення картотек, організації безперебійної діяльності 19 читальних залів, забезпечення збереженості фондів.

У цей період відбувається пошук методів включення бібліотек до системи НТІ, вдосконалення комплектування фондів, пошук міжнародного книгообміну з метою поповнення фондів науковою іноземною літературою, формування галузевих фондів ЦНБ та бібліотек НДУ, розвиток науково-інформаційної діяльності; помітно інтенсифікувалася підготовка бібліографічних довідників з актуальних питань розвитку науки.

1.3. БІБЛІОТЕКА В 1968–1970 РР.: УДОСКОНАЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

У період 1968–1970 рр. відбувається подальший розвиток системи обслуговування читачів, інформаційно-бібліографічної та довідкової роботи.

Успіхи Бібліотеки у пошуках засобів, спрямованих на покращення бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів, відобразилися на показниках відвідувань та обслуговування книжкою, зростанні видів послуг.

За означений період кількість читачів Бібліотеки зростає з 29 921 до 30 227 читачів. У 1968 р. у Бібліотеці фіксувалося 1322 відвідування на день. Читальні зали спроможні були розмістити понад 600 осіб одночасно. У 1970 р. кількість партнерів серед наукових бібліотек і установ зросла з 1428 до 1531 (із 65 країн світу). Щорічно діючі фонди поповнювалися в середньому на 200 тис. од. літератури, у 1970 р. було обліковано 6 227 736 од. книжок, періодики, інших видів друкованої продукції. Разом з рукописами кількість діючого фонду склала 6 623 451 од.⁷⁸

Загальні відомості про ці процеси подані в таблиці “Основні показники діяльності Бібліотеки за 1967–1970 рр.”⁷⁹

Активно обговорювалися методи підвищення ефективності використання фондів: з 1969 р. у зв'язку з їх розміщенням по книгосховищах, почалося зростання фондів відкритого доступу, використовувалися можливості абонементного обслуговування книжкою: кількість читачів абонементів зросла на третину та досягла 2599, з них колективних 911, індивідуальних – 1688.

Бібліотечні працівники перебували у постійному процесі раціоналізаторської діяльності. Вдосконалювалася система читальних залів: читальний зал марксистсько-ленінської літератури в 1967 р. був реорганізований у зал суспільних наук на 80 читацьких місць; створено зали хіміко-технологічних та біологічних наук на 40 читачів; у зв'язку з розвитком в АН УРСР досліджень зарубіжної історіографії, зокрема тієї, що стосувалася історії України, та відкриттям спеціального відділу в Інституті історії було відкрито читальний зал зарубіжної історіографії. Розширено (кількість читацьких місць зросла з 14 до 25) зал спецвидів технічної літератури, в якому зберігалися патенти та інші документи.

У 1969 р., відповідно до Постанови ЦК КПРС “Про заходи щодо подальшого розвитку суспільних наук та підвищення їх ролі в комуністичному будівництві” (1967), на базі Відділу суспільних наук було створено галузевий зал соціально-економічної літератури з підручним фондом відкритого доступу в 20 тис. прим. видань, де основне місце

було відведено для документів партії та уряду, Програми КПРС, матеріалів, присвячених СРСР, його економічній стратегії тощо.

У 1970 р. був організований централізований прийом читацьких вимог, виділено зал для наукових співробітників на 40 місць, відповідно змінений і профіль комплектування залів. Загалом в усіх 18 залах Бібліотеки налічувалося 682 читацьких місця⁸⁰.

ЦНБ діяла також як депозитарій видань ООН. У 1969 р. було відкрито Постійне представництво України при Організації Об'єднаних Націй, і в зв'язку з цим АН УРСР домоглася права безкоштовного придбання публікацій ООН, котрі були визначені для депозитарного зберігання в ЦНБ. У цьому ж році розпочалася робота з вилучення публікацій ООН і її установ із фондосховища та зосередження їх в одному приміщенні, де вони перешифрувалися і оброблялися. Вже у 1970 р. зал публікацій ООН розпочав обслуговування читачів своїми фондами.

Централізація та уніфікація бібліотечної діяльності в масштабах СРСР знайшли відображення в створенні єдиної системи абонентського обслуговування, що надавало можливість ефективного використання фондів наукової літератури в межах СРСР. З 1968 р. Бібліотека почала впровадження нового "Положення про єдину загальнодержавну систему Міжбібліотечного абонементу (МБА)", затвердженого Міністерством культури СРСР, та, відповідно, координаційну діяльність у цій галузі⁸¹. Це положення сприяло вдосконаленню та розширенню діяльності МБА як одного із засобів оптимізації інформаційної діяльності бібліотек, підвищення ефективності обслуговування читачів книжками, в тому числі іноземними, що зберігалися в різних книгосховищах СРСР, і надавало можливість ознайомитися з передовими досягненнями науки, техніки і культурного розвитку без відряджень та копіювання книжок і періодичних видань⁸².

Були розглянуті й доопрацьовані положення щодо профілю комплектування загальних та спеціалізованих фондів⁸³.

Нові методи впроваджувалися і в довідково-бібліографічну діяльність: до традиційного консультування, надання усних довідок, проведення виставок літератури та підготовки письмових відповідей на офіційні запити додалися лекції та семінари з методики роботи з науково-бібліографічними виданнями та посібниками, ознайомлення з методами пошуку в каталогах на допомогу молодим ученим та читачам, які тільки почали користуватися фондами наукової бібліотеки⁸⁴.

У 1968 р. через букіністичний магазин фонди Бібліотеки поповнилися дуже рідкісними рукописними книгами та стародруками XVI–XVIII ст.: “Лечebником” XVIII ст., “Летописцем сиречь Хронікою Леонтія Боболінського”, “Географією Діонісія Александрійського”, “Книгами Стародубського магістрату 1686–1690 рр.”, поезіями Ульріха фон Гутена (видані у Франкфурті, 1536 р.) та ін. Були придбані естампи художників М.І Родзіна, А.В. Німенка, Г.С. Зубковського, М.Є. Котляревської та ін. Бібліотека отримала в дар колекційну бібліотеку та рукописи письменника Є.М. Кротевича загальною кількістю 2977 обл. од., в якій були прижиттєві видання Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Нечуя-Левицького та інших класиків української літератури, а також твори та листування самого письменника⁸⁵.

У зв'язку з посиленням уваги до фондів ідеологічного та суспільно-політичного змісту та із святкуванням ювілею В.І. Леніна була прийнята Постанова Президії від 11 вересня 1969 р. “Про поліпшення комплектування ЦНБ АН УРСР та бібліотек наукових установ Академії наук УРСР суспільно-політичною літературою” і, відповідно, проведена перевірка стану комплектування наукових бібліотек. Був переопрацьований профіль комплектування, передбачено збільшення видів періодичних видань та видань до 100-річчя з дня народження В.І. Леніна; ЦНБ зобов'язувалася підготувати виставку “Ленініана”, провести “Ленінські читання”, здійснювати контроль за виконанням ювілейних зобов'язань⁸⁶.

Починаючи з 1970 р. у Бібліотеці приділяється особлива увага комплектуванню фондів східною літературою – на виконання спеціальної Постанови Президії АН УРСР “Про стан та перспективи розвитку наукових досліджень з проблем історії країн Сходу у зв'язку із розвитком національно-визвольного руху в країнах зарубіжного Сходу, ліквідації колоніальної системи, визнання спадщини істориків-сходознавців”. Перед ЦНБ стояло завдання вжити заходів із концентрації джерел зі сходознавства та систематично їх поповнювати⁸⁷.

Активно працював відділ іноземного комплектування. Введення надбавки до заробітної платні за знання іноземних мов не лише стимулювало роботу з фондами іноземної літератури, а й, значною мірою, було формою визнання складності роботи бібліотекаря і надавало не лише матеріальну підтримку, а й підвищувало морально-психологічну оцінку професії бібліотекаря⁸⁸.

Виділення інвалютних коштів не було значним і зростало досить повільно (за 5 років – на 1100 інв. крб. – з 6 тис. до 7100 інв. крб.)⁸⁹, через що передплата відбувалася після ретельного аналізу найбільш актуальних наукових напрямів: стежили за новими журналами, а також враховували передплатні видання, які замовлялися науковими інститутами АН УРСР. За передплатою фонди бібліотек системи АН УРСР у 1968 р. поповнилися 132 річними комплектами іноземних журналів з нових напрямів науки зарубіжних країн, зокрема, “Біомеханіка” (США), “Біохімічна генетика” (Англія), “Геодерма” (Голландія), “Геохімічний журнал” (Японія), “Експериментальні дослідження мозку” (ФРН), “Математичні алгоритми” (США), “Міжнародний журнал з нелінійної механіки” (Англія), “Нове у фізиці напівпровідників” (США), “Новини з неорганічної та ядерної хімії” (Англія), “Новини сучасної біології” (Голландія), “Протоплазма” (Австрія), “Цитогенетика” (Швейцарія), “Ядерна техніка” (Англія).

Відділ комплектування іноземною літературою розпочав роботу з оперативного пошуку нових зарубіжних видань (книг та журналів) за профілем наукової діяльності АН УРСР з метою забезпечення науково обгрунтованого комплектування бібліотек системи АН УРСР. Удосконалювався профіль комплектування іноземною літературою ЦНБ та бібліотек академічних установ для оптимізації складу і змісту фонду, в першу чергу, право комплектування іноземними виданнями надавалося бібліотекам нових наукових установ, створених у цей період.

У 1968 р. і надалі міжнародний книгообмін дозволив отримати цінні періодичні видання, переважно такі, що започаткувалися для висвітлення нової актуальної проблематики, зокрема: “Американський журнал з міжнародного права”, “Журнал з комбінаторної теорії” та “Журнал з функціонального аналізу” (США), “Журнал з кристалографії” та “Журнал з соціології” (ФРН), “Журнал зі зварювання” (Бельгія), “Журнал з оптики” (Франція), “Японський журнал з генетики”, “Міжнародний журнал з нафти та газу” (США) та багато інших, що відображали світовий рівень розвитку біології, кібернетики, радіохімії, обчислювальної математики, геології та геофізики тощо.

Вирішувалися й деякі організаційні питання в галузі комплектування та доставки іноземної літератури у мережу академічних бібліотек. З метою скорочення часу доставки літератури з магазинів, поштових відділень, філій до бібліотек НДУ АН УРСР було офіційно створено

Розділ 1. Центральна наукова бібліотека АН УРСР у 1965–1970 рр.

загальнобібліотечну експедицію⁹⁰, а з 1 жовтня 1968 р. була організована централізована доставка зарубіжної літератури для всіх наукових установ АН УРСР у м. Києві: раз на тиждень забезпечувалася спеціальна автомашина, яка доставляла цю літературу в академічні інститути⁹¹.

Основні показники діяльності Бібліотеки за 1967–1970 рр.

Види	1967	1968	1969	1970
Зареєстровано читачів	15 432*	29 921	27 988	30 227
Відвідування	286 546	320 992	394 866	374 367
Книговидача	2 154 452	2 451 564	2 928 815	2 462 308
Надходження (без газет)	284 280	249 186	293 097	247 389
Кількість діючого фонду	6 060 674	6 227 736	6 404 737	6 623 451
Виставки	240	244	247	433
Бібл. довідки (усні)	18 960	21 096	22 462	20 442
Книгообмін: Організації/країни	1360	1428		1531/65

У 1968 р. відбулося переміщення фондів Бібліотеки, що тимчасово зберігалися у будівлях київських монастирів та церков. У травні 1968 р. цей процес розпочався з Михайлівської церкви Видубицького монастиря: понад 538 тис. книжок та періодики було перевезено в обладнані приміщення житлових будинків на Сирці та в "Теплій Софії". Це були видання з фондів концентрації, що склалися з іноземних видань XIX–XX ст. англійською, французькою, німецькою, грецькою, польською та іншими мовами, церковні зібрання старослов'янською мовою. Під час нового розміщення фондів була здійснена систематизація за мовною ознакою та хронологічним порядком, завершена каталогізація раніше переміщених фондів (490 389 карт.)⁹². З цих фондів було виділено й передано до відділу цінної та рідкісної книги понад 200 прим. книжок XVI–XVII ст.

Інше велике переміщення фондів було пов'язане із завершенням

будівництва додаткового сховища на 3,5 млн. од. у центральній будівлі ЦНБ. З приміщень Софійського заповідника на вул. Володимирську було перевезено фонди газетного відділу, що також позитивно вплинуло на якість та оперативність обслуговування читачів, дозволило покращити умови розміщення газет, налагодити їх систематичну реставрацію, роботу з каталогами, проведення санітарно-гігієнічних заходів⁹³.

Отже, цього року було переміщено в нові книгосховища значну кількість літератури. У Постанові Президії АН УРСР від 27 грудня 1968 р. "Про роботу Центральної наукової бібліотеки з подальшого освоєння книжкових фондів" відзначалося, що було освоєно і обладнано додатково збудоване приміщення книгосховища площею 6690 кв. м, де зосередилося понад 4 млн. бібліотечних од. діючого фонду, відремонтовано основне приміщення, відкрито декілька спеціалізованих читальних залів, обладнано 5 книгосховищ для резервного фонду площею 1200 кв. м. по вул. Дем'яна Бедного. Однак у Постанові констатувалося, що ще залишилися 2 млн. од. неосвоєної літератури, тому необхідно розглянути та вирішити питання про приміщення площею 3 тис. кв. м⁹⁴.

Продовжувалася робота з бібліотеками НДУ. В 1968 р. загальний бібліотечний фонд бібліотек академічних установ складав 3 475 279 друк. од., в тому числі 987 641 журнал. Було здійснено вибірково перевірку 12 бібліотек установ АН УРСР з питань профільності комплектування, обліку та організації фондів, рекласифікації каталогів, проведено методичні наради та триденний семінар для всіх завідуючих бібліотеками системи АН УРСР з різних міст. Допомогу в організації читальних залів отримали Інститут кібернетики і Фізико-технічний інститут низьких температур, Інститут радіофізики та електроніки, Інститут фізики. Також була надана допомога при переїзді в нові приміщення бібліотек інститутів механіки, проблем міцності, загальної та неорганічної хімії⁹⁵.

Значна увага приділялася організаційно-методичній роботі з мережею академічних бібліотек, проводилися консультації, семінари (18 – для мережі), обстеження бібліотек, постійно аналізувалися звіти⁹⁶.

З 1969 р. почав діяти постійний щомісячний семінар для працівників бібліотек установ АН УРСР. Було підготовлено низку нормативних документів, серед яких найбільше значення мала "Інструкція про облік та перевірку фондів", затверджена на Президії АН УРСР,

де було розглянуто й черговість перевірок (переобліків) фондів у бібліотеках НДУ АН УРСР: у бібліотеках з фондом менше 50 тис. прим. – раз на 5 років, у бібліотеках з більшим обсягом фондів – раз на 7 років⁹⁷. Це вводило в системі бібліотек єдиний і чіткий принцип обліку літератури та контроль за її збереженістю.

Науково-методична робота була спрямована також і на систему підвищення кваліфікації та підготовку професійних кадрів: співробітниками Бібліотеки проводилися лекції з висвітлення основних технологічних процесів та методики й методології роботи.

Однак найбільш поглиблена увага була спрямована на науково-інформаційну діяльність, що здійснювалася бібліотеками НДУ АН УРСР, починаючи від 1962 р., коли вийшло Розпорядження Президії АН УРСР “Про підготовку пропозицій про поліпшення організації науково-технічної інформації та пропаганди в установах АН УРСР”.

До 1968 р. цей процес розвивався дуже повільно. З 1967 р. науково-інформаційну діяльність було включено безпосередньо до функцій ЦНБ, на неї було націлено роботу науково-методичної групи та відділу бібліотекознавства, особливу увагу було звернуто на систему науково-інформаційної діяльності в бібліотеках НДУ. Основні зусилля ЦНБ спрямувала на підготовку інформаційних видань, списків та картотек, на розвиток методів поширення інформації, проведення таких заходів, як “дні інформації”, “ініціативне інформування”, “групове та індивідуальне інформування”, організацію галузевих, тематичних та персонологічних картотек, картотек іноземної літератури та періодики, постійних виставок нових надходжень тощо. Впродовж 1968 р. було відпрацьовано основну модель організації фонду та науково-інформаційної діяльності бібліотек НДУ АН УРСР.

У 1969 р. було спеціально організовано відділи науково-технічної інформації, основними завданнями яких декларувалися: проведення аналітико-синтетичного опрацювання наукової продукції, підготовка інформаційних видань, прогнозово-аналітична діяльність. Ці відділи почали співпрацювати з бібліотеками, а також з органами НТІ. Їх створення та залучення бібліотек до цієї діяльності було об’єктивно назрілим питанням подальшого розвитку науково-технічного прогресу, однак вимагало відповідної підготовки кадрів та науково-методичних розробок стосовно організації форм, методів та засобів підготовки бібліографічної та аналітичної інформації⁹⁸.

Процес був започаткований відповідними постановами та рішеннями партійних і урядових органів та Президії АН УРСР: 1 квітня 1969 р. було прийнято Постанову Президії “Про заходи щодо поліпшення інформаційного обслуговування в галузі суспільних наук в АН Української РСР” відповідно до Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 22 жовтня 1969 р. “Про заходи щодо поліпшення наукової інформації в галузі суспільних наук” та Постанови Ради Міністрів Української РСР “Про заходи щодо поліпшення інформаційного обслуговування в галузі суспільних наук Української РСР” від 14 березня 1969 р.⁹⁹

Згідно з Постановою Президії АН УРСР науково-дослідні інституції АН УРСР були зобов'язані створити інформаційні підрозділи в установах Секції суспільних наук, там, де вони відсутні, та перетворити їх в найближчі два–три роки на реально працюючі відділи наукової інформації. Основним завданням нових відділів було забезпечення передачі Інституту наукової інформації з суспільних наук АН СРСР узагальнюючих даних про радянські і зарубіжні публікації стосовно України, а також ефективне використання в інформаційній діяльності отриманих від цього Інституту матеріалів з історії, економіки та культури Української РСР.

У Постанові містилося й завдання для ЦНБ щодо забезпечення підготовки і регулярного видання інформаційних показників-бюлетенів книг та журнальних статей із суспільних наук, які стосуються Української РСР та її зв'язків з іншими країнами і друкуються як в СРСР, так і в зарубіжних країнах. З метою покращення інформування наукових установ про підготовку таких видань, ЦНБ було доручено розпочати видання бібліографій тематичного плану в окремих галузях суспільних наук¹⁰⁰. Для реалізації цих завдань Бібліотеці надавалися кошти на придбання електрографічного апарата “Вега”, ротаринта “Ромайор”, копіювального апарата “Ера”. На той час це було значною подією для Бібліотеки: з'явилася можливість створення власної бази малої поліграфії і самостійного друкування бібліографічних показників.

Постанова мала значний вплив на покращення кадрового складу бібліотечних співробітників, які працювали з інформаційними довідками та бібліографічними показниками, а також на інтенсивність підготовки таких матеріалів. Так, уже в 1969 р. відділ обслуговування підготував 26 інформаційних тематичних списків, наданих абонен-

там-киянам; відділ бібліотекознавства – 9 списків, наданих 70 науковим бібліотекам АН УРСР, та 17 – іншим відомствам; довідково-бібліографічний – 206 тематичних списків та письмових довідок на 6500 назв¹⁰¹.

1968–1969 роки позначилися низкою ювілеїв. Були розроблені заходи по відзначенню 50-річчя заснування Академії наук УРСР¹⁰², зокрема, було прийняте рішення про випуск пам'ятної медалі та популярної брошури про АН УРСР, спорудження пам'ятника першому президенту В.І. Вернадському та видатному вченому Д.К. Заболотному, заплановано видати серію брошур про життя і діяльність видатних учених АН УРСР, підготувати ювілейну виставку в павільйоні "Наука" ВДНГ, встановити республіканські державні премії в галузі науки і техніки, 5–6 премій імені видатних учених АН УРСР.

Серед інших пропозицій: у будівлі філії № 1 ЦНБ, що розміщувалася в колишній Києво-Могилянській академії, планувалося заснувати Музей давньої книги та етнографічний музей; розпочати спорудження нових будівель для Президії АН з конференц-залом на 4 тис. місць, Будинку вчених, Центральної наукової бібліотеки, Полікліники АН УРСР; відновити видання журналу "Вісник Академії наук УРСР"; спорудити Обеліск Слави воїнам-ученим; випустити ювілейну поштову марку і спеціальний штемпель, серію художніх листівок та створити документальний фільм про АН УРСР; підготувати пересувні фотовиставки, провести Дні науки в обласних центрах, назвати іменами видатних учених 1–2 вулиці в центральних містах України¹⁰³.

Для популяризації української науки було підготовлено комплект видань АН УРСР як національну наукову бібліотечку та подаровано її ЮНЕСКО, створено фотовиставку досягнень наукових установ, влаштовано її показ у Женеві, в установах ЮНЕСКО, в центрах культурних зв'язків в СРСР та зарубіжних країнах. Для пропаганди досягнень українських учених було організовано їхні виступи по радіомовленню на зарубіжні країни¹⁰⁴.

Тематичні книжкові виставки були постійним засобом популяризації бібліотечних фондів та культурно-освітньої діяльності. Серед таких була виставка до 100-річчя від дня народження О.Г. Шліхтера, експозиція "Маркс і Україна"¹⁰⁵.

Найбільш значимою за цей період стала виставка картографічного матеріалу до Третьої наукової конференції з комплексного картографу-

вання УРСР, де були репрезентовані видання з фондів ЦНБ АН УРСР, Бібліотеки Академії наук СРСР, Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна. Виставку відвідало понад 1800 фахівців.

Проводилися й міжнародні виставки. У червні 1968 р. в Києві було урочисто відкрито виставку угорської наукової книги¹⁰⁶. Ювілейна виставка болгарської академічної літератури “Сто років Болгарського академічного видавництва”, на якій експонувалося 500 томів болгарських учених, та виставка “Наукова книга Академії Соціалістичної Республіки Румунія” працювали в Києві від 26 листопада до 2 грудня 1969 р.¹⁰⁷

Велику книжкову виставку було проведено в Берліні, де видавництво “Наукова думка” репрезентувало велику кількість академічних видань, у тому числі з фондів ЦНБ, список яких складав 194 найменування за різними напрямками науки¹⁰⁸.

До ювілею АН УРСР було підготовлено та виставлено в павільйоні “Наука” видання АН “1919–1967. Суспільні науки”¹⁰⁹; до ювілею А.Ю. Кримського 15 січня 1971 р. – виставку “100 років А.Ю. Кримському”¹¹⁰.

1970 рік пройшов під егідою 100-річчя В.І. Леніна та 150-річчя Фрідріха Енгельса¹¹¹. Значна кількість ювілейних виставок всебічно висвітлювала життєвий шлях, політичну, міжнародну та державну діяльність Леніна, його теоретичну спадщину, видання його творів; читалися лекції, відбувалися конференції, був організований Всесоюзний огляд роботи бібліотек. Під час проведення “Ленінських днів науки” в Москві ЦНБ брала участь у підготовці виставки книжок¹¹². Було репрезентовано 433 виставки, серед яких найбільший інтерес викликали експозиції, присвячені Лесі Українці, Ф.М. Колессі, В.М. Гнатюку¹¹³. Ювілейні та тематичні виставки книги щорічно готувалися в кожному спеціалізованому відділі Бібліотеки.

Значний розвиток отримала ініціатива ударницького руху. Передовики В.П. Безносенко, Н.Б. Тарасевич, Н.М. Ісаєва, І.І. Золотоверхова, В.С. Білоус, Д.Д. Фоменко, Н.І. Малолетова, Л.Б. Кокарєв, Т.Т. Мельникова були обрані делегатами на Третій загальноакадемічний зліт ударників комуністичної праці¹¹⁴.

З переорієнтуванням діяльності Бібліотеки на науково-інформаційне забезпечення академічної науки та формування власних напрямів досліджень виникла необхідність у запровадженні посади заступника директора з наукових питань (липень 1969 р.), яку обійняв відомий

бібліотекознавець А.А. Кугот. На посаду заступника директора Бібліотеки з наукової організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів було призначено Ф.З. Шимченка. В.С. Кабкова продовжувала виконувати обов'язки вченого секретаря ЦНБ.

У цей час у державному бібліотекознавстві порушувалися питання про типологічні риси, функції і особливості наукової бібліотеки, почалася важлива дискусія стосовно поняття та функцій національних бібліотек, до яких прирівнювали й центральні наукові бібліотеки¹¹⁵. На одному із засідань Вченої ради Бібліотеки це питання розглядалося, і було визнано, що ЦНБ за своїми функціями є фактично діючою національною бібліотекою, в якій органічно поєднуються специфіка фонду, різні категорії читачів та наукові функції. Об'єктивне осмислення ролі Бібліотеки стало важливим завданням бібліотекознавців на той період.

Актуалізувалося також питання щодо ознак національної бібліотеки. Н.І. Тюліна виділила основні типологічні особливості: як державних бібліотек, інформаційно-бібліографічних, координаційних і науково-методичних центрів¹¹⁶. Саме такі риси були характерними для діяльності ЦНБ АН УРСР і вимагали розробки питань комплексного та системного обслуговування читачів. ЦНБ, яка створювалася як національна і котрій були притаманні риси і функції національної, володіла багатими універсальними фондами, сформованими на базі історичних колекцій та зібрань, що надійшли в 20–30-х роках ХХ ст. до Бібліотеки внаслідок націоналізації, та через отримання обов'язкового примірника УРСР та СРСР могла задовольнити різноманітні потреби науковців і спеціалістів гуманітарного, природничого, міжгалузевого профілів, масового читача. Хоча в радянському бібліотекознавстві склалося розуміння національної бібліотеки в державно-політичному сенсі, воно відповідало завданням ЦНБ у галузі збирання літератури та надання її читачам. Водночас унікальність досвіду такої бібліотеки полягала в тому, що вона була орієнтована як на загальнодержавні функції, так і на обслуговування науки в Україні¹¹⁷.

Науково-методична та науково-дослідна робота в ЦНБ здійснювалася в декількох напрямках. Перший – удосконалення бібліотечних технологій. У цей період було комплексно розглянуто методичну базу бібліотечної діяльності та технологічні процеси, опрацьовано інструктивно-методичні матеріали, зокрема: положення про відділи Бібліотеки, посадові обов'язки, положення та інструктивні документи про комплектування фондів вітчизняної літератури. Окремим блоком доку-

ментів було розглянуто та затверджено інструкції щодо опрацювання та каталогізації літератури, розстановки карток в каталогах, зберігання та обслуговування матеріалами ООН, відкритого доступу, архівного примірника творів друку, методики введення до систематичного каталогу типових розподільників тощо.

Було остаточно затверджено інструкцію “Переоблік фондів в Центральній науковій бібліотеці та бібліотеках НДУ”. Почалося складання одного з основних науково-методичних документів з бібліотечної технології, який мав на меті організувати єдиний цикл обігу книжок та періодики в Бібліотеці – “Шлях книжки в процесі опрацювання”¹¹⁸. Усі ці питання, а також питання підготовки до друку наукових праць обговорювалися на засіданнях Вченої ради.

Отже, Бібліотека, з огляду на її наукові функції, повністю оновила науково-методичну базу, яка дозволила раціоналізувати її діяльність в нових умовах, внаслідок чого скоротилися терміни опрацювання книжок та періодики; було переглянуто склад фондів та організацію обліку й переобліку фондів, упорядковано розміщення фондів, зокрема підручного фонду, перевірено розстановку тощо.

Другий напрям наукової роботи був пов’язаний з розвитком бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Впродовж 1965–1969 рр. на науково-методичних радах ЦНБ, у Секції суспільних наук та в Президії АН УРСР ґрунтовно обговорювалися зміст наукової діяльності та тематичні плани наукової роботи Бібліотеки. Відзначалося, що наукова діяльність має охоплювати всі основні напрями роботи ЦНБ та її магістральні профілі – бібліотекознавство, бібліографію та книгознавство. Важливе місце відводилося науковим дослідженням фондів Бібліотеки та створенню довідкових видань, видань з історії книги та книжкової культури.

Третій напрям – питання актуальності тематики, теоретичного та практичного значення у площині забезпечення розвитку сучасної науки, зокрема, бібліографічними виданнями. У цей період було підготовлено бібліографію академічних праць “Видання Академії наук Української РСР за 50 років”, отримано досвід у підготовці біобібліографій. Надалі планувався розвиток цього напрямку та видання бібліографічних праць спільно з науковими установами АН УРСР і бібліотеками республіки. Разом з тим залишалася й суспільно-політична проблематика, зокрема, незмінними темами були святкування ювілеїв класиків марксизму-ленінізму (100-річчя з дня народження В.І. Ле-

ніна, 150-річчя з дня народження К. Маркса). В 1968 р. розпочалася підготовка до відзначення 50-річчя АН УРСР та ЦНБ АН УРСР¹¹⁹.

Тому під час складання планів на ці роки було передбачено підготовку науково-методичних праць та бібліографічних покажчиків, а також дослідження фондів Бібліотеки. Щоправда, обговорюючи план на 1969–1970 рр., Президія АН УРСР звернула увагу на наявність перекосів у бік гуманітарної проблематики бібліографічних покажчиків та незначну кількість галузей досліджень з природничих та науково-технічних проблем, повільну підготовку бібліографічного покажчика праць І.П. Котляревського та академіка А.Ю. Кримського. Також вказувалося на те, що в Бібліотеці пишеться мало праць, які можуть бути представлені як кандидатські дисертації. Підкреслювалася необхідність уточнення тем, зокрема, “Українська книга ХІХ ст. у фондах ЦНБ АН УРСР” тощо¹²⁰.

З огляду на цю критику співробітники Бібліотеки – бібліографи та книгознавці – запланували й почали опрацьовувати проблемні питання організації та використання фондів, бібліографознавства та літературознавства. Активізувалася підготовка наукових праць для провідних літературознавчих та історичних часописів і збірників наукових праць за участю таких співробітників ЦНБ, як Л.В. Беляєва, О.В. Бистряков, Л.І. Гольденберг, А.А. Кугот, Г.І. Ломонос-Рівна, М.П. Рудь, Ф.К. Сарана, Н.Ф. Королевич, С.В. Сороковська, К.Є. Черпухова та ін.¹²¹

Продовжувалося поповнення бібліографічними довідками “Информационного указателя библиографических списков и картотек, составленных библиотеками Советского Союза”; до редакції “Каталога библиографических указателей по технике, составленного библиотеками СССР” періодично надсилалися відомості про картотеки ЦНБ. Значним попитом користувалися такі бібліографічні довідки, як “Методи оцінки ефективності науково-дослідних робіт в Радянському Союзі та за рубежом”, “Методи прогнозування та планування науково-дослідних робіт”, які надсилалися науковими установами Москви, Владивостока, Ташкента, Одеси, Харкова, Орджонікідзе, Костроми тощо¹²².

У 1968–1970 рр. активно розвивалися наукові дослідження. Так, у 1968 р. вийшли друком ґрунтовні бібліографічні покажчики, зокрема, “Зрошення та обводнення на Півдні Української РСР. 1952–1965 рр.” (О.В. Бистряков, Г.М. Бубновська, К.І. Ватагіна), “Минеральные удобрения Украинской ССР” (О.В. Бистряков, З.М. Ващенко, М.К. Звіглянич), “Т.Г. Шевченко: Бібліографія ювілейної літератури” (Ф.К. Са-

рана), "Слов'янська філологія на Україні (1963–1967 рр.)" (Л.В. Беляєва, Л.І. Гольденберг, Ф.К. Сарана), біобібліографії К. Воблого (О.С. Ровнер) та І.В. Лучицького (К.О. Коваленко), "Історія економічної думки на Україні. 1917–1966 рр." (С.В. Сороковська), а також бюлетень "Нові іноземні книги, що надійшли до ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР" (колектив упорядників)¹²³.

Високу оцінку отримали видання "Розвиток радянської археології на Україні. Бібліографічний покажчик. 1917–1966" І.Г. Шовкопляса (бібл. В.Н. Денисова, Л.Л. Ващенко, А.Д. Ульянова), науково-археологічне дослідження "Слов'янські рукописи XI–XIV ст. у фондах відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. Огляд, опис, публікації" М.В. Геппенера, М.П. Візира та Й.В. Шубинського (відп. ред. О.А. Назаревський)¹²⁴, а також колективна праця – покажчик відділу рукописів "Т.Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів ЦНБ АН УРСР" (упор. А.Н. Адаменко, М.П. Візир, І.Д. Лисоченко, Й.В. Шубинський, відп. ред. Ф.К. Сарана).

Історико-книгознавчий та історико-бібліографічний напрями наукових досліджень починаються опрацюванням колекції О.М. Лазаревського (М.П. Гуменюк та Н.М. Ісаєва)¹²⁵, розробкою історії колекцій та зібрань НБУВ (Є.О. Колесник)¹²⁶. Вивчаються проблеми стародруків та рідкісних видань, зокрема, огляд інкунабулів ЦНБ (Я. Бірюк)¹²⁷, перше видання Т.Г. Шевченка у відділі рідкісної книги (М.П. Рудь)¹²⁸. Публікуються статті, що розкривають цінні рукописні документи, серед них: листування І. Лисенка та П. Житецького (І.Д. Лисоченко), матеріали про М.І. Костомарова як фольклориста та етнографа (П.М. Попов); автографи І.С. Нечуя-Левицького (М.П. Візир) та ін.¹²⁹

К.М. Черпухова та Т.В. Шеффер підготували статтю про нотну збірку Розумовських з музичного фонду ЦНБ АН УРСР¹³⁰.

У 1969 р. вийшли друком покажчики: "Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Суспільні науки" (П.Ю. Висоцька, О.В. Бистряков, О.А. Євдокименко, К.О. Коваленко, Ю.Л. Оберемок, О.Я. Пишоха, Н.О. Шемець); "Розвиток фізичних наук на Україні (1917–1967)" (Є.О. Ігнат'єв, Н.К. Білокінь, Г.П. Рибак); черговий 4-й випуск "Библиографического очерка развития отечественной коллоидной химии" (А.В. Думанський, Ф.Д. Овчаренко, З.М. Ващенко, М.К. Звіглянич); "Українська Радянська Соціалістична Республіка (1917–1967)" (М.П. Рудь).

У 1970 р. були опубліковані бібліографічні покажчики: "Видання

Академії наук УРСР (1919–1967). Фізико-технічні та математичні науки” (П.Ю. Висоцька, О.В. Бистряков, О.А. Євдокименко, К.О. Коваленко, Ю.Л. Оберемок, О.Я. Пишоха, Н.О. Шеμεць); “Розвиток фізичних наук на Україні (1953–1966)” (Є.О. Ігнат'єв, Н.К. Білокінь, Г.П. Рибак); “Розвиток фізичних наук на Україні. 1917–1967” (Є.О. Ігнат'єв, Ф.Д. Овчаренко, З.М. Ващенко, М.К. Звіглянич); “Международный книгообмен МТИ АН УССР в 1956–1968 гг. Сборник статей”, “Центральна наукова бібліотека АН УРСР. 1919–1968” (К.О. Коваленко, Л.І. Битюцька, В.В. Павлова, Н.О. Шеμεць), “М.Т. Рильський. 1907–1965” (К.Є. Скокан)¹³¹.

Відповідно до постанов про інформаційну діяльність бібліотек та впорядкування комплектування іноземною літературою було підготовлено довідники “Довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах ЦНБ і бібліотек наукових установ АН УРСР. Систематичний покажчик. 1955–1964.” (Л.М. Молочко, Є.П. Дроздова, О.І. Кирилуша), “Довідково-бібліографічна зарубіжна література у фондах Центральної наукової бібліотеки та бібліотек наукових установ Академії наук УРСР. Систематичний покажчик надходжень за 1965 р.” (Л.М. Молочко, Є.П. Дроздова, М.В. Шандро)¹³².

Почали розвиватися теоретичні, науково-методичні та практичні бібліотекознавчі дослідження, передусім передовий досвід було реалізовано в галузі комплектування фондів та міжнародного книгообміну. І.С. Черненко опублікував теоретичну статтю щодо наукової роботи бібліотек академій наук союзних республік в галузі бібліографії¹³³.

Проблеми комплектування фондів ЦНБ як головної наукової бібліотеки вітчизняною літературою порушує М.Я. Каганова, яка проаналізувала специфіку та засоби вирішення складних питань організації повноцінного комплектування науковою літературою¹³⁴. Значна увага приділялася міжнародному книгообміну, де суттєвий внесок у розвиток основних засад організації цього процесу належить завідувачому відділом та бібліографу К.Д. Бакуліну¹³⁵. Досвід роботи ЦНБ у зазначеній сфері було підсумовано в спеціальному збірнику статей “Международный книгообмен Центральной научной библиотеки Академии наук УССР в 1956–1968 гг.”, де було висвітлено основні принципи організації, проведення та напрями міжнародного книгообміну. Свої статті в цьому виданні опублікували такі співробітники Бібліотеки: Н.І. Малолетова (про методи застосування бібліографічного пошуку в міжнародному книгообміні), Л.І. Пихонь (про

значення обмінного фонду), Г.І. Зверева, Л.В. Дмитрієва, Т.Г. Доступова, Р.З. Аршанська (про обмін з різними країнами, зокрема, ЧССР, Францією, США, Японією)¹³⁶.

Л.І. Гольденберг, С.В. Сороковська та К.Є. Скокан публікують низку статей про історію української бібліографії (зокрема, про біо-бібліографію серії "Учені Української РСР")¹³⁷.

1968 рік приніс не лише очевидні успіхи в діяльності Бібліотеки, а й чергову пожежу – 26 листопада в одному з тимчасових приміщень, де зберігалися фонди обмінно-резервного фонду, – в Георгіївській церкві Видубицького монастиря. Питання про збереженість фондів ЦНБ, що містилися у Видубицькому монастирі, попередньо розглядалося на Бюро Президії АН УРСР у 1967 р., коли було прийняте рішення про вивезення цих документів. Процес розпочався з 1968 р.¹³⁸

Відразу ж, 27 листопада 1968 р., було створено Комісію на чолі з керуючим справами АН УРСР В.П. Цемком для з'ясування причин пожежі та підрахування збитків. Комісія дійшла до висновку, що лихо було наслідком аварійного стану власне Георгіївської церкви, яка жодним чином не відповідала нормам зберігання фондів, маючи застаріле електрообладнання. Бібліотечна рада, в свою чергу, створила Комісію, що вивчала втрати книжкового фонду, на чолі з д.і.н. Д.І. Мишком (Інститут історії), членами – к.філол.н. Г.Ю. Синьком (Інститут літератури), к.ю.н. Б.А. Садурським, головою місцевого комітету профспілки ЦНБ АН УРСР З.О. Врублевською, Головним ученим секретарем Міжвідомчої Бібліотечної ради при Міністерстві культури УРСР, директором Республіканської наукової історичної бібліотеки Л.Л. Макаренко¹³⁹.

Хоча втрати цього фонду не були фатальними і не відбилися суттєво на складі діючого фонду, власне факт пожежі негативно вплинув на діяльність Бібліотеки і призвів не лише до зміни директора ЦНБ, а й ще раз звернув увагу Президії на критичний стан зберігання бібліотечних резервних фондів та фондів концентрації, що не були задіяні в бібліотечному обслуговуванні, та на необхідність належного опрацювання цих фондів і включення їх в систему каталогів та діючих фондів. Пожежа прискорила їх переміщення.

15 травня 1969 р. на посаду директора ЦНБ АН УРСР було призначено кандидата історичних наук, історика культури радянського періоду С.К. Гутянського¹⁴⁰.

Питання збереженості книжкового фонду Бібліотеки розглядалося щорічно. Так, 22 грудня 1969 р. було прийнято Постанову Пре-

зидії АН УРСР “Про заходи по забезпеченню зберігання книжкового фонду ЦНБ АН УРСР” та затверджено будівництво у м. Києві депозитарного книгосховища АН УРСР на 4 млн. книжок і нової будівлі Бібліотеки на 15 млн. книжок. Було остаточно вирішене питання про архітектурний проект та виділення земельної ділянки для будівництва ЦНБ в одному з центральних районів м. Києва. Інститут органічної хімії та Інститут колоїдної хімії та хімії води зобов'язали, при введенні в дію нових корпусів, виділити ЦНБ підвальні приміщення для розміщення книжкових фондів обсягом 1 млн. 300 тис. од., що зберігалися в трапезній Софійського заповідника, підвалах будинків на вулицях Госпітальній, Січневого повстання, Коцюбинського і будівлі колишньої Києво-Могилянської академії¹⁴¹.

Значні зміни супроводжують діяльність Бібліотеки в 1970 р.: з метою підвищення якості науково-бібліографічних видань кадровий склад Вченої ради був підсилений спеціалістами з академічних інститутів.

Учену раду ЦНБ затвердили в такому складі:

Гутянський С.К. – директор ЦНБ, к.і.н. (голова); Кугот А.А. – заступник директора ЦНБ з наукової частини (заст. голови); Шимченко Ф.З. – заступник директора ЦНБ з наукової організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів (заст. гол.); Кабкова В.С. – вчений секретар ЦНБ. Членами Вченої ради також були обрані: Попов П.М., чл.-кор. АН УРСР; Дей О.І., заввідділом Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР, д.філол.н.; Сарбей В.Г., с.н.с. Інституту історії АН УРСР, к.і.н.; Хоменко М.П., с.н.с. Інституту математики АН УРСР, к.ф.-м.н.; Говоров О.О., с.н.с. Інституту колоїдної хімії та хімії води АН УРСР, к.х.н.; Сокальський О.С., ректор Київського державного інституту культури, к.пед.н.; Бабич В.С., заст. директора Республіканської бібліотеки УРСР ім. КПРС; Макаренко Л.Л., директор Республіканської історичної бібліотеки; Хмара Ф.Л., директор Республіканської наукової медичної бібліотеки; М.І. Баженова, заввідділом обробки та алфавітних каталогів ЦНБ; Бакулін К.Д., заввідділом комплектування іноземною літературою ЦНБ; Висоцька П.Ю., головний бібліограф, керівник групи НОП ЦНБ; Візир М.П., заввідділом рукописів ЦНБ; Врублевська З.О., голова місцевкому; Дараган О.П., заввідділом систематизації ЦНБ; Зюба Л.А., заввідділом обслуговування читачів ЦНБ; Ігнатович Т.А., зав. науково-методичним відділом бібліотекознавства ЦНБ; Коваль В.І., заввідділом спецзберігання фондів ЦНБ; Маслов В.М., заввідділом фондів ЦНБ;

Пахуча Л.В., зав. газетним відділом ЦНБ; Попов І.М., заввідділом обмінно-резервних фондів ЦНБ; Рудь М.П., заввідділом рідкісної книги ЦНБ; Турченко А.М., головний бібліотекар ЦНБ; Ульянова А.Д., заввідділом бібліографії, секретар партбюро ЦНБ; Черпухова К.М., головний бібліотекар ЦНБ¹⁴².

У 1970 р. було прийнято важливу Постанову Президії АН УРСР щодо міжнародного книгообміну Бібліотеки та комплектування фондів бібліотек НДУ АН УРСР зарубіжною літературою. Обговоривши доповідь директора С.К. Гутянського з цього приводу, Президія підкреслила значне розширення книгообміну: він став основним джерелом комплектування зарубіжною літературою в 1969 р. – 72,9 % цієї літератури майже всі установи АН УРСР отримували через книгообмін.

У зв'язку з тим, що книгообмін ставав основним джерелом комплектування іноземними виданнями, було звернуто особливу увагу на подальше організаційне та методичне забезпечення цієї ділянки роботи, а саме: визначено необхідність підготовки зведеного профілю комплектування зарубіжною літературою НДУ АН УРСР відповідно до напрямів наукової роботи та створення експертних комісій в складі провідних учених для розгляду затверджених замовлень на нові зарубіжні наукові видання за наслідками роботи групи бібліографічного пошуку ЦНБ.

Президія АН УРСР, з урахуванням зростання актуальності передових наукових технологій, прийняла рішення: про збільшення бібліографічної групи для розшукування іноземної літератури; про складання протягом 1970 р. 10–12 тис. карток на нові зарубіжні видання (книги, журнали) за профілем наукової діяльності Академії наук; про своєчасне інформування стосовно цих публікацій всіх НДУ АН УРСР та членів Президії; про постачання світлокопіювальної техніки для виконання замовлень зарубіжних партнерів та для обміну фотокопіями видань.

Було проаналізовано ступінь використання обмінно-резервних фондів Бібліотеки з метою забезпечення потреб міжнародного книгообміну за рахунок 3–4 тис. старих видань, яких у фондах була достатня кількість для забезпечення додаткового отримання зарубіжної літератури на 10–12 тис. інв. крб. Планувалося продовжувати отримання за книгообміном одного примірника журналів, що репродукуються або перекладаються в СРСР для бібліотек системи АН УРСР. Також Бібліотека отримала завдання з організації виставки оригі-

нальних зарубіжних журналів та найбільш цінних реферативних періодичних видань¹⁴³.

У 1970 р. Державним комітетом по науці та техніці при Раді Міністрів СРСР було введено Єдину інформаційну картку для надання науково-технічної, виробничої та економічної інформації у всесоюзні та центральні галузеві органи інформації (яка діє й донині) та викладено вимоги до її складання¹⁴⁴.

Наприкінці 60-х років у бібліотеках були створені підрозділи рекомендаційної бібліографії. Колегія Міністерства культури УРСР визначила основні функції великих наукових бібліотек різних систем і відомств у галузі підготовки рекомендаційних та науково-допоміжних покажчиків. ДРБ згідно з розподілом складала рекомендаційні покажчики з суспільно-політичної та сільськогосподарської тематики (з 1968 р. – з художньої літератури та мистецтва); Львівська державна наукова бібліотека – з художньої літератури та мистецтва; Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка – з питань промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку, науково-технічного прогресу; Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького – з природничої та атеїстичної літератури; Державна історична бібліотека – з питань історико-краєзнавчої проблематики; ЦНБ АН УРСР – з хімічних наук та промисловості¹⁴⁵ тощо.

У 1970 р. було сформовано новий склад Бібліотечної ради (БР) при Президії АН УРСР. До Бюро БР увійшли: Білодід І.К. – віцепрезидент АН УРСР, акад. АН УРСР (голова БР); Гутянський С.К. – директор ЦНБ АН УРСР, к.і.н. (заступник голови БР); Горбач М.Л. – с.н.с. Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця, к.мед.н.; Івахненко О.Г. – чл.-кор. АН УРСР, д.т.н., проф. Інституту кібернетики (керівник комісії з питань механізації та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів); Ігнатович Т.А. – заввідділом бібліотекознавства ЦНБ (учений секретар БР); Крекніна М.М. – завбібліотекою Інституту математики; Пивоварова Н.С. – завбібліотекою Інституту зоології; Шаблювський Є.С. – чл.-кор. АН УРСР, д.філол.н.; Пшеничникова Д.С. – завбібліотекою Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона; Рабкін Д.М. – заввідділом Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, д.т.н.; Сороковська С.В. – головний бібліограф відділу бібліографії ЦНБ (керівник бібліографічної комісії); Яковенко М.М. – завбібліотекою Інституту історії.

Такий склад Бібліотечної ради давав змогу провідним фахівцям

академічних інститутів брати участь у вирішенні нагальних питань бібліотечної справи та бібліографії, а також підвищувати рівень науково-довідкових видань Бібліотеки.

При Бібліотечній раді було створено Комісію з питань бібліотекознавства, куда увійшли: Дараган О.П. – заввідділом систематизації ЦНБ (керівник комісії); Дінерштейн Л.М. – завбібліотекою Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного; Крекніна М.М. – завбібліотекою Інституту математики; Лоось Т.А. – головний бібліотекар відділу бібліотекознавства ЦНБ; Пшеничникова Д.С. – завбібліотекою Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона; Сотниченко С.В. – завбібліотекою Інституту проблем матеріалознавства; Яковенко М.М. – завбібліотекою Інституту історії.

Паралельно створюється Комісія з питань бібліографії у складі таких бібліотечних фахівців, як: Сороковська С.В. – головний бібліограф відділу бібліографії ЦНБ (керівник комісії); Гольденберг Л.І. – головний бібліограф відділу бібліографії ЦНБ; Ікельман С.А. – старший бібліограф Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона; Пивоварова Н.С. – завбібліотекою Інституту зоології; Соломашенко Г.С. – старший бібліотекар бібліотеки Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні; Яковлева – старший бібліограф Інституту органічної хімії.

Показово, що цього року були зроблені перші кроки в галузі розвитку такого напрямку у бібліотечній сфері, як автоматизація. При БР створюється Комісія з питань механізації та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, до складу якої увійшли: Івахненко О.Г. – чл.-кор. АН УРСР, д.т.н., проф. Інституту кібернетики (керівник комісії); Бойчук Л.М. – к.т.н., с.н.с. Інституту кібернетики; Ігнат'єв Є.О. – головний бібліограф відділу бібліографії ЦНБ; Синюк Ю.Г. – н.с. Інституту кібернетики; Шимченко Ф.З. – заступник директора ЦНБ з наукової організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування¹⁴⁶.

З квітня 1970 р. було започатковано фонд науково-технічної та довідкової літератури та створено умови для підвищення ідейно-теоретичного рівня співробітників апарату Президії АН УРСР¹⁴⁷. С.П. Гутянський увійшов до складу Редакційно-видавничої ради та колегії бібліографічної серії "Вчені Української РСР", представлені такими науковцями, як Г.С. Писаренко – акад. (голова); Ю.О. Анісімов, к.т.н.; С.П. Демченко; М.М. Онопрієнко¹⁴⁸.

Того ж року було здійснено новий крок в оснащенні ЦНБ технічним обладнанням: для забезпечення оперативною науковою ін-

формацією установ АН УРСР Бібліотека отримала “Докуматор ДА-5”, “Ранк-Ксерокс”, друкарські машинки “Оптіма 528” (2 од.), стаціонарні апарати для читання мікрovidань, мікроснімальну установку, апарати для копіювання позитивів тощо. Завдяки впровадженню копіювання каталожних карток та їх попередній класифікації було значно прискорене опрацювання книжок для підручних фондів.

На засіданнях Ученої ради Бібліотеки обговорювалися переважно документи внутрішнього використання: норми на основні технологічні процеси в галузі бібліотечно-бібліографічної роботи; положення про відділи ЦНБ, фонди науково-технічної літератури при Президії АН УРСР, експертну комісію з розгляду та затвердження замовлень на зарубіжні видання; аналізувалося питання щодо зведеного каталогу іноземних книжок. Заслуховувалися також питання стосовно фотокопіювання та мікрофільмування рукописів для зарубіжних установ і дослідників. У 1970 р. були затверджені типові посадові інструкції; інструкція до охорони фондів ЦНБ АН УРСР; шлях карток на втрачені книжки та журнали, опис яких виключався з каталогів; інструкції до використання старих видань у міжнародному книгообміні; до перевірки правильності розстановки книжок; правила користування єдиним примірником тощо¹⁴⁹.

Проведено 37 семінарів підвищення кваліфікації (18 – для мережі), в тому числі на тему “Основні методи опрацювання документальних джерел інформації”, “Механізація процесів опрацювання та пошуку інформації”¹⁵⁰.

Хоча за шість років після пожежі був побудований новий корпус книгосховища, а в підвальні приміщення, надані ЦНБ згідно з Постановою Президії АН УРСР, було перевезено близько 1 млн. книг з обмінно-резервного та неосвоєного фонду, вже на кінець 1970 р. у Бібліотеці знову не вистачало місця для розміщення фондів. Так, ЦНБ не мала можливості розмістити в стаціонарному режимі більше ніж мільйон книжок, що “кочували” з одного напівпідвального приміщення до іншого, в яких не завжди були забезпечені відповідні умови для зберігання книжок. Був вичерпаний резерв площ для розміщення нової літератури, виникло питання про пошук додаткових приміщень для нових надходжень. Існуючих місць у читальних залах було недостатньо для бажаючих працювати, бракувало приміщення для нових технічних засобів, копіювальної техніки тощо. Разом з тим вирішення питання стосовно проектування та початку будівництва

просувалося дуже повільно. З листопада 1970 р. заступником директора ЦНБ з будівництва було призначено Б.А. Сухобруса¹⁵¹.

У 1968 р. згідно з рішенням Бюро Президії було створено Центральний науковий архів АН УРСР на правах самостійного структурного підрозділу ЦНБ та з перспективою розміщення в новій будівлі Бібліотеки¹⁵².

Відповідна Постанова Президії АН УРСР вийшла 6 березня 1968 р.¹⁵³ Згідно з "Положенням про Державний архівний фонд Союзу РСР", затвердженим Постановою Ради Міністрів СРСР від 13 серпня 1968 р. № 914, документальні матеріали Академії наук СРСР, академій наук союзних республік та їх установ, а також документи академіків й інших видатних учених, які мають особливу цінність для науки та вивчення її історії, повинні зберігатися в архівах цих академій.

Відсутність в АН УРСР центрального наукового архіву не давала можливості запровадити єдину систему зберігання, обліку та обробки наукової документації, оперативно і повністю використовувати архівні документи в наукових цілях, створити єдиний науково-дослідний апарат, організацію централізованої інформації про склад і зміст архівних фондів, виокремити фонди вчених АН УРСР тощо. Відзначалося, що документи були предметом купівлі-продажу, потрапляли до приватних осіб, іноді необгрунтовано знищувалися. Тому Президія Академії наук УРСР постановила створити при ЦНБ АН УРСР на правах самостійного структурного підрозділу Центральний науковий архів (ЦНА) АН УРСР, поклавши на нього: відповідальність за виявлення архівних матеріалів, що відклалися в процесі наукової і організаційної діяльності АН УРСР та її установ, а також архівних фондів членів АН УРСР і окремих учених; ведення обліку архівних матеріалів; сприяння широкому використанню документальних матеріалів з науковою і практичною метою; ведення нагляду та надання консультативної допомоги установам АН УРСР з питань професійної організації поточного діловодства і науково-технічної обробки документальних матеріалів до передачі в ЦНА. З 5 травня 1968 р. завідувачем ЦНА був призначений Б.Д. Нененко.

16 липня 1968 р. при Президії АН УРСР було створено Раду з організації комплектування та використання документальних матеріалів Академії наук УРСР та затверджено її Положення. Рада створювалася як консультативний і координуючий орган у справі збирання, зберігання та наукової розробки документальних матеріалів з історії

дореволюційної і радянської української науки, в тому числі матеріалів наукових установ та рукописної спадщини членів АН УРСР й інших видатних учених республіки¹⁵⁴.

У галузі комплектування документальними матеріалами Рада мала здійснювати функції Експертно-перевірочної комісії Академії наук УРСР.

До складу Ради увійшли фахівці з архівної справи, документознавства та інформаційної служби, представники відділів АН УРСР, наукових установ АН УРСР та апарату Президії АН УРСР, а також представники суміжних відомств.

На Раду покладалися досить широкі обов'язки:

– аналізувати сучасний стан роботи у галузі архівної справи як у СРСР, так і за кордоном та подавати інформацію у відповідні організації;

– здійснювати науково-методичне керівництво діяльністю наукових і галузевих архівів, а також відділів рукописних фондів наукових установ АН УРСР у галузі комплектування і використання документальних матеріалів;

– визначати напрям і завдання наукових досліджень архівів наукових установ АН УРСР, вносити пропозиції з цих питань до відповідних відділень, секцій або Президії АН УРСР;

– здійснювати перспективне планування комплектування та використання документальних матеріалів у наукових і галузевих архівах та відділах рукописних фондів НДУ АН УРСР;

– координувати роботу наукових та галузевих архівів, а також відділів рукописних фондів НДУ АН УРСР з архівними установами республіки і з архівами закордонних академій;

– встановлювати контакти із закордонними архівними установами з метою обміну досвідом і поповнення Центрального наукового архіву АН УРСР матеріалами з історії вітчизняної науки;

– враховувати пропозиції міністерств та відомств, наукових установ, вищих навчальних закладів та інших організацій, які займаються розробкою відповідних проблем, при складанні координаційних планів науково-дослідних робіт за профілем Ради;

– розробляти пропозиції щодо використання документальних матеріалів ЦНА, наукових та галузевих архівів установ АН УРСР в інтересах народного господарства та розвитку науки і техніки;

– заслуховувати доповіді керівників робіт про хід виконання

наукових досліджень за профілем Ради, вносити рекомендації, спрямовані на успішне виконання робіт, давати оцінку наслідків і вносити пропозиції щодо їх практичного використання.

У відповідності до основних завдань Рада мала право:

– ознайомлюватися зі станом документування і архівів в установах АН УРСР;

– вносити рекомендації про припинення неперспективних науково-дослідних робіт за профілем Ради, а також про включення окремих робіт у плани установ АН УРСР;

– вносити пропозиції про поліпшення організації архівної справи, упорядкування мережі архівів, а також про організацію нових архівів у наукових установах АН УРСР, сприяти науковому інформуванню зацікавлених установ документальними матеріалами, у випадку необхідності – видавати наукові бюлетені;

– вносити рекомендації про тематику докторських та кандидатських дисертацій, а також рекомендувати до захисту як дисертації результати досліджень за профілем Ради;

– рекомендувати кандидатів для направлення за кордон в наукові відрядження з метою вивчення стану певної наукової проблеми, розглядати звіти про відрядження, брати участь у розробці плану міжнародних наукових зв'язків за профілем Ради;

– визначати профіль комплектування архівів та архівосховищ установ АН УРСР, приймати рішення про передачу непрофільних матеріалів з одного архівосховища в інше, або в інше відомство;

– затверджувати інструктивно-методичні документи з питань роботи архівів і становлення документування, наукової та науково-організаційної діяльності в Академії наук УРСР;

– затверджувати матеріали експертних комісій установ АН УРСР з відбирання документальних матеріалів на постійне зберігання;

– обирати представників для участі в розбиранні і вирішенні місця зберігання особових архівних фондів з НДУ АН УРСР;

– рекомендувати кандидатури на заміщення вакантних посад завідувачих архівами та відділами рукописних фондів наукових установ АН УРСР.

Склад Ради призначався Президією АН УРСР, Рада утворювала Бюро в складі Голови Ради, його заступника, членів Бюро, вченого секретаря. Рада мала проводити координаційні наради і конференції,

створювати тимчасові групи, комісії для підготовки пропозицій, пов'язаних з розробкою питань за профілем Ради¹⁵⁵.

До складу Ради увійшли відомі науковці та фахівці з архівної справи, зокрема: директор Інституту історії АН УРСР А.Д. Скаба (голова); завідуючий ЦНА АН УРСР Б.Д. Нененко (заступник голови); редактор ЦНА АН УРСР Т.Ф. Лоцицька (вчений секретар); академік-секретар Відділу фізики АН УРСР, акад. АН УРСР О.С. Парасюк; завідуючий сектором історії техніки та природознавства Інституту історії, акад. АН УРСР Й.З. Штокало; академік-секретар Відділу загальної біології, акад. АН УРСР І.Г. Підоплічко; заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, чл.-кор. АН УРСР А.М. Макара; завідуючий відділом Інституту історії, чл.-кор. АН УРСР М.І. Супруненко; с.н.с. Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка, чл.-кор. АН УРСР Н.Є. Крутікова; заступник директора Інституту історії партії ЦК КПУ, к.і.н. П.І. Павлюк; завідуючий відділом Інституту геологічних наук, д.геол.н. Г.І. Молявко; завідуючий кафедрою архівознавства Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, д.і.н. В.І. Стрельський; завідуючий відділом Сектору держави і права АН УРСР, д.і.н. В.М. Терлецький; заступник начальника Науково-організаційного відділу Президії АН УРСР, к.т.н. В.М. Пелих; заступник Головного вченого секретаря Президії АН УРСР В.М. Лало; начальник Секретаріату Президії АН УРСР С.М. Кузнєцов; завідуючий рукописним відділом ЦНБ М.П. Візир; учений секретар Інституту фізики, к.ф.-м.н. А.Ф. Байса; начальник відділу використання та наукової інформації Архівного управління при Раді Міністрів УРСР М.Г. Савченко; голова Центральної експертно-перевірочної комісії Архівного управління при Раді Міністрів УРСР Г.С. Рибалка; завідувача архівом Президії АН УРСР М.І. Соловська¹⁵⁶.

23 квітня 1970 р. вийшла Постанова про стан архівної справи в установах АН УРСР та було затверджене Положення про документальний фонд дійсного члена і члена-кореспондента Академії наук УРСР.

Наступний етап, що позначився розвитком архівної справи в системі АН УРСР, пов'язаний з посиленням уваги до зберігання архівних матеріалів в установах АН УРСР у травні 1972 р.¹⁵⁷ Комісія на чолі з д.і.н. В.А. Дядиченком констатувала, що з об'єктивних причин архівні документи зберігаються в різних установах АН УРСР, зокрема, в ЦНБ, ЛНБ, рукописних фондах НДУ АН УРСР та в Архіві Президії АН УРСР. Було порушене питання про доцільність зосе-

редження документів з історії АН УРСР і особових архівних фондів в ЦНА АН УРСР та обґрунтування можливості поліпшення зберігання цих матеріалів¹⁵⁸. Однак питання про об'єднання всіх академічних архівів та рукописних підрозділів не було вирішено через відсутність необхідного приміщення.

Отже, від 1968 р. з Бібліотекою пов'язана також і діяльність ЦНА АН УРСР.

Підводячи підсумки періоду 1965–1970 рр. в історії ЦНБ АН УРСР, необхідно підкреслити, що це був час надзвичайно напруженої роботи, коли Бібліотека одночасно вирішувала декілька складних завдань: ліквідацію наслідків пожежі, реорганізацію та переміщення фондів, перехід на нові бібліотечні технології, розвиток науково-дослідної діяльності, а також залучення до науково-інформаційної діяльності АН УРСР, що функціонувала в контексті створення загальнодержавної системи НТІ.

В історії України цей період оцінюється як час “золотої п'ятирічки”, що супроводжувалася зростанням економіки, підвищенням наукового рівня планування, впровадженням на підприємствах, у сільському господарстві госпрозрахунку, спрямованого на технічне оновлення, розвиток сільськогосподарської науки, розширення та вдосконалення соціальної сфери¹⁵⁹. Це проявилось й у бібліотечній справі, відкритті стаціонарних бібліотек, філій, пунктів, забезпеченні плано-мірної організації комплектування фондів на базі упорядкування видавничої діяльності в країні та запровадження темпланів, книгообміну, організації міжвідомчого та міжміського абонементу, розвитку обслуговування науки та спеціалістів в галузі народного господарства.

У цей період ЦНБ була прирівнена до наукового інституту АН УРСР. На нових засадах і в нових умовах Бібліотека почала формувати свою діяльність як академічна бібліотека, покликана обслуговувати розвиток фундаментальної науки та науково-інформаційний напрям, забезпечувати централізацію бібліотечної справи у мережі академічних бібліотек з метою вдосконалення: функціонування на єдиних науково-методичних засадах у галузі бібліотечних технологій, обслуговування читачів, науково-інформаційної діяльності та комплектування фондів.

Щорічно суттєво покращувалися показники зростання фондів –

на 250–270 тис. книжкових та 400–432 тис. газетних од., де 55 % обсягів належало обов'язковому примірнику. Продовжували опрацьовуватися резервні фонди (6–7 тис. на рік), збільшувалася кількість читачів та відвідувань. Загальні показники щодо категорій читачів за 1966–1970 рр. були такими: 25–27 % – наукові працівники, 40–42 % – спеціалісти в галузі народного господарства, 12–13 % – аспіранти, 12–16 % – студенти-дипломники. Щоденні відвідування ЦНБ складали в середньому 1100–1200 осіб.

Пропорційність за галузями знань мала такі середні показники: 34–37 % – спеціалісти в галузі суспільних наук; 33–34 % – природничих та технічних наук; 3 % – сільського господарства¹⁶⁰.

Фахівці з науковими ступенями та вченими званням розподілялися за такими показниками: 2,1–2,5 % – академіки та члени-кореспонденти; 5 % – доктори наук; 61–62 % – кандидати наук; 31–37 % – спеціалісти. Індивідуальний абонемент обслуговував 50 % академічних учених¹⁶¹. У цей плідний для розвитку спеціалізованих функцій ЦНБ період відбувалася оптимізація структури Бібліотеки, удосконалювалися інструктивно-методичний інструментарій всіх технологічних процесів, система читальних залів, формування фондів та читацького контингенту.

Остаточно визначився напрям наукової діяльності Бібліотеки в системі АН УРСР, що зосередився на розвитку бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, а також на практичній реалізації науково-бібліографічної підтримки академічної науки та створення бібліографічних покажчиків з різних галузей науки та народного господарства. Важливе місце належало оновленню засад господарської діяльності та забезпеченню ЦНБ відповідним обладнанням для реалізації цих функцій.

Надання статусу наукової дало можливість ЦНБ створити п'ять наукових відділів: відділ теорії і методології культури, історії книги та бібліотечної справи (котрий згодом перетворився на відділ книгознавства); відділ наукової бібліографії; відділ наукової інформації та довідково-бібліографічного обслуговування; відділ рукописів; науково-методичний відділ, що загалом мало важливе значення не лише для розвитку теорії бібліотекознавства, книгознавства та бібліографознавства, а й для науково-прикладних досліджень структури й функцій наукової бібліотеки¹⁶².

Хоча й несистематично, однак почали з'являтися в провідних журналах наукові статті, що висвітлювали досвід Бібліотеки в створенні

МБА, переведенні каталогів на системи ББК, міжнародному обміні, бібліографічній роботі. Вперше за багато років були видані покажчики рукописних фондів, огляди стародруків, зведені бібліографії з різних напрямів науки, серії інформаційних бюлетенів тощо.

Наприкінці 60-х років в бібліотеках були створені підрозділи рекомендаційної бібліографії, розвивалася координаційна діяльність у цій галузі. На ЦНБ АН УРСР було покладено методичну допомогу та координацію бібліографії з хімічних наук та промисловості.

У цей період відкривалися НДУ, що репрезентували нові наукові напрями. В них починають комплектуватися спеціалізовані наукові бібліотеки, створюються науково-інформаційні відділи, що разом з бібліотеками забезпечують розвиток пріоритетного науково-інформаційного напрямку.

Разом з тим загальні процеси науково-методичної централізації в бібліотечній справі в тих умовах сприяли об'єднанню бібліотек АН УРСР в єдину мережу і на спільних засадах, що дозволяло економити сили в умовах браку кадрів та фінансування. Передусім, перехід на уніфіковані правила опису і каталогізації творів друку, побудову систематичних каталогів за принципами радянської системи ББК певною мірою спрощували різні види бібліотечної роботи. Не можна не відзначити, що ідеологічний контекст ББК дуже деформував евристичні можливості наукових каталогів, а партійна та радянська проблематика відволікала значні штатні сили на підготовку суспільно-політичних бібліографічних покажчиків, інформацій, довідок, виставок, створювала перекося в проблематиці досліджень, переповнювала фонди бібліотек радянською суспільно-політичною літературою. Водночас аналіз діяльності Бібліотеки за цей період засвідчує, що комплектування фондів природничої та науково-технічної літератури було звільнене від цензурних обмежень, відділ іноземного комплектування здійснював постійний аналіз нової літератури, проводив координаційні заходи з бібліотеками НДУ та через системи замовлень і книгообміну прагнув сформувати фонди, що реально відображали досягнення світової науки.

Одним з важливих напрямів роботи Бібліотеки стала науково-інформаційна діяльність у контексті розвитку державної системи науково-технічної інформації. Завдання науково-технічного розвитку країни на практиці охопило реформування та вдосконалення суто бібліотечних технологій, пов'язаних з:

– комплектуванням та організацією фондів наукової літератури, що були спроможні забезпечити такий розвиток, зокрема, підвищена увага зверталася на фонди академічної науки та зарубіжних наукових видань, що викликало зміни у технологіях комплектування (йдеться про міжнародний книгообмін, який в умовах дефіциту інвалютних грошей набував значення головного джерела комплектування іноземною літературою, а також про створення резервного фонду видань АН УРСР з цією метою);

– радикальним удосконаленням довідково-інформаційної та бібліографічної діяльності, пошуком шляхів ефективних засобів інформаційного забезпечення розвитку науки, підготовкою низки інформаційних показників, у тому числі бюлетенів новітньої іноземної літератури, бібліографічних серій в галузі природничих та суспільних наук, що перетворилися на періодичні, а також зведених каталогів та картотек, спеціальних бібліографій;

– реорганізацією системи каталогів та введенням нової системи бібліотечно-бібліографічної класифікації для наукових бібліотек, перехід на котру здійснювався майже 20 років.

Варто підкреслити також роль Бібліотечної ради у діяльності Бібліотеки та значну увагу, яку приділяв Бібліотеці віце-президент АН УРСР, голова Секції суспільних наук, академік АН УРСР І.К. Білодід, який, відповідно до розподілу обов'язків між членами Президії, здійснював загальне керівництво ЦНБ УРСР як Голова Бібліотечної комісії та координував зв'язки гуманітарних установ АН УРСР з міністерствами і відомствами СРСР та УРСР¹⁶³. І.К. Білодід брав участь не лише в обговореннях усіх нагальних проблем Бібліотеки, а й реально допомагав вирішувати фінансові питання, питання будівництва та надання Бібліотеці приміщень для розвантаження фондів.

1965–1970 роки – період комплексних переміщень фондів з непристосованих будівель, переповнених стосами книжок, до тимчасових сховищ у підвалах житлових будинків та інститутів, розвантаження центрального корпусу і будівництва додаткового книгосховища, яке уможливило не лише вивільнення основного книгосховища, а й розширення читальних залів, збільшення читацьких місць, удосконалення системи обслуговування. У 1968 р. відкрилися філія та читальний зал в Академмістечку, що зняло значне навантаження на центральні зали та полегшило користування літературою жителів цього району, де знаходилася значна кількість академічних установ. Почалося удо-

сконалення системи міжміського бібліотечного абонементу, що також сприяло розвитку наукових досліджень у системі АН УРСР.

Посилилася централізація мережі академічних бібліотек: на ЦНБ було покладено функції науково-методичного керівництва цим процесом, формування планів та підготовку зведених звітів, що включалися до загальнобібліотечних планів та звітів окремим розділом. Бібліотекою здійснювався аналіз організації та руху фондів, комплектування вітчизняною та іноземною літературою, а також проведення інформаційно-бібліографічної роботи у системі бібліотек НДУ, інтеграції довідково-інформаційної діяльності.

У досліджуваний період був створений Центральний науковий архів АН УРСР на правах відділу Бібліотеки, який саме тоді працював над визначенням методичних засад своєї діяльності і почав проведення системи заходів, спрямованих на збирання, зберігання, опрацювання архівних документів як джерельної бази з історії науки, формування відомчих архівів в НДУ та Президії АН УРСР.

Примітки

¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1256, арк. 1–2.

² Там само, спр. 1247, арк. 1–2.

³ Там само, арк. 4–7.

⁴ Там само, арк. 7.

⁵ Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: 1941–1964. – К., 2003. – С. 317.

⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1256, арк. 3.

⁷ Там само, арк. 21–22. Див. також щодо колекції С.І. Маслова: *Вядро Ш. Дар ученого // Библиотекарь. – 1958. – № 12. – С. 59–80; Центральная научная библиотека приобрела уникальную коллекцию редких книг, принадлежащих ранее проф. В.О. Витте) // Вопр. истории. – 1966. – № 5. – С. 180.*

⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1256, арк. 3, 26–31.

⁹ Там само, арк. 24–25, 31–33.

¹⁰ Там само, арк. 33–34.

¹¹ Там само, арк. 5–6, 56–57.

¹² Там само, арк. 35.

¹³ Там само, арк. 63–64.

¹⁴ Там само, арк. 42–43.

¹⁵ Молодчиков А.В. Отдел редкой книги Центральной научной библиотеки АН Украинской ССР // Библ.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1966. – № 2. – С. 25–46.

- ¹⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1256, арк. 68–69.
¹⁷ Там само, арк. 45–46.
¹⁸ Там само, арк. 46–48.
¹⁹ Там само, спр. 1292, арк. 54.
²⁰ ЗП УРСР. – 1966. – № 12. – Ст. 128.
²¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1146, арк. 18.
²² Отчет о работе Библиотеки за 1967 год /АН УССР. Центр. науч. б-ка, Отдел библиотекведения. – К., 1968. – 73 с.
²³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1292, арк. 11–12; спр. 1303, арк. 66–70; спр. 1292, арк. 11–12.
²⁴ Там само, спр. 1292, арк. 102.
²⁵ Там само, арк. 72–73.
²⁶ Там само, арк. 23.
²⁷ Там само, арк. 49–51.
²⁸ Там само, арк. 92.
²⁹ Там само, спр. 1377, арк. 31.
³⁰ Там само, спр. 1292, арк. 24.
³¹ Там само, арк. 955.
³² Там само, спр. 1303, арк. 14–15.
³³ Там само, спр. 1337а, арк. 34.
³⁴ Там само, спр. 1303, арк. 5–6.
³⁵ Там само, арк. 14–15; спр. 1342, арк. 31–32.
³⁶ Там само, спр. 1342, арк. 31–32.
³⁷ Там само, спр. 1303, арк. 1–2.
³⁸ Там само, спр. 1292, арк. 30.
³⁹ Там само, арк. 31–34.
⁴⁰ Там само, спр. 1337а. – С. 1–6.
⁴¹ Там само, спр. 1303, арк. 59–61.
⁴² Там само, спр. 1337а, арк. 9–13.
⁴³ Державній бібліотеці України для дітей – 30 років. – К., 1997; ЗП УРСР. 1966. – № 7–12. – Ст. 78.
⁴⁴ Довідник бібліотекаря: Збірник керівних матеріалів з питань бібліотечної роботи. – Х., 1967. – С. 54.
⁴⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1337а, арк. 31–32.
⁴⁶ Підгора В. Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці – 50 років // БВ. – 1994. – № 4. – С. 34.
⁴⁷ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1337а, арк. 112–113.
⁴⁸ Там само, спр. 1303, арк. 29–31.
⁴⁹ Там само, спр. 1292, арк. 26.
⁵⁰ Там само, арк. 81.
⁵¹ Там само, спр. 1303, арк. 3.

- ⁵² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1303, арк. 63–64.
- ⁵³ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського. Бібліографічний покажчик. 1918–1993. – С. 62–63.
- ⁵⁴ Дараган А.П., Рудая З.И., Коновалова И.К. О перестройке генерального систематического каталога по схеме библиотечно-библиографической классификации // Библ.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1967. – № 2. – С. 30–54.
- ⁵⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1343, арк. 38–39.
- ⁵⁶ Там само, спр. 1303, арк. 34–36.
- ⁵⁷ Там само, спр. 1342, арк. 33–35; спр. 1343, арк. 35–36.
- ⁵⁸ Там само, спр. 1337а, арк. 46, 50; спр. 1337а, арк. 46.
- ⁵⁹ Там само, спр. 1343, арк. 37–38.
- ⁶⁰ 9-е совещание директоров библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик // Библ.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1967. – № 1. – С. 1–91.
- ⁶¹ Бакулин К.Д. Международный книгообмен: [опыт работы ЦНБ АН УССР: Выступление на 9-м совещ. директоров б-к АН СССР и акад. наук союз. респ.] // Библ.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1967. – № 1. – С. 68–70.
- ⁶² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1343, арк. 41.
- ⁶³ Там само, арк. 21.
- ⁶⁴ Там само, спр. 1292, арк. 47.
- ⁶⁵ Там само, арк. 104.
- ⁶⁶ Там само, спр. 1292, арк. 68.
- ⁶⁷ Правда України. 1966. – 7 січня.
- ⁶⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1337а, арк. 14.
- ⁶⁹ Там само, арк. 42.
- ⁷⁰ Там само, арк. 36, 55–56.
- ⁷¹ Там само, арк. 14, 33.
- ⁷² Там само, арк. 63, 64, 75–80, 93.
- ⁷³ Там само, спр. 1405а, арк. 1; спр. 1369а, арк. 2, 18.
- ⁷⁴ Наукові бібліотеки України : Довідник. – С. 330, 342, 349.
- ⁷⁵ Там само. – С. 276, 356.
- ⁷⁶ Кулаковська Т.Л. Бібліотечно-інформаційна система НАН України: 20-ті рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. : Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006. – С. 78–81.
- ⁷⁷ Там само. – С. 80–81.
- ⁷⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1377, арк. 3–7.
- ⁷⁹ Там само, спр. 1411, арк. 23–31.
- ⁸⁰ Там само, спр. 1442, арк. 21.
- ⁸¹ Там само, спр. 1411, арк. 66.
- ⁸² Пашкова Л.А., Рахушина М.С. Из истории междубиблиотечного абоне-

мента Центральной научной библиотеки Украинской ССР // Информационно-библиографическое обслуживание читателей библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик. – М., 1975. – С. 142–148.

⁸³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1411, арк. 66.

⁸⁴ Там само, спр. 1377, арк. 66–67.

⁸⁵ Там само, арк. 32–33, 38–39.

⁸⁶ Там само, спр. 1405а, арк. 90.

⁸⁷ Там само, спр. 1436а, арк. 10–11.

⁸⁸ Там само, спр. 1369а, арк. 52.

⁸⁹ Там само, спр. 1436 а, арк. 1.

⁹⁰ Там само, спр. 1411, арк. 71.

⁹¹ Там само, спр. 1337а, арк. 43.

⁹² Там само, спр. 1377, арк. 4.

⁹³ Там само, спр. 1343, арк. 4; спр. 1337 “а”, арк. 81.

⁹⁴ Там само, спр. 1369а, арк. 90–91.

⁹⁵ Там само, спр. 1377, арк. 40–42, 75.

⁹⁶ Там само, спр. 1442, арк. 21.

⁹⁷ Там само, спр. 1405а, арк. 146.

⁹⁸ Там само, спр. 1377, арк. 50–64.

⁹⁹ Там само, спр. 1405а, арк. 43–43, 45.

¹⁰⁰ Там само, арк. 43–43, 45.

¹⁰¹ Там само, спр. 1411, арк. 44.

¹⁰² Там само, спр. 1337а, арк. 45

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Там само, спр. 1369а, арк. 45–50, 75–83.

¹⁰⁵ Там само, арк. 41.

¹⁰⁶ Там само, спр. 1369а, арк. 23.

¹⁰⁷ Там само, спр. 1405а, арк. 101, спр. 1411, арк. 41.

¹⁰⁸ Там само, спр. 1369а, арк. 93–104.

¹⁰⁹ Там само, арк. 77, 84.

¹¹⁰ Там само, спр. 1405а, арк. 91–92.

¹¹¹ Там само, спр. 1436а, арк. 79.

¹¹² Там само, спр. 1405а, арк. 148.

¹¹³ Там само, спр. 1442, арк. 19–20.

¹¹⁴ Там само, спр. 1405а, арк. 47.

¹¹⁵ *Григорьев Ю.В.* Методологические проблемы советского библиотековедения // Учен. зап. / МГИК. – 1968. – Вып. 15. – С. 50–74; 9-е совещание директоров библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик // Библ.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1967. – № 1. – С. 1–91; *Тюлина Н.И.* Национальная библиотека и наука // Б-ки СССР. – 1969. – Вып. 44. – С. 24–28; *Чубарьян О.С.* Перспективы развития

областных библиотек // Б-ки СССР.– 1966.– Вып. 31.– С. 32–49.

¹¹⁶ *Тюлина Н.И.* Национальная библиотека : Соц. библиот. дело и типол. особенности нац. б-к // Библиот. и библиогр. за рубежом.– 1967.– Вып. 23.– С. 3–19.

¹¹⁷ Там же.

¹¹⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1377, арк. 46.

¹¹⁹ Там само, спр. 1369а, арк. 11.

¹²⁰ Там само, арк. 56–57.

¹²¹ Там само, спр. 1377, арк. 47–48.

¹²² Там само, арк. 27.

¹²³ Там само, арк. 100–101.

¹²⁴ Там само, спр. 1342, арк. 32–33.

¹²⁵ *Гуменюк М.* Біля джерел української бібліографії // Сов. культура. – 1965. – № 9. – С. 36–37; *Исаева Н.М.* Коллекция А.М. Лазаревского в составе книжных фондов Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР // Библи.-библиогр. инфор. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1968.– № 2. – С. 105–117.

¹²⁶ *Колесник Є.О.* Бібліотека М.І. Костомарова // Укр. іст. журнал. – 1967.– № 10. – С. 156–157; *Вона ж.* Кременецька книжкова колекція // Укр. іст. журнал. – 1970.– С. 111–113.

¹²⁷ *Бирюк Я.* Инкунабулы Центральной научной библиотеки Академии наук УССР // Арх. Украины. – 1968. – № 5. – С. 73–79.

¹²⁸ *Рудь М.П.* Книга – народу // Нові книги УРСР.– 1968.– № 4. – С. 16–17.

¹²⁹ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського : Бібліогр. покажчик, 1918–1993. – К., 1993. – С. 82–83.

¹³⁰ Там само. – С. 90.

¹³¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1442, арк.121.

¹³² Там само, спр. 1411, арк. 100–101.

¹³³ *Черненко И.С.* О научной работе библиотек академий наук союзных республик в области библиографии. Состояние и задачи // Библи.-библиогр. инфор. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1969. – № 4. – С. 59–81.

¹³⁴ *Каганова М.Я.* Комплектование Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР новой отечественной литературой // Библи.-библиогр. информация б-к АН СССР и акад. наук союз. республик. – 1969. – № 4. – С. 89–104.

¹³⁵ *Бакулин К.Д.* Международный книгообмен Государственной публичной библиотеки Академии наук Украинской ССР // Бюл. ЮНЕСКО для б-к. – 1965. – Т. 19. – № 3. – С. 176–177; *Он же.* Международный книгообмен: [опыт работы ЦНБ АН УССР: Выступление на 9-м совещ. директоров б-к АН СССР и акад. наук союз. республик] // Библи.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1967. – № 1. – С. 68–70; Развитие между-

Розділ 1. Центральна наукова бібліотека АН УРСР у 1965–1970 рр.

народных культурных связей Центральной научной библиотеки Академии наук УССР в 1956–1968 гг. // Международный книгообмен Центральной научной библиотеки Академии наук УССР в 1956–1968 гг. – К., 1970. – С. 5–16; *Он же*. Некоторые вопросы организации и проведения международного книгообмена // Там же. – С. 17–25.

¹³⁶ Международный книгообмен Центральной научной библиотеки Академии наук УССР в 1956–1968 гг. – К., 1970. – 117 с.

¹³⁷ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського : Бібліогр. покажчик. 1918–1993. – К., 1993. – С. 150–151.

¹³⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1337а, арк. 52, 63; спр. 1405а, арк. 49–50; спр. 1337а, арк. 82–83.

¹³⁹ Там само, спр. 1369а, арк. 70, спр. 1369а, арк. 72.

¹⁴⁰ Там само, спр. 1405а, арк. 56.

¹⁴¹ Там само, арк. 134–135.

¹⁴² Там само, спр. 1436а, арк. 13–14.

¹⁴³ Там само, арк. 15–16.

¹⁴⁴ Там само, арк. 19а.

¹⁴⁵ *Габич В.С., Клименко А.С.* Некоторые итоги. – С. 32–33.

¹⁴⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1436а, арк. 41–42.

¹⁴⁷ Там само, спр. 1436а, арк. 43.

¹⁴⁸ Там само, арк. 59.

¹⁴⁹ Там само, спр. 1442, арк. 72–73.

¹⁵⁰ Там само, арк. 74.

¹⁵¹ Там само, спр. 1442, арк. 96; спр. 1436а, арк. 108.

¹⁵² Там само, спр. 1369а, арк. 13–15.

¹⁵³ Там само, арк. 14–15, 20.

¹⁵⁴ Там само, арк. 33.

¹⁵⁵ Там само, арк. 33–35.

¹⁵⁶ Там само, арк. 36–37.

¹⁵⁷ Там само, спр. 1436а, арк. 48–53.

¹⁵⁸ Там само, спр. 1503а, арк. 64–65.

¹⁵⁹ *Котигоренко В.О., Андрущенко В.П., Кремень О.В., Лісничук О.В., Нагірний В.М.* "Розвинутий соціалізм" в Україні // Політична історія України. XX століття: У 6 т. Т. 6. Від тоталітаризму до демократії (1945–2002). – К., 2003. – С. 205.

¹⁶⁰ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1442, арк. 24.

¹⁶¹ Там само, арк. 32–33.

¹⁶² Там само, спр. 1538, арк. 9

¹⁶³ Там само, спр. 1292, арк. 72–73.

Розділ

2

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У 1971–1975 РР. РОЗВИТОК НАУКОВО- ІНФОРМАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ В УМОВАХ ЗАВДАНЬ ПРИСКОРЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

2.1. ЦНБ АН УРСР У 1971–1973 РР.: ПЕРЕБУДОВА ФУНКЦІЙ ТА ЗАВДАНЬ, РОЗВИТОК НАУКОВИХ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З 1971 р. починається новий етап в історії Бібліотеки, відзначений такою важливою подією, як набуття нею статусу науково-дослідної установи, що було затверджено Постановою Держкомітету з науки і техніки при Раді Міністрів СРСР від 4 травня 1971 р.¹

Цим документом передбачалося перетворення центральних наукових бібліотек академій наук союзних республік на науково-дослідні установи з метою пошуків нових резервів для виконання ними функцій інформаційного забезпечення розвитку передових галузей науки та її перспективних напрямів, пов'язаних, в першу чергу, з військово-промисловим комплексом та науковими розробками загальнодержавного значення. Бібліотеки були включені у загальнодержавну систему науково-технічної інформації, що на той період відіграло для Бібліотеки як науково-дослідної інституції визначальну роль для системи пріоритетів в її діяльності.

У цей період в системі АН УРСР були започатковані та продовжували створюватися нові інститути та центри (напівпровідників, радіотехнічних проблем, проблем міцності, металофізики, геофізики, хімії, високомолекулярних сполук, кібернетики, ядерних досліджень, молекулярної біології та генетики тощо), бібліотеки котрих мали б поповнюватися новітньою науковою літературою – як вітчизняною, так й іноземною. В умовах централізації та командно-бюрократичної системи почалася реалізація поставленого завдання щодо централізації бібліотечної справи усіх рівнів, у тому числі бібліотечної мере-

жі наукових установ АН УРСР, де Центральній науковій бібліотеці була відведена роль науково-методичного центру.

Шість попередніх років Бібліотека послідовно працювала в напрямі перетворення її на головну наукову та центральну академічну, корегувала функції та завдання, переглядала наукові засади організації технологічного циклу бібліотечних процесів, формувала власний напрям наукових досліджень щодо бібліотечно-бібліографічної складової в науково-інформаційній діяльності АН УРСР у нових історичних умовах.

4 лютого 1970 р. робота ЦНБ розглядалася на Президії АН УРСР. У доповіді директора ЦНБ С.К. Гутянського були відзначені наукові успіхи Бібліотеки, зокрема, в підготовці наукових видань (за два останні роки було опубліковано 22 праці загальним обсягом 630 авт. арк.), у розвитку книгообміну (останній здійснювався з 1531 науковою установою та організацією з 66 країн світу), формуванні фонду (загальний обсяг сягав 10 млн. творів друку), обслуговуванні 30 тис. читачів та тисячі установ і організацій за внутрішнім та міжнародним абонементом.

У доповіді С.К. Гутянського були окреслені завдання перспективного розвитку Бібліотеки та обґрунтована необхідність перетворення Бібліотеки на бібліотечний центр науково-технічної інформації, запропоновано шляхи такого перетворення: оснащення Бібліотеки сучасними засобами автоматизації та механізації бібліотечно-бібліографічних процесів, удосконалення системи організації фондів та науково-інформаційного обслуговування читачів, підготовка науково обґрунтованої системи бюлетенів нових надходжень, спеціалізованих тематичних інформаційних картотек, реферативних оглядів. Підкреслювалося значення збереженості фізичного стану бібліотечних фондів – як діючих, так і обмінно-резервних, що знаходилися в умовах, далеких від нормативних. Ця доповідь обґрунтувала необхідність підвищення статусу Бібліотеки як науково-інформаційного центру.

На засіданні Президії АН УРСР були обговорені напрями вдосконалення роботи Бібліотеки. Так, у науково-дослідній роботі необхідно було спрямувати зусилля на розвиток бібліотечного забезпечення фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і суспільних наук; поліпшити розробку теорії, методики та методології бібліотечної справи; організувати вивчення таких проблем, як соціальна роль книги, місце бібліотеки в сучасній системі інформа-

ції, психологія і культура читання, історія бібліотечної та видавничої справи в Україні, наукові засади організації зберігання фондів та забезпечення їх фізичної збереженості. Вдосконалення структури згідно з новим курсом Бібліотеки, в першу чергу, мало відповідати цим завданням. На порядку денному постало питання створення відділу гігієни та реставрації книги, а на базі існуючого відділу бібліографії – створення відділу наукової бібліографії та інформаційно-бібліографічного обслуговування. Система бібліотечно-інформаційного забезпечення наукових досліджень передбачала й вдосконалення системи каталогів, створення зведеного каталогу на всі наявні фонди, роботу з упорядкування неосвоєних фондів у самій ЦНБ АН УРСР.

Розглядалося також питання про роль ЦНБ АН УРСР як методичного бібліотечного центру Академії наук, необхідність зміцнення зв'язків із Львівською науковою бібліотекою ім. В. Стефаника АН УРСР та методичного керівництва бібліотеками наукових установ, створення взаємоузгодженої системи інформаційно-бібліографічних видань, репродукування іноземних журналів та централізовану обробку зарубіжної літератури для бібліотек та наукових установ АН УРСР².

Для забезпечення повноти книжкового фонду Президія вирішила порушити питання про відновлення централізованого державного книгопостачання ЦНБ АН УРСР безплатним обов'язковим примірником творів друку, що видаються російською мовою на території Радянського Союзу. До директивних органів було надіслане подання про віднесення ЦНБ до другої категорії НДУ АН УРСР, оскільки Бібліотека за напрямами діяльності, кадровим потенціалом та набутим досвідом науково-дослідної роботи відповідає всім вимогам.

Отримання такого статусу було остаточно вирішене в травні 1971 р. за розпорядженням Президії АН УРСР № 737 і у відповідності до Постанови Державного Комітету по науці та техніці при Раді Міністрів СРСР від 4 травня 1971 р. № 28³.

У зв'язку із зміною статусу Бібліотеки Президією АН УРСР було покладено на ЦНБ як на наукову установу завдання щодо проведення фундаментальних досліджень, пов'язаних зі специфікою її діяльності:

- удосконалення розробки форм і методів наукової інформації та поглиблення роботи з інформаційного забезпечення наукових закладів;
- теорія та методологія культури, історія книги та бібліотечної справи в республіці;
- механізація та автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів.

Хоча штатна чисельність Бібліотеки в 1971 р. не збільшилася (368 працівників), були підвищені посадові оклади як науковим, так і науково-допоміжним працівникам і зміцнена матеріально-технічна база Бібліотеки, інтенсифікувалося навчання на курсах іноземних мов, розвивалася система підвищення кваліфікації⁴.

На базі існуючих структурних підрозділів було створено п'ять наукових відділів: відділ теорії і методології культури, історії книги та бібліотечної справи (котрий згодом перетворився на відділ книгознавства); відділ наукової бібліографії, відділ наукової інформації та довідково-бібліографічного обслуговування, відділ рукописів та науково-методичний відділ⁵.

З метою узгодження та оптимізації використання академічного бібліотечного фонду та розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності мережа наукових бібліотек академічних установ методично була підпорядкована ЦНБ АН УРСР. Бібліотеки НДУ АН УРСР зберігали у своїх фондах понад 4 млн. 350 тис. друкованих од., вони обслуговували 35 тис. наукових співробітників та спеціалістів системи АН УРСР, щорічно видавалося понад 3 млн. 309 тис. од. літератури, експонувалося понад 1200 виставок нових надходжень та тематичних підбірок літератури, щомісячно в установах бібліотекарями проводилися дні інформації⁶. Це був потужний науковий ресурс, який вимагав активізації та інтенсифікації використання, отже, необхідно було налагодити управління цим ресурсом. Бібліотечна рада та Президія АН УРСР зосередили постійну увагу на розвитку системи академічних бібліотек. Так, 24 лютого 1972 р. питання удосконалення діяльності бібліотек спеціально розглядалося на Бюро Президії АН УРСР.

Зокрема, порушувалися питання про значення науково-інформаційної діяльності академічних бібліотек та впровадження нових методів бібліотечно-бібліографічної та довідково-інформаційної роботи, активізацію МБА, визначення головних бібліотек у наукових центрах АН УРСР. Відзначалася роль поточної, ретроспективної, сигнальної бібліографії, індивідуальної та групової інформації в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні читачів, підкреслювалася необхідність розвитку кооперації між бібліотеками АН УРСР та Міністерства культури й інших відомств. ЦНБ та ЛНБ АН УРСР було запропоновано розробити принципи, методи та заходи щодо поліпшення цієї роботи, а Сектору наукової інформації АН УРСР разом з ЦНБ АН УРСР було дору-

чено уточнити функції відділів наукової інформації інститутів та бібліотек наукових установ, усунути дублювання та покращити інтеграцію діяльності⁷.

Надання статусу наукової установи дозволило Бібліотеці сконцентрувати власний науковий потенціал на опрацюванні науково-методичних питань у галузі організації фондів та каталогів, обслуговуванні науковців, удосконаленні науково-бібліографічної та інформаційної діяльності відповідно до нових завдань. Цьому сприяла й загальна ситуація із бібліотечною справою в республіці, відкриття нових наукових бібліотек, розвиток існуючих бібліотечних центрів. У 1971 р. такі великі бібліотеки, як Державна республіканська науково-технічна бібліотека та Державна наукова медична бібліотека отримали нові приміщення та розширили обслуговування читачів, що дозволило розвантажити ЦНБ за відповідними категоріями читачів з 1200 до 1003 на день, звернути більше уваги на, зокрема, обслуговування академічних учених, якість послуг, а також скоротити термін виконання замовлень на книжки⁸.

За основними показниками за 1971–1973 рр. було зареєстровано в середньому близько 30 тис. читачів на рік, кількість відвідувань Бібліотеки коливалася від 270 до 320 тис. на рік, щорічно видавалося від 2 млн. 404 тис. до 2 млн. 508 тис. книжок, близько 4 млн. 500 тис. номерів газет, 27 тис. зарубіжних журналів. Кожного дня Бібліотеку відвідувало понад 940 читачів. ЦНБ обслуговувала на рік близько 6 тис. учених і викладачів вузів та понад 13 тис. спеціалістів народного господарства і культури.

На одне читацьке місце припадало 1,5 відвідування, книговидача з фондів відкритого доступу становила 47 % загальної книговидачі. Абонентам було видано 81 544 книги, для читачів ЦНБ замовлялася література з 95 бібліотек СРСР. За цей період до діючих фондів надходило в середньому 240–300 тис. книжок, 44,4 тис. од. зарубіжної літератури.

Міжміський абонемент працював з 1788 науковцями та з 1163 бібліотеками України та СРСР, видаючи понад 80 тис. книжок щорічно. Міжнародний абонемент охоплював 17 країн світу, зарубіжним бібліотекам було видано 606 кн. од., отримано 13 за 30 замовленнями⁹. Книгообмін на цей період здійснювався з 1635 зарубіжними організаціями з 68 країн світу, яким лише в 1971 р. було надіслано 60 067 прим., одержано 5194 прим. літератури, журналів, спецвидів друку.

Бібліотечний діючий фонд досяг у 1973 р. майже 7 млн. од., близько 3 млн. склали обмінно-резервні фонди. За 1970–1972 рр. було підготовлено, опубліковано 24 монографії, інформаційно-бібліографічні та методичні видання й покажчики на допомогу читачам¹⁰.

Активно працювали спеціалізовані зали. Так, у відділі рукописів працювало в середньому 170 читачів, проводилося фотокопіювання та обмін із зарубіжними вченими рукописними матеріалами. У 1973 р. відділ рукописів відвідали такі відомі зарубіжні вчені, як Йосиф Хамм – професор Віденського університету, який вивчав Київські глаголичні листки X ст. та оправи рукописів із зібрання архімандрита Антоніна Капустіна; Патріція Кеннеді Грімстед з Колумбійського університету вивчала документи з історії архівів України; співробітник Інституту мистецтвознавства Болгарської академії наук Ліліана Ніколова досліджувала середньовічні пам'ятки культури.

Інтенсивно працював читальний зал газетного відділу: за рік було видано 60 858 підшивок газет, обслуговувалося 53 читачі на день; відділ естампів та репродукцій допомагав у підготовці низки документальних фільмів та радіопередач, що готувалися до ювілеїв 1971–1973 рр., у тому числі державних¹¹.

У 1973 р. штатна чисельність ЦНБ складала 459 співробітників, з яких 361 працівник був з бібліотечними спеціальностями, 13 молодших і 5 старших наукових співробітників, з них 8 кандидатів наук. Захищено 3 кандидатські дисертації, 14 співробітників працювали над написанням кандидатських дисертацій, 70 – володіли іноземними мовами та використовували їх на практиці. У вузах навчалося 38 співробітників¹².

У читальних залах Бібліотеки працювало 40 академіків та членів-кореспондентів, 91 доктор наук, 1145 кандидатів наук. Основне навантаження в обслуговуванні припадало на загальні читальні зали, вони обслуговували понад 55 % усіх читачів; галузевий читальний зал соціально-економічної літератури – 8–10 %. Відсоток використання літератури в галузі технічних та суспільних наук відповідно розподілявся як 24 % та 42 %. На виставках експонувалося 377 124 од. зб., було підготовлено 210 тематичних списків літератури, в яких було використано 4475 джерел¹³. Ці показники з невеликими відхиленнями характеризують бібліотечне обслуговування впродовж 1971–1973 рр.

Склад читачів за цей період залишився без змін: наукові співро-

бітники, академіки АН УРСР, доктори наук, кандидати наук, спеціалісти без вченого ступеня, аспіранти, студенти та інші групи. Найактивнішою читацькою категорією були спеціалісти з різних галузей знань – 36,6 %, наукові працівники та викладачі вузів, які склали приблизно 25 % усіх відвідувачів; аспіранти – 23 % та студенти – 17 %¹⁴.

З метою якнайповнішого ознайомлення читачів з новою літературою від 1971 р. було реорганізовано роботу залу нових надходжень – література почала надходити до залу ще до стадії опрацювання. Це значно прискорило її залучення до наукового обігу, збільшило відвідування читального залу за рік на 13 % (на 6578 читачів). У залі було видано 262 249 книг та журналів, тобто на 23 256 од. більше, ніж у 1970 р.¹⁵

З метою покращення обслуговування читачів книжкою, в 1973 р. у наукових бібліотеках створюється система бронювання літератури на два тижні з можливістю продовження терміну користування книжками, що мало велике значення.

Ці показники свідчать про інтенсивність роботи ЦНБ у галузі бібліотечного обслуговування.

У 1971–1973 рр. система обслуговування ЦНБ мала диференційований характер, а саме: відділ обслуговування із загальним та галузевими читальними залами; зали соціально-економічної літератури; фонд групової обробки; виставки нових надходжень; естампів та репродукцій; нотних видань; картографічних видань; зал спецвидів технічної літератури (патенти), а також спеціалізовані відділи рукописів, газетний, теорії і методології культури, наукової інформації та довідково-бібліографічного обслуговування, бібліотекознавства, зовнішніх робіт по госпрозрахунковому обслуговуванню читачів, сектор масової роботи, зал публікацій ООН, відділ спеціального зберігання фондів, абонемент (як окрема структурна одиниця з 1972 р.), Подільська філія (філія № 1), Академмістечко (філія № 2). Отже, читачі Бібліотеки обслуговувалися в 19 загальних та спеціалізованих читальних залах і відділах, зокрема в 12 залах відділу обслуговування та філій і 7 спеціалізованих відділах¹⁶.

Упродовж 1971–1973 рр. у наукових бібліотеках проводиться комплексне соціологічне дослідження, спрямоване на вивчення запитів читачів, відповідності структури читальних залів основних, галузевих, підручних фондів вимогам обслуговування читачів, оперативності

виконання запитів, аналіз відмовлень, використання каталогів та картотек, часу роботи тощо. Основну ініціативу в проведенні досліджень взяла на себе ЦНБ. Ці матеріали заклали підґрунтя для подальшого вдосконалення системи обслуговування читачів: запроваджуються нові методи обслуговування, створюється окремих пункт запису читачів, виокремлюється пункт реєстрації відвідувань, створюється диспетчерська служба, започатковано бронювання літератури у залах, розширюються можливості міжміського та міжнародного абонементу¹⁷.

Відбувався процес формування нової системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів та довідково-бібліографічного апарату¹⁸.

У 1973 р. ДБЛ провела анкетування бібліотек щодо діяльності Міжнародного бібліотечно-абонементу, внаслідок чого підготувала аналітичну довідку з висновками, в яких розкривалася методика проведення такого дослідження, наприклад, вказувалося, що перед направленням замовлення до зарубіжних бібліотек перевіряється наявність книжок в бібліотеках Києва та України за зведеними каталогами та картотекою службового призначення; здійснюється постійний аналіз використання іноземних видань. Так, за 1973 р. такий аналіз, який проводився в інститутах АН УРСР, показав високу інтенсивність використання та практичний вихід щодо використаних видань. У Києві міжнародний книгообмін проводився в координації також з Державною республіканською бібліотекою УРСР ім. КіпрС та бібліотекою Київського політехнічного інституту, яким цей книгообмін було дозволено проводити у 1973 р., що розвантажило ЦНБ.

Підвищилися темпи виконання замовлень по МБА. Замовлення по МБА стали виконуватися в 5-денний термін; за 1973 р. виконано 606 міжнародних замовлень, найбільша кількість – до бібліотеки університету у Ганновері (ФРН) – 208 книг, Тирані (Албанія) – 42, до Британської національної бібліотеки (Англія) – 23, Народної бібліотеки “Кирила і Мефодія” (Болгарія) – 10, Центральної технічної бібліотеки в Празі (ЧССР)¹⁹.

Зростав обіг міжнародного (на 58 організацій) та міжбібліотечного (на 58 наукових бібліотек) абонементів. На 160 од. збільшилася кількість індивідуальних абонентів. Серед міжбібліотечних абонентів було 6 бібліотек союзного значення, 15 центральних бібліотек, 91 бібліотека наукових установ АН УРСР, 196 наукових бібліотек вузів, 76 біб-

ліотек промислових підприємств, 36 республіканських та крайових бібліотек, 94 обласні бібліотеки, 197 бібліотек інших типів та видів²⁰.

Успіхи в роботі абонементів продемонстрували життєздатність та доцільність введеного у 1970 р. "Положення про єдину загальнодержавну систему МБА в СРСР", що дало можливість за три роки – з 1969 по 1971 р. – значно збільшити кількість замовлень – з 4028 до 6459 од., майже удвічі збільшилася кількість замовлень через МБА. Більше половини (54 %) виданої літератури – це були книги суспільно-політичного змісту. За встановленою раніше спеціалізацією ЦНБ мала статус республіканського регіонального центру МБА в галузі суспільно-політичної та іноземної літератури, а також організаційно-методичного центру з міжнародного обслуговування читачів бібліотек системи АН УРСР: вона підтримувала зв'язки з 67 бібліотеками з 17 країн світу²¹.

Активізувалася також робота з фондом ООН (у 1971 р., в умовах відсутності окремого читального залу, його відвідало 466 читачів, яким було видано 4336 од. друку), зросла кількість відвідувань газетного відділу, відділів картографії, естампів та репродукцій, стародруків та рукописів.

У цьому ж році було проведено капітальний ремонт будівлі філії № 1, що знаходилася в колишній Києво-Могилянській академії на Подолі. Після ремонту там значно упорядкували книжкові фонди, планово реставрувалися видання, оформлювалися читальні зали – були виготовлені портрети Л. Барановича, Б. Хмельницького, П. Сагайдачного, І. Гізеля, М. Ломоносова, М. Бантиша-Каменського, Д. Бортянського, І. Самойловича, О. Безбородька, Г. Кониського, Д. Туптала, Ф. Прокоповича, І. Галятовського, Г. Сковороди, П. Гулака-Артемівського, І. Нечуя-Левицького, діяльність яких прославила Києво-Могилянську академію як перший вищий навчальний заклад на східнослов'янських землях. Обслуговування читачів на Подолі розпочалося 10 червня. За рік там було видано 12 424 книжки, з них 4 тис. – через зали центрального будинку, оскільки філія № 1 була закрита на ремонт²².

Зростало й відвідування філії в Академмістечку, де читачів збільшилося на 30 %: у середньому за день обслуговувалося 24 читачі, книговидача складала 92 друк. од. Через пункт МБА у філії № 2 було видано 1130 друк. од.²³

Зростання ефективності обслуговування передбачалося за рахунок підвищення його якості та рівня культури бібліотечно-бібліографічної

й довідково-бібліографічної роботи, вдосконалення каталогів та картотек, міжбібліотечного абонементу.

З 1972 р. право міжнародного абонементу отримала Державна республіканська бібліотека УРСР ім. КПРС, що дозволило скоординувати цю роботу та збільшити в цілому кількість виконаних замовлень на літературу.

Інформаційно-бібліографічна та довідкова робота у цей період полягала в консультуванні та обслуговуванні довідковою літературою, підготовці інформаційно-бібліографічних покажчиків, формуванні десятків тематичних бібліографічних картотек та списків літератури, писемних та усних бібліографічних довідок, виставок нових надходжень, тематичних виставок, проведенні днів інформації тощо. Основною базою довідково-бібліографічного обслуговування читачів слугував фонд відповідної літератури загальним обсягом у 44 161 друк. од., з них у відкритому доступі було 12 тис. од.²⁴

У 1973 р. Бібліотека за зразкове довідково-бібліографічне забезпечення та активну участь у підготовці багатотомного видання "Історія міст і сіл Української РСР" була нагороджена Почесною грамотою Ради Міністрів УРСР²⁵.

У координації з галузевими бібліотеками Києва ЦНБ у 1971 р. було проведено дослідження ефективності використання універсальної картотеки, що створювалася на базі друкованих карток Книжкової палати СРСР та Книжкової палати УРСР. Аналіз оперативності використання картотеки показав, що хронологічні рамки ведення картотеки доцільно обмежити п'ятьма останніми роками, що значно зекономить час та обсяги роботи з картками. У зв'язку із започаткуванням медичної та сільськогосподарської бібліотек було зупинене ведення картотек "Медицина" та "Сільське господарство".

ЦНБ продовжувала брати участь в "Інформаційному покажчику бібліографічних списків та картотек, що складаються в СРСР", а також підготувала щорічник "Інформаційний покажчик видань" за 1970 р. та заплановані на п'ятирічку бібліографічні праці в системі АН УРСР.

З метою вдосконалення інформаційної діяльності в системі АН УРСР було опрацьовано та затверджено "Положення про організацію і координацію бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР". Для бібліотек НДУ АН УРСР було підготовлено низку бібліографічних оглядів спеціальної методичної літератури.

Комплектування в 1971–1973 рр. складалося зі стабільних джерел: у 1971 р. надійшло 235,6 тис. друк. од. вітчизняної літератури (заплановані обсяги було перевиконано на 120 %), зокрема 44,4 тис. зарубіжних друк. од. Як правило, половина всіх видань (у 1971 р. – 45 %) отримувалася за рахунок обов'язкових примірників: 2 безоплатних обов'язкових примірники видань УРСР, 1 платний обов'язковий, виданий в СРСР російською мовою, 1 платний обов'язковий, виданий основними видавництвами УРСР; обов'язковий примірник дисертацій УРСР; відомчий обов'язковий примірник видань, що замовляються та не розповсюджуються через книготорговельну мережу. Крім цього, надходження літератури відбувалося й через купівлю в магазинах та бібліотеках, передплату, за рахунок видань, що публікувалися в науково-дослідних установах, через придбання періодичних видань у "Союздруці", а також післяплатою, через книгообмін, отримання в дар, опрацювання обмінно-резервного фонду (5804 од.). Іноземне комплектування здійснювало постійний пошук нових журналів та серій. У 1971 р. було отримано 27 назв нових зарубіжних часописів²⁶.

Процес створення єдиних методичних засад діяльності наукових бібліотек проявлявся в цей період не лише у запровадженні єдиної мережі МБА в СРСР, підготовці спільних інформаційних видань в масштабах СРСР, а й в питаннях обліку фондів. У 1972 р. починає діяти Інструкція "Учет фондів в бібліотеках Академії наук СРСР і академії союзних республік", розроблена Бібліотечною радою з природничих наук при Президії АН УРСР та затверджена Розпорядженням Президії АН УРСР від 11 травня 1972 р. Тоді ж ЦНБ та ЛНБ було доручено розробити власні інструкції з урахуванням вищезгаданої загальної²⁷. Наказом по ЦНБ № 89 від 13 жовтня 1972 р. було утворено комісію в складі Н.Р. Галаган, І.М. Попова, В.А. Рукіної, М.А. Ковальнової, С.М. Верещак, Б.В. Гохфельд, Л.П. Карпової для розробки "Робочої інструкції про облік бібліотечних фондів ЦНБ АН УРСР". Н.Р. Галаган та Л.П. Карпова були відряджені для обміну досвідом з обліку фондів до Ленінграда, у БАН СРСР і в ДПБ ім. М.Є. Салтикова-Щедріна²⁸.

Комплектування фондів у 1973 р. характеризувалося зростанням усіх видів продукції, яких надійшло 751 292 друк. од., зокрема 3 676 031 од. газет. Діючі фонди Бібліотеки поповнилися опрацьованими та закаталогізованими 671 550 друк. од., а до фондів бібліотек мережі були направлені 42 231 друк. од. наукових видань. Удвічі більше було

отримано патентів, удосконалено технологічну систему отримання авторефератів, виданих на території СРСР; почали надходити репринти провідних наукових інститутів та всесоюзних науково-технічних центрів, зокрема, Об'єднаного інституту ядерних досліджень в Дубні для новоствореного Інституту ядерних досліджень АН УРСР тощо²⁹. Колекційний фонд Бібліотеки поповнився заінвентаризованою особистою бібліотекою члена-кореспондента АН УРСР П.М. Попова.

На основі інструкції Бібліотечної ради з природничих наук при Президії АН СРСР була затверджена інструкція з обліку фондів ЦНБ згідно з якою балансна література записувалося в актах індивідуально, а небалансна – сумарно, із зазначенням на зворотному боці кожної книги номера акта, порядкового номера та умовних позначень небалансної літератури.

У 1973 р. успішно вирішувалися питання координації в галузі комплектування іноземною літературою з бібліотеками Києва, зокрема, ДРПБ, ДНМБ Міністерства охорони здоров'я УРСР, а також із Львівською науковою бібліотекою і бібліотеками наукових установ АН УРСР³⁰.

Комплектування зарубіжними виданнями характеризується цифрою в 46 678 од. усіх видів друкованої продукції, зокрема 11 619 од. газет. Комплектування за валютні кошти щорічно збільшувалося за рахунок передплати через Всесоюзне об'єднання "Міжнародна книга" (1971 р. – 46 тис. од., 1972 р. – 52 тис.; 1973 р. – 56 тис.) і за рахунок збільшення фінансування, що відповідно дозволило збільшити кількість отриманих зарубіжних видань на 205 од.; було підписано 855 назв (846 комплектів) журналів. Так, на 1974 р. було передплачено 1071 зарубіжний журнал у 1360 комплектах, серед них 75 назв нових журналів, а саме: "Британський журнал з питань онкології" (Англія), "Журнал з питань надтвердих матеріалів" (США), "Міжнародний журнал з питань бібліографії та інформатики" (США), "Журнал з питань бібліографії та інформатики" (США), "Журнал з питань молекулярної та загальної генетики" (США), "Журнал з питань ливарництва" (Англія).

Іншим джерелом надходження була передплата журналів та газет для ЦНБ через "Союздрук". У 1973 р. було передплачено 585 назв журналів деяких зарубіжних країн, що репродукувалися або перекладалися російською мовою в СРСР, а також 269 назв журналів соціалістичних країн, 26 назв газет³¹.

В умовах обмежених валютних асигнувань на передплату книгообмін набув значення єдиного безвалютного джерела поповнення фондів науковою літературою, тому на ньому було сконцентровано основну увагу відділу іноземного комплектування впродовж усього періоду його існування. Хоча, зрозуміло, це було нестабільне джерело поповнення необхідною літературою, бо залежало від попиту на вітчизняну наукову літературу, завдяки постійному пошуку шляхів удосконалення технологій книгообміну, передусім із капіталістичними країнами і з урахуванням передових наукових напрямів, Бібліотека змогла постійно поповнювати свої фонди і створити необхідний для розвитку вітчизняної літератури мінімум наукових видань, необхідних для розвитку найбільш важливих напрямів – фізики, біології, передових наукових технологій. Це було непросте завдання, яке вимагало постійного пошуку джерел, листування із зарубіжними партнерами, пошуків книготорговельних каталогів, вміння розшукати та зацікавити науковою книжкою партнерів, координації цих завдань у союзному та республіканському масштабах.

У 1973 р. Бібліотека здійснювала книгобмін з 70 країнами та 1684 науковими установами. Для фондів ЦНБ було отримано 22 189 видань, для бібліотек системи – 31 172 видання – це, зокрема книги, журнали, газети, карти, атласи, патенти. Шляхом книгообміну було придбано 42 наукових журнали, започатковані в 1971–1972 рр., з яких 14 – для фондів ЦНБ, 28 – для бібліотек НДУ.

У свою чергу, бібліотекам інших країн направлялося 55–65 тис. видань “Наукової думки” та інших наукових видавництва. Постійно розвивалася така форма, як обмін мікрофільмами та фотокопіями, щорічно виготовлялося від 15 до 25 тис. кадрів мікрофільмів, проводилося копіювання актуальних періодичних видань³².

Придбання іноземної літератури соціалістичних країн також були джерелом поповнення бібліотечних фондів – через магазин “Дружба” в Києві отримувалися переважно видання енциклопедичного характеру, монографії, бібліографічні видання. Крім того, практикувалося придбання мікрофільмів та копій журналів, виготовлених Державною бібліотекою ім. В.І. Леніна. В 1973 р. отримано таких 73 номери журналів (5 назв) з капіталістичних країн.

Відповідно до Постанови Бюро Президії АН УРСР від 11 червня 1971 р. на відділ іноземного комплектування було покладене також

розпочате з 1972 р. централізоване копіювання зарубіжних журналів для установ НДУ, яке вона здійснювала через УкрНДІНТІ Держплану УРСР. У 1972 р. було виконано 137 замовлень (508 комплектів) на зарубіжні журнали для 54 інститутів АН УРСР, у 1973 р. – 132. Хоча ця перспективна ініціатива і не отримала належного розвитку через запізніле надходження журналів до інститутів на 4–5 місяців (у зв'язку з копіюванням, що вимагало часу), це також було одним з оригінальних рішень щодо поширення наукової інформації в системі АН УРСР.

Поповнення зарубіжними технічними та науковими каталогами здійснювалося шляхом передачі їх від дирекцій промислових та наукових виставок, що організовувалися в різних містах СРСР, та безпосередньо від фірм. Це також були інформаційні видання, що використовувалися для аналізу комплектаторами ЦНБ, які працювали з великою інтенсивністю. В 1973 р. таких видань було отримано 1393 од., у тому числі у фонди Бібліотеки – 1075. Серед інших джерел отримання зарубіжної літератури були також дари від окремих читачів.

Дисидентський рух та підвищення впливу української діаспори на суспільно-політичне життя в Україні в 1972–1974 рр. викликали прийняття відповідних рішень партійно-урядових структур щодо боротьби з проявами будь-яких видів “буржуазного націоналізму”. Конфіскована та заборонена для широкого користування література, газети та журнали з центрів зарубіжної української еміграції, отримані від Головліту УРСР, поповнювали фонди Бібліотеки (наприклад, у 1973 р. було отримано 220 друк. од.)³³.

Зі свого боку, Бібліотека допомагала в комплектуванні дублетною літературою не лише великим республіканським або академічним бібліотекам, а й виділяла художню літературу для доукомплектування бібліотек на оздоровчих комплексах АН УРСР “Чорноморка”, “Кацівелі”, “Агарський мис”, “Русанівка” тощо³⁴.

Постійне представництво ООН порушило питання про надання допомоги ЦНБ АН УРСР як бібліотеці-депозитарію ООН у належному зберіганні і використанні матеріалів цієї міжнародної організації. Зберігання документів ООН і обслуговування читачів здійснювалося в ЦНБ АН УРСР у відповідності до рекомендацій Секретаріату ООН: був виділений окремий фонд публікацій ООН, читачів обслуговували в спеціальному залі, штат складався з 4 працівників, однак через перевантаження приміщень взагалі в Бібліотеці в залі ООН

видавали й інші матеріали. Функції, завдання та робота залу публікацій ООН регулювалися положенням, затвердженим дирекцією; каталогізація та організація фонду здійснювалися на підставі інструкції. У фонді зберігалися документи ООН і публікації міжнародних організацій ЮНЕСКО, МАГАТЕ, ВООЗ тощо. У 1973 р. було відібрано з різних джерел комплектування та поповнено фонди 27 тис. документів за 1947–1971 рр., що з різних причин не надійшли до Бібліотеки³⁵. В 1973 р. у залі публікацій ООН було зафіксовано 921 відвідування, видано 4035 друк. од. різними мовами³⁶.

Однією з постійних поточних робіт Бібліотеки було проведення комплексної роботи з удосконалення організації та зберігання фондів в умовах значного за обсягом щорічного комплектування фондів новою літературою (330–340 тис. од.) та обмежених площ для її розміщення.

У 1973 р. фонд поповнився на 329 484 обл. од. Отже, діючий фонд на 1 січня 1974 р. складав 7 340 734 обл. од. і розподілявся за видами літератури так:

Книжок	4 196 657 од. зб.
Журналів	1 670 701
Спецвидів технічної літератури	594 301
Картографічних	23 536
Друк. ізографіки	136 842
Нот	162 762
Листівок	127 069
Рукописів	291 505
Дисертацій	27 539
Мікрокниг	1 290
Грамплатівок	1 766
Газет (у річних комплектах)	109 143

Основний, підручний та спеціалізовані фонди постійно переглядалися на предмет їх дублетності та застарілості, заповнення лакун; здійснювалася поточна робота з резервними та обмінними фондами; розбиралися фонди концентрації, що перебували в стосах. У 1973 р. було проведено звірку довідкової бібліотеки з каталогами. З Подільської філії у додаткове приміщення перевезли сучасну та дореволюційну художню літературу різними мовами; проводилася перевірка порядку розстановки літератури на 65 583 метрополициях, її санітарно-

гігієнічна обробка, реставрація, обезпилення, оправлення. Продовжувалося розбирання обмінно-резервних фондів, фонди ЦНБ було доукомплектовано 2921 виданням, іншим бібліотекам передали 35 402 од.³⁷

Обмінно-резервна частина також знаходилася в постійному русі (за офіційними даними, вона складалася з 637 830 од.), неосвоєної літератури налічувалося 1,5 млн. видань.

У 1971 р. було проведено велику роботу з сортування найбільш цінної історичної літератури з обмінно-резервних фондів. Так, було розібрано та поставлено на облік колекційні бібліотеки, зокрема: Королівська, Загінецька, Кременецького лицю, Хрептовичів, X, XI та XIV відділи колекційної бібліотеки Університету св. Володимира в Києві. У відділі рукописів було описано фонди математика Б.Я. Букреєва, археолога М.Ф. Біляшівського, істориків В.С. Іконникова та Н.Д. Полонської-Василенко, письменника Н.Є. Кротевича, біолога М.В. Шарлеманя, архіви Книжкової палати України, Українського наукового інституту книгознавства, родовий архів Лазаревських³⁸.

Актуалізувалося й питання про поповнення фондів ретроспективною літературою з бібліотек сучасних учених. 17 березня 1971 р. Президія приймає Постанову "Про заходи по забезпеченню зберігання особистих бібліотек учених"³⁹. Відзначалося, що такі бібліотеки мають значну історико-культурну та наукову цінність, оскільки вони є творчою лабораторією вченого, що збирається протягом усієї наукової діяльності, тому, як правило, вони становлять інтерес для науки і з роками не втрачають цінності. На підкріплення цієї думки наведені приклади бібліотек М.І. Костомарова та О.М. Лазаревського, інших учених. Такі заходи були спрямовані на поповнення бібліотечних фондів фаховими бібліотеками, передача яких до державних книгосховищ вважалася громадським обов'язком ученого. Цей процес, на думку Президії, мали б контролювати академічні установи, надавати йому широкого розголосу, висвітлюючи приклади добровільних пожертв таких учених, як П.М. Попов, С.І. Маслов, Н.Б. Медведєва, О.М. Динник, які передали свої бібліотеки у фонди ЦНБ. Для стимулювання цього процесу Бібліотечній раді було запропоновано спеціально розглянути питання про придбання бібліотек та якнайшвидше укладання і видання їх каталогів.

Для підвищення кваліфікації співробітників Бібліотеки було нагальним питання про збільшення кількості студентів-заочників у

Київському державному інституті культури, де в 1972 р. навчалось понад 60 студентів з ЦНБ, та можливість відкриття аспірантури⁴⁰.

У Бібліотеці постійно опрацьовувалася література, що надходила до фондів: за рік на базі “Единых правил описания произведений печати для библиотечных каталогов” та “Дополнений и изменений к “Единым правилам” було закаталогізовано від 78 до 100 тис. літератури. Використовувалися також картки Всесоюзної книжкової палати та Книжкової палати УРСР. Однак запізнення надходження цих карток призводило до того, що заповнення карток вручну і надалі забирало багато часу в роботі каталогізаторів.

Картки для включення у різні каталоги постійно розмножувалися. Так, у 1971 р. на апараті “Вега” було розмножено 75 506 карток, вони регулярно поповнювали діючі каталоги, проводилася щоденна робота з редагування та звірки алфавітного каталогу, систематичний каталог перебудовувався за схемою ББК для наукових бібліотек, вдосконалювалася структура карткового репертуару. З метою прискорення перегляду каталогів у 1971 р. було створено додаткову групу каталогізаторів із працівників різних відділів, які певний час допомагали в редагуванні каталогів⁴¹. У 1973 р. було закаталогізовано 77 101 назву, котру, відповідно, було описано та відображено в 359 014 картках.

Скорочувався час проходження “шляху книги” – 1-й примірник – у 1972 р. опрацьовувався за 10–16 днів, а в 1973 – до 5 днів; дублети – в 1972 р. – за 30–40, а в 1973 р. – за 25–30 днів.

Редагування алфавітного каталогу передбачало його постійне вдосконалення як пошукової системи: воно полягало в максимальному розкритті ініціалів авторів, уніфікації прізвищ до єдиної форми опису тощо. Систематичний каталог редагувався за іншими правилами, зокрема, здійснювалися такі процедури, як пристосування структури розділів та підрозділів до схеми ББК; перегляд карткового репертуару з метою деталізації рубрик та їх наповнення; складання алфавітно-предметного покажчика тощо. Це була копітка робота, що вимагала постійного розвитку та поглиблення. Так, наприклад, у підрозділі “Управління народним господарством” було виділено 17 нових рубрик, а саме: “Теорія управління”, “Методи управління”, “Економіко-математичні моделі”, “Застосування ЕОМ” тощо. Під час редагування з алфавітного каталогу було вилучено понад 100 тис. карток, з каталогу періодики – 20 тис., з систематичного каталогу – 36 410⁴².

У 1971–1973 рр. суттєво розширилася така форма пропаганди книги, як виставкова діяльність. Це були роки гучних подій у житті радянської держави, які слід було відзначити виставками літератури та конференціями. Планування таких виставок здійснювалося за “Календарем пам’ятних дат”. Президія АН УРСР приймала відповідні рішення щодо відзначення найважливіших подій та участі АН УРСР та Бібліотеки в цих святкуваннях. Крім того, як правило, протягом року виникали потреби експонування книжок для висвітлення різних поточних подій, тому у Бібліотеці завжди діяли численні виставки.

Щорічно в ЦНБ готувалося не менше 170 тематичних виставок та велика кількість виставок нових надходжень (зміна експозиції відбувалася кожні два тижні) як у залі нових надходжень, так і щомісяця – у спеціалізованих підрозділах. Виставки книжок та періодики, рукописів, нот, образотворчих видань, картографічного матеріалу мали значний попит: книжки з експозиції щоденно видавалися читачам.

Бібліотека постійно брала участь у міжнародних, республіканських та академічних виставках, що супроводжували усі найважливіші події країни. Серед значних міжнародних експозицій ЦНБ була учасником виставки наукової книги з різних галузей науки у Варшаві⁴³.

Найбільш популярними за цей період були такі виставки, як “100 років з дня народження А.Ю. Кримського”, “100 років з дня народження Лесі Українки”, “150 років Ф.М. Достоєвському”, “Наукові праці вчених АН УРСР за 1965–1970 рр.”. Переважна більшість виставок – як загальнобібліотечних, так і спеціалізованих присвячувалася ювілеям письменників та видатних учених: М. Коперніка, Дж. Бруно, О.М. Островського, С.В. Руданського, Анрі Барбюса, В.Г. Белінського, В.В. Маяковського, О.Ю. Кобилянської, С.В. Рахманінова, Ф.С. Красицького, Кукриніксів та ін.

У павільйоні ВДНГ організовано виставку “Технічний прогрес у народному господарстві”, присвячену XXIV з’їзду КП України, де було представлено понад 100 книг⁴⁴.

У 1972 р. в УРСР проводилося урочисте святкування Міжнародного року книги. До складу Комісії від АН УРСР по святкуванню під керівництвом академіка І.К. Білодіда увійшли директор ЦНБ С.К. Гутянський, заступник директора ЦНБ Ф.З. Шимченко, головний бібліотекар ЦНБ Т.А. Лоось, д. філол. н. О.І. Дей, к.і.н. О.В. Молодчиков, к.і.н. В.Г. Сарбей, директор Львівської наукової бібліотеки

ім. В. Стефаніка В.Б. Мащотас, директор видавництва "Наукова думка" М.Л. Карпенко.

У зв'язку з цією подією відбувалися різноманітні заходи: в містах проводилося весняне свято книги під гаслом "Книги – на службу миру, гуманізму та прогресу", діяли книжкові базари, виставки, публічні зустрічі з письменниками, проводилися читацькі конференції, виходили друком бібліографічні покажчики. На телебаченні та радіо були підготовлені цикли передач про книгу, в товаристві "Знання" організовували фахові лекції, проходила республіканська прес-конференція "Міжнародний рік книги".

У ЦНБ діяла тематична виставка, було проведено читацьку конференцію, оновлено експозицію в павільйоні Виставки передового досвіду УРСР. Під егідою Комітету по пресі, Міністерства культури та АН УРСР в республіці пройшов місячник пропаганди книги та літератури, були прочитані лекції, організовані екскурсії по різних підрозділах Бібліотеки та виступи на радіо і в пресі на тему "Всеукраїнська книжкова скарбниця та її міжнародні зв'язки"⁴⁵.

Планувалося підготувати до відкриття музей "Книга і друкарство в Україні", провести в Пряшеві (ЧССР) Декаду української книги, в обласних містах України – Дні книги народів СРСР⁴⁶.

11 травня 1972 р. при Президії АН УРСР було створено Оргкомітет з відзначення 400-річчя українського книгодрукування (святкування виходу в світ на українських землях першої друкованої книги, виданої Іваном Федоровим, планувалося провести в 1974 р.). До Оргкомітету увійшли: чл.-кор. Є.С. Шабліовський, д.філол.н. О.І Дей, к.філол.н. І.Д. Бажинов, к.і.н. С.К. Гутянський, к.і.н. О.В. Молодчиков, директор видавництва "Наукова думка" М.Л. Карпенко⁴⁷. Крім традиційно підготовленої виставки, Бібліотека взяла участь у спеціальній науковій конференції та в підготовці матеріалів до збірника "400 років українського друкарства" та "Каталогу інкунабул" Б. Зданевича; планувалося видати "Українські філіграні" О.Я. Мацюка, "Шедеври українського книгодрукування" М.П. Рудя та М.А. Шудрі на базі видавництва "Наукова думка"⁴⁸.

Не менш урочистим було святкування 250-річного ювілею Г.С. Сковороди в 1973 р., в якому Бібліотека також брала безпосередню участь, зокрема, у підготовці низки виставок та виданні збірника наукових праць⁴⁹. Обговорювалося питання створення у Подільській філії ЦНБ

Музею книги та Музею Г.С. Сковороди, однак ці ідеї не знайшли реалізації через те, що бібліотечні приміщення на Подолі були повністю завантажені, а депозитарне книгосховище в Святошині, яке планувалося спорудити для Бібліотеки, так і не було побудоване. Державний музей книги та книгодрукування Української РСР у м. Києві було створено в 1972 р. у приміщенні колишньої друкарні Києво-Печерської лаври⁵⁰.

У березні 1972 р. на території Державного історико-культурного заповідника “Києво-Печерська лавра” була організована республіканська постійно діюча виставка “Книга і друкарство на Україні”. Як фахову допомогу ЦНБ передала заповіднику 29 дублетів книг слов'янського друку XVI–XVIII ст. львівських, київських, почаївських, унівських друкарень. Серед цих книг: Острозька біблія (Острог, 1581); “Літургаріон” (Львів, 1691); “Тріодіон” (Львів, 1701); твори Іоанікія Галятовського “Ключ розуменія” (Київ, 1659) та “Казання придані до книги Ключ розуменія названої” (Київ, 1660); Лазаря Барановича “Меч духовний” (Київ, 1666), декілька почаївських видань – “Тріодіон” (1744, 1747), “Апостол” (1759), “Народовещання” (1776) тощо⁵¹.

Тематичні виставки ЦНБ також були у центрі уваги фахівців, які відзначали завжди високий науковий рівень експозицій Бібліотеки, що пропагували наукову книжку і розкривали певні напрями розвитку науки, зокрема: “Досягнення радіоелектроніки в СРСР”, “Кібернетика. Кібернетичні машини”, “Хімічні науки на сучасному етапі”, “Учені АН УРСР – лауреати Ленінської премії”, “Каталоги та рекламні видання на нові обчислювальні прилади”, “Українська книжкова ілюстрація” тощо. Були проведені виставки у спеціалізованих залах: так, у картографічному залі експонувалися “Нові вітчизняні атласи (1971–1973)”; у залі ООН – виставка “Всесвітня організація охорони здоров'я – 25 років”; зал нот запропонував фахівцям видання до ювілеїв Матвія Блантера, Дмитра Аракішвілі, Сергія Рахманінова, Арама Хачатуряна, Тихона Хреннікова та інших музикантів й композиторів⁵².

У 1972 р. ЦНБ брала участь у великій міжнародній виставці “Монреаль–72” у складі експозиції СРСР, а також організувала підготовку фундаментальної виставки, присвяченої 50-річчю СРСР, яка ілюструвала досягнення АН УРСР у різних сферах науки та виробництва – на ній експонувалося 98 книжок з фондів Бібліотеки⁵³.

Проводилася велика екскурсійна робота в кожному відділі та загалом по Бібліотеці. Склад екскурсантів був дуже різноманітним – це й політичні діячі, і вчені, студенти, викладачі вузів з Києва та інших міст УРСР і Радянського Союзу, зарубіжні колеги.

Новий статус Бібліотеки – статус наукової установи – визначив й особливості цього року в галузі організації наукової діяльності та перспектив розвитку ЦНБ. Багато уваги було приділено складанню перспективного плану розвитку, обговоренню методичних засад планування та координації діяльності з прийнятим Президією АН УРСР “Завданням по проблемах природничих та суспільних наук на 1971–1975 рр.”, перспективним планам на 1973–1975 рр., передусім щодо бібліотечно-бібліографічного та інформаційного забезпечення реалізації цих завдань⁵⁴.

У галузі науково-методичної діяльності Бібліотека почала переглядати та опановувати нові методи аналізу перспектив удосконалення своєї роботи як науково-дослідного інституту. Для цього було вирішено провести масштабне анкетування різних категорій читачів через форму заочної конференції, основним завданням якого було виявити недоліки та отримати пропозиції щодо шляхів покращення діяльності Бібліотеки та надання нею послуг науково-інформаційного забезпечення.

Після анкетування, в якому брало участь 447 учених та спеціалістів, було проаналізовано інформацію та виділені найважливіші “вузькі” питання. Дослідження, зокрема, показало необхідність удосконалення каталогів та приведення їх у відповідність до фондів; зосередження всіх видань, що продовжуються, у каталозі періодичних видань; покращення методичного забезпечення інформування читача про систему каталогів та специфіку науково-інформаційного пошуку в них; важливість розвитку довідково-бібліографічної консультаційної діяльності, поглиблення складу фондів відкритого доступу наукової літератури широкого користування, передусім, суспільно-політичної літератури; забезпечення комплектності зарубіжних видань. Це спонукало Бібліотеку до пошуку можливостей вдосконалення цієї роботи, передусім, виникла необхідність ґрунтовного переопрацювання нормативно-методичної бази, що регулює профіль комплектування різних спеціалізованих відділів та складання системи каталогів, головного методичного документа Бібліотеки – “Шлях книги”. Комплексний перегляд

методичних документів дозволив зробити подальші взаємопов'язані зміни в методичних та інструктивно-нормативних документах.

Наукові проблеми, пов'язані з бібліотекознавчим та бібліографічним опрацюванням фондів ЦНБ, інформаційно-бібліографічною діяльністю наукових бібліотек України, підготовлені наукові праці (3 науково-методичні видання, 12 бібліографічних посібників, 8 публікацій) активно обговорювалися на Вченій раді Бібліотеки. Активну підтримку відчували ті співробітники, які виявили бажання підвищити свою кваліфікацію, а також ті, хто працювали над дисертаціями. Науковим співробітникам були заплановані теми кандидатських та докторських дисертацій. У 1971 р. Л.І. Гольденберг захистив дисертацію, підготували роботи С.В. Сороковська, М.П. Рудь та К.М. Черпухова, продовжував працювати над дисертаційним дослідженням С.К. Гутянський. Останній написав розділи у 6 та 7 томи "Історії Української РСР" з питань культурного будівництва та міжнародних культурних зв'язків.

Активізувалися дослідження, що розкривали теоретичні та практичні аспекти бібліотечної діяльності, ілюстрували багатства бібліотечних фондів. Так, А.А. Кугот підготував 5 статей для журналу "Соціалістична культура" з питань бібліографознавства; студії, присвячені фондам Бібліотеки та бібліографічній роботі написали С.В. Сороковська, М.А. Шамрай, Є.О. Колесник, М.П. Рудь та ін.⁵⁵

У 1971–1973 рр. почалися наукові дослідження в галузі загального бібліотекознавства: М.С. Ракушина та Л.А. Пашкова працювали над питаннями історії та вдосконалення системи МБА⁵⁶; Т.П. Золотар розкрила систему комплектування та надходження фондів до відділу теорії і методології культури, історії книги та бібліотечної справи ЦНБ⁵⁷. Ґрунтовний огляд історії міжнародного книгообміну було зроблено Н.І. Малолетовою⁵⁸.

Напружена робота розгорнулася в галузі бібліографічного забезпечення діяльності Головної редакції багатотомного фундаментального видання "Історія міст і сіл УРСР" на завершальній стадії в 1970–1973 рр.: здійснювалися фахове консультування авторів, бібліографічний пошук, уточнення, складання бібліографічних довідок, безперебійне використання абонементу тощо⁵⁹. На підсилення роботи міжбібліотечного абонементу Президія АН УРСР виділила ЦНБ розмножувальну техніку⁶⁰.

Окрема ланка діяльності Бібліотеки – вдосконалення науково-бібліографічної та бібліотечної роботи в АН УРСР.

2.1. ЦНБ АН УРСР у 1971–1973 рр.: перебудова функцій та завдань ...

Рада Міністрів СРСР та Рада Міністрів Української РСР постановами від 19 липня 1971 р. № 496 та від 1 вересня 1971 р. № 429 “Про подальше удосконалення державної системи науково-технічної інформації у 1971–1975 рр.” спонукали Президію АН УРСР видати Розпорядження від 21 вересня 1971 р. “Про подальше удосконалення державної системи науково-технічної інформації у 1971–1975 рр.”, згідно з яким перед бібліотеками Академії наук були окреслені завдання, спрямовані на підвищення ефективності науково-інформаційної діяльності, забезпечення систематичного надання в короткий термін науковцям АН УРСР необхідної інформації про науково-технічні досягнення і передовий досвід, розширення та зміцнення органів науково-технічної інформації в наукових установах. Особливу увагу слід приділити підвищенню ефективності інформаційної діяльності установ на базі диференціації, раціоналізації, прискорення темпів підготовки аналітичних та бібліотечно-інформаційних матеріалів⁶¹.

На виконання постанови була здійснена величезна робота з комплексного аналізу діяльності бібліотек системи АН УРСР, яких на той час було 79. Для уточнення, розвитку та формування зазначених напрямів було проведено 40 методичних нарад, проаналізовано 72 звіти бібліотек системи АН УРСР, 20 бібліотекам було надано методичну допомогу в питаннях організації каталогів, системи інформування, впровадження нової державної системи міжбібліотечного абонементу, організації виставок нових надходжень, бібліографічних картотек тощо⁶².

Показники роботи бібліотек системи АН УРСР за 1970–1973 рр.⁶³

Показник	1970	1971	1972	1973
Книжковий фонд	15 958 249	16 693 029	17 489 559	18 340 796
Кількість читачів	773 030	77 593	82 125	86 933
Кількість книговидач	6 103 376	6 576 591	6 566 382	7 278 667

Важливе значення в справі переопрацювання системи каталогів та їх удосконалення мало фахове використання систем класифікації творів друку в наукових бібліотеках. Практика показала необхідність проведення постійно діючих бібліографічних семінарів. Так, перевірка застосування УДК у наукових бібліотеках системи АН УРСР виявила

загальні помилки в індексуванні книжок. Це призводило до суттєвого зниження можливостей фахового використання фонду наукової літератури, зокрема іноземних видань.

Тому 5–7 жовтня 1971 р. було проведено науково-методичний семінар із застосування УДК у наукових бібліотеках, в якому брали участь працівники редакцій науково-технічних журналів АН УРСР, видавництва “Наукова думка”, ЦНБ, наукових бібліотек системи Академії наук, а також представники наукових бібліотек м. Києва, які займалися індексуванням літератури⁶⁴. Також відбулися два триденні семінари “Організація та ведення вибіркової системи інформації” та “Методика роботи з УДК”, у яких брали участь члени Міжвідомчої комісії з класифікації Державного Комітету Ради Міністрів СРСР, і були проведені спільно з Сектором науково-технічної інформації Президії АН УРСР⁶⁵.

Бібліотечна рада постійно приділяла увагу розвитку мережі бібліотек системи АН УРСР, їх матеріальному забезпеченню (в тому числі площами), інформаційній роботі⁶⁶. В 1972 р. приймається “Положення про організацію та координацію інформаційно-бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР”, в якому розкривалися зміст і напрями інформаційно-бібліографічної роботи через систему покажчиків, картотек, довідок, пропаганди фондів, роботу з читачем тощо. Координацію та методичну діяльність з проблеми, складання річних та п'ятирічних планів, спільну підготовку видань було покладено на ЦНБ⁶⁷.

Першочергового значення набуває питання взаємодії бібліотек та інформаційних підрозділів НДУ в інформаційному забезпеченні потреб науки: вони постійно були в полі зору Президії та Бібліотечної ради АН УРСР, а також Сектору інформації Президії АН УРСР, а згодом – ВНТІ як координаційного центру для інформаційних підрозділів та ЦНБ АН УРСР як методичного центру для бібліотек НДУ. Це знайшло відображення в низці документів та заходів. Визначенню напрямів кооперування бібліотек і ВНТІ в довідково-бібліографічній роботі були присвячені дводенні семінари “Про взаємодію органів науково-технічної інформації і бібліотек у довідково-інформаційній діяльності” та “Бібліотечно-бібліографічна підготовка користувачів інформації”, організовані Сектором інформації Президії АН УРСР і ЦНБ АН УРСР для працівників бібліотек і служб НТІ НДУ в 1972 р.

На цих семінарах розглядалися питання координації науково-інформаційної діяльності і бібліотечно-бібліографічного обслуговування в системі АН УРСР, стан і подальший розвиток цієї роботи у галузі природничих наук, аналізувалися науково-інформаційні видання з суспільних наук, було затверджено перспективний зведений план науково-бібліографічних робіт у системі АН УРСР. Поступово зростала кількість бібліотек НДУ, що знаходили способи координації бібліотечно-бібліографічної роботи з діяльністю інформаційних підрозділів установ, готувалися спільні видання. Так, бібліотеки інститутів проблем лиття, технічної теплофізики спільно з ВНТІ щомісячно видавали інформаційно-бібліографічні бюлетені за тематикою досліджень установ; бібліотека Інституту економіки – щомісячну “Експрес-інформацію” про вітчизняну й зарубіжну наукову літературу, яка вийшла друком за профілем діяльності установи. Бібліотека Інституту електрозварювання розпочала випуск щомісячного бюлетеня “Новое в сварке и качественной металлургии”, в якому містилася інформація про вітчизняні й зарубіжні публікації за профілем діяльності установи. Варто зазначити, що бюлетень у вигляді сигнальної інформації “Сварка и родственные технологии” видається й нині. На той час видання надавало бібліографічну інформацію про наукову літературу з 51 теми і надходило до 118 відділів і лабораторій Інституту та до 20 наукових організацій СРСР. Бюлетень був анотованим, містив переклади заголовків і на 5–6 місяців випереджав вихід галузевого реферативного журналу, а також містив на 40% більше інформації. Використовуючи це видання, наукові відділи Інституту вели вузькотематичні картотеки⁶⁸.

У 1972 р. Бібліотека та ВНТІ Інституту економіки промисловості АН УРСР розробили і почали впроваджувати інформаційно-пошукову систему “АСУ–Наука” з метою автоматизації бібліографічного пошуку і опрацювання наукової інформації. Це дало можливість автоматизувати таку форму інформаційної діяльності, як вибіркове поширення інформації (ВПІ), застосування якої дозволяло аналізувати ефективність інформування та своєчасно коригувати тематику інформаційних запитів і тематико-типологічні плани комплектування бібліотеки установи. ВПІ, а також такі види інформування, як індивідуальне та групове, почали активно впроваджуватися бібліотеками і ВНТІ саме з 70-х років ХХ ст. Спільною у бібліотек і ВНТІ була робота щодо організації такої форми інформаційного забезпечення, як “дні інформації”.

У жовтні 1972 р. для ознайомлення з бібліотечною справою у наукових закладах НДР був відряджений колектив бібліотечних працівників, зокрема: В.С. Кабкова, Л.В. Пахуча, Н.П. Сікорська, Н.І. Малолєтова, М.К. Погребняк, Н.Й. Старостіна, Р.Л. Красій⁶⁹.

Інтенсифікувалася й діяльність щодо проектування нового будинку Бібліотеки. Розроблений у 1971 р. проект будинку був погоджений в Управлінні архітектури і розраховувався на 10 млн. прим., 1500 читачів, з перспективою розвитку на 25 років. Три поверхи передбачалося відвести для читальних залів та робочих кімнат співробітників, а баштове книгосховище на 23 поверхи – для фондів⁷⁰.

У січні 1972 р. Президія АН УРСР надіслала до члена Політбюро ЦК КПРС, Першого секретаря ЦК КП України П.Ю. Шелеста та члена Політбюро ЦК КПРС, Голови Ради Міністрів УРСР В.В. Щербицького лист щодо прискорення будівництва Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР у м. Києві. Лист був викликаний не лише затримкою у будівництві Бібліотеки, а й суттєвим подорожчанням проекту, в якому не було враховано деякі необхідні види робіт (прокладання комунікацій, благоустрій площі тощо), а також підвищення цін на необхідні матеріали. Повідомлялося, що в 1967 р. Держплан СРСР, затверджуючи титульний список робіт для будівництва ЦНБ АН УРСР із розрахунку на 10 млн. томів, визначив орієнтовну вартість її спорудження в 10,5 млн. крб.

Проект будинку опрацьовувався Сектором бібліотечного будівництва Центрального науково-дослідного інституту експериментального будівництва видовищних будівель і спортивних споруд м. Москви у лютому 1971 р. і був затверджений Президією АН УРСР у березні 1971 р. Виконком Київської міської Ради депутатів трудящих рішенням № 949 від 1 червня 1970 р. відвів для цього земельну ділянку площею 3 га на початку проспектів Науки та 40-річчя Жовтня. За архітектурним планом це була триповерхова споруда з баштовим книгосховищем на 23 поверхи, об'ємом 190 тис. кубометрів, на 10 млн. томів, корисною площею 39,9 тис. кв. м, іншою площею 34,8 тис. кв. м, з перспективою розвитку фондів на 25 років.

Загальна вартість будівництва до 1973 р. збільшилася майже удвічі – до 19 млн. крб. У листі вказувалося, що Центральна наукова бібліотека АН УРСР є загальнонаціональною книжковою скарбницею, яка протягом півстоліття обслуговує науково-технічною інформа-

цією не тільки академічних учених, але й десятки тисяч наукових працівників та спеціалістів усіх галузей народного господарства і культури республіки. Вихід з ситуації, викликаній підвищенням вартості робіт, Президія вбачала в залученні на умовах пайової участі тих міністерств і відомств, потреби яких Бібліотека обслуговувала. Серед них – республіканські міністерства: культури, вищої і спеціальної освіти, промислового будівництва, харчової промисловості, хімічної промисловості, енергетики і електрифікації, легкої промисловості, автомобільного транспорту, монтажних і спеціальних будівельних робіт, промисловості будівельних матеріалів⁷¹. Хоча згодом це рішення й було підтримане, подальше затягування будівництва Бібліотеки негативно відобразалося на якості роботи з фондами, і Бібліотека почала використовувати резервні можливості для організації читальних залів.

Декілька відділів переїхали до приміщення Подільської філії, зокрема, зал естампів та репродукцій і нотний. На Володимирській були відремонтовані деякі приміщення, вентиляційна, опалювальна та інші системи забезпечення, гранітними плитами із Коростишівського кар'єру був оздоблений фасад будинку. Інтенсивно працював підрозділ реставрації, обсяги роботи якого щорічно перевищували 30 тис. видань⁷².

2.2. РОЗВИТОК ПЕРСПЕКТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦНБ АН УРСР. ІДЕОЛОГІЧНІ КАМПАНІЇ В АН УРСР 1972–1973 РР. ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ

У 1971 р. було видано низку бібліографічних покажчиків “Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Науки про Землю. Хіміко-технологічні та біологічні науки” та “Издания Академии наук. 1968. Ежегодник” (підготовлені колективом упорядників на чолі з П.Ю. Висоцькою, відповідальний редактор М.М. Онопрієнко). Визначним явищем стала монографія Л.І. Гольденберга “Українська радянська літературна бібліографія”, довідник “Бібліотеки АН УРСР”, важливе методичне значення мав також “Інформаційний покажчик про укладені в 1970 р. і заплановані на п'ятирічку бібліографічні праці в системі АН УРСР” (О.Я. Лук'яненко та ін.)⁷³.

З 1972 р. започатковується система заходів щодо перспективного планування науково-дослідної діяльності Бібліотеки до 1980 та до

1990 рр., що в цілому сприяє уточненню завдань бібліотекознавства та його перспективних напрямів.

Прийнятий перспективний план науково-дослідної роботи ЦНБ АН УРСР до 1980 р. практично не відображав теоретичних аспектів НДР, оскільки був розбитий за напрямами: "Теорія та методологія культури (радянського періоду)"; "Історія книги і бібліотечної справи в Українській РСР" (у тому числі – "400-річчя українського книгодрукування", "Історія бібліотеки КМА"; "Розвиток бібліотечної справи на Україні. 1945–1955 рр."; "Українська дореволюційна книга" (в 3-х т.); "Удосконалення форм і методів інформаційно-бібліографічного обслуговування наукових установ"; "Механізація та автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів"; "Подальше вдосконалення організації роботи академічних бібліотек"; "Проблеми розвитку науково-бібліографічної роботи")⁷⁴.

Розпочинається й абсолютно новий, але нагальний для Бібліотеки напрям – "Механізація та автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів".

Затверджується склад нової Вченої ради ЦНБ, покликаної вирішувати прикладні та теоретичні питання розвитку бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства⁷⁵: Гутянський С.К. – директор; Кугот А.А. – заст. директора з наукової частини, заст. голови Вченої ради; Шимченко Ф.З. – заст. директора з наукової організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів, заст. голови Вченої ради; Кабкова В.С. – учений секретар Бібліотеки; Гольденберг Л.І. – к.ф.н., в.о. с.н.с. ЦНБ АН УРСР; Нікулін Г.І. – к.ф.н., в.о. м.н.с. Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР; Онопрієнко М.І. – к.фіз.-мат.н, головний бібліограф ЦНБ АН УРСР; Сарбей В.Г. – к.і.н., с.н.с. Інституту історії АН УРСР; Беляєва Л.В. – головний бібліограф ЦНБ; Візир М.П. – заввідділом рукописів; Галаган Н.Р. – заввідділом комплектування вітчизняною літературою; Зюба Л.А. – заввідділом наукової інформації і довідково-бібліографічного обслуговування; Ігнатович Т.А. – заввідділом бібліотекознавства; Ігнат'єв Є.О. – зав. науково-бібліографічним відділом; Коваль В.І. – заввідділом спецзберігання фондів; Кравченко В.М. – заст. директора із загальних питань; Малолєтова Н.І. – в.о. заввідділом комплектування іноземною літературою; Попов І.М. – заввідділом обробки та алфавітних каталогів; Пахуча Л.В. – заввідділом газетних фондів; Резнікова В.О. – заввідділом фондів;

Рудь М.П. – завідділом теорії і методології культури, історії книги і бібліотечної справи; Сікорська Н.П. – завідділом обслуговування читачів; Турченко А.М. – головний бібліотекар; Черпухова К.М. – головний бібліотекар, а також представники парторганізації, профкому, комсомольської організації⁷⁶.

У 1973 р. продовжувалося підсилення Вченої ради науковцями з системи АН УРСР. До її складу були введені співробітники Інституту історії: д.і.н., с.н.с. А.В. Санцевич та д.і.н., с.н.с. М.Н. Лященко, к.і.н. М.В. Коваль, а також директор Республіканської бібліотеки ім. КПРС В.С. Бабич. Зі складу співробітників ЦНБ АН УРСР до Вченої ради були введені: Т. Ніколаєва – завідділом бібліотекознавства, Т.А. Ігнатович – учений секретар Бібліотечної ради Президії АН УРСР; М.С. Мизніков – новий завідділом комплектування іноземною літературою; М.С. Новосад – завідділом зовнішнього обслуговування; Дараган О.П. – завідділом систематизації, Кокарев Л.Б. Показовим було залучення до Вченої ради начальника Першого відділу О.А. Степкіна та начальника відділу кадрів М.С. Каткова. Натомість були виведені: А.М. Турченко, Є.О. Ігнат'єва, Л.В. Пахуча, В.О. Резнікова, В.М. Кравченко, К.М. Черпухова, М.П. Рудь, що значно знизило її науковий рівень.

Повернення до обговорення та усвідомлення шляхів подальшого розвитку Бібліотеки відбувалося в 1973 р. у зв'язку з виходом Постанови АН УРСР від 6 жовтня 1972 р. “Про розробку довгострокового перспективного (1976–1990) та п'ятирічного 1976–1980 рр. планів розвитку народного господарства Української РСР”, а також у зв'язку з рішеннями ЦК КПУ та РМ УРСР від 27 березня 1973 р. “Про розробку проекту плану комплексного розвитку народного господарства м. Києва і Київської області на 1976–1990 рр.”

У галузі науково-дослідної роботи було заплановано декілька наукових праць, які мали в перспективі розглянути основні аспекти теоретичної та науково-методичної роботи в галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства: збірники наукових праць “Актуальні проблеми бібліотечно-бібліографічної роботи наукових бібліотек” (кер. Ф.З. Шимченко); “Проблеми інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек України”, “З історії книговидавничої справи на Україні (до 400-річчя українського книгодрукування)” (М.П. Рудь); “Питання теорії та методики бібліографії на Україні”;

“Розвиток науково-допоміжної бібліографії в Українській РСР”, “Застосування ЕОМ у підготовці бібліографічних посібників”. Передбачалося приділити більше уваги практичній бібліографії та підготувати бібліографічні посібники з різних напрямів науки, персональні біобібліографії тощо.

До друку було заплановано монографії “Культурна революція на Україні. 1917–1970. Питання методології та історіографії проблеми” (С.К. Гутянський), “Історія бібліотеки Києво-Могилянської академії” (П.А. Сотниченко), “Каталог інкунабул” (Б. Зданевич, Т. Ломонос-Рівна); прийняте рішення про написання історії ЦНБ, а також бібліографії газетного фонду періоду першої російської революції (1905–1907 рр.)⁷⁷.

Важливе значення в перспективному плані надавалося розвитку фондознавчих аспектів бібліотекознавства та технологічних питань – науково-координаційної діяльності комплектування між науковими бібліотеками, оптимізації формування системи фондів основного, спеціалізованого та обмінно-резервного зберігання, літератури єдиного довідково-бібліографічного фонду, порядку зберігання та користування архівним примірником, відомчими виданнями, посиленню роботи з вивчення світового книжкового репертуару, організації загальноакадемічного фонду депозитарного зберігання тощо. Неабияка увага приділялася проблемам збереженості фондів, передусім ремонту та реставрації літератури.

У 1973 р. вийшло науково-інформаційне ілюстроване видання “Центральна наукова бібліотека. Довідник”, підготовлене А.А. Куго-том (К., 1973) українською, російською, англійською мовами. Книга сприяла висвітленню діяльності Бібліотеки, поширенню знань про її фонди та напрями роботи і мала широкий резонанс і популярність серед бібліотек і спеціалістів СРСР, а також іноземних партнерів ЦНБ АН УРСР.

Розвиток науково-інформаційної та довідково-бібліографічної роботи Бібліотеки відобразився у низці поточних бібліографічних покажчиків, зокрема, “Українська РСР у братній сім’ї радянських народів” (Л.І. Гольденберг, О.А. Євдокименко та ін.) (вийшли вип. 1–2). Продовжувалися започаткований в 1971 р. “Інформаційний список основної літератури, що надійшла до відділу бібліотекознавства у січні–грудні 1973 р.” (К., 1973) та випуски покажчика “Довідково-бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах ЦНБ та бібліотек

наукових установ АН УРСР: Систематичний покажчик (Надходження за 1966–1970 рр.)”⁷⁸.

У 1973 р. почалася підготовка до випуску реферативного журналу “Органические полупроводники. 1970–1971 рр.” (М.І. Онопрієнко); видано оригінальний бібліографічний твір “Николай Коперник. К 500-летию со дня рождения: Список юбилейных материалов за 1972–1973 гг.” (Є.О. Ігнат'єва, Н.О. Шеμεць), а також “Покажчик бібліографічних посібників з суспільних наук за 1972 р.” (С.В. Сороковська).

У цьому ж році захистили дисертації С.Б. Бураго та В.М. Лисенко, підготували С.К. Гутянський, К.Д. Бакулін, К.М. Черпухова, П.А. Сотниченко⁷⁹.

Важливе значення мала XII конференція “Актуальні питання ретроспективної бібліографії наукової літератури”, організована БАН СРСР у листопаді 1973 р., де з доповіддю “Стан ретроспективної бібліографії з суспільних наук в УРСР та її використання в науковій та довідковій роботі” виступила С.В. Сороковська. У міжнародній нараді в ДБЛ брали участь М.С. Мизніков, К.Д. Бакулін, Р.З. Аршанська. На семінарі, організованому в БАН СРСР у травні 1973 р., виступили з доповідями Л.А. Пашкова та М.С. Ракушина. М.П. Візир та А.Г. Адаменко брали участь у Всесоюзній нараді з питань наукового опису та підготовки каталогу слов'янської рукописної книги, яку проводили Археографічна комісія АН СРСР в Москві та БАН СРСР у Ленінграді.

Було проведено 13 засідань Вченої ради Бібліотеки, де обговорювалися питання планів та звітів, підготовка наукових праць, проведення конференцій, заслуховувалися доповіді та перспективні плани розвитку на 1975–1980 рр., інструктивні матеріали щодо обліку фондів, результати дослідження проблеми “Вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек”, розглядалися структура, зміст розділів з історії ЦНБ, стан розвитку науково-інформаційної діяльності в установах АН УРСР, нормативно-регламентуючі документи, проводилися конкурси на заміщення наукових посад. У 1973 р. на наукових посадах працювало 19 співробітників.

Основним змістом науково-методичної роботи було удосконалення технологічних процесів, зокрема: організації праці, методів запису читачів (нова форма запису з урахуванням категорій та спеціальностей), видавання читачам дисертацій, форм обліку та звіт-

ності, уніфікації форм, методичної допомоги НДУ. Почалася робота зі складання нового профілю комплектування ЦНБ та методичних рекомендацій щодо переведення каталогів на нову схему ББК. Було проведено дослідження та складено нормативно-методичні документи з проблеми “Вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек”, зокрема, запроваджено інструкцію “Облік фондів в бібліотеках АН союзних республік”. Пройшов семінар “Наукові засади організації управління” для керівників підрозділів ЦНБ та бібліотек НДУ, вчених, економістів, психологів, філософів та семінари з актуальних питань бібліотечно-бібліографічної роботи, НОП в бібліотеках НДУ, методики організації тематичних картотек тощо.

У цей період Бібліотека почала використовувати можливості такого виду друку, як депонування праць, які не увійшли до видавничого плану “Наукової думки”: ця форма поширення наукової інформації та здобутків окремих учених дозволила залучити до наукового обігу результати діяльності ЦНБ АН УРСР, зокрема, анотованого покажчика “Покажчик бібліографічних посібників з суспільних наук за 1972 р.” (укл. С.В. Сороковська); “Слов’янська філологія на Україні. Бібліографічний покажчик (1968–1976)” (укл. Л.В. Беляєва, Н.М. Деркач, А.І. Невольниченко); “Листовки революционных рабочих союзов, социал-демократических и большевистских организаций в фондах отдела редкой книги 1897–1920 (укл. Н.П. Рудь, Ф.З. Шимченко, Т.П. Золотар); монографія Сороковської С.В. “Развитие украинской советской исторической библиографии”; бібліографічний покажчик, укладений Л.В. Беляєвою та Л.І. Гольденбергом “Украинское советское литературоведение. 1918–1970”; колективний бібліографічний покажчик “Дружественные связи Украины с братскими республиками Союза ССР. 1917–1972”⁸⁰.

Досвід формування бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів у ті роки був висвітлений на сторінках ювілейного видання Бібліотеки, присвяченого її 50-річчю, у статтях Л.А. Зюби, яка коротко охарактеризувала основні особливості обслуговування читачів та його систему, а також О.П. Дараган – про довідково-бібліографічний апарат Бібліотеки. Незважаючи на те, що статті були суто інформативними та описовими, вони мали певне значення для осмислення ролі та місця системи обслуговування читачів у науковій бібліотеці.

ЦНБ почала розробку бібліотекознавчих питань, проте спочатку

ці дослідження мали, значною мірою, прикладний характер. Це пояснювалося тим, що від моменту надання Бібліотеці статусу науково-дослідного інституту минуло небагато часу, і власна школа ще не встигла сформуватися. В російському бібліотекознавстві теоретичні питання в цей період осмислювалися на рівні дискусій щодо статусу бібліотекознавчої науки, виокремлення проблем, перспективних для вивчення, обговорення визначень об'єкта та предмета бібліотекознавства, висунення різних концепцій у працях Ю.В. Григор'єва, Н.І. Тюліної, О.С. Чубар'яна, Л.М. Інькової, Л.Г. Єфімової, Н.Я. Фрідьєвої, Ж.С. Шадріної, А.В. Соколова та ін.⁸¹ Значна увага приділялася питанню раціональності або практичної можливості перетворення бібліотек на повноцінні органи НТІ, враховуючи їх специфіку діяльності та проблеми, що виникають у цьому зв'язку.

Науково-прикладні розробки ЦНБ заклали фундамент для подальших теоретичних осмислень власного українського досвіду роботи бібліотеки, унікальної за складом фондів, історією та функціями. Процес централізації бібліотечної справи також сприяв розвитку теоретичного бібліотекознавства.

У 1973 р. на засіданні Комісії з питань культури Верховної Ради Української РСР було розглянуто питання про стан та заходи щодо поліпшення бібліотечного обслуговування населення, вказано на недостатність використання наявних можливостей для підвищення бібліотечно-бібліографічного обслуговування, поглибленої роботи над книгою, повільність реалізації централізації, незадовільність забезпечення бібліотек технікою та спеціалістами.

Президія АН УРСР також розглянула це питання, прийняла відповідні постанови від 24 січня 1973 р. № 41 "Про підвищення рівня бібліотечно-бібліографічної роботи в бібліотеках АН УРСР" та від 15 червня 1973 р. № 238 "Про стан та заходи щодо упорядкування науково-бібліографічної роботи в установах Академії наук УРСР" та постійно контролювати хід їх виконання⁸². Серед окреслених завдань було: посилення процесу централізації мережі бібліотек АН УРСР; укріплення кадрами та технікою; створення єдиного перспективного плану бібліотечно-бібліографічної роботи тощо. Внаслідок цього з 1974 р. було вдосконалено структуру ЦНБ, створено поліграфічний відділ та відділ гігієни і реставрації, а також спеціальну групу з координації науково-бібліографічної роботи⁸³.

У зв'язку з цим були затверджені “Основні напрями бібліотечно-бібліографічної роботи на 1973–1975 рр.”, виділені кошти на придбання розмножувальної техніки, лічильних та друкарських машинок. Було розглянуто та затверджено “Норми на основні процеси бібліотечної роботи для бібліотек науково-дослідних установ Академії наук СРСР та академій наук союзних республік”. 17 квітня 1973 р. у ЦНБ АН УРСР створено Комісію з централізації бібліотек наукових установ АН УРСР у складі В.О. Резнікової, Т.В. Ніколаєвої, І.М. Попова та Н.Д. Ляпіної⁸⁴.

Президія Верховної Ради УРСР 13 лютого 1973 р. видала Указ “Про підвищення матеріальної відповідальності читачів, які користуються книжковими фондами бібліотек”, що передбачав матеріальну відповідальність читачів у розмірі п'ятикратної вартості не повернутих або зіпсованих книг⁸⁵.

Постанова “Про заходи по поліпшенню організації інформаційного обслуговування в установах АН УРСР” була спрямована на підвищення ефективності використання науково-технічної інформації в установах АН УРСР⁸⁶. На ЦНБ та Сектор наукової інформації було покладено: вивчення довідково-інформаційних фондів органів інформації, науково-технічних і універсальних бібліотек, підприємств та організацій м. Києва та міст, де знаходилися наукові центри АН УРСР, забезпечення чіткої координації їх комплектування та раціонального використання; участь у розробці та запровадженні порядку комплектування республіканського фонду зарубіжної науково-технічної інформації шляхом концентрації в УкрНДІНТІ всіх науково-технічних журналів, що передплачуються НДУ АН УРСР за рахунок валютних асигнувань, координації закупки зарубіжної літератури з міністерствами і відомствами та книгообміну з зарубіжними країнами⁸⁷. Ця Постанова об'єктивно сприяла диференціації діяльності бібліотек та органів НТІ.

Отже, за 1971–1973 рр. Бібліотека здійснила суттєвий прорив як науково-дослідна інституція та бібліотечно-інформаційний ресурс розвитку науки, культури, освіти, почавши переорієнтування на інтенсифікацію інформаційного обслуговування, стала науково-методичним центром мережі бібліотек системи АН УРСР.

Аналізуючи суто бібліотечні проблеми ЦНБ, не можна оминати й інший аспект життя Бібліотеки як соціальної інституції, який від-

дзеркалював ідеологічну та політичну ситуацію в країні. Хоча після перетворення на наукову у ЦНБ й знизився ідеологічний пресинг, все ж таки вона не була позбавлена ідеологічних функцій, що накладало на неї певні зобов'язання у галузі бібліотечно-бібліографічної та науково-інформаційної роботи, популяризації рішень партійних з'їздів та конференцій, суспільно-політичних видань з комуністичного виховання мас, декларованої на всіх рівнях пропаганди стосовно участі в розбудові комуністичного суспільства.

На рубежі 60–70-х років в УРСР рух шестидесятників починає переростати в дисидентський, що, відповідно, активізувало цензуру. В 1969 р. за вказівкою секретаря з ідеології ЦК КПРС М. Сулова було прийнято Постанову “Про підвищення відповідальності керівних органів преси, радіо, телебачення, кінематографії, установ культури і мистецтва за ідейно-політичний рівень друкованих матеріалів та репертуар”, і як наслідок – усунення в 1972 р. П. Шелеста з посади першого секретаря ЦК КПУ. Тоді ж надійшла вказівка про вилучення накладу його книжки “Україна наша Радянська” з фондів бібліотек, концентрування книжок П. Шелеста та дисидентських творів у спецфондах, репресивні заходи 1972–1973 рр., насамперед, проти письменників, діячів культури, серед яких були І. Драч, Є. Гуцало, В. Симоненко, Є. Сверстюк, В. Стус, М. Вінграновський, Б. Олійник, В. Некрасов, Л. Костенко, І. Дзюба, В. Чорновіл, І. Стасів-Калинець, І. Гель, С. Шабатура, М. Осадчий, В. Лісовий та ін. Хвиля справ дисидентів охопила весь Радянський Союз. Спецфонди бібліотек поповнювалися творами визнаних ворожими до радянської влади осіб, усе більше книжок помічалися не одинарними, а подвійними шестикутниками – штампами спецзберігання.

Проте, слід відзначити, що для фахового бібліотечного середовища 70-ті роки різко відрізнялися від 30-х років – періоду “розквіту” культу особистості Сталіна, що були пов'язані з депрофесіоналізацією основної маси бібліотекарів наукових бібліотек. Піднесення професійної освіти, “ковток свободи мислення” та психологічне розкріпачення бібліотекаря в умовах усвідомлення значимості своєї професії в період науково-технічного прогресу в 60-х роках – усе це позитивно вплинуло на розвиток наукової бібліотеки, на формування неписаної етики бібліотечного працівника, яка не дозволяла знищувати фонди за ідеологічним принципом.

Отже, Бібліотека брала участь у популяризації партійних та радянських видань (зокрема, було прийняте зобов'язання випустити методико-бібліографічне видання “Пропаганда рішень і матеріалів XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду КП України в бібліотечних наукових установах АН УРСР”), підготовці виставок до всіх радянських та партійних свят. Багато зусиль було витрачено на підготовку до 50-річчя утворення Союзу РСР та 70-річчя II з'їзду РСДРП. Основним ідеологічним завданням виставок було “рішуче викриття ворожої ідеології, сучасного ревізйонізму та опортунізму, підступної ролі буржуазного націоналізму, маоїзму та сіонізму”⁸⁸. Партійна критика та партійний підхід абсолютно домінували у комплектуванні книжок та періодики будь-якої виставки.

Слід віддати належне бібліотечним працівникам 60–70-х років, які робили все можливе для збереження заборонених видань, не допускали знищення значної кількості літератури та періодики, незважаючи на прямі інструкції з цього приводу. У спецфонді Бібліотеки збереглися майже всі видання вітчизняних опальних діячів, що підлягали ліквідації або скороченню кількості примірників. “Тихий бібліотечний опір” дозволив залишити для нащадків значну кількість книжок, що були приречені на знищення. За спогадами заввідділом спецзберігання В.І. Коваль, не піднімалася рука “скоротити” за вказівкою радянських і партійних органів значну кількість примірників праці П. Шелеста “Україна наша Радянська” до однієї од. зб. (інші 4 були “приховані” у фондах), а також творів “буржуазних націоналістів”. Попри розпорядження про знищення накладу таких книг, як “Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Суспільні науки. Бібліографічний покажчик”, “Леся Українка” тощо, вони були повністю збережені та після 1991 р. розповсюджені на міжнародних форумах українців, передані в основні бібліотеки України.

Усі цензурні вилучення фондів супроводжувалися формальними довідками. Картки на заборонені видання вилучалися лише з читацьких каталогів, вилучені картки ретельно зберігалися, фонди не зазнавали втрат ретроспективної літератури.

Не уникнула гонінь та політичного тиску українська наука, переважно в гуманітарній та суспільній сфері: філології, мистецтвознавства, фольклору, етнографії та ін. Посилилися виступи проти “українського буржуазного націоналізму”, хвиля ідеологічних чисток захопила й Ака-

демію наук УРСР, відбившись і на ЦНБ. Після таких кампаній в академічних установах, що почалися з відомої на сьогодні праці Я.П. Прилипка "Українське радянське карпатознавство. Бібліографічна праця по етнографії, фольклору і народному мистецтву" (К., 1972), в академічних інститутах, зокрема, в інститутах літератури, історії, археології, філософії, мистецтвознавства, фольклору та етнографії когорта учених опинилася в політичній опалі. Серед них історики Я. Дзира, О. Компан, І. Бойко, археологи М. Брайчевський, І. Шовкопляс, філософ Є. Пронюк, літературознавці Є. Кирилюк, І. Дзюба та ін.⁸⁹

Учені-бібліографи ЦНБ також зазнали суворої критики, внаслідок чого були зняті з виробництва або розсіпані у верстці деякі бібліографічні покажчики. Найбільшою "увагою" цензурних та контрольних органів користувалися покажчики, пов'язані з висвітленням діяльності представників національної культури. Так, різке засудження покажчика "Леся Українка" (упорядники М. Мороз (співробітник ЛНБ АН УРСР) та М.В. Булавицька, бібліографічні редактори – співробітники ЦНБ Л.В. Беляєва, К.І. Скокан, рецензенти – Л.І. Гольденберг, Ф.К. Сарана, відп. ред. – М.Д. Деркач) (К., 1972)⁹⁰ було викликано лише тим, що в ньому містилися відомості про шестидесятників, діяльність яких була визнана несумісною з принципами радянської ідеології в галузі національного питання та інтернаціонального виховання.

Так само було оцінено й бібліографічний покажчик "Українське радянське літературознавство і критика" (упор. Л.В. Беляєва, Л.І. Гольденберг), розсіпаний у верстці (нині зберігається як довідник у машинописному примірнику у відділі довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ); "Видання Академії наук УРСР (1919–1967). Суспільні науки. Бібліографічний покажчик" (К., 1969), бібліографічний покажчик, укладений І.Г. Шовкоплясом та Н.Г. Дмитренко "Розвиток радянської археологічної науки на Україні (1917–1966)" (був виданий після декількох переробок у ЦНБ 1989 р. під назвою "Археология Украинской ССР. Библиографический указатель. 1918–1980) (відп. ред. І.І. Артеменко).

Замість заборонених видань було започатковано новий поточний бібліографічний покажчик "Українська РСР у братній сім'ї радянських народів" (Л.І. Гольденберг, О.А. Євдокименко) (вип. 1–2).

У цей період Бібліотека поповнилася науковими співробітниками, кандидатами та докторами наук, переведеними з інших академічних інститутів у наукове "заслання" до ЦНБ (як сумно жартували – "во-

лодимирським трактом”). У 1973–1974 рр. до штату Бібліотеки були зараховані співробітники академічних установ, які звинувачувалися в “буржуазно-націоналістичних поглядах”, зокрема, І.Г. Шовкопляс, О.М. Апанович, О.М. Кравець, Епштейн, Т.Н. Кольяк. Ці вчені пережили глибоку психологічну травму і фактично починали нове життя у стінах Бібліотеки. Хоча власне ЦНБ також зазнала суворих заходів стосовно оголошених “політично невитриманими” видань, вона прийняла до своїх стін багатьох учених, які потрапили в цей ідеологічний млин, стала підґрунтям їхньої якісно нової наукової реалізації вже на ниві бібліографії та книгознавства, і, як позитив, бібліотечна наука збагатилася досвідченими професіоналами, які внесли у її розвиток власний інтелектуальний потенціал гуманітаріїв найвищого гатунку та суттєво підвищили рівень наукових досліджень у ЦНБ.

Наприкінці 1973 р. до Бібліотеки з різних причин прийшли працювати кандидати історичних наук М.Ф. Дмитрієнко, Т.А. Балабушевич, В.В. Шлейов та кандидат мистецтвознавства Є.П. Демченко. В.В. Шлейов у жовтні 1973 р. був обраний за конкурсом і затверджений на посаді завідуючого науково-бібліографічним відділом ЦНБ АН УРСР⁹¹.

Особлива увага радянської влади приділялася протистоянню “впливу західної ідеології”. Постанова Президії АН УРСР від 7 січня 1971 р. “Про стан та перспективи розгортання наукових досліджень у відділі зарубіжної історіографії Інституту історії АН УРСР” була викликана постановами Президії АН УРСР (від 3 листопада 1967 р. “Про заходи Академії наук УРСР щодо поліпшення інформаційно-пропагандистської роботи за кордоном”, від 27 лютого 1969 р. “Про посилення установами Секції суспільних наук АН УРСР досліджень, пов’язаних з критикою зарубіжних буржуазних ідеологічних концепцій” та від 11 травня 1970 р. “Про відділ зарубіжної історіографії Інституту історії АН УРСР”) і спрямована на підвищення наукового рівня у боротьбі проти буржуазної ідеології. Науковою радою АН за участю відділу зарубіжної історіографії було проведено Міжреспубліканську наукову конференцію “Ленінізм та актуальні проблеми боротьби проти буржуазної ідеології”, де обговорювалися питання критичної оцінки зарубіжних буржуазних ідеологічних концепцій. Відділ зарубіжної історіографії регулярно публікував науково-інформаційний бюлетень “Зарубіжні видання про Україну”, активно залучаючи фонди спеціального зберігання⁹².

Головним завданням суспільних наук декларувалися: критика ідеології антикомунізму, українського буржуазного націоналізму, фальсифікації ленінської національної політики, буржуазно-націоналістичних концепцій в галузі економіки, історії, філософії, права, літератури, мови, етнографії та мистецтвознавства; систематичні дослідження сучасного становища української еміграції, соціальних процесів в її середовищі, політичної та ідеологічної діяльності зарубіжних українських буржуазно-націоналістичних організацій та їх зв'язків з правлячими колами країн перебування; аналіз зарубіжної літератури про Україну, напрямів і методів ворожої пропаганди проти УРСР тощо. Ця Постанова стосувалася й ЦНБ, де певний час працював зал зарубіжної історіографії, однак з часом його функції почав виконувати відділ спецфондів, що мав свій зал обмеженого доступу. В світлі цієї Постанови ЦНБ АН УРСР було доручено розширити комплектування свого спецфонду зарубіжними виданнями з українознавства, "радянознавства" та антикомунізму⁹³.

У цьому контексті в 1972 р. під час обговорення та затвердження планів науково-дослідних робіт з природничих і суспільних наук особливу увагу було звернуто на розвиток проблематики партійно-ідеологічного виховання та ролі в ньому науки⁹⁴. Суспільні науки орієнтувалися на розробку актуальних теоретичних і практичних проблем соціалістичного суспільства, проблем глибокого всебічного дослідження всесвітньо-історичного досвіду СРСР як багатонаціональної держави, нової історичної спільноти – радянського народу, радянського патріотизму, соціалістичного інтернаціоналізму і дружби народів, ролі радянської культури і літературно-художньої критики у вихованні комуністичної свідомості народу. Це вимагало від науки посилення роботи вчених-суспільствознавців щодо підвищення ідейної зрілості, політичної свідомості і пильності наших людей, рішучого викриття антирадянської діяльності українського буржуазного націоналізму і міжнародного сіонізму⁹⁵. Суворо засуджувався дисидентський рух, а книжки, так чи інакше пов'язані з ним, потрапляли до спецфонду. Так, у 1972–1973 рр. ЦНБ отримала від Головліту деякі газети та часописи емігрантських організацій, інші видання зарубіжних українських центрів⁹⁶.

Водночас виходять постанови, спрямовані на посилення радянської ідеології, зокрема, 3 листопада 1972 р. було прийнято Постанову Президії АН УРСР "Про активізацію участі вчених АН УРСР у науково-атеїстичній пропаганді" як відповідь на Постанову Київ-

ського міськкому КП України від 7 вересня 1972 р. “Про підвищення ефективності атеїстичного виховання населення”⁹⁷.

У цьому контексті наступною слід вважати Постанову Президії АН УРСР від 3 листопада 1972 р. “Про підсумки науково-методичної конференції “Про подальше вдосконалення марксистсько-ленінської освіти наукових співробітників науково-дослідних та проектно-конструкторських інститутів у світлі рішень XXIV з’їзду КПРС”, проведеної Київським обкомом КП України та Академією наук УРСР 24–25 жовтня 1972 р., де було наголошено на основній ролі проблемних та методологічних семінарів, які зобов’язані були організовувати та проводити установи АН УРСР, а ЦНБ, відповідно, – забезпечувати підготовку спеціальних довідок для партійних та урядових структур, Президії АН УРСР та академічних НДУ”⁹⁸.

Посилення контролю Головліту за видавничою продукцією, підвищена увага контрольних органів, спрямована на “якість” видавничої продукції, проявилися в тому, що взимку 1973 р. було здійснено переписування всіх друкарень, розмножувальних цехів, апаратів, дільниць та їх обладнання; у відповідних органах зберігалися контрольні відбитки шрифтів друкарських машинок установ з метою встановлення авторства літератури “Самвидаву”⁹⁹. Видавнича продукція ЦНБ, що репродукувалася на розмножувальній техніці, проходила відповідний контроль Першого відділу та Головліту.

Відголоски цих подій, певною мірою, проявилися і в тому, що восени 1973 р. Президія АН УРСР створила спеціальні комісії для комплексної перевірки діяльності академічних установ, затвердила “Положення про порядок оцінювання діяльності установ Академії наук УРСР”¹⁰⁰, а власне це мало певну організуючу роль у галузі науково-інформаційної роботи бібліотек та інформаційних підрозділів установ АН УРСР.

2.3. НОВИЙ СТАТУТ ТА СТРУКТУРА БІБЛІОТЕКИ В 1974–1975 РР., ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КООРДИНАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В СИСТЕМІ БІБЛІОТЕК АН УРСР

У процесі підвищення уваги до науково-інформаційної діяльності та відповідних змін у кадровому складі Бібліотеки 6 грудня 1973 р. на Президії АН УРСР було розглянуте питання стосовно нової

2.3. Новий Статут та структура Бібліотеки в 1974–1975 рр.

структури та Статуту ЦНБ АН УРСР. Вони, так само, як і службові обов'язки керівництва ЦНБ, були затверджені в січні 1974 р.

Згідно з новим Статутом ЦНБ АН УРСР надавався правовий статус універсальної бібліотеки першої групи, державного книгосховища творів друку УРСР, науково-дослідної установи АН УРСР у галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства, складової загально-союзної та республіканської систем НТІ, координаційно-методичного центру для бібліотек НДУ АН УРСР, підпорядкованого Президії АН УРСР.

Основними завданнями ЦНБ були визначені:

- бібліотечно-бібліографічне обслуговування директивних, партійних та урядових органів, керівних органів та наукових установ Академії наук Української РСР, науково-дослідних установ, підприємств, учених та спеціалістів різних галузей знань;
- науково-дослідна робота в галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства;
- зберігання архівного примірника всіх творів друку Української РСР;
- депозитарне зберігання фонду ООН та його спеціалізованих установ;
- безпосередній зв'язок та координація роботи з загальносоюзними, республіканськими органами інформації, а також науковими бібліотеками союзного та республіканського значення;
- координація бібліотечно-бібліографічної роботи та методична допомога бібліотекам системи АН УРСР;
- здійснення міжнародних наукових і культурних зв'язків із зарубіжними бібліотеками та іншими установами;
- виконання функцій республіканського центру МБА в галузі суспільних наук¹⁰¹.

З метою здійснення цих завдань на ЦНБ було покладено:

- комплектування, обробка, забезпечення зберігання та розкриття фондів відповідно до діючих положень;
- здійснення диференційованого обслуговування читачів у читальних залах; надання своїх фондів у користування читачам через абонемент; надсилання та отримування по міжбібліотечному й міжнародному абонементам вітчизняних та зарубіжних видань;
- задоволення інформаційних потреб читачів через довідково-

бібліографічний апарат, а також через надання усних бібліографічних довідок і консультацій, складання письмових бібліографічних списків та довідок;

- складання зведеного каталогу іноземної літератури, що надходить до бібліотек мережі АН УРСР, участь у зведених каталогах республіки та Союзу РСР, пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів;

- здійснення широкої комплексної пропаганди книги серед читачів: організація книжкових виставок, лекцій, бібліографічних оглядів, екскурсій по Бібліотеці, інформації по радіо, телебаченню та ін.;

- проведення досліджень у галузі бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства; публікація монографій, збірників статей, інших наукових праць, організація наукових конференцій, нарад, семінарів;

- підготовка та видання поточних, ретроспективних науково-допоміжних покажчиків літератури з комплексних та міжгалузевих проблем у відповідності до напрямів наукових досліджень АН УРСР, каталогів найцінніших фондів та колекцій рукописних матеріалів;

- здійснення підготовки наукових кадрів і підвищення кваліфікації, надання відповідних умов для високопродуктивної праці співробітників, удосконалення організації праці тощо.

Окремим напрямом діяльності ЦНБ декларувалася організаційно-методична допомога бібліотекам НДУ АН УРСР. ЦНБ зобов'язувалася пропагувати передовий досвід бібліотек, сприяти впровадженню його в практику, надавати консультації, проводити науково-практичні конференції, семінари, наради, а також видавати інструктивно-нормативні документи та залучати бібліотеки до виконання наукових робіт.

З метою виконання цих завдань ЦНБ координувала роботу бібліотек мережі АН УРСР, кооперувалася з ними в питаннях інформаційно-бібліографічного обслуговування та наукових досліджень, видання наукових праць та бібліографічних покажчиків, здійснювала централізоване комплектування іноземною літературою бібліотек установ АН УРСР відповідно до профілю їх діяльності та ін. Статутом ЦНБ АН УРСР на неї покладалися завдання координувати та складати плани науково-дослідної, науково-методичної та бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР.

Бібліотеці був переданий на зберігання резервний книжковий фонд Президії АН УРСР¹⁰².

З метою зміцнення науково-організаційних основ діяльності, підвищення рівня науково-дослідної роботи та інформаційно-бібліографічного обслуговування вчених та спеціалістів були внесені часткові зміни до структури Бібліотеки, уточнено назви та функції¹⁰³. Тоді ж утворився Видавничо-поліграфічний відділ. Згадані зміни торкнулися таких відділів: Відділ теорії та методології культури, історії книги і бібліотечної справи перетворився на Відділ книгознавства; Відділ наукової інформації і довідково-бібліографічного обслуговування – на Відділ наукової інформації; Відділ зовнішнього обслуговування – на Відділ репродукування¹⁰⁴.

Загалом структура Бібліотеки виглядала так:

1. Керівництво Бібліотеки репрезентувалося дирекцією, відділом кадрів, бухгалтерією, канцелярією, Першим відділом. Директор – к.і.н. С.К. Гутянський.

II. Наукові відділи:

Відділ бібліотекознавства (завідуюча – Ніколаєва Тетяна В'ячеславівна, к.пед.н.), у якому існували групи: проблемних питань бібліотекознавства та теорії бібліотечної справи; наукової організації праці і технологій бібліотечно-бібліографічних процесів; планування та обліку; механізації та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів; методичного керівництва мережею академічних установ, обслуговування читачів профільною літературою. Власне назви груп відділу чітко окреслювали коло питань, вирішенню яких і підпорядковувалася його діяльність.

Науково-бібліографічний відділ (завідуючий – к.і.н. Шлейов Володимир Васильович), групи: теорії, історії і методів бібліографії; ретроспективної бібліографії; поточно-інформаційної бібліографії.

Науково-інформаційний відділ (завідуюча – Зюба Людмила Андріївна; згодом – Гончаренко Наталія Миколаївна), групи: координації наукової та інформаційно-бібліографічної роботи; проблем інформатики; довідково-бібліографічного обслуговування, організації бібліографічних картотек.

Відділ книгознавства (завідуючий – Рудь Микита Потапович), групи: проблем книгознавства та історії книги; обслуговування читачів рідкісними виданнями.

III. Загальнобібліотечні відділи:

Відділ комплектування вітчизняною літературою і внутрішньо-

союзного книгообміну (завідуюча – Галаган Надія Романівна), групи: обліку фондів і передачі літератури; поточного комплектування; внутрішньосоюзного книгообміну.

Відділ комплектування іноземною літературою і міжнародного книгообміну (завідуючий – Мизніков Михайло Сергійович), групи: бібліографічного пошуку і рекомендацій; обліку літератури; поточного комплектування; міжнародного книгообміну.

Відділ опрацювання та алфавітних каталогів (завідуючий – Попов Іван Мефодійович), групи: диспетчеризації; каталогізації вітчизняних видань, каталогізації зарубіжних видань і організації зведеного каталогу іноземної літератури бібліотек наукових установ АН УРСР; обробки журналів та видань, що продовжуються; організації і редагування алфавітних каталогів.

Відділ систематизації (завідуюча – Дараган Олександра Петрівна), групи: суспільних наук; техніки та технічних наук; культури, літератури, мистецтва; технічної організації систематичного каталогу.

Відділ фондів (завідуюча – Резнікова Валентина Олександрівна), групи: прийому нової літератури, диспетчеризації, контролю і пропуску; виконання читацьких замовлень і зберігання фондів (багатотомних видань, монографій, іноземної літератури, вітчизняної періодики, колекцій).

Сектор обмінно-резервних фондів (завідуюча – Євсейчик Ярослава Федорівна), групи: обробки і каталогізації літератури, обміну та перерозподілу непрофільної літератури.

Відділ гігієни та реставрації книг (завідуючий – Чергінець Василь Борисович), група палітурників, сангігієністів, реставраторів.

Відділ обслуговування читачів (завідуюча – Сікорська Надія Павлівна), група обслуговування науковою літературою співробітників АН УРСР та вчених інших наукових установ і вузів, аспірантів, спеціалістів народного господарства:

а) з читальними залами: наукових працівників (№ 1); спеціалістів (№ 2–3); соціально-економічної літератури; образотворчих друкованих видань; нотних видань; спеціальних видів технічної літератури; фонду групового зберігання літератури; публікацій ООН; виставок нових надходжень;

б) з пунктами: запису читачів; реєстрації відвідувань; приймання і шифрування вимог;

в) з групами: масової роботи; використання каталогів.

2.3. Новий Статут та структура Бібліотеки в 1974–1975 рр.

Відділ абонементу (завідуюча – Пашкова Лідія Антонівна), група обслуговування читачів через міжбібліотечний та індивідуальний абонемент.

Відділ рукописів (завідуючий – Візир Микола Петрович), групи: збирання, наукового опрацювання та зберігання рукописів видатних представників науки та культури, наукових товариств, видавництв, окремих пам'яток писемності; наукового дослідження питань історії письма, архівознавства та допоміжних історичних дисциплін.

Відділ спецзберігання літератури (завідуюча – Коваль Валентина Іванівна): опрацювання та зберігання літератури обмеженого доступу.

Відділ газетних фондів (завідуюча – Пахуча Лідія Василівна), групи: комплектування і каталогізації газет; обслуговування читачів.

Філія № 1 (завідуючий – Сотниченко Петро Аврамович): науковий опис фондів, вивчення книжкових колекцій, бібліотечно-бібліографічне обслуговування читачів.

Філія № 2 (завідуюча – Слабєєва Зоя Денисівна): обслуговування літературою співробітників інститутів, розміщених в Академмістечку.

Видавничо-поліграфічний відділ: групи редакційна; поліграфічна. IV. Технічна частина: електротехнічна, санітарно-технічна, столярно-ремонтна, протипожежна.

V. Господарчо-обслуговуюча частина: Відділ матеріально-технічного забезпечення, експедиція.

VI. Центральний науковий архів АН УРСР при Президії АН УРСР (завідуючий – Міщенко Степан Каленикович)¹⁰⁵.

У 1974 р. керівництво Бібліотеки репрезентували: директор С.К. Гутянський; заступники директора: Шимченко Ф.З. – з наукової організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів; Кугот А.А. – з наукових питань; Заведенко Г.Й. – із загальних питань; Кабкова В.С. – вчений секретар.

Старші наукові співробітники та кандидати наук у 1974 р.: О.М. Апанович – к.і.н.; І.Г. Шовкопляс – д.і.н.; Є.П. Демченко – к.мист.; А.В. Сороковська – к.і.н.; О.М. Кравець – к.філол.н.; Л.І. Гольденберг – к.філол.н.¹⁰⁶

Обслуговування та довідково-інформаційна діяльність Бібліотеки зазнала менших змін.

У 1974 р. у Бібліотеці було проведено перереєстрацію читачів: до ЦНБ було записано 31 525 читачів, 917 з них відвідували Бібліотеку щоденно; було відкрито 2062 персональних та 1512 колективних або-

нементів. У 1974 р. на 316 338 відвідувань Бібліотеки було видано 2 613 429 од. друку, в 1975 – на 305 022 відвідування – 2 188 150 од. Зменшення показників відвідування і зменшення кількості читачів у 1975 р. до 28 405 осіб та видачі книжок пояснювалося передачею до УкрНДІНТІ фондів патентної літератури та профільної літератури іншим бібліотекам загальним обсягом понад 500 тис. од. зб.

Однак кількість абонементів зросла і становила 2102 персональних та 1606 колективних. У 1975 р. до Бібліотеки надійшло 294 498 друк. од., з них 198 566 од. іноземної літератури.

Загальний розподіл на категорії читачів, представлений у відсотках, виглядав так: 22–23 % наукових співробітників, 44–46 % спеціалістів, 8–10 % аспірантів¹⁰⁷. Абонементом користувалися: 40 % – фахівці з суспільних наук; 30 % – фахівці з технічних наук; 50 % – співробітники АН УРСР¹⁰⁸. Зросла кількість спеціалістів у галузі технічних наук – до 30 % (суспільні науки – 38,5 %) ¹⁰⁹.

Перерозподіл приміщень для раціоналізації обслуговування читачів, зокрема, переїзд залу естампів та репродукцій та залу нот до Подільської філії, дав змогу звільнити приміщення для організації обслуговування залу ООН. У цей час Міністерство закордонних справ УРСР передало до залу ООН 20 тис. офіційних документів, що дозволило ліквідувати лакуни в складі фонду та організувати обслуговування читачів¹¹⁰.

Близько 112 читачів на день приймав зал нових надходжень, зростала кількість читачів у філії в Академмістечку, де було зареєстровано майже 600 читачів – на 100 читачів більше, ніж у 1974 р.¹¹¹ Зростала й кількість іноземних читачів: у 1974–1975 рр. бібліотека приймала до 620 іноземних учених на рік¹¹². У відділах рукописів та книгознавства працювали читачі із США, Польщі, Югославії, Румунії.

Інформаційно-бібліографічна діяльність характеризувалася політематичною спрямованістю. Перше місце посідала підготовка бібліографічних тематичних довідок. У 1974–1975 рр. збільшилась кількість довідок для партійних та урядових установ. Так, для ЦК КПУ було підготовлено такі матеріали: “Економіка розвиненого соціалізму”, “Посилення впливу економічної науки на ефективність суспільного виробництва”, “Культурні зв’язки УРСР із зарубіжними країнами”, “Українські автори на сторінках журналу “Новый мир”, “Підвищення продуктивності праці у машинобудуванні, легкій, харчовій проми-

словості та на транспорті” тощо; для Верховної Ради – “Радянський державний апарат”, “Кіпр: політика, економіка, міжнародні стосунки”. За трудомісткістю та кількістю переглянутих видань такі довідки іноді були набагато вагомішими, ніж деякі бібліографічні покажчики, зокрема, довідка “Національне питання в СРСР” складалася із 469 назв видань; “Формування кадрів інтелігенції в УРСР” – з 531 назви, “Економіка розвиненого соціалізму” – з 129 назв. 52 постійним абоне́нтам було направлено 148 повідомлень про літературу¹¹³.

З метою підвищення знань про користування бібліотечними інформаційними системами для читачів було проведено 6 семінарів, підготовлено 2 тематичних огляди, видано пам’ятку “Зарубіжна довідково-інформаційна література в фондах ЦНБ АН УРСР”, організовано 20 виставок у відділі наукової інформації.

Для організації та вдосконалення інформаційно-бібліографічного обслуговування в системі АН УРСР співробітники ЦНБ підготували “Положення щодо організації та координації інформаційного обслуговування в системі АН УРСР”, було створено контрольну довідкову картотеку інформаційно-бібліографічних ресурсів бібліотек АН УРСР¹¹⁴.

З 1974 р. у СРСР було зупинено репродукування 640 назв іноземних журналів та виключено їх з каталогів “Союздруку”. У зв’язку з цим Президія АН УРСР виділила додатково 52 тис. інв. крб. на придбання літератури для ЦНБ та бібліотек НДУ. ЦНБ було виділено 7600 інв. крб. Інші фінанси були розподілені в залежності від місця в системі пріоритетності наукових напрямів в АН УРСР. Серед інститутів найбільше фінансування було направлено в бібліотеку Інституту електрозварювання (1,4 тис. інв. крб.) та Інституту кібернетики (1,3 тис.). У межах 1–1,1 тис. інв. крб. отримували бібліотеки інститутів математики, теоретичної фізики, металофізики, проблем матеріалознавства, органічної хімії, хімії високомолекулярних сполук, фізичної хімії, біохімії, біології південних морів. 800–900 інв. крб. отримали на передплату інститути ядерних досліджень, напівпровідників, загальної та неорганічної хімії, мікробіології і вірусології, фізіології, гідробіології, зоології¹¹⁵.

Відповідно до рішень директивних органів республіки щодо створення єдиного республіканського довідково-інформаційного фонду Бібліотека вивчила питання щодо використання вченими та спеціалістами патентної та нормативно-технічної документації і внесла на

розгляд Президії АН УРСР пропозиції щодо зосередження цих видів документів в інформаційних установах УкрНДІНТІ та в координації з Державною науково-технічною бібліотекою і Відділом патентної документації УкрНДІНТІ. Позитивне вирішення цього питання Президією АН УРСР було узгоджене і з Постановою “Про координацію комплектування фондів ЦНБ АН УРСР”.

У 1974 р. з фондів ЦНБ було виділено патентну та нормативно-технічну документацію, і з 1 січня 1975 р. Бібліотека припинила комплектування фондів цією літературою. Республіканському патентному фонду було передано 433 тис. од. патентних видань, Державній республіканській науково-технічній бібліотеці 80,1 тис. од. нормативно-технічних документів (59,4 тис. стандартів, 15 тис. технічних каталогів, 2,1 тис. преїскурантів, 3,6 тис. інших матеріалів). Для передачі СКТБ медичної техніки Міністерства медичної промисловості УРСР було підготовлено 3,5 тис. іноземних фірмових каталогів медичного обладнання, від яких відмовилася ДРНТБ УкрНДІНТІ; припинився обмін академічними виданнями на патентні видання зарубіжних організацій, і до УкрНДІНТІ було передано їх реквізити для встановлення безпосередніх книгообмінних операцій, що дозволило також звільнити частину інвалютних крб. та використати їх для комплектування іноземними науковими виданнями¹¹⁶.

Подальша спеціалізація бібліотек в Україні сприяла розвантаженню фондів ЦНБ, більш цілеспрямованому їх використанню в наукових цілях. У зв'язку з реорганізацією республіканської дитячої бібліотеки в 1974 р. ЦНБ припинила комплектувати дитячу літературу для дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку, підручники I–VII класів середніх шкіл¹¹⁷. На третину було скорочено передплату на відомчу літературу установ СРСР, проведено координацію передплати через агентство “Союздрук”, зменшено передплату непрофільної літератури на 284 річних комплекти журналів¹¹⁸.

8 грудня 1974 р. Президія АН УРСР прийняла Постанову “Про координацію комплектування фондів ЦНБ АН УРСР”, де був суттєво переглянутий та уточнений профіль комплектування Бібліотеки відповідно до напрямів наукових досліджень АН УРСР, з урахуванням передачі патентної, медичної та дитячої літератури, а також розвитку комплектування бібліотек НДУ АН УРСР.

Відповідно до цієї Постанови було затверджене спеціальне “По-

ложення про комплектування книжкових фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняною літературою”, яке передбачало безпосередню координацію планів комплектування іноземної літератури з Львівською науковою бібліотекою. Проведений в ЦНБ фондознавчий аналіз ґрунтувався на соціологічному дослідженні, спеціально проведеному в межах наукової теми “Вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек”. Були з’ясовані лакуни щодо обов’язкового примірника, організоване його поповнення. З іншого боку, дослідження показало активність використання фондів, що дало можливість відмовитися від передплати майже половини відомчих видань, які не користувалися попитом у читачів (з 195 до 100). Іншою новацією було те, що багато інформаційних центрів перейшли на передплату своїх видань через “Союздрук”, тому Бібліотека налагодила контакти з бібліотеками академій наук союзних республік стосовно книгообміну малотиражною літературою. Внутрішньосоюзний обмін здійснювався зі 143 об’єктами¹¹⁹.

До діючих фондів надійшло 81 860 друк. од. іноземної літератури; 10 052 од. передано в зал ООН. У 1975 р. загальний обсяг валютних коштів на іноземну передплату збільшився на 17 тис. інв. крб., що пояснювалося збільшенням фінансування АН УРСР на 5 тис. інв. крб. Було замовлено 911 назв журналів, з них 129 нових: “Американський журнал з економіки та соціології” (США), “Геофізика” (США), “Обчислювальна та електрична техніка” (Англія), “Канадський журнал з географії”, “Міжнародний журнал з соціології мови” (Голландія), “Музика і музиканти” (Англія).

Надійшло 118 назв журналів з капіталістичних країн, що перекладалися російською мовою або репродукувалися в СРСР.

Книгообмін здійснювався з 1740 бібліотеками та установами. З ЦНБ було відправлено 58 555 друк. од., отримано – 19 900, у бібліотеки НДУ розподілено 47 445 од. друку. Також було одержано 90 комплектів нових періодичних видань.

Головліт передав до Бібліотеки 53 друк. од. емігрантських видань.

У 1974 р. відділи рукописів та книгознавства поповнилися рідкісними книжками, які були отримані внаслідок експедиції до старобриданських общин під керівництвом М.П. Візира: до фондів надійшли 4 рукописних книги XVI–XVIII ст. та 25 стародруків¹²⁰.

У зв’язку зі зміною порядку комплектування та зберігання броньованого фонду Президії розпочалася робота з його перевезення у

додаткове книгосховище. Було дозволено, в разі невикористання видання впродовж 5 років, залишати лише 2 його примірники, інші передавати до обмінно-резервного фонду Бібліотеки, завдяки чому на цій площі був розміщений фонд науково-інформаційного відділу і розширений відкритий доступ у читальних залах¹²¹.

Важливе місце в інформаційно-бібліографічній діяльності ЦНБ та бібліотек НДУ приділялося питанням координації науково-інформаційної роботи і бібліотечно-бібліографічного обслуговування в системі АН УРСР; подальшому розвитку цього аспекту в галузі природничих наук; перспективному плануванню науково-бібліографічних робіт в системі АН УРСР разом з інформаційними підрозділами установ; виданню спільних інформаційно-бібліографічних праць (бюлетенів, експрес-інформацій, оглядів, "днів інформації"); впровадженню інформаційно-пошукової системи "АСУ–Наука" з метою автоматизації бібліографічного пошуку і опрацювання наукової інформації тощо.

Після ідеологічних кампаній Бібліотека продовжувала видавати поточний бібліографічний покажчик "Українська РСР в братній сім'ї радянських народів", щорічники "Інформаційний покажчик бібліографічних праць, виконаних бібліотеками системи АН УРСР", "Довідково-бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах ЦНБ і бібліотек наукових установ АН УРСР", підготувала до друку "Інформаційно-бібліографічне забезпечення діяльності наукових установ АН УРСР", "Актуальні питання оптимізації бібліотечно-бібліографічної роботи наукових бібліотек АН УРСР", а також почала підготовку монографії "Історія ЦНБ АН УРСР"¹²².

У зв'язку з постійним контролем з боку ЦК КПУ за виконанням науковими бібліотеками Постанови ЦК КПРС від 8 травня 1974 р. "Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі" Бібліотека періодично звітувала про свою діяльність та роботу бібліотек системи НДУ (83 установи)¹²³. У довідках, направлених до ЦК КПУ, викладалася основна концепція інформаційно-бібліографічної роботи ЦНБ та бібліотек НДУ у взаємодії, співпраці та уніфікації методичних засад інформаційно-бібліографічної діяльності.

У той період бібліотеки були віднесені до органів НТІ, перед ними стояли завдання інформаційного обслуговування науки. 25 липня 1974 р. у Москві, на ВДНГ СРСР, проводилася масштабна акція –

виставка-огляд “Науково-технічна інформація в СРСР (НТІ–74)”. Перед цим було розроблено положення про умови та порядок проведення виставки, що мала ілюструвати розвиток державної системи науково-технічної інформації у світлі прискорення науково-технічного прогресу, обміну досвідом роботи органів інформації і пропаганди та розробки пропозицій щодо вдосконалення системи НТІ. Положення було розіслане до технічних та центральних наукових бібліотек, і хоча ЦНБ брала участь лише в загальній українській експозиції, цей нормативний документ дозволив їй визначитися зі своїм місцем в системі науково-технічної інформації, обговоривши основні положення на Вченій раді Бібліотеки.

На виставці демонструвалися:

- результати діяльності всесоюзних, центральних галузевих, республіканських і міжгалузевих територіальних органів науково-технічної інформації, відділів НТІ та пропаганди промислових об'єднань та виробництв, транспорту, будівництва, зв'язку та сільського господарства, науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій;

- організація довідково-інформаційного фонду як основи виконання запитів на науково-технічну інформацію промислових, сільсько-господарських та інших установ і виробництв, науково-дослідних та проектно-конструкторських організацій;

- сучасні інформаційно-пошукові системи і організація довідково-інформаційного обслуговування всіх категорій користувачів, засновані на базі єдиних довідково-інформаційних фондів, що забезпечують цілеспрямованість, повноту, достовірність та точність інформації, високу оперативність її донесення до користувача;

- сучасні методи та засоби комплексної механізації та автоматизації інформаційних процесів, що включають методи, технічні засоби збирання, опрацювання, зберігання, пошуку, розмноження та передачі інформації для системи інформаційного обслуговування різного призначення, прогресивні поліграфічні процеси;

- аналіз та узагальнення матеріалів науково-технічної інформації, необхідної для прийняття рішень щодо розвитку науки, техніки та виробництва;

- організація підготовки інформації в центральні, галузеві, республіканські та інші органи;

- сучасні форми, методи, засоби науково-технічної пропаганди,

організація підготовки та перепідготовки кадрів для органів НТІ, впровадження госпрозрахунку, міжнародне співробітництво в галузі НТІ, ефективність пропаганди тощо.

Бібліотеки мали репрезентувати свою продукцію на книжковій виставці, яка б розкрила рівень науково-дослідних робіт з питань НТІ та пропаганди в галузі механізації та автоматизації, фонди, організацію роботи органів НТІ, методи і форми забезпечення інформацією, інформаційні видання, зразки інформаційних документів тощо¹²⁴.

У розділі довідково-бібліографічного обслуговування були представлені інформаційні ресурси, що включали: обсяг та склад основних фондів державної системи НТІ на 1 січня 1974 р.; фонди всесоюзних, центральних галузевих, республіканських та міжгалузевих територіальних органів НТІ, органів НТІ виробництва; види обслуговування: комплексну схему довідково-бібліографічного обслуговування користувачів; досягнення органів НТІ і науково-технічних та технічних бібліотек з питань бібліотечно-бібліографічного обслуговування, систем вибіркового поширення інформації (ВПІ), систем диференційованого забезпечення керівних працівників; інформаційне обслуговування користувачів у режимі "запитання – відповідь", механізовані та автоматизовані інформаційно-пошукові системи, нові форми та методи довідково-інформаційного обслуговування, ефективність різних видів діяльності¹²⁵.

Ця виставка мала вагомі наслідки для подальшого розвитку не лише органів НТІ, а й наукових бібліотек, зокрема, були окреслені перспективи розвитку автоматизованих інформаційно-пошукових систем, нові форми та методи довідково-інформаційного обслуговування, в тому числі системи вибіркового розповсюдження інформації, створення єдиних довідково-інформаційних фондів, організація досліджень стосовно ефективності використання інформації тощо. ЦНБ здійснювала роботу з підготовки пропозицій щодо спеціалізації комплектування фондів у межах регіональних та галузевих наукових бібліотек¹²⁶, започаткувала наукову тему "Вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек", де було проведено аналіз складу читачів та використання фонду Бібліотеки за галузями знань та хронологічною ознакою.

Спільно з Сектором наукової інформації АН УРСР було підготовлено "Положення про організацію та координацію інформаційного

обслуговування в системі АН УРСР", затверджене 6 жовтня 1975 р.¹²⁷ Визначалося, що в АН УРСР функціонує 63 інформаційні підрозділи та 84 наукові бібліотеки. Відзначено провідну роль координації та співробітництва, створення головних довідково-бібліографічних картотек, запровадження нових форм інформаційного забезпечення.

У Положенні відзначалося, що загальний фонд Головної державної бібліографічної картотеки зріс до 5,5 млн. інформаційних документів, було видано 45 тис. довідок, 500 тис. оригіналів та копій документів. Документом також регламентувалося, що до системи НТІ АН УРСР, яка є складовою загальнодержавної системи науково-технічної інформації, входять: Сектор наукової інформації АН УРСР; ЦНБ АН УРСР, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, інформаційні підрозділи установ АН УРСР (відділи, сектори, групи, бюро); бібліотеки установ АН УРСР.

Сектор наукової інформації АН УРСР став головним центром науково-технічної інформації, а ЦНБ – головним центром інформаційно-бібліографічного обслуговування в системі АН УРСР. Отже, разом вони мали забезпечувати єдність та координацію діяльності системи НТІ Академії наук УРСР і підтримувати зв'язки із всесоюзними, центральними галузевими та республіканськими органами інформації та бібліотеками, іншими організаціями, які займаються питаннями НТІ та пропаганди.

Сектором наукової інформації АН УРСР та ЦНБ було спільно складено єдиний план методичного керівництва інформаційно-бібліографічною роботою інформаційних підрозділів та бібліотек наукових установ АН УРСР, який затверджувався Бібліотечною радою Президії АН УРСР. Сектор та Бібліотека здійснювали заходи з підвищення кваліфікації працівників інформаційних підрозділів і бібліотек НДУ, проводили навчальні семінари, наради з питань теорії і практики інформаційної діяльності; організовували процес підвищення кваліфікації співробітників на курсах при ВІНІТІ, УкрНДІНТІ та інших центральних та республіканських органах науково-технічної інформації.

У Положенні визначалися й форми роботи: ЦНБ та бібліотеки мали виконувати тематичні запити керівництва АН УРСР з усіх галузей науки і техніки, а також з питань управління наукою через підготовку бібліографічних довідок та підбирання відповідної літератури. На ЦНБ та ЛНБ були покладені обов'язки відносно інформаційно-бібліо-

графічного забезпечення директивних органів, Президії АН УРСР, академічних установ, наукових співробітників і спеціалістів; здійснення планового комплектування фондів; організація єдиного довідково-інформаційного фонду в системі АН УРСР; створення каталогів та тематичних картотек на всі фонди та зарубіжні видання; проведення виставок поточних надхожень; укладання покажчиків з комплексних наукових проблем та письмових довідок.

Вказувалося також на те, що ЦНБ та бібліотеки НДУ повинні були організувати та постійно поповнювати Головну інформаційну картотеку (яка містила б відомості про: бібліографічні картотеки відділів і залів Бібліотеки; бібліографічні картотеки бібліотек і служб інформації установ АН УРСР; дані про виконання письмових довідок; про укладені покажчики та інші інформаційні видання), а також проводити семінари, наради, консультації; складати методичні документи з цих питань тощо¹²⁸.

Для підсилення пропаганди досягнень радянської науки Державним комітетом по науці і техніці при Раді Міністрів СРСР у Постанові від 5 вересня 1974 р. "Про посилення пропаганди за рубежом" та Президією АН УРСР (у розпорядженні № 10106–1819 від 25 листопада 1974 р.) передбачалося для тих, хто виїздить за кордон, "проведення лекцій та доповідей про досягнення радянської науки, роз'яснення політики миру, зовнішньої політики, розробленої ХХІV з'їздом КПРС¹²⁹.

У 1974–1975 рр. були проведені виставки та конференції, присвячені 400-літтю книгодрукування в Україні, 250-річчю Академії наук СРСР та 30-річчю Перемоги.

Конференція "400 років книгодрукування на Україні" відбулася із залученням бібліотек Києва та Музею книги й книгодрукування УРСР. В ній брали участь не лише співробітники ЦНБ (М.П. Рудь, С.К. Гутянський, Ф.З. Шимченко), а й колектив "Київметробуду", а також керівник операції з порятунку фондів ЦНБ, вивезених нацистами у період окупації під час боїв у Східній Пруссії, капітан І.А. Шевальє.

На конференції "250 років Академії наук СРСР" з доповідями виступили віце-президент АН УРСР І.К. Білодід, директор БАН СРСР доктор біологічних наук, професор Д.В. Тер-Аванесян, співробітники ЦНБ В.В. Шлейов, Т.В. Ніколаєва, Л.В. Беляєва та ін.¹³⁰ Ювілейна виставка, присвячена цій знаменній даті, відкрилася 28 травня 1974 р. у Жовтневому палаці культури, де відбулися Загальні збори АН УРСР

за участю представників партійних, радянських, громадських організацій та делегації вчених Союзної академії наук. Було проведено урочисті збори вчених рад, підготовлено серію лекцій у системі товариства “Знання”. В ЦНБ та ЛНБ з успіхом пройшли виставки “Академія наук СРСР – центр вітчизняної та світової культури” та були підготовлені тематичні бібліографічні огляди¹³¹.

Відбулося й урочисте відзначення 90-річчя академіка АН УРСР А.С. Сапегіна: експонувалася виставка його праць¹³². У 1975 р. відзначалися ювілеї видатного українського письменника О.Є. Корнійчука та академіка О.В. Палладіна¹³³. У Бібліотеці було проведено 326 екскурсій.

Директор Бібліотеки С.К. Гутянський та заввідділом бібліографії В.В. Шлейов брали участь у Тринадцятій нараді директорів бібліотек АН СРСР, виступивши з доповіддю про бібліографічну роботу ЦНБ у галузі суспільних наук¹³⁴.

Кадровий склад у 1974 р. налічував 352 працівники, з них з вищою освітою – 260, 1 доктор і 12 кандидатів наук¹³⁵.

17 жовтня 1974 р. Президія АН УРСР розглянула та прийняла “Заходи по виконанню рішення Ради Міністрів УРСР “Про будівництво в м. Києві ЦНБ АН УРСР” (наказ № 15 від 12 вересня 1974 р.): було узгоджено плани поповерхових архітектурно-планувальних аспектів технічного проекту з урахуванням вимог бібліотечних технологій¹³⁶. У березні виконком Київської міської Ради депутатів трудящих своїм рішенням дав дозвіл АН УРСР на спорудження депозитарного книгосховища ЦНБ по проспекту Вернадського, 40 та уклав угоду з інститутом “Дніпроцивільбуд” на розробку технічного завдання¹³⁷. На жаль, цей проект залишився нереалізованим.

У 1975 р. був затверджений новий технічний проект будівлі Бібліотеки на 10 млн. томів із кошторисом 14,2 млн. крб. та розпочаті підготовчі роботи до її спорудження¹³⁸.

Науково-методична робота Бібліотеки з 1974 р. проводилася в координації з вимогами наукової організації праці. Згідно з наказом директора Бібліотеки “Про впровадження системи НОП в практику діяльності ЦНБ АН УРСР” (червень 1974 р.), при дирекції ЦНБ було створено громадські органи – Раду НОП та комісії НОП. На них було покладено: контроль за впровадженням системи НОП; проведення засідань для вирішення організаційних питань та розробки методичних документів (Положення про Раду НОП); планування роботи; участь

у підвищенні кваліфікації співробітників; уточнення норм на основні бібліотечно-бібліографічні процеси; визначення ролі Ради НОП у вдосконаленні технологічних процесів; проведення анкетування тощо¹³⁹.

У відділах проводилася велика щоденна робота з удосконалення технологічних процесів, були затверджені нові положення про відділи у зв'язку із переходом на нову структуру науково-дослідного інституту. Для бібліотек мережі у поточному режимі були проведені семінари на теми: "Наукові засади організації фондів у бібліотеках мережі", "Використання періодичних видань в науковій бібліотеці Інституту кібернетики", "Особливості опису творів друку для бібліографічних та інформаційних видань", "Соціально-психологічні проблеми управління бібліотечними колективами" тощо¹⁴⁰.

У 1975 р. у Бібліотеці ООН у Нью-Йорку на пропозицію Постійного представництва УРСР при ООН ЦНБ разом з ДПБ УРСР було підготовлено виставку книг УРСР і запропоновано систематичне комплектування публікаціями УРСР фондів Бібліотеки ООН. ЦНБ відбирала для виставки видання 1974–1975 рр., опубліковані в "Науковій думці" та УРЕ, враховуючи профіль комплектування фондів Бібліотеки ООН. ДПБ експонувала книжки інших видавництв, зокрема, "Політвидаву України", "Радянської України", "Радянського письменника", "Дніпра" і т.д. ЦНБ постійно надсилала до фондів Бібліотеки ООН ще й видання "Вищої школи" та "Радянської школи", статистичні матеріали, словники, енциклопедичні видання, покажчики літератури тощо¹⁴¹.

У зв'язку із централізацією бібліотек НДУ, як було передбачено Постановою ЦК КПРС "Про підвищення ролі бібліотек в комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі", Президія вирішила створити в ЦНБ базу розмножувальної техніки та виділила три апарати "Ксерокс"¹⁴², що позитивно вплинуло на прискорення підготовки та репродукування інформаційних збірників, покажчиків та науково-інформаційних матеріалів.

У 1974 р. Бібліотека брала участь у засіданні Комісії з координації науково-дослідної та науково-методичної роботи бібліотек АН СРСР та АН союзних республік при Бібліотечній раді з природничих наук, де Т.А. Ігнатович виступила з доповіддю "Типове положення про основні структурні підрозділи центральних наукових бібліотек АН союзних республік"¹⁴³.

У 1975 р. затверджено "Положення про комплектування книж-

кових фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняною літературою” та перелік типів видань, що мають передаватися координовано із ЦНБ АН УРСР до галузевих наукових бібліотек Києва.

2.4. НАУКОВО-ДОСЛІДНА, НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНА ТА НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ. НОВІ ВИДАННЯ БІБЛІОТЕКИ В 1974–1975 РР.

Поповнення кадрів Бібліотеки докторами та кандидатами наук наприкінці 1973–1974 рр. відразу позначилося на напрямках та змісті бібліотечної науки.

Продовжуються випуски поточних бібліографічних покажчиків, зокрема: “Українська РСР у братній сім’ї радянських народів” (укладачі – Л.І. Гольденберг та А.А. Євдокименко; вип. 1–2: 1973, 3–4: 1974; 5–8: 1975); “Органические полупроводники” (розпочатий як реферативний огляд літератури. Вип. 1.–1970–1971 рр.); “Довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах ЦНБ і бібліотек наукових установ АН УРСР. Систематичний покажчик (Л.М. Молочко, Є.П. Дроздова, О.І. Кирилуша та ін.) (К., 1967; К., 1973); “Нові іноземні книжки, що надійшли до ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР” (кол. авторів); “Інформаційний покажчик бібліографічних праць, виконаних бібліотеками системи АН УРСР у 1970 році”¹⁴⁴.

У 1974–1975 рр. значно активізувалася науково-дослідна робота в галузі бібліотекознавства: М.С. Ракушина та Л.А. Пашкова досліджували питання історії та вдосконалення системи МБА¹⁴⁵; М.Я. Каганова присвятила свої статті системі комплектування фондів ЦНБ, зокрема, розкриттю джерел та шляхів комплектування, специфіці фондів ЦНБ та їх організації; вона також проаналізувала досягнення ЦНБ в галузі переведення на ББК та розкрила принципи раціонального підходу до перебудови генерального систематичного каталогу, висвітлила принципи комплектування фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняними виданнями¹⁴⁶; О.П. Дараган розглянула інформаційно-пошукові системи та довідково-бібліографічний апарат ЦНБ¹⁴⁷.

Теоретичні та методичні засади іноземного комплектування було проаналізовано в публікаціях К.Я. Бакуліна та Н.І. Малолетової – співробітників відділу комплектування іноземною літературою¹⁴⁸. Дослідження в цій галузі К.Д. Бакулін узагальнив у своїй монографії та ди-

сертаційному дослідженні, а також у методичному посібнику “Зарубіжна довідково-бібліографічна література в фондах ЦНБ АН УРСР”¹⁴⁹.

Шляхи вирішення питань вдосконалення системи каталогів проаналізовані в працях М.Я. Каганової, С.Б. Лерман, Є.І. Столярської. Так, стаття С.В. Лерман присвячена підвищенню пошукових можливостей алфавітного каталогу, дослідження Є.І. Столярської – системі розстановки та організації основного фонду¹⁵⁰. Т.В. Ніколаєва та А.С. Чачко працювали над оптимізацією підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ЦНБ АН УРСР¹⁵¹.

Підсумки становлення та розвитку Бібліотеки було підведено у виданому в 1974 р. ювілейному збірнику, присвяченому 50-річчю ЦНБ¹⁵².

Книгознавчі дослідження отримали новий рівень в “Каталозі інкунабул” (К., 1974) (Б.І. Зданевич, Г.І. Ломонос-Рівна). Крім того, Г.І. Ломонос-Рівна вивчала примірники львівського “Апостола” в фондах ЦНБ АН УРСР¹⁵³; М.Ф. Дмитрієнко студіювала листівки революційного часу; П.А. Сотниченко присвятив свою роботу дослідженню бібліотеки Києво-Могилянської академії; В.В. Шлейов – книгознавчому мистецтвознавству¹⁵⁴. В 1974 р. у Бібліотеці почали працювати д.і.н. І.Г. Шовкопляс (бібліографія археологічної науки¹⁵⁵), к.і.н. О.М. Апанович (дослідження рукописних фондів, зокрема рукописних книг¹⁵⁶) та м.н.с. Т.А. Балабушевич (рукописні джерела та історична бібліографія). М.К. Погребняк уклала покажчик, присвячений Л.А. Кульському¹⁵⁷.

У 1975 р. до плану науково-дослідної роботи ЦНБ було внесено 11 наукових тем з таких проблем:

– “Вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек” – дослідження складу читачів, характеру роботи, складу та руху фондів, джерел комплектування; аналітичне вивчення використання вітчизняних та іноземних книжок (керівник В.А. Резнікова);

– “Організація роботи ЦНБ та бібліотек мережі АН УРСР” – розробка пропозицій щодо централізації бібліотек мережі АН УРСР (керівник Т.В. Ніколаєва). З доповіддю на цю тему Ф.З. Шимченко та Т.В. Ніколаєва виступили на конференції “Централізація бібліотечно-бібліографічних процесів в БАН СРСР” у грудні 1975 р., а їхня стаття “К вопросу о централизации библиотек научных учреждений Академии наук Украинской ССР” була надрукована у збірнику “Проблемы централизации библиотек АН СССР и союзных республик” (М., 1975);

– “Теорія, історія і методика бібліографії” – такі теми охоплював підготовлений збірник наукових праць “Питання методології, методики та історії радянської бібліографії” (керівник В.В. Шлейов). До збірника увійшли статті С.К. Гутянського та В.В. Шлейова “Про ідейно-теоретичний та науковий рівень бібліографічних робіт з суспільних наук”, І.Г. Шовкопляса “Бібліографія археології і літератури з природничих наук”, Л.І. Гольденберга “До питання про бібліографію українського літературознавства” та ін.;

– “Історія книги та книжкової справи в Українській РСР” – написання монографічних досліджень “Радянська книга з історії фабрик та заводів на Україні” (О.М. Кравець), “Більшовицькі аркушівки України 1917–1920 рр. як історичне джерело” (М.Ф. Дмитрієнко), “Радянська літературознавча книга в Україні. 1946–1975” (Л.І. Гольденберг);

– “Науковий опис та публікація рукописних матеріалів” – підготовка в 1975 р. “Збірника оглядів фондів Відділу рукописів ЦНБ АН УРСР” (відп. ред. М.П. Візир), наукового видання “Описание славянских рукописей XI–XIII вв., хранящихся в архивохранилищах СССР”, покажчика “Востоковедческие работы А.Е. Кримского” (разом з Інститутом сходознавства СРСР)¹⁵⁸.

Кандидатські дисертації захистили Т.А. Балабушевич та К.Д. Бакулін (останній підсумував у роботі свої багаторічні дослідження на тему “Міжнародний книгообмін радянських бібліотек та його організаційні засади”)¹⁵⁹.

У 1975 р. співробітники Бібліотеки брали активну участь у науково-практичній конференції “Проблеми та шляхи оптимізації бібліотечних ресурсів”, що проводилася в ЦНБ (співробітники Бібліотеки виступили з такими доповідями: Ф.З. Шимченко – “Система організації праці та управління в ЦНБ АН УРСР”; Т.В. Ніколаєва – “Питання організації наукової роботи в галузі бібліотекознавства”; А.С. Чачко – “Шляхи оптимізації ресурсів великої наукової бібліотеки”; І.М. Попов – “Перспективи розвитку системи каталогів ЦНБ АН УРСР”; Л.В. Беляєва – “Вдосконалення системи підготовки науково-бібліографічних видань та засоби їх використання”; О.О. Кучеренко – “Вдосконалення формування фондів підручної бібліотеки”; Л.Б. Кокарєв – “З досвіду вдосконалення бібліотечно-бібліографічної орієнтації читачів-аспірантів”).

У грудні 1975 р. разом з Київським державним інститутом куль-

тури була проведена наукова конференція “Бібліотека та науковий прогрес”, де співробітники виголосили доповіді, присвячені науково-бібліографічному забезпеченню науково-дослідної роботи (С.К. Гутянський – “Досвід бібліотек системи АН УРСР”; Л.В. Беляєва – “Вдосконалення системи підготовки науково-бібліографічних видань” та ін.). Ф.З. Шимченко та Т.В. Ніколаєва брали участь у конференції “Актуальні питання централізації бібліотечного та інформаційного обслуговування в системі БАН СРСР”, виступивши з доповіддю “Основні напрями централізації бібліотек АН УРСР”¹⁶⁰.

У 1975 р. С.К. Гутянському було присвоєно звання “Заслужений працівник культури Української РСР”, а С.В. Сороковську нагороджено Грамотою Президії Верховної Ради УРСР за активну участь у підготовці багатотомного видання “Історії міст і сіл Української РСР”.

***

Набуття ЦНБ у 1971 р. статусу наукової установи мало важливе значення не лише для розвитку теоретичних питань бібліотекознавства, книгознавства та бібліографознавства, а й для науково-прикладних досліджень структури й функцій наукової бібліотеки, а також особливостей діяльності ЦНБ, вдосконалення її внутрішньої організації та системи обслуговування. Бібліотечна справа та бібліотека як багатоаспектний соціальний організм стали об'єктом вивчення, а аналіз шляхів раціоналізації та вдосконалення її діяльності у різних напрямках – комплексним предметом спеціального наукового дослідження.

Упродовж 1971–1973 рр. у наукових бібліотеках здійснювалося комплексне соціологічне дослідження, спрямоване на: вивчення запитів читачів; визначення відповідності структури читальних залів основних, галузевих, підручних фондів вимогам обслуговування читачів; аналіз оперативності виконання запитів та аналіз відмовлень; доцільність використання каталогів та картотек; визначення оптимального часу роботи бібліотеки тощо. Основну ініціативу у проведенні досліджень взяла на себе ЦНБ. Ці матеріали заклали підґрунтя для подальшого вдосконалення обслуговування читачів, впровадження нових методів обслуговування, створення окремого пункту запису читачів, виокремлення пункту реєстрації відвідувань, запровадження диспетчерської служби¹⁶¹.

За період 1970–1975 рр. (дев'ята п'ятирічка) до Бібліотеки запи-

салося 430 тис. читачів (10 % – з інших міст, 16–20 % – співробітники системи АН УРСР, 80–86 % – співробітники інших установ), було зареєстровано 8 млн. 232 відвідування, видано читачам та абонентам 31 млн. 240 тис. од. творів друку, організовано 257 виставок нових надходжень, 4,3 тис. тематичних виставок, експонувалося відповідно – 2 млн. 99 тис. прим. нової літератури та 241 тис. тематичних видань. Для директивних органів республіки, Президії АН УРСР, учених та спеціалістів було підготовлено 2616 тематичних списків літератури на 109 тис. назв. та понад 1 млн. усних довідок. У співвідношенні із співробітниками ЦНБ це означає, що кожний співробітник надав послуги 1,2 тис. читачів, записав близько 23,2 тис. відвідувань, видав близько 78 тис. прим. літератури та здійснював усі види робіт у Бібліотеці. Величезна кількість читачів та колосальні обсяги руху фондів свідчили про інтенсивне обслуговування читачів Бібліотеки.

Удосконалювалася система читальних залів – було створено зал у філії в Академмістечку, зал публікацій ООН, у самостійний підрозділ виокремлено абонемент, оптимізовано профілі комплектування залів.

Продовжувалася робота з перебудови на ББК систематичного каталогу для наукових бібліотек, реорганізовано фонди, створено низку нових методичних документів, серед них – головна методична розробка “Шлях книги”.

У період 1974–1975 рр. ЦНБ було надано статус науково-дослідного інституту, затверджено новий Статут та проведено вдосконалення структури як науково-дослідної установи; до категорії наукових було переведено відділи бібліотекознавства, наукової інформації, книгознавства, рукописів, науково-бібліографічний відділ; кількість наукових співробітників з ученими ступенями та званнями зросла від 2 до 20.

Щорічно бібліотечні фонди збільшувалися на 230–280 тис. од. друку та стільки ж газетного фонду. В умовах обмежених валютних асигнувань на передплату книгообмін набув значення єдиного безвалютного джерела поповнення фондів науковою літературою. Саме завдяки постійному пошуку шляхів вдосконалення технологій книгообміну, передусім із капіталістичними країнами і в галузі передових наукових напрямів, Бібліотека змогла постійно поповнювати свої фонди і фонди бібліотек НДУ АН УРСР, створити необхідний для розвитку вітчизняної літератури мінімум наукових видань для функціонування найбільш важливих напрямів – фізики, біології, кібернетики, передових

наукових технологій. Було створено каталог іноземної літератури бібліотек АН УРСР, організовано централізоване опрацювання іноземних книжок, введено оплату за знання іноземних мов.

Значний розвиток отримали науково-дослідна, науково-методична, інформаційна, бібліотечно-бібліографічна робота. Були визначені основні напрями наукової роботи, розширена тематика наукових досліджень, актуальних для бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства.

Суттєво розширилася видавнича продукція ЦНБ, зокрема, зросла кількість опублікованих наукових праць, монографій, бібліографічних покажчиків, науково-методичних розробок та статей у наукових фахових виданнях.

Наукова робота координаційно узгоджувалася з планами роботи всесоюзних академічних та республіканських координаційних центрів, зокрема, з Бібліотечною радою з природничих наук при Президії АН СРСР, головними бібліотеками АН СРСР в Ленінграді, Москві, Новосибірську, центральними та фундаментальними бібліотеками академії наук союзних республік. ЦНБ брала активну участь у всесоюзних та республіканських конференціях, працювала у складі Бібліотечної ради з природничих питань при Президії АН УРСР, Міжвідомчої ради з бібліотечної роботи Міністерства культури СРСР та УРСР тощо.

Велика науково-методична робота була проведена з 84 універсальними та спеціальними науковими бібліотеками НДУ АН УРСР. У ЦНБ функціонувала Група координації науково-дослідної та інформаційно-бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР. У 1975 р. було опрацьоване та затверджене "Положення щодо організації та координації інформаційно-бібліографічної роботи Академії наук УРСР".

У досліджуваний нами період значно розвинулися спеціалізація бібліотечної справи, диференціація фондів, видів обслуговування та функціональна орієнтація бібліотек у системі науково-технічної інформації. У 1975 р. близько півмільйона видань було передано створеному Відділу патентної документації (Республіканському патентному фонду) Державної республіканської науково-технічної бібліотеки УкрНДІНТІ, СКТБ медичної техніки Міністерства медичної промисловості, республіканській дитячій бібліотеці.

З іншого боку, продовжувалися послідовна централізація бібліо-

течної системи та механізмів управління нею; перехід на єдині методологічні та методичні принципи обліку і організації бібліотечних фондів, каталогів, бібліотечної систематизації, єдину систему МБА; організація єдиного довідково-інформаційного фонду; централізація бібліотечно-бібліографічних процесів бібліотек НДУ АН УРСР.

Був розроблений та затверджений технічний проект нової будівлі Бібліотеки та розпочато підготовчі роботи до її будівництва (1975); реставрований будинок Подільської філії (1972–1973), проведений ремонт головного корпусу Бібліотеки (1973), обладнані тимчасові приміщення, де зберігалися видання обмінно-резервного фонду; у Бібліотеці було створено потужну поліграфічну базу, придбані сучасні технічні засоби репродукування¹⁶².

У 70-х роках у науково-дослідній роботі бібліотек системи АН УРСР головне місце посідала проблематика науково-інформаційної діяльності, бібліотечно-інформаційного та довідково-бібліографічного спрямування в системі АН УРСР. ЦНБ взяла на себе роль науково-методичного центру бібліотек НДУ АН УРСР, здійснювала планування та звітність бібліотек, організацію інформаційно-бібліографічного обслуговування, створення єдиної Головної інформаційно-довідкової картотеки, наукових покажчиків тощо.

ЦНБ почала розробку бібліотекознавчих питань, хоча ці дослідження мали, значною мірою, прикладний характер, тим більше, що від моменту надання Бібліотеці статусу науково-дослідного інституту минуло небагато часу і власна наукова школа ще не була сформована. Теоретичні питання бібліотекознавства у цей період осмислювалися в російському бібліотекознавстві на рівні дискусій щодо статусу бібліотекознавчої науки, виокремлення перспективних для вивчення проблем, обговорення поняття "об'єкт" бібліотекознавства, висунення різних концепцій щодо предмета бібліотекознавчої науки.

За 1971–1973 рр. Бібліотека зробила вагомий крок як науково-дослідна інституція та бібліотечно-інформаційний ресурс розвитку науки, культури, освіти: у цей період вона почала переорієнтовуватися на інтенсифікацію інформаційного обслуговування розвитку науки, стала науково-методичним центром мережі бібліотек системи АН УРСР.

Разом з тим на діяльності ЦНБ як соціальної інституції віддзеркалювалися всі аспекти розвитку ідеологічних функцій та політичної ситуації в країні, що накладало на Бібліотеку певні зобов'язання в

галузі бібліотечно-бібліографічної та науково-інформаційної роботи, пропаганди рішень партійних з'їздів та конференцій, суспільно-політичних видань, спрямованих на комуністичне виховання мас, декларованої на всіх рівнях комуністичної пропаганди.

Дехто з бібліотечних співробітників потрапив в опалу: серед них Л.В. Беляєва, Л.І. Гольденберг, М.В. Булавицька, М.Д. Деркач та ін. Науково-довідкові видання їхнього авторства, несумісні з принципами радянської ідеології, були розсіпані або конфісковані ще в накладках. Професійна етика бібліотекаря, попри всі вказівки, не дозволяла знищувати фонди за ідеологічним принципом, тому накладки видань, що були конфісковані та за інструкціями мали би бути знищені, таємно зберігалися у спецфондах. Такі заборонені друки, як "Видання АН УРСР (1919–1967). Суспільні науки. Бібліографічний покажчик", "Леся Українка", "Павло Тичина" були збережені та після 1991 р. розповсюджувалися на міжнародних форумах українців та передавалися в основні бібліотеки України.

У цей період кадри Бібліотеки поповнилися науковими співробітниками – кандидатами та докторами наук – переведеними з інших академічних інституцій у "наукове заслання" до ЦНБ. Серед них – І.Г. Шовкопляс, О.М. Апанович, О.М. Кравець, Т.Н. Кольяк, які, в свою чергу, збагатили бібліотечну науку, підвищивши рівень наукових досліджень Бібліотеки.

ПРИМІТКИ

¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1471а, арк. 52.

² Там само, арк. 4–7.

³ Там само, арк. 52.

⁴ Там само, спр. 1482, арк. 23.

⁵ Там само, спр. 1538, арк. 9.

⁶ Там само, спр. 1482, арк. 23.

⁷ Там само, спр. 1503а, арк. 14–16.

⁸ Там само, спр. 1482, арк. 26–30.

⁹ Там само, спр. 1538, арк. 8–17.

¹⁰ Там само, спр. 1481, арк. 8–21, спр. 1530, арк. 35–36.

¹¹ Там само, спр. 1538, арк. 19–21.

¹² Там само, арк. 73–74.

¹³ Там само, спр. 1482, арк. 20–21, 32.

¹⁴ Там само, спр. 1538, арк. 8–9.

¹⁵ Там само, спр. 1482, арк. 36.

¹⁶ Центральна наукова бібліотека імені В.І. Вернадського Академії наук України / Уклад. Л.П. Каліберда, Л.П. Одинока, С.В. Шалімова // Україна бібліотечна. – К., 1992. – С. 15–18; Арх. НБУВ, оп. 1, спр. 1405а, арк. 22– 24.

¹⁷ История Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. – С. 157–158.

¹⁸ *Зюба Л.А.* Формування системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів ЦНБ УРСР // 50 років Центральної наукової бібліотеки АН УРСР: Матеріали ювілейної конф. – К., 1974. – С. 39–45; *Дараган О.П.* Довідково-бібліографічний апарат ЦНБ АН УРСР // Там само. – С. 76–94; Центральна наукова бібліотека імені В.І. Вернадського Академії наук України / Уклад. Л.П. Каліберда, Л.П. Одинока, С.В. Шалімова // Україна бібліотечна. – К., 1992. – С. 15–18.

¹⁹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1561, арк. 5–7.

²⁰ Там само, спр. 1482, арк. 39.

²¹ Там само, арк. 39–41

²² Там само, арк. 47–48.

²³ Там само, арк. 48.

²⁴ Там само, арк. 52–53.

²⁵ Там само, спр. 1569, арк. 13.

²⁶ Там само, спр. 1482, арк. 58.

²⁷ Там само, спр. 1503а, арк. 162–163.

²⁸ Там само, арк. 162–163.

²⁹ Там само, спр. 1538, арк. 44–45.

³⁰ Там само, арк. 46

³¹ Там само, арк. 46–49.

³² Там само, арк. 49–50.

³³ Там само, арк. 50–51.

³⁴ Там само, спр. 1530а, арк. 44.

³⁵ Там само, спр. 1530, арк. 117–118.

³⁶ Там само, спр. 1538, арк. 15

³⁷ Там само, арк. 57–60.

³⁸ Там само, спр. 1482, арк. 73–74.

³⁹ Там само, спр. 1472а, арк. 11–12.

⁴⁰ Там само, спр. 1531, арк. 26–73, 37.

⁴¹ Там само, спр. 1482, арк. 65–69.

⁴² Там само, спр. 1538, арк. 52–56.

⁴³ Там само, спр. 1471а, арк. 17, 82.

⁴⁴ Там само, спр. 1472а, арк. 10.

⁴⁵ Там само, спр. 1305, арк. 21–22.

⁴⁶ Там само, спр. 1503а, арк. 28–40.

- ⁴⁷ Там само, арк. 96.
- ⁴⁸ Там само, спр. 1503а, арк. 78.
- ⁴⁹ Там само, арк. 12, 37.
- ⁵⁰ СП УССР. – 1973. – № 3. – С. 25.
- ⁵¹ Архів НБУВ, оп. 1, , спр. 1472а, арк. 13–14.
- ⁵² Там само, спр. 1538, арк. 30–39.
- ⁵³ Там само, спр. 1503а, арк. 88.
- ⁵⁴ Там само, спр. 1482, арк. 22.
- ⁵⁵ Там само, арк. 76–77.
- ⁵⁶ *Ракушина М.С.* О дальнейшем совершенствовании службы МБА // Библ.-библиограф. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1972.– № 1. – С. 53–61; *Пашкова Л.А.* Обмен литературой между библиотеками как эффективная форма обслуживания читателей // Оптимизация традиционных форм библиотечно-библиографической работы библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик. – М., 1974. – С. 27–31; *Пашкова Л.А., Ракушина М.С.* Из истории междубиблиотечного абонементы Центральной научной библиотеки Украинской ССР // Информационно-библиографическое обслуживание читателей библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик. – М., 1975. – С. 142–148.
- ⁵⁷ *Золотарь Т.П.* Комплектование фондов Отдела теории и методологии культуры, истории книги и библиотечного дела Центральной научной библиотеки Украинской ССР // Библ.-библиогр. информ. б-к АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1973. – № 2. – С. 14–20.
- ⁵⁸ *Малолетова Н.И.* Международный книгообмен Центральной научной библиотеки АН УССР (1919–1971 гг.) // Библ.-библиогр. информация библиотек АН СССР и акад. наук союз. респ. – 1972.– № 3. – С. 115–125; *Малолетова Н.И.* Міжнародний книгообмін Центральної наукової бібліотеки АН УРСР // Вісн. АН УРСР. – 1972. – № 9. – С. 91–96.
- ⁵⁹ Архів НБУВ, спр. 1471а, арк. 64–66.
- ⁶⁰ Там само, арк. 70.
- ⁶¹ Там само.
- ⁶² Там само, спр. 1482, арк. 80–84, 88–110.
- ⁶³ Там само, спр. 1561, арк. 25.
- ⁶⁴ Там само, спр. 1471 а, арк. 53.
- ⁶⁵ Там само, спр. 1482, арк. 84.
- ⁶⁶ Там само, спр. 1503, арк. 11–20.
- ⁶⁷ Там само, арк. 103–111.
- ⁶⁸ *Кулаковська Т.Л.* Бібліотечно-інформаційна система НАН України: 20-рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. : Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006. – С. 79–86. – Машинопис
- ⁶⁹ Архів НБУВ, спр. 1503а, арк. 124–125.

- ⁷⁰ Там само, спр. 1471а, арк. 71–76.
- ⁷¹ Там само, спр. 1503, арк. 75–77.
- ⁷² Там само, спр. 1538, арк. 73–74.
- ⁷³ Там само, спр. 1482, арк. 130.
- ⁷⁴ Там само, спр. 1305, арк. 76–80, 38–49.
- ⁷⁵ Там само, спр. 1503а, арк. 124.
- ⁷⁶ Там само, арк. 124–125.
- ⁷⁷ Там само, спр. 1531, арк. 26, 45–46.
- ⁷⁸ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України. Бібліогр. покажчик. 1918–1993. – К., 1993. – С. 269–270.
- ⁷⁹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1538, арк. 64–65.
- ⁸⁰ Там само.
- ⁸¹ *Дворкина М.Я.* Изучение статуса библиотековедения (60-е – первая половина 70-х годов) // Российское библиотековедение : XX век. Направления развития, проблемы и итоги. – М., 2003. – С. 72–85.
- ⁸² Там само, спр. 1560, арк. 22–26.
- ⁸³ Там само, арк. 24–25.
- ⁸⁴ Там само, спр. 1503а, арк. 1–3.
- ⁸⁵ Там само, арк. 13.
- ⁸⁶ Там само, арк. 108.
- ⁸⁷ Там само, арк. 110–112.
- ⁸⁸ Там само, арк. 16.
- ⁸⁹ *Баран В.К., Даниленко В.М.* Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті рр.). – К., 1999. – С. 189–190.
- ⁹⁰ У ст. *Федорова О.* Ідеологічний контроль бібліографічної продукції в Україні на поч. 70-х років ХХ ст. // ВКП. – № 3. – 2005. – С. 34–36.
- ⁹¹ Архів НБУВ, спр. 1530а, арк. 127.
- ⁹² Там само, спр. 1471а, арк. 1–7.
- ⁹³ Там само, арк. 2.
- ⁹⁴ Там само, спр. 1503а, арк. 153–154.
- ⁹⁵ Там само.
- ⁹⁶ Там само, спр. 1482, арк. 64.
- ⁹⁷ Там само, спр. 1503а, арк. 156–157.
- ⁹⁸ Там само, арк. 159–161.
- ⁹⁹ Там само, арк. 4.
- ¹⁰⁰ Там само, арк. 103–107.
- ¹⁰¹ Там само, спр. 1562, арк. 1–2.
- ¹⁰² Там само, арк. 2–5.
- ¹⁰³ Там само, спр. 1560, арк. 4–20.
- ¹⁰⁴ Там, само, арк. 4–5.
- ¹⁰⁵ Там само, спр. 1560, арк. 6–10, 11–13.

- 106 Там само, спр. 1561, арк. 40–41; спр. 1569, арк. 80–81.
107 Там само, спр. 1569, арк. 15–16.
108 Там само, арк. 24.
109 Там само, спр. 1603, арк. 13–15.
110 Там само, спр. 1569, арк. 23.
111 Там само, арк. 26, 35.
112 Там само, арк. 30.
113 Там само, арк. 43–44.
114 Там само, арк. 6–47.
115 Там само, спр. 1560, арк. 1–3.
116 Там само, спр. 1594, арк. 17–18.
117 Там само, спр. 1569, арк. 50–55.
118 Там само, арк. 50–55; спр. 1594, арк. 17.
119 Там само, спр. 1603, арк. 32–38.
120 Там само, спр. 1561, арк. 54.
121 Там само, спр. 1569, арк. 68–71.
122 Там само, арк. 42–46.
123 Там само, спр. 1560, с. 38–48.
124 Там само, спр. 1530 а, 49–55.
125 Там само, арк. 62–63.
126 Там само, спр. 1569, арк. 10.
127 Там само, спр. 1594а, арк. 104–105.
128 Там само, арк. 105а–105ж.
129 Там само, спр. 1530, арк. 22–23.
130 Там само, арк. 77–79.
131 Там само, спр. 1530а, арк. 121, 128–130; спр. 1561, арк. 2–3.
132 Там само, спр. 1530а, 191–192.
133 Там само, спр. 1594а, арк. 1, 88–89.
134 Там само, спр. 1569, арк. 78–79.
135 Там само, арк. 96.
136 Там само, спр. 1560, арк. 47.
137 Там само, спр. 1561, арк. 17.
138 Там само, спр. 1603, арк. 6.
139 Там само, спр. 1569, арк. 82–83.
140 Там само, арк. 94–95.
141 Там само, спр. 1594, арк. 19–20.
142 Там само, арк. 31.
143 Там само, спр. 1561, арк. 46.
144 Там само, арк. 40–42.
145 *Пашкова Л.А.* Обмен литературой между библиотеками как эффективная форма обслуживания читателей // Оптимизация традиционных форм

библиотечно-библиографической работы библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик. – М., 1974. – С. 27–31: *Пашкова Л.А., Ракушина М.С.* Из истории междубиблиотечного абонементов Центральной научной библиотеки Украинской ССР // Информационно-библиографическое обслуживание читателей библиотек Академии наук СССР и академий наук союзных республик. – М., 1975. – С. 142–148.

¹⁴⁶ *Каганова М.Я.* Оптимальные решения вопросов организации и методики перестройки генерального систематического каталога ЦНБ АН УССР по схемам ББК // Проблемы оптимизации традиционных информационно-поисковых систем в библиотеках: Сб. тр. XI науч. конф. БАН СССР. – Л., 1974. – С. 110–107; *Вона ж.* Система комплектування фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняними виданнями // 50 років Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. – К., 1974. – С. 55–69.

¹⁴⁷ *Дараган А.П.* Справочно-бібліографічний апарат ЦНБ АН УРСР // 50 років Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. – К., 1974.

¹⁴⁸ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського : Бібліогр. покажчик. 1918–1993. – К., 1993. – С. 57.

¹⁴⁹ *Бакулин К.Д.* Международный книгообмен советских научных библиотек. Принципы организации, ведения и условия дальнейшего развития / АН УССР. ЦНБ: Отв. ред. Л.И. Гольденберг, Н.И. Малолетова. – К., 1974; Зарубіжна довідково-бібліографічна література в фондах ЦНБ АН УРСР: (Методичний порадник) / Укл. К.Д. Бакулін. – К., 1974. – 27 с.

¹⁵⁰ *Лерман С.В.* Повышение информационно-поисковых возможностей алфавитного каталога: [на опыте Библиотеки] // Проблемы оптимизации традиционных информационно-поисковых систем в библиотеках: Сб. тр. XI науч. конф. БАН СССР. – Л., 1974. – С. 281–286; *Столярська Є.І.* Система розстановки та організації основного фонду ЦНБ АН УРСР // Бібліотекознавство та бібліографія. – 1974. – Вип. 14. – С. 51–58.

¹⁵¹ *Николаєва М.В., Чачко А.С.* // Оптимізація підготовки та підвищення кваліфікації персоналу в ЦНБ АН УРСР // Оптимізація традиційних форм бібліотечно-библиографической работы библиотек АН СССР и АН союзных республик. – М., 1974. –

¹⁵² 50 років Центральної наукової бібліотеки АН УРСР. Зб. наук. праць. – К., 1974.

¹⁵³ *Ломонос-Рівна Г.І.* Примірники львівського “Апостола” в фондах ЦНБ АН УРСР // Архіви України. – 1973. – № 3. – С.

¹⁵⁴ Архів НБУВ, спр. 1561, арк. 83–87.

¹⁵⁵ Там само, арк. 87.

¹⁵⁶ *Апанович О.М.* Записи на рукописних книгах ЦНБ АН УССР и их источниковедческое значение // Книговедение и его задачи в свете актуальных проблем советского книжного дела. – М., 1974.

Розділ 2. Центральна наукова бібліотека АН УРСР у 1971–1975 рр.

---

¹⁵⁷ Л.С. Кульский. Библ. указ./ Укл. М.К. Погребняк.– К., 1974.

¹⁵⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1603, арк. 50–53.

¹⁵⁹ Там само, арк. 50–53.

¹⁶⁰ Там само, арк. 67–68.

¹⁶¹ История Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. – К., 1979. – С. 157–158.

¹⁶² Архів НБУВ, спр. 1603, арк. 1–13.

Розділ

3

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У 1976–1980 РР.: СТВОРЕННЯ ЗАСАД БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ТА ПРИКЛАДНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1 БІБЛІОТЕКА У 1976–1977 РР.: РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА КООРДИНАЦІЇ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ АКАДЕМІЧНИХ БІБЛІОТЕК

5 лютого 1976 р. на засіданні Президії АН УРСР відбулося обговорення основних напрямів розвитку народного господарства УРСР на 1976–1980 рр. Наукові установи провели уточнення тематики наукових досліджень щодо завдань десятої п'ятирічки, запланували підвищення рівня та практичної результативності своєї роботи. З метою концентрації зусиль, наукових кадрів та матеріально-технічного потенціалу для вирішення найважливіших для прискорення темпів науково-технічного прогресу проблем установи секцій АН провели укрупнення тематики, скорочення строків виконання досліджень, уклали програми, що передбачали координацію наукових робіт та їх фінансування, забезпечували оперативне впровадження в народне господарство¹.

Десята п'ятирічка розпочалася в ЦНБ з обговорення підсумків попередньої діяльності Бібліотеки, роботи Бібліотечної ради при Президії АН УРСР та мережі бібліотек академічних НДУ з урахуванням великого обсягу та складності завдань, поставлених перед Бібліотекою. Велика увага до цих питань була викликана зауваженнями, зазначеними Постановою Комісії з питань культури Верховної Ради УРСР від 26.09.1975 р., що працювала у Бібліотеці та визнала першочерговим завданням упорядкування, каталогізацію та взяття

на облік 1,4 млн. книжкового резерву та неописаних рукописних документів, забезпечення реставрації і ремонту палітурок унікальних і цінних видань².

Було проаналізовано фінансовий та кадровий стан, наявність резервних матеріальних ресурсів Бібліотеки. Перевірка показала, що ЦНБ не змогла вирішити багато питань, пов'язаних з опрацюванням сконцентрованих в обмінно-резервному фонді видань та проведенням санітарно-гігієнічних заходів, і запобігти неналежному зберіганню літератури.

Керівництвом Бібліотеки було вирішено звернутися до Президента АН УРСР Б.Є. Патона стосовно клопотання перед Урядом щодо збільшення фінансування. В доповідній записці наводилися цифри основних показників діяльності ЦНБ за попередні роки. Так, за 5–6 років поряд із значним розширенням науково-дослідних робіт, зростанням та ускладненням завдань бібліотечної та інформаційної діяльності фінансування та штат Бібліотеки залишалися на тому самому рівні. У записці вказувалося на напружену роботу, яку ЦНБ проводила за останні роки в різних напрямках своєї діяльності, розширення її обов'язків, збільшення обсягів роботи з фондами та читачами, поглиблення бібліотечно-інформаційного напрямку.

У записці підводилися певні підсумки роботи Бібліотеки в 1971–1975 рр. Щорічно до фондів надходило приблизно 200 тис. нової літератури, через що відповідно збільшувався обсяг роботи з основними фондами книгосховища, каталогами, читачами. Загалом порівняно з 1971 р. кількість читачів у 1976 р. зросла на 9,2 %, на 52 од. збільшилася кількість читацьких місць. Тим самим продовжував консервуватися понад двомільйонний обмінно-резервний фонд Бібліотеки, для доопрацювання якого потрібно було розширити кадровий склад. Більше ніж на 12 % збільшився міжнародний книгообмін: у 1975 р. він зріс з 1480 до 1740 установ, щорічно проводилися книгообмінні операції обсягом до 50 тис. од., що надходили з-за кордону, і стільки ж надсилалося зарубіжним партнерам.

За рахунок внутрішніх резервів було розширено інформаційно-бібліографічну діяльність та створено групу координації науково-дослідної та інформаційно-бібліографічної роботи бібліотек системи АН УРСР, почалася значна за обсягом робота з методичного керівництва бібліотеками НДУ.

У записці відзначався незадовільний стан зберігання фондів – сотні тисяч газет та журналів підвищеного попиту потребували реставрації та гігієнічних заходів. У 1974 р. було прийнято Постанову Президії про створення відповідного відділу, однак через відсутність додаткового фінансування він так і не був започаткований.

Незначне зростання бюджетних коштів (порівняно з 1970 р. вони збільшилися лише на 60 тис. крб.) було повністю використане на підвищення зарплатні – за бібліотечний стаж, для надбавок за знання іноземних мов, за науковий ступінь докторам та кандидатам наук, які прийшли працювати до Бібліотеки або захистили дисертації у стінах ЦНБ. Однак це не дало можливості розширити кадровий склад. Так, кількість штатних співробітників залишалася майже на тому самому рівні, а кількість бібліотечних фахівців навіть зменшилася. У 1970 р. було 456 співробітників, з них 365 бібліотечних; у 1975 р. – 467, з них бібліотечних – 348. У записці для порівняння наводилися відомості, що характеризували діяльність Бібліотеки Академії наук СРСР у Ленінграді: в ЦНБ АН УРСР на 365 бібліотечних працівників припадало 30 тис. читачів, а загальний обсяг фонду сягав 10 млн. од. зб., на той час як у БАН СРСР працювало 576 бібліотечних працівників на 31 тис. читачів та 8 млн. од. зб. фонду³.

Після обговорення цього питання на Бібліотечній раді Президент АН УРСР Б.Є. Патон направив до Ради Міністрів УРСР лист "Про додаткове фінансування нових напрямів діяльності Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР", де АН УРСР просила підвищити щорічне фінансування ЦНБ на 100 тис. крб. з огляду на те, що Бібліотека значно збільшила свої функції та обсяг робіт, а також, відповідно до низки постанов партії та Уряду, розширила проблемно-комплексну бібліографічну інформацію, кількість абонентів, керівництво мережею бібліотек, почала працювати над вирішенням питань про створення депозитарного фонду наукової літератури в республіканському масштабі⁴.

Це звернення дозволило надалі отримати додаткове фінансування та збільшити кількість штатних одиниць. У 1976 р. з метою оптимізації структури обслуговування на базі двох відділів обслуговування та фондів було створено єдиний відділ обслуговування та фондів, а також у відділі видань та реставрації створено сектор реставрації та гігієни фондів. Важливе значення для вирішення завдань управління

бібліотечною діяльністю мало створення в ЦНБ науково-організаційного відділу, завданням якого стало впровадження науково обґрунтованих форм та методів планування, управління та НОП, сприяння та вдосконалення технологічних процесів ББР та НДР, складання планово-звітної документації Бібліотеки. Додаткове фінансування було виділене й на виконання робіт з резервними фондами на договірних умовах⁵.

Продовжувалося поповнення фондів та каталогів Бібліотеки, проводилася робота з обслуговування читачів. У 1976 р. надійшло 250 201 од. літератури, 73 170 од. вітчизняних видань та 47 105 од. зарубіжної літератури було передано бібліотекам НДУ. Діючий фонд ЦНБ на 01.01. 1977 р. складав 7 852 582 од. зб. Було записано 29 691 читачів, зареєстровано 289 264 відвідування, видано 2 188 997 од. зб. За відомостями МБА, на абонентному обліку перебувало 8590 бібліотек. Міжнародний абонемент був представлений 59 установами з 17 країн світу⁶.

У читальних залах Бібліотеки – в загальних, галузевих та спеціалізованих, філіях в Академмістечку, на Подолі, а також за індивідуальним, колективним (внутрішньосоюзним та міжнародним) абонементом налічувалося 541 читацьке місце. Обслуговування проводилося в дві зміни (крім вихідних днів, коли Бібліотека працювала в одну зміну). Загалом порівняно з 1971 р. кількість читачів у 1976 р. зростала з 27 428 до 29 961 особи.

Передання в 1975 р. патентної літератури до ДРНТБ призвело до збільшення питомої ваги наукових співробітників та викладачів вузів з 8707 до 11 944 осіб та до зменшення кількості спеціалістів народного господарства серед читачів ЦНБ з 14 510 до 12 129 осіб. Це дозволило вдосконалити обслуговування академічних учених та викладачів вузів. 2667 читачів були з інших міст, республік та країн (зокрема, з УНР, ЧССР, НРБ, Франції, США, Конго, Сирії, Індонезії). Найбільша кількість зарубіжних учених працювала у відділі рукописів (78 відвідувань)⁷.

У 1976 р. було проведено спеціальне соціологічне дослідження щодо цільового використання читачами книжкових та бібліографічних ресурсів Бібліотеки. З'ясувалося, що понад 50 % читачів послуговуються бібліотечно-бібліографічними матеріалами для науково-дослідних робіт; 20 % – для вдосконалення виробничих процесів; 14 % – з

науково-педагогічною метою; 5 % – в навчальному процесі; 6 % – для інформаційної діяльності; 2 % – для вирішення питань функціонування державного та партійного апарату⁸.

Серед читачів, які обслуговувалися в читальних залах, найчисленнішу групу складали фахівці в галузі технічних дисциплін – 33 %, з них 16% – спеціалісти з радіоелектроніки та енергетики, 12,5 % – спеціалісти з металознавства та машинобудування. Фахівці в галузі природничих наук складали 28 % читачів, серед них переважали фізики та математики (понад 50 %)⁹.

Через читальні зали відділу обслуговування та фондів видавалося 65 % літератури. Зростала видача із фондів відкритого доступу (так, у залі соціально-економічної літератури за рахунок відкритого доступу було видано більше половини видань). Відділ науково-бібліографічної інформації надав понад 93 тис. бібліографічних видань, що складало понад 5 % загальної книговидачі¹⁰.

З 1976 р. почалася систематична робота над зниженням показників щодо відмов читачам на їхні замовлення. Аналіз відмов набув характеру постійної роботи, спрямованої на вдосконалення обслуговування читачів Бібліотеки. Однією з основних причин відмов було те, що каталоги не завжди реально відображали рух фондів, зокрема, картки на списані та передані до інших бібліотек і підрозділів видання своєчасно не вилучалися з каталогів. Для усунення цієї причини було здійснено копітку роботи з приведення у відповідність каталогів та фондів, постійно звірявся генеральний каталог з фондом, інтенсифікувалося використання підручного фонду. Для виконання термінових замовлень було введено використання спеціальних папок (червоного кольору) із замовленнями для співробітників фондів, активізувалося ксерокопіювання літератури¹¹. Після вивчення процесу проходження читацьких вимог було проаналізовано можливості щодо прискорення їх виконання та створено єдину диспетчерську службу.

У 1977 р. було записано 37 730 читачів, кількість абонентів збільшилася на 408¹².

Кількість нових читачів щороку збільшувалася на декілька тисяч. Так, у 1977 р. (у зв'язку з тим, що не працювала Науково-технічна бібліотека) їх стало на 10–11 тис. більше: майже 2 тис. з них були співробітниками Академії, близько тисячі – приїхали у відрядження, 400–500 читачів – іноземці. За місцем роботи 20 % читачів були з установ АН УРСР, 20 % – працівники вузів, 40 % – спеціалісти¹³.

Читачами Бібліотеки були близько 70 академіків, понад 700 докторів наук. Найчисленнішу групу склали філологи, економісти, історики, далі – радіотехніки та машино- і приладобудівники, металознавці, математики, фізики, біологи.

Разом з тим ці показники не можна вважати абсолютними, оскільки відбувалися процеси оптимізації диференційованого комплектування фондів наукових бібліотек системи АН УРСР, удосконалення спеціального обслуговування в бібліотеках НДУ, організації каталогів. Формування єдиного науково обґрунтованого фонду бібліотек НДУ дозволяло не дублювати, а взаємодоповнювати фонди наукової літератури системи бібліотек АН УРСР, тому переважна кількість співробітників АН задовольняла первинні потреби у спеціальній літературі в бібліотеках власних інститутів, де було зібрано спеціалізований фонд, орієнтований на конкретний фах. А вже надалі пошук літератури поглиблювався в ЦНБ та інших наукових бібліотеках України, широко використовувався абонемент.

Система диференційованого обслуговування розвивалася й на республіканському рівні. Продовжувалося регіональне вдосконалення координації обслуговування читачів вузькопрофільною літературою та літературою прикладного характеру, що була орієнтована на задоволення інтересів читачів матеріалами з питань сільського господарства, медицини та охорони здоров'я, патентною та нормативно-технічною літературою, дитячою літературою (обслуговування останньою здійснювалося в інших спеціалізованих бібліотеках Києва та обласних бібліотеках України).

Семінари для бібліотек НДУ в 1977 р. були присвячені питанням розвитку інформаційно-пошукових систем та впровадженню Держстандарту “Бібліографічний опис творів друку” (ГОСТ 7.1.–76)¹⁴.

З 1977 р. вводиться практика ініціативного інформування інститутів щодо нових надходжень.

У період 1976–1980 рр. підсилилася координаційна діяльність наукових та публічних бібліотек щодо раціонального комплектування фондами з метою економії коштів на видання та для поглиблення спеціалізації бібліотек. Так, у тісному контакті з Державною республіканською бібліотекою ім. КПРС та галузевими республіканськими бібліотеками продовжувалася подальша координація комплектування вітчизняною та зарубіжною літературою (технічною, медичною, сільсько-

господарською, дитячою), що дозволило оптимізувати розміщення фондів нових надходжень, здійснити організацію спеціалізованого обслуговування та постійно його вдосконалювати. Координовано комплектувалися й бібліотеки АН УРСР.

У 1976 р. до діючих фондів надійшло 196 135 од. зб. літератури. Серед них – 26 065 зарубіжних видань за книгообміном. Міжнародний книгообмін здійснювався з 1765 науковими установами з 71 країни світу і становив 58 812 друк. од. У міжнародному книгообміні певне значення мав і обмін копіями видань: у 1976 р. було відправлено 8525 кадрів мікрофільмів, отримано 50 395 кадрів¹⁵.

Джерела комплектування залишалися практично незмінними:

– два обов'язкових примірники видань УРСР, що надходили безпосередньо з друкарень;

– обов'язковий платний примірник творів друку УРСР, що надходив з деяких видавництв УРСР;

– обов'язковий платний примірник творів друку російською та іноземними мовами, що надходили із Центрального колектора наукових бібліотек (м. Москва);

– два обов'язкових безкоштовних примірники авторефератів дисертацій з друкарень республіки;

– один обов'язковий безкоштовний примірник авторефератів дисертацій з наукових установ та вищих навчальних закладів СРСР;

– обов'язковий примірник дисертацій, захист яких відбувся на території УРСР.

Майже 10 % нових надходжень складала купівля літератури для доукомплектування, оскільки відсутність безкоштовного обов'язкового всесоюзного примірника вимагала постійного поповнення спеціалізованих фондів, зокрема, картами, атласами, естампами, газетами. В 1976 р. було придбано 86 комплектів газет за 1894–1895 рр., колекцію рідкісних видань XV ст., до рукописного відділу надійшли архіви письменника Д.М. Косарика, мистецтвознавців С.А. Таранушенка і Б.С. Бутніка-Сіверського та ін¹⁶. Рукописні матеріали та архіви, як правило, надходили в дар, рідкісна книга ж розшукувалася в антикварних магазинах.

Відділ іноземного комплектування продовжував роботу з пошуку нових видань, що відображали актуальні проблеми наукових досліджень і відповідали основним фундаментальним та прикладним

напрямам академічних досліджень в УРСР. У 1976 р. було передплачено 57 нових журналів, зокрема, "Успіхи фізики" (Англія), "Реферативний журнал з вивчення забруднення повітря" (США), "Хвильова електроніка" (Голландія) тощо¹⁷. У 1976 р. було затверджено "Положення про міжнародний книгообмін АН УРСР" і новий тематичний план комплектування фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняною літературою, вирішені питання координації комплектування між республіканськими бібліотеками та профілю комплектування наукових бібліотек, працювали семінари з питань підвищення кваліфікації, де розглядалися теоретичні та практичні питання бібліотечної справи в галузі комплектування.

Одним з джерел поповнення літературою традиційно залишався обмінно-резервний фонд, де були сконцентровані неопрацьовані з 20-х років дореволюційні видання. Описування та визначення видань для основних фондів здійснювалося постійно. В цей період були виокремлені та організовані в окремі колекції книжки із зібрань Київського реального училища, Почаївської лаври, Видубицького монастиря, Київської духовної семінарії, проводилася робота з фондом іноземних видань¹⁸.

З метою збереження фондів видання підвищеного попиту мікрофільмувалися (в середньому за рік на мікрофільми переносилося до 100 назв газет та окремі видання у незадовільному фізичному стані, які дуже часто замовлялися читачами).

З 1976 р. в Академії наук УРСР активізувалася науково-інформаційна робота. З метою поліпшення її організації в галузі суспільних наук згідно з Постановою Президії АН УРСР від 19 серпня 1976 р. у жовтні 1976 р. у ЦНБ було створено відділ наукової інформації з суспільних наук за рахунок 10 штатних одиниць установ Секції суспільних наук АН УРСР. На ЦНБ, відповідно, було покладено:

– координацію науково-інформаційної роботи з суспільних наук у республіці, організаційне та методичне керівництво діяльністю інформаційних служб суспільствознавчих установ АН УРСР;

– забезпечення зв'язків і співробітництва із загальнодержавними центрами наукової інформації, зокрема, з ВНТІЦ та ІНІСН АН СРСР;

– напрацювання нових форм і методів інформаційного обслуговування вчених-суспільствознавців, теоретичне узагальнення проблем наукової інформації в галузі суспільних наук;

- збирання та аналітико-синтетичну обробку публікацій з суспільних наук в УРСР;
- вибіркоче обслуговування матеріалами наукової інформації провідних учених Академії наук УРСР.

У Постанові спеціальна увага була приділена питанням підготовки і випуску реферативних видань із суспільних наук в УРСР та науково-аналітичних реферативних збірників з актуальних економічних, соціально-політичних та ідеологічних проблем, а також виданню поточних інформаційно-бібліографічних покажчиків з комплексних наукових досліджень. Обов'язки завідуючого відділом було покладено на наукового співробітника кафедри філософії АН УРСР, к. філос. н. І.В. Валька¹⁹. Фонди ЦНБ та її бібліографічні підрозділи набули значення джерельної та науково-методичної бази для розвитку цього напрямку.

У самій Бібліотеці велика увага приділялася розробці проблеми інтенсифікації використання бібліотечно-бібліографічних ресурсів інформації з метою підвищення якості інформаційно-бібліографічного забезпечення фундаментальних комплексних досліджень та науково-технічних розробок в АН УРСР. Ця проблема вирішувалася шляхом створення системи комплексних посібників з актуальних проблем науки, вдосконалення інформаційно-пошукового апарату та довідково-бібліографічного обслуговування читачів. Не менш важливим було виконання завдань формування та використання книжкових фондів ЦНБ та бібліотек системи НДУ, проведення заходів щодо централізації бібліотек НДУ, розвиток кооперації та координації роботи в бібліотечній системі, а також співробітництва з універсальними та галузевими науковими бібліотеками м. Києва²⁰.

Відповідно до розпоряджень Президії АН УРСР від 24 квітня 1976 р. та 8 вересня 1977 р. ЦНБ зобов'язувалася впродовж 1976–1978 рр. розробити та впровадити ефективну систему інформаційно-бібліографічного забезпечення комплексних наукових досліджень, підготувати бібліографічні покажчики в галузі основних наукових напрямів діяльності АН УРСР; значна увага приділялася вдосконаленню системи бібліографічних посібників, плануванню та опрацюванню нових методів довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування.

Почалося розширення довідково-бібліографічного фонду, переглядався склад інформаційних видань відділу науково-бібліографічної

інформації, який поповнився в 1976 р. новими матеріалами ІНІСН, іноземними реферативними журналами загальною кількістю понад тисячу примірників, було впроваджено консультаційний пункт, вдосконалено каталоги та картотеки, заплановано доукомплектування залу відділу малотиражними та відомчими довідковими виданнями. Продовжувалася робота з картотеками: “Науково-технічний прогрес”, “Охорона навколишнього середовища”, “Наука та виробництво”, “Майбутнє науки”, “Науково-технічна революція та її актуальні проблеми” тощо. Було створено картотеку експрес-довідок з актуальних питань, таких, наприклад, як “Байкало-Амурська магістраль: наука і практика”, “Винахідництво та технічний прогрес”. Активно використовувалися в повсякденному обслуговуванні тематичні списки літератури, що готувалися для державних та партійних органів, наукових установ.

У межах цієї роботи для директивних органів, установ та окремих учених було підготовлено бібліографічні довідки та списки за 178 темами з різних питань державного будівництва, ідеологічних питань та питань розвитку окремих наукових напрямів.

У березні 1976 р. у Канаді Товариством книголюбів було організовано велику виставку “Книга в Українській РСР”, куди, на прохання організаторів, ЦНБ передала деякі українські наукові видання, зокрема: “Археологія Української РСР” (К., 1971–1975. – Т. 1–3); І. Котляревський. “Повне зібрання творів” (К., 1969); Панас Мирний. “Зібрання творів” (К., 1969–1971. – Т. 1–7); Г. Сковорода. “Літературні твори” (К., 1972); “Словник української мови” (К., 1972–1975. – Т. 1–6); Марко Черемшина. “Твори” (К., 1974. – Т. 1–2); І. Ужевич. “Грамматика слов'янська” (К., 1970)²¹.

У 1976 р. було проведено 427 книжкових виставок, з них 299 – експозицій нових надходжень, де було представлено 127 416 книжок та журналів²².

Традиційно було підготовлено експозицію академічних видань та рідкісних книжок з фондів Бібліотеки для виставки, присвяченої 60-річчю радянської влади в павільйоні ВДНГ “Наука”.

Наукові дослідження ЦНБ концентрувалися у декількох напрямках. Тема “Бібліотечно-бібліографічні ресурси наукової інформації” вважалася найбільш пріоритетною. В цей період значна кількість науковців Бібліотеки займалася розробкою актуальних питань взаємозв'язків бібліотекознавства та інформаційно-бібліографічної роботи. В

1976 р. наукові співробітники ЦНБ брали участь у низці конференцій, де репрезентували результати цих досліджень, зокрема, у Всесоюзній конференції "Бібліотека та наукова інформація" і в республіканській – "Проблеми оптимізації інформаційної діяльності бібліотек" (Л.В. Беляєва, А.С. Чачко).

2–4 червня 1976 р. проходив семінар для інформаційних та бібліотечних працівників наукових установ АН УРСР на тему "Принципи і методи створення довідково-інформаційних фондів установ АН УРСР та шляхи підвищення їх використання".

Семінар проводився викладачем Інституту підвищення кваліфікації інформаційних працівників, к. пед. н. І.Г. Шестовою. Відбулися практичні заняття з організації та розвитку довідково-інформаційних фондів (ДІФ), зокрема, вивчалися призначення та структура, склад і організація фонду першоджерел та довідково-пошукового апарату ДІФ, методи створення, ведення та використання Головної довідково-бібліографічної картотеки мережі АН УРСР, аналізувалися інформаційні запити та відповіді на них, шляхи вдосконалення системи ДІФ.

Крім І.Г. Шестової, на семінарі виступили Н.С. Пивоварова, завідувача бібліотекою Інституту зоології АН УРСР (тема – "Організація роботи міжбібліотечного абонементу наукової установи АН УРСР"), М.Я. Каганова, головний бібліотекар відділу систематизації ЦНБ АН УРСР (тема – "Основні методи перебудови бібліотечних фондів та систематичних каталогів за таблицею ББК"). Для учасників семінару була проведена екскурсія до бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона²³.

У 1976 р. у ЦНБ АН УРСР було опубліковано 18 робіт загальною кількістю 100 авт. арк.

Поступово починав формуватися напрям історико-книгознавчих досліджень: вийшов збірник наукових праць "З історії книги на Україні" (К., 1978), де було опубліковано розвідки С.К. Гутянського та М.П. Рудя; розроблялися теми "Радянська книга з історії фабрик та заводів" (О.М. Кравець), "Більшовицькі аркушівки України 1917–1920 рр. як історичне джерело" (М.Ф. Дмитрієнко), "Радянська літературознавча книжка на Україні. 1946–1975" (Л.І. Гольденберг).

У 1976 р. була опублікована монографія Є.П. Демченко "Политическая графика Киева периода революции 1905–1907 гг." (К., 1976) та її ж каталог колекцій "Сатирические журналы России периода ре-

волюції 1905–1907 гг.” (К., 1976), завершено науковий опис карт для каталогу “Карты по истории Украины” (Н.А. Чепіль, В.В. Василенко).

На конференції “Історія книги в Росії до середини ХІХ ст.”, організованій БАН СРСР, виступили з доповідями М.П. Рудь (“Українські літературні альманахи та збірники першої половини ХІХ ст.”²⁴); М.П. Візир та А.Г. Адаменко (“Колекція рукописних книг ЦНБ АН УРСР”), О.М. Апанович (“Історична рукописна книга ХVІ–ХVІІІ ст.”²⁵). Згодом ці матеріали були опубліковані²⁶.

У 1976 р. вийшли випуски персональної біобібліографії: “Євген Степанович Шабліовський” (Л.В. Беляєва, Н.М. Деркач), “Іван Григорович Підоплічко” (І.Г. Шовкопляс, Н.Г. Дмитренко), було підготовлено біобібліографію Є.П. Кирилюка²⁷.

У 1977 р. були видані також покажчики: “Социалистический образ жизни и вопросы идеологической работы” (Н.М. Гончаренко, М.П. Богатирьова, В.Л. Денисов та ін.), “Інформаційний покажчик науково-дослідних та бібліографічних праць, виконаних бібліотеками системи АН УРСР у 1975 р. та запланованих на 1976–1980 рр.” (Л.А. Зюба, З.О. Врублевська, Р.С. Жданова та ін.)²⁸. Бібліографічна діяльність ЦНБ у цей період була високо оцінена у професійному колі бібліотекарів та бібліографів²⁹.

Співробітники ЦНБ брали участь у роботі різних комісій Бібліотечної ради з природничих наук при Президії АН СРСР (В.О. Резнікова – в Комісії з вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек, Н.Р. Галаган – у Комісії зі створення зведеного перспективного плану комплектування фондів академічних бібліотек, І.М. Попов – у Комісії з автоматизації та механізації інформаційно-бібліотечних процесів)³⁰.

ЦНБ активно реалізовувала свої функції як міжбібліотечний методичний центр. Так, у роботі Комісії з наукової організації праці при Міністерстві культури УРСР та Ради з бібліотечної роботи Міністерства культури СРСР брала участь А.С. Чачко, у чий компетенції були питання НОП у бібліотеках; у діяльності Комісії щодо книги та читання в радянському суспільстві – Т.В. Ніколаєва³¹. Усе це давало змогу ефективно впроваджувати досвід ЦНБ в бібліотечну практику не лише наукових, а й публічних та масових бібліотек, координувати свою діяльність, обмінюватися досвідом.

У 1976–1980 рр. серед науково-методичних питань найбільш пріори-

тетним був напрям НОП, а також пов'язана з ним професійна підготовка молодих спеціалістів (А.С. Чачко, Т.В. Ніколаєва). В 1976 р. була проведена загальнореспубліканська конференція "Вивчення та вдосконалення організації праці персоналу великої наукової бібліотеки" (в ній брали участь фахівці з БАН СРСР, ДБЛ, галузевих бібліотек – загалом понад 400 осіб), яка мала значний науковий резонанс. На конференції розглядалися загальнометодичні проблеми та досягнення НОП у різних бібліотеках. Від ЦНБ виступали С.К. Гутянський, Ф.З. Шимченко, М.Я. Каганова, А.С. Чачко, З.О. Врублевська, О.П. Дараган, В.Я. Волинська, Т.В. Ніколаєва, Н.П. Драган, які присвятили свої повідомлення висвітленню досвіду ЦНБ стосовно організації праці в технологічних процесах обслуговування читачів, упорядкування бібліотечних фондів, роботи з каталогами, професіоналізації молодих спеціалістів. Важливе значення мали й доповіді фахівців з Державної бібліотеки імені В.І. Леніна (зав. науково-організаційним відділом П.Ф. Семенцова), Ленінградського державного інституту культури (завкафедрою бібліотекознавства А.М. Ванєєв), які акцентували увагу на загальнометодичних аспектах НОП в бібліотечній діяльності³².

Організована в 1974 р. Рада молодих спеціалістів проводила регулярні засідання та наукові конференції. Так, у 1976 р. пройшла III конференція молодих фахівців. Відбувалися конкурси на кращу роботу початківців. Жюрі під головуванням д.і.н. І.Г. Шовкопляса розглянуло наукові праці молодих учених. У 1976 р., зокрема, були схвалені дослідження ст. редактора відділу обслуговування та фондів В.Г. Попроцької, ст. редактора відділу систематизації Т.А. Глазкової, ст. редактора відділу іноземного комплектування Н.Б. Сулими³³. У Бібліотеці розпочався рух наставників, що також сприяло підвищенню професіоналізації молодих бібліотекарів. Підготовка кадрів у ЦНБ здійснювалася на заочних та вечірніх відділеннях вузів, де навчалися 34 співробітники, з них 20 – у Київському державному інституті культури.

Постанова ЦК КПРС "Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих та науково-технічному прогресі" (1974) визначила одним із засобів покращення ефективності роботи бібліотек централізацію бібліотечної мережі.

Для проведення централізації бібліотек системи АН УРСР опрацьовувалося багато теоретичних та практичних питань організації цього процесу, а також передових розробок ЦНБ в окремих напря-

мах бібліотекознавства. Так, співробітники ЦНБ брали участь у Республіканській конференції “Централізація – найважливіший напрям удосконалення бібліотечної справи в республіці” (1976). Ф.З. Шимченко виступив на XIV Всесоюзній нараді директорів бібліотек АН СРСР та АН союзних республік з доповіддю “Проблеми підготовки, підвищення кваліфікації та раціонального використання кадрів в централізованій системі академічних бібліотек”, а М.С. Мизніков та Н.І. Малолетова підготували доповідь “Деякі питання вдосконалення комплектування зарубіжною літературою наукових установ АН УРСР”³⁴.

За дорученням Бібліотечної ради з природничих наук при Президії АН СРСР ЦНБ продовжувала розробку типових документів, що регламентували діяльність академічних бібліотек в умовах централізації, зокрема, “Типову структуру ЦНБ союзної республіки”, “Типове положення про відділення ЦНБ в НДУ АН союзної республіки”, а також “Типове положення про основні структурні підрозділи ЦНБ АН союзної республіки”. Видання готувалися колективом співробітників під керівництвом Т.А. Ігнатович. Ф.З. Шимченко були розроблені загальні методичні документи: “Положення про централізацію системи бібліотек АН УРСР”, “План централізації мережі бібліотек АН УРСР”, “Розрахунки обсягів роботи та необхідної кількості співробітників для ЦНБ АН УРСР”³⁵.

Методичному керівництву бібліотеками НДУ відводилося значне місце у діяльності Бібліотеки. Цю роботу здійснювала спеціально створена група методистів при науково-організаційному відділі: систематично проводилися перевірки діяльності бібліотек НДУ з метою допомогти в питаннях фондознавства, інформаційно-бібліографічної діяльності, міжбібліотечного абонементу, розглядалися методичні документи, проводилися консультації, готувалися довідки тощо. За цей період утворилася міцна методична співпраця між ЦНБ та бібліотеками НДУ³⁶.

Ці питання були тісно пов'язані із введенням системи централізації управління системою бібліотек. З 1977 р. було впроваджено розширену систему зведених планів роботи з основних напрямів діяльності Бібліотеки та бібліотек НДУ. Поряд з планами наукової роботи, бібліотечно-бібліографічної діяльності, НОП, підвищення кваліфікації було складено координаційні плани підготовки нормативних, інструктивних та методичних документів, здійснення методичної

допомоги бібліотекам НДУ, організації бібліографічних картотек, книжкових виставок³⁷.

Постійно вдосконалювалася практика організації праці в бібліотеках, оптимізації технологічних процесів, підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, покращення методичного керівництва бібліотеками НДУ АН УРСР.

У цей період значного поширення набула “допомога” городян селу, а саме участь на громадських засадах у сільськогосподарських роботах. За Бібліотекою було закріплене шефство над радгоспом “Бориспільський”: колектив ЦНБ допомагав у збиранні врожаю, а також у роботі на плодоовочевій базі³⁸.

У 1976 р. вийшло Розпорядження Ради Міністрів від 23 березня № 573 щодо початку зведення нового приміщення Бібліотеки. Однак капітальне будівництво розвивалося занадто повільно³⁹.

У лютому 1977 р. Президія приймає спеціальну Постанову № 40 у відповідь на Постанову ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР № 12 від 11 січня 1977 р. “Про деякі заходи по подальшому управлінню науково-технічним прогресом в республіці”, спрямовану на “підвищення ефективності та технічного рівня суспільного виробництва для прискорення та розширення масштабів використання досягнень науки та техніки, передового досвіду та всебічного розвитку технічної творчості трудящих”. Було зафіксовано, що “Держплан, поряд з керуванням науково-технічним прогресом через цілеспрямоване планування розвитку народного господарства республіки на базі досягнень науки та техніки, повинен координувати наукові дослідження з найважливіших науково-технічних проблем та роботи з впровадження досягнень науки та техніки у виробництво”. Держплан УРСР разом з Академією наук, міністерствами та відомствами зобов'язані були забезпечувати збирання та концентрацію даних щодо нових наукових розробок, здійснювати їх порівняльний аналіз, вибирати виробництва, де доцільно було б організувати експериментально-промислову перевірку, впровадження та оцінку економічної ефективності. Вказувалося на необхідність раціонального використання коштів, удосконалення структури витрат на розвиток науки і техніки та їх збільшення на розробку і впровадження науково-технічних досягнень.

Раді Міністрів УРСР було виділено резервні кошти на забезпечення розвитку найважливіших напрямів науково-технічного прогресу.

Впроваджувалася й нова форма виділення коштів – асигнування на конкретні наукові дослідження на визначений термін, а також спільне використання міністерствами та відомствами централізованих фондів для фінансування заходів міжгалузевого характеру. Передбачалося підвищити роль АН УРСР у розвитку фундаментальних досліджень та координації робіт природничих, технічних та суспільних галузей; створити Республіканську раду з координації зазначених наукових досліджень на чолі з Президентом АН УРСР. Усі наукові дослідження передбачалося узгоджувати з Республіканською радою. Міністерства та відомства УРСР зобов'язані були посилити організаційну роботу по створенню єдиної технічної політики в галузі, покращити керівництво галузевими науково-дослідними установами, широко залучати вчених АН УРСР та викладачів вищих навчальних закладів до вирішення найважливіших господарських проблем⁴⁰.

Принципове значення для актуалізації наукових досліджень у системі АН УРСР мала розробка Академією стратегії розвитку науки з урахуванням зазначеної Постанови ЦК Компартії України, основні напрями якої були виголошені на Спільному засіданні Академії наук 16 березня 1977 р. Було відзначено вагомі успіхи академічних учених у вирішенні проблем важливих наукових напрямів та впровадженні їх результатів у виробництво та народне господарство, зокрема, у фізико-математичні, технічні, хіміко-біологічні та суспільні науки: було задіяно понад 600 розробок з економічним ефектом понад 227 млн. крб., створено 5 нових експериментальних дослідних виробництв та конструкторських бюро, отримано істотні наукові результати за 15 науково-технічними програмами, що виконувалися спільно з виробничими об'єднаннями та підприємствами. Разом з тим відзначалася необхідність розширення та поглиблення досліджень і нагального впровадження у народне господарство досягнень хіміків, біологів, енергетиків. Вказувалося, що розширення та поглиблення потребують роботи в галузі хімії, загальної біології, генетики, фізіології, біохімії та генної інженерії, суспільних наук⁴¹.

У Постанові Спільного зібрання АН УРСР був зроблений акцент на необхідність:

– розвитку фундаментальних та прикладних досліджень, пов'язаних з машинобудуванням, металургією та паливно-енергетичним комплексом, новими прогресивними технологіями; розробкою нових

матеріалів, засобів механізації та автоматизації виробничих процесів; прогнозуванням та розвідкою корисних копалин;

– розробки нових та вдосконалення існуючих хіміко-технологічних процесів, створення методів отримання нових речовин та матеріалів, підсилення досліджень з проблем біології;

– поглиблення розробки теоретичних проблем побудови матеріально-технічної бази комунізму, вдосконалення суспільних відносин, радянського способу життя, державно-правового та культурного будівництва, сучасних літературних процесів, боротьби з антикомунізмом тощо.

У Постанові вказувалося на залучення програмно-цільового методу планування та матеріально-технічного забезпечення наукових досліджень; удосконалення організації наукової роботи та форм творчих зв'язків науки й виробництва; впровадження автоматизації, вдосконалення підготовки та розстановки кадрів, оптимізацію структури інститутів, розширення наукових підрозділів; укріплення експериментальної бази наукових установ⁴².

Аналізуючи стан підготовки наукових кадрів, Президія прийняла Постанову щодо її вдосконалення, поліпшення роботи з аспірантами, необхідності залучення провідних учених до навчання фахівців, впровадження прогресивних методів створення умов для підготовки докторів наук, всілякого сприяння для співробітників, які бажають отримати вчений ступінь без закінчення аспірантури⁴³. Обов'язковою умовою стала державна реєстрація нових і вже завершених науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок – це стосувалося також і наукової проблематики та науково-дослідних тем ЦНБ⁴⁴.

Значна увага приділялася не лише кадровій політиці та підготовці спеціалістів вищої кваліфікації, а й їхньому працевлаштуванню. Рада Міністрів Постановою від 19 квітня 1977 р. № 199 констатувала, що особи, які прибули з посвідченням про направлення на роботу після закінчення аспірантури і працюють за місцем призначення, забезпечуються житловою площею в порядку, встановленому для молодих спеціалістів спеціальним підпунктом "к" пункту 26 "Положення про порядок надання житлової площі в Українській РСР", затвердженого Радою Міністрів та Укрпрофрадою від 20 грудня 1974 р. № 526⁴⁵.

20 червня 1977 р. при Інституті філософії було створено на пра-

вах наукового підрозділу Відділ наукової інформації Секції суспільних наук АН УРСР з окремим фінансуванням. До завдань Відділу входили: розробка та практичне втілення нових наукових ідей щодо посилення ролі суспільних наук у комуністичному будівництві, включення Української РСР у загальносоюзну та Міжнародну систему інформації з суспільних наук (МСІСН), організація та координація науково-дослідної та науково-інформаційної діяльності в галузі інформації і пропаганди суспільних наук, науково-методичне керівництво діяльністю інформаційних служб суспільствознавчих установ республіки. Науково-організаційне та методичне керівництво Відділом здійснювала Секція суспільних наук⁴⁶. Відділ тісно співпрацював з ЦНБ та бібліотеками НДУ над підготовкою інформаційних видань, використовуючи їх розмножувально-копіювальну техніку⁴⁷.

На заняттях суспільно-політичного семінару ЦНБ, які проводилися двічі на тиждень, було широко обговорено проект нової Конституції, виступи керівників партії тощо⁴⁸.

У рішеннях XXV з'їзду КПРС наголошувалося на необхідності зміцнення методології наукових досліджень, розробки питань розбудови розвинутого соціалізму та комуністичного будівництва, посилювалася увага до підготовки вчених-суспільствознавців та підвищення рівня відповідних наукових досліджень у системі АН СРСР. Це знайшло втілення у рішеннях Президії АН УРСР щодо проведення наукових досліджень та підготовки кадрів. Президія АН УРСР 18 лютого 1976 р. заслухала доповідь академіка-секретаря Секції суспільних наук І.К. Білодіда "Про роботу аспірантури установ Секції суспільних наук АН УРСР, підготовку наукових кадрів з політичної економії, історії, філософії і теорії наукового комунізму та завдання з подальшого поліпшення навчання аспірантів-суспільствознавців", де відзначався недостатній рівень підготовки аспірантів, підкреслювалося, що керівники не приділяють належної уваги цьому процесу. Було запропоновано тематику досліджень на дев'яту п'ятирічку, в якій передбачалося глибоке вивчення визначальних процесів і явищ соціально-економічного, суспільно-політичного та духовного розвитку суспільства в період зрілого соціалізму; критика новітніх концепцій сучасного антикомунізму, ревізіонізму, українського буржуазного націоналізму, сіонізму та маоїзму⁴⁹.

Було поставлене завдання кваліфіковано розгорнути конкретно-

ідеологічні дослідження. У зв'язку з цим кафедра філософії АН УРСР повинна була ввести в програму аспірантської підготовки на всіх лекційних потоках спецкурси з марксистсько-ленінської філософії та методологічних проблем фахових дисциплін, залучаючи для читання лекцій висококваліфікованих учених.

Бібліотека також звернула особливу увагу на підготовку кадрів вищої кваліфікації в системі АН УРСР, передусім, на удосконалення роботи з аспірантами та методичну допомогу в проведенні бібліографічних консультацій щодо пошуку необхідної літератури в каталогах та картотеках, організації методичних семінарів щодо оформлення бібліографічного апарату. Починаючи з 1976 р. у ЦНБ систематично почали організовувати бібліографічні семінари для аспірантів. Досвід роботи з аспірантами підсумовано у статті Л.Б. Кокарева та Г.М. Плеського "Допомога читачам-аспірантам в бібліотечно-бібліографічній орієнтації", опублікованій в журналі "Научные и технические библиотеки СССР" (1976. – № 7. – С. 36–38).

Спеціальна увага приділялася інформаційно-бібліографічній підготовці аспірантів, зокрема, після спеціальних постанов щодо підготовки кадрів у системі АН УРСР: надавалися консультації стосовно пошуку в каталогах та довідкових виданнях, роботі над книгою, оформленні бібліографічного апарату в дисертаціях; у науково-дослідних установах, зокрема, в інститутах педагогіки, експериментальної та клінічної хірургії, загальної та неорганічної хімії АН УРСР проводилися "дні аспірантів"⁵⁰.

Надалі питання підсилення методологічної бази наукових досліджень знайшло свій розвиток у Постанові Президії від 6 травня 1976 р. про роботу Бюро методологічних семінарів при Президії АН УРСР (В.І. Шинкарук), створеного у 1975 р. Було прийнято Положення про Бюро, затверджено плани занять, програми вивчення методологічних проблем природничих та історичних наук, мовознавства, біології, медицини, математики, фізики. ЦНБ зобов'язувалася забезпечувати бібліографічний супровід підготовки цих семінарів та постачання відповідної літератури⁵¹.

У 1977 р. відбулася реорганізація та розширення відділів. Відділ обмінно-резервних фондів увійшов до складу відділу комплектування вітчизняною літературою, на базі відділу бібліотекознавства та науково-організаційного відділу створено науково-методичний відділ. У відділ

обслуговування та фондів передано з відділу науково-бібліографічної інформації читальний зал, виставки нових надходжень і групу масової роботи. Відділ видань і реставрації та гігієни розділено на два⁵².

Починаючи з 1977 р. у зв'язку зі змінами в структурі ЦНБ було затверджено новий склад Вченої ради:

С.К. Гутянський – директор ЦНБ;

Іваненко Т.В. – учений секретар Бібліотеки;

Шимченко Ф.З. – заст. директора з наукової організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування читачів;

Беляєва Л.В. – заст. директора з наукової роботи;

Захаров О.І. – заст. директора з загальних питань;

Врублевська З.О. – секретар партбюро;

Шевчук І.І. – голова місцевому;

Зарічняк І.А. – секретар комітету комсомолу;

Бабич В.С. – директор Республіканської бібліотеки ім. КПРС;

Візир М.П. – заввідділом рукописів;

Галаган Н.Р. – заввідділом комплектування вітчизняною літературою;

Гольденберг Л.І. – к.філол. н., с.н.с.;

Гончаренко Н.М. – к.філос.н., заввідділом науково-бібліографічної інформації;

Дараган О.П. – заввідділом систематизації;

Ігнатович Т.А. – учений секретар Бібліотечної ради Президії АН УРСР;

Коваль В.І. – заввідділом спецзберігання;

Коваль М.В. – д.і.н., с.н.с. Інституту історії АН УРСР;

Кравець О.М. – к.і.н., с.н.с.;

Попов І.М. – заввідділом каталогізації і алфавітних каталогів;

Ракушина М.С. – заввідділом обслуговування;

Рудь М.П. – заввідділом книгознавства;

Санцевич А.В. – д.і.н., с.н.с. Інституту історії АН УРСР;

Скляренко Є.М. – д.і.н., с.н.с.;

Чачко А.С. – головний бібліотекар;

Шлейов В.В. – к.і.н., заввідділом наукової бібліографії;

Шовкопляс І.Г. – д.і.н., с.н.с.;

Шумада Н.С. – к.філол.н., с.н.с. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського АН УРСР⁵³.

Бібліотека як ідеологічна установа брала активну участь у суспільно-

політичних заходах. Серед них – обговорення нової Конституції та тез до святкування 60-річчя Жовтневої революції, матеріалів XXV з'їзду КПРС, доповіді Генерального секретаря ЦК КПРС Л.І. Брежнєва на жовтневому 1976 р. Пленумі ЦК КПРС та зустрічі з керівництвом АН УРСР щодо виконання завдань комуністичного будівництва в умовах розвинутого соціалізму⁵⁴. Співробітники ЦНБ готували виставки, уклали бібліографічні покажчики, бібліографічні довідки, семінарські заняття. Розгорталася соціалістичне змагання, був укладений договір про соціалістичне змагання з БАН СРСР, поширився рух за комуністичну працю.

З 1977 р. посилилася увага до вивчення та координації наукових досліджень АН та їх бібліотечно-бібліографічного забезпечення. Проводилася робота з визначення найважливіших напрямів діяльності АН УРСР, удосконалення інформаційно-бібліографічного забезпечення директивних органів республіки, складання тематичних списків літератури, організації та підтримки бібліографічних картотек, підготовки та випуску поточної і ретроспективної бібліографії, організації тематичних виставок та виставок нових надходжень, ініціативного інформування про нову літературу.

Бібліотека спрямувала свої зусилля на виконання важливих державних рішень. Так, у 1977 р. для ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР були підготовлені довідки та списки на теми: "Боротьба КП(б)У проти дрібнобуржуазних партій" (241 назва); "Організація управління економікою народного господарства УРСР (1976–1977)" (175 назв); "Застосування обчислювальної техніки в управлінні народним господарством республіки (в міністерствах, об'єднаннях, на підприємствах)" (82 назви); "Розквіт культури соціалістичного села (1971–1977)" (328 назв); "Аграрна політика КПРС" (285 назв); "Жінки світу в боротьбі за свої права та положення жінок в капіталістичних країнах та СРСР" (382 назви); "Російсько-українські зв'язки (1917–1977)" (117 назв) тощо⁵⁵.

Продовжувалося редагування генерального систематичного каталогу. У відділі книгознавства було створено систематичний каталог на книжки громадянського друку XVIII – першої чверті XIX ст. та на іноземні книжки XVI–XIX ст. У газетному відділі продовжувалося складання каталогу газет за 1917–1920 рр., у залі естампів та репродукцій укладався алфавітний каталог російських плакатів періоду 1940–1949 рр. Продовжувалася робота обмінно-резервного фонду зі збірки фондів з генеральним каталогом (звірено понад 21 тис. назв)⁵⁶.

У 1976–1977 рр. продовжилася робота щодо виключення з книг сумарного обліку патентної літератури та застарілих видань технічної літератури. В 1977 р. до Державної республіканської дитячої бібліотеки було передано 70 тис. од. дитячої літератури, яка в 1978–1979 рр. також планово виключалася з каталогів ЦНБ⁵⁷.

Проводилася регулярна робота з бібліотечним фондом: книжки переміщувалися відповідно до того, яким попитом вони користувалися в читачів; перевірялася розстановка фондів; виявлялася зайва дублетність для вивільнення місця для нових надходжень; фонди обезпильовалися, обновлялися формуляри та оправи книжок, удосконалювалася видача книжок до підрозділів Бібліотеки.

У 1977 р. було завершено дослідження ефективності та інтенсивності використання іноземних журналів з основного книгосховища та літератури з підручних фондів.

У процесі роботи над проблемами “Інформаційно-бібліографічне забезпечення комплексних досліджень в АН УРСР”, “Закономірності формування фондів бібліотек АН УРСР”, “Вивчення використання зарубіжних періодичних видань” (з 1973 по 1977 р.) було проаналізовано 148 тис. друк. од. за галузевим, хронологічним, типологічним, мовним аспектами та у зв’язку з характером роботи читачів, їхньою професійною кваліфікацією. Паралельно така сама робота здійснювалася і в бібліотеках НДУ (керівник – зав. науково-методичним відділом В.А. Руденко, виконавці М.І. Берлінська та Б.В. Гохфельд)⁵⁸.

У збірнику союзного значення “Опыт централизации библиотечного дела” (М., 1977) були опубліковані статті Ф.З. Шимченка, М.С. Мизнікова та Н.І. Малолетової з фахової проблеми “Централізація в системі бібліотек АН УРСР”. Підготовлено документи, що регламентували технологію бібліотечних процесів в умовах централізації, зокрема, “Положення про центральний алфавітний каталог іноземних видань, що надійшли до бібліотек НДУ”; “Організація та ведення центрального каталогу бібліотек НДУ”⁵⁹. Проблеми наукової організації праці були розглянуті в спеціальній статті М.Я. Каганової, яка виступила з доповіддю на науковій конференції “Вивчення та вдосконалення організації праці у великій науковій бібліотеці”, що проходила в ЦНБ у 1976 р.⁶⁰

За дорученням Бібліотечної ради при Президії АН УРСР було проведено перевірку діяльності бібліотек НДУ щодо стану довідково-

бібліографічного апарату бібліотек та здійснення методичної допомоги. Комісія у складі Н.М. Гончаренко (голова), Н.О. Шеμεць, А.І. Заяць-Комаровської, Ю.Л. Гунченко, С.А. Покрас, Л. Фечеканової, І.К. Коновалової, М.С. Печоріної працювала в інститутах: геохімії і фізики мінералів, геологічних наук, математики, проблем матеріалознавства, напівпровідників, фізіології рослин, надтвердих матеріалів, металофізики, теоретичної фізики, колоїдної хімії та хімії води; загальної та неорганічної хімії, філософії, історії, археології, мистецтвознавства, фольклору та етнографії, літератури. Перевірялися стан каталогів і тематичних картотек, довідкового фонду, участь спеціалістів у розробці схем класифікації літератури, інформаційні матеріали, виконання письмових довідок тощо. За результатами перевірки було рекомендовано: для оптимізації методичної допомоги установам створити групу координації довідково-бібліографічної та інформаційної роботи; звернути особливу увагу на укладання тематичних картотек з головних наукових напрямів у системі АН УРСР; провести конференцію на тему "Інформаційно-бібліографічне забезпечення головних напрямів дослідницької роботи в системі АН УРСР", а також семінари для обміну досвідом⁶¹.

Було підготовлено збірник "Вивчення та вдосконалення організації праці великої наукової бібліотеки". Виконувалися наукові теми "Оптимізація професійних ресурсів великої наукової бібліотеки" та "Соціально-психологічні фактори ефективності праці персоналу великої наукової бібліотеки" (А.С. Чачко). У період 1976–1977 рр. А.С. Чачко було опубліковано низку праць з питань професійної підготовки бібліотекаря, психологічних аспектів бібліотечної професії, вивчення ефективності праці в науковій бібліотеці⁶².

У межах теми "Оптимізація системи бібліотечно-бібліографічних ресурсів" (О.П. Дараган та М.Я. Каганова) було вирішено підготувати путівник по каталогах ЦНБ АН УРСР.

Історію книги досліджували О.М. Кравець, Л.І. Гольденберг, Є.П. Демченко, М.А. Шамрай, В.В. Шлейов, М.П. Рудь, А.Г. Адаменко, М.П. Візир.

У 1977 р. на базі ЦНБ було створено Проблемну раду з історії книги при Міністерстві культури УРСР на чолі з С.К. Гутянським, основним завданням якої стало координування науково-дослідної роботи в галузі книгознавства. Постановою від 15 вересня 1977 р.

Президія АН УРСР створила Раду із збереження та використання рукописної спадщини і документальних матеріалів АН УРСР. До її складу увійшов М.П. Візир. Планом передбачалося проведення археографічних експедицій з метою виявлення в краєзнавчих музеях УРСР рукописних матеріалів до XVII ст. включно та стародруків⁶³.

Співробітники також брали участь у роботі Комісії при Бібліотечній раді з природничих наук при Президії АН СРСР (Т.А. Ігнатович), а також були членами деяких комісій при Міністерстві культури, зокрема, “НОП”, Комісії з проблеми “Бібліотека і наукова інформація” (А.С. Чачко); Каталогізаційній комісії (І.М. Попов)⁶⁴.

ЦНБ репрезентувала свої досягнення на конференції з книгознавства, що проходила в Ленінграді (О.М. Кравець), а також на конференціях в Новосибірську – “Закономерности формирования фондов научных библиотек” (С.К. Гутянський), Львові – “Октябрь и книга” (Л.В. Беляєва), Запоріжжі – “Вопросы восточнославянской лексикографии” (М.А. Шамрай) тощо.

Процес підвищення кваліфікації обґрунтовувався та обговорювався на практичних заняттях і семінарах. Основна увага приділялася покращенню технологічних процесів, удосконаленню їх нормування, освоєнню суміжних ділянок роботи, розробці інструкцій, обліку літератури. Було впроваджено: прогресивні норми праці у відділах вітчизняної літератури, опрацювання, каталогізації та систематизації літератури; розстановку фондів з урахуванням попиту читачів (у відділі обслуговування та організації фондів); раціоналізаторський рух тощо. 70 співробітників Бібліотеки брали участь у заняттях Університету естетичного виховання⁶⁵.

Значне місце в системі підвищення кваліфікації мали семінари, де розглядалися питання, пов'язані з фаховою проблематикою, зокрема такі: “Шляхи підвищення ефективності висококваліфікованої праці”, “Проблема оцінки якості наукової діяльності колективу”, “Методологічні основи планування”, “Наукові методи вивчення бібліотечної праці”, “Сучасні засоби транспортування читацьких вимог”, “Організація управління в провідних наукових бібліотеках СРСР”, “Актуальні проблеми бібліографії”, “Особливості опису творів друку у виданнях АН УРСР”, “Координаційно-методичне керівництво системою підвищення кваліфікації”. Усі провідні бібліотекарі виступили з конкретними доповідями⁶⁶.

У системі АН УРСР під егідою ЦНБ вперше було підготовлено зведений план роботи бібліотек НДУ, скоординовано методичну допомогу, проведено 6 комплексних перевірок бібліотек НДУ та 10 тематичних, активно впроваджувався передовий досвід.

3.2. ЦНБ АН УРСР У 1978–1980 РР.: УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ФОНДІВ ТА КАТАЛОГІВ, РОЗВИТОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Упродовж 1978–1980 рр. фонди Бібліотеки щорічно поповнювалися в середньому 189 тис. друк. од., у тому числі 30 тис. іноземної літератури; 44–48 тис. видань надходили до бібліотек НДУ. Станом на 1980 р. загальна кількість фонду Бібліотеки сягала 10 млн. та складалася з трьох комплексів: діючого фонду (майже 8 млн. творів друку), обмінно-резервного фонду та броньованого фонду Президії АН УРСР. Щорічно Бібліотеку відвідувало 30–36 тис. читачів⁶⁷. Значна увага приділялася консультативній роботі в каталогах (де чергували 2 бібліотекарі), в читальних залах та на абонементі⁶⁸.

Упродовж 1979 р. Бібліотека обслуговувала понад 107 700 наукових працівників та спеціалістів народного господарства (а в системі бібліотек НДУ – 385 126 читачів), зареєстровано 293 369 відвідувань, видано 2 367 121 од. творів друку, в т. ч. 274 238 зарубіжних видань. Перереєструвалося 36 478 читачів.

Кількість читачів у 1980 р. порівняно з 1976 р. збільшилася на 31 %, понад 90 % з них відвідували Бібліотеку для виконання науково-дослідної та науково-педагогічної роботи. До ЦНБ було записано 476 зарубіжних читачів з різних країн світу.

Читальні зали працювали в інтенсивному режимі: читальний зал № 1 обслуговував читачів з науковим ступенем, там щоденно працювало в середньому 150 осіб; зал № 2, що обслуговував наукових співробітників без ученого ступеня, спеціалістів народного господарства, аспірантів та студентів – щодня відвідувало до 500 читачів; у залі соціально-економічної літератури для фахівців у галузі суспільних наук було від 100 до 200 осіб щоденно. Через основний пункт видачі літератури щоденно проходило до 2 тис. од. зб.⁶⁹

Одним із шляхів удосконалення системи обслуговування читачів, яка постійно перебувала під контролем Бібліотечної ради, декла-

рувалося збільшення фондів відкритого доступу, що в умовах ЦНБ було досить складним процесом. У 1980 р. фонди відкритого доступу збільшилися на 68 тис. од. переважно за рахунок матеріалів групового опрацювання.

У 1979 р. у ЦНБ відкрився зал періодичних видань, який відразу набув великої популярності.

Деякі зміни відбулися і в системі обслуговування установ АН УРСР: згідно з Постановою Бібліотечної ради при Президії АН УРСР від 27 грудня 1979 р. “Щодо ефективності обслуговування читачів МБА” в серпні-вересні 1980 р. був проведений експеримент з централізації обслуговування бібліотек НДУ АН УРСР через МБА, що підвищило ефективність використання фондів наукової літератури в ЦНБ на 8 % та відкрило нові перспективи оперативного обслуговування академічних учених⁷⁰.

У цей період стабілізувалася кількість вітчизняних бібліотек-абонентів у зв'язку із налагодженням роботи галузевих та регіональних центрів МБА; впровадження “Положення щодо єдиної загальнодержавної системи МБА в СРСР” та єдиного бланку-замовлення прискорили виконання вимог. Загальна кількість виконаних замовлень по МБА становила 17 311 назв⁷¹.

Абонентне обслуговування у 1978–1980 рр. мало стійкий динамічний характер. Лише за три роки кількість абонентів зросла з 2879 до 3964 – як індивідуальних, так і колективних. Міжнародний абонент розвивався з 60 зарубіжними бібліотеками та науковими установами з 16 країн світу, серед 3944 вітчизняних абонентів було 2038 індивідуальних та 1906 колективних⁷².

Серед колективних абонентів було 10 всесоюзних, 28 республіканських, 315 бібліотек НДУ АН УРСР, 202 наукові бібліотеки інших відомств, 205 бібліотек промислових підприємств, 280 бібліотек вузів, 206 крайових та обласних бібліотек, 240 районних бібліотек; інших – 54. Загальна кількість замовлень становила понад 14 тис. Значний відсоток складав обмін мікро- та ксерокопіями. Було видано 88 674 од. творів друку⁷³.

Одними з важливих показників інтенсивного розвитку обслуговування є показники використання читацьких місць. У 1980 р. їх було 544. Інтенсивність використання читацьких місць за три роки зросла на 12 % та виглядала так:

3.2. ЦНБ АН УРСР у 1978–1980 рр.: удосконалення структури фондів ...

Назва залу	Кількість місць	Книговидача за день
Зал № 1: для наукових співробітників	95	7
Зал № 2: загальний зал:	154	4,3
соціально-економічний	83	2,7
виставки нових надходжень	15	7,4
періодичних видань	34	11,6
картографії	8	7,7
публікацій ООН	6	16
читальні зали		
відділів та філій:		
довідково-бібліографічний	22	6
рукописів	7	17
книгознавства	10	4
естамнів та репродукцій	9	19
газетних фондів	9	4
бібліотекознавства	6	4
філії 1	5	7
потні видання	24	6
філія 2	30	5
спецфондів	16	7,2

Серед читачів переважали спеціалісти в галузі природничих (30 %) та технічних (29,7 %) наук. Суспільні науки репрезентували 24 % читачів. 576 читачів приїздили із зарубіжних країн⁷⁴.

У 70-ті роки комплектування фондів, завдяки постійним джерелам надходження, також увійшло у відносно стабільне русло. Щорічно отримувалося близько 200 тис. літератури як поточне та ретроспективне комплектування. На Бібліотеку також були покладені обов'язки щодо розподілу літератури в системі АН УРСР. Тому одночасно ЦНБ направляла профільну літературу до ЛНБ ім. В. Стефаника, бібліотек наукових установ, передавала бібліотекам УРСР – республіканським: ДРНТБ, РНМБ, ЦНСГБ, Південній філії ВАСГНІЛ, Державній республіканській бібліотеці для дітей – як координаційне комплектування, а також в обмінно-резервний фонд. Водночас до діючих фондів також надходила література з інших бібліотек та з обмінно-

резервного фонду. Таким чином, загальне надходження творів друку складало понад 250 тис. од. зб.⁷⁵

Нові надходження розподілялися щорічно приблизно так: понад 100 тис. книжок; понад 60 тис. журналів; близько тисячі нотних видань, дисертацій, рукописних матеріалів, карт та атласів; понад 2 тис. річних комплектів газет; понад 5 тис. образотворчих видань; близько 10 тис. аркушевого матеріалу. Після опрацювання до фондів надходило близько 159 тис. літератури⁷⁶. Книгообмін проводився майже з 2 тис. наукових установ, бібліотеками понад 70 країн світу⁷⁷.

Джерелами комплектування рукописних фондів та фондів стародруків були не лише купівля через букіністичні магазини, а й археографічні експедиції, зокрема, в Житомирську область М.П. Візира та П.А. Сотниченка, де в краєзнавчому музеї обласного центру були виявлені рукописи XI–XIV ст.⁷⁸

Згідно з Постановою Бюро Президії “Щодо покращення зберігання фондів у бібліотеках системи АН УРСР” від 11 вересня 1978 р. бібліотекам було доручено забезпечити належне зберігання фондів. Це питання розглядалося на спеціальному засіданні Вченої ради ЦНБ, де було проаналізовано стан зберігання бібліотечних фондів у книгосховищах Бібліотеки, перспективи опрацювання обмінно-резервних фондів, проведення реставраційних робіт. Відзначалося, що реальні кроки у питаннях опрацювання обмінно-резервних фондів в умовах постійного “виробничого процесу” не можуть бути виконані в необхідних масштабах у короткий термін. У 1979 р. з аварійних підвалів було переміщено 115 тис. книжок та 15 тис. підшивок газет.

Бібліотека поповнювала також фонди зарубіжних видань. У цей період знижуються показники кількості видань, що надійшли через валютну передплату. Так, з 1980 р. до ЦНБ надійшло 30 849 зарубіжних видань. Таке зменшення було обумовлено зростанням цін на книжкову наукову продукцію за кордоном, зокрема в капіталістичних країнах. Через це дуже ретельно аналізувався читацький попит, і були припинені книгообмінні зв'язки з 33 організаціями.

Разом з тим встановлювалися нові зв'язки, проводився пошук видань, де публікувалися актуальні для АН УРСР наукові розробки, зокрема, було налагоджено книгообмін з Університетом в Бірмінгемі, Паризьким університетом (Бібліотека сучасної міжнародної документації), Інститутом промислових стандартів (Ірландія), редакцією

журналу “Ботанічний огляд Індії” тощо. За допомогою Б.Є. Патона були встановлені зв'язки з 10 зарубіжними організаціями, що публікували матеріали по зварюванню. Впродовж 1978 р. було отримано по міжнародному книгообміну 48 комплектів зарубіжних періодичних видань, зокрема нові – “Міжнародний журнал з лиття” (Белград), “Журнал океанографічного товариства” (Париж), “Австрійський журнал з мистецтва” (Відень), “Огляд літератури з фізики” (Нью-Йорк) тощо⁷⁹. Постійно поповнювалися фонди видань ООН.

Комплектування зарубіжними виданнями було зорієнтоване на придбання енциклопедичних, бібліографічних та довідкових видань, періодичних видань загальнонаукового характеру, комплексних видань, монографій – відповідно до профілю комплектування ЦНБ АН УРСР. Комплектування літературою бібліотек наукових установ здійснювалося через щорічні замовлення на книжки та журнали, а також шляхом щомісячних замовлень на наукові видання, знайдені в результаті роботи групи бібліографічного пошуку. Розподіл літератури здійснювався на базі “Зведеного профілю комплектування ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР зарубіжною літературою”. Валютна передплата проводилася через Всесоюзне об'єднання “Міжнародна книга”, однак основним джерелом залишався міжнародний книгообмін, який складав 62 % отриманої літератури. У 1980 р. кількість зарубіжних партнерів налічувала 1771 особу.

У 1980 р. передплата зменшилася на 97 річних комплектів журналів за рахунок зняття дублетності, змін у попиті, відмовлення від видань, що не відповідали профілю АН УРСР. Натомість були замовлені декілька нових журналів, зокрема, “Молекулярна та клітинна ендокринологія”, “Американський фізіологічний журнал”, “Журнал статистичної фізики”, “Обчислювальні машини в промисловості” тощо⁸⁰.

Зарубіжні видання, отримані для бібліотек НДУ, централізовано опрацьовувалися; укладені на них картки надсилалися до зведених каталогів СРСР.

Для прискорення надходження літератури до читачів з листопада 1978 р. опрацювання літератури та каталогів було об'єднано в один відділ. Оперативно опрацьовувалися видання, що продовжувалися, та зарубіжні видання. Значна увага була приділена вдосконаленню технологічного процесу та підготовці одного з головних документів Бібліотеки – “Шлях книжки у процесі опрацювання”.

У 1980 р. після аналізу складу газетних фондів було здійснено значну роботу з доукомплектування газетних фондів; розіслано 789 листів-рекламацій, отримано 901 номер газет⁸¹.

Кількість діючого фонду в 1980 р. сягала 7 549 437 од., обмінно-резервного – 2 015 586 од. За основними показниками фонди розподілялися так:

книги, брошури (друк. од.)	4 596 887
видання, що продовжуються (номер)	2 053 040
газети (річний комплект)	124 073
дисертації	41 354
рукописи (обл. од.)	320 618
ноти (друк. од.)	171 705
грамплатівки (од. зб.)	1787
картографічні видання (друк. од.)	27 649
образотворчі матеріали (друк. од.)	164 074
спецвиди тех. докум. (друк. од.)	525
аркушевий матеріал (друк. од.)	169 386
мікрокниги та фотокопії (од. зб.)	2412.

В основному фонді ЦНБ зберігався 1 млн. видань іноземними мовами⁸².

Водночас Бібліотека виконувала багато додаткової роботи з каталогізації через запізнення надходження друкованих карток з Книжкової палати та зменшення кількості примірників цих карток з десяти до чотирьох. Для наукової бібліотеки такого рівня, як ЦНБ, для генерального, службового, систематичного, алфавітного та інших каталогів потрібно було мінімум 8–12 карток у різні рубрикаційні підрозділи. Піврічні запізнення в отриманні карток вимагали від каталогізаторів оперативного написання їх вручну (так, у 1978 р. було складено загалом 66 226 описувань, на той час Книжкова палата надіслала лише 26 125 карток)⁸³. Тоді у Бібліотеці велося майже 70 тематичних картотек з різних актуальних напрямів наукових досліджень, а також спеціальних картотек у спеціалізованих відділах.

Перегрупування карток у каталогах здійснювалося щоденно. Великим досягненням Бібліотеки було завершення роботи зі звірки каталогів та діючого фонду, що сприяло зменшенню відмов, упорядкуванню каталогів та фонду. Продовжувалося поповнення зведеного

каталогу зарубіжних видань, що надійшли до бібліотек НДУ, відомості про них направлялися до зведеного каталогу Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна в Москву.

Продовжувалося редагування генерального систематичного каталогу: постійно здійснювалася перевірка правильності розстановки літератури, описання, формулювання рубрик та їх наповнення, рубрики деталізувалися через виділення підпорядкованих проблем та понять, застосування загальних та спеціальних типових ділень тощо. Проводилася перебудова за ББК книжок латинського алфавіту, уточнювалися та доповнювалися класифікаційні таблиці, зокрема, поповнювалися такими рубриками, як "Квантова радіотехніка", "Автоматизація виробництва", "Обчислювальна техніка", "Електронні обчислювальні машини та прилади", "Керамічні вироби" тощо

Прийняття на всесоюзному рівні рішення про створення системи депозитарного зберігання літератури, що не користувалася попитом, спричинило до цілеспрямованого перегляду фонду. Як наслідок, в 1976–1978 рр. був організований фонд депозитарної літератури: з діючого фонду було виділено понад 100 тис. дублетів книжок та брошур для передання у книгобмінний фонд з метою подальшого перерозподілу їх між бібліотеками країни.

За програмою Бібліотечної ради з природничих наук при Президії АН СРСР було проаналізовано використання вченими та спеціалістами книг і брошур з фонду ЦНБ, визначено хронологію запитів. Також закінчилося трирічне дослідження попиту на іноземні журнали. Було затверджено інструкцію "Положення про організацію депозитарного зберігання маловживаної літератури" та "Методику відбору на депозитарне зберігання маловживаної літератури з фондів бібліотек науково-дослідних установ АН УРСР", які визначали критерії та технологію відбору, каталогізації та обслуговування такою літературою. Цю діяльність було скоординовано з академічними бібліотечними центрами на основі "Положення про взаємодію універсальних та науково-технічних бібліотек" (1978).

На базі "Положення про взаємодію регіональних галузевих і універсальних депозитаріїв", затвердженого Державним Комітетом по науці і техніці Ради Міністрів СРСР і Міністерством культури СРСР, а також у відповідності до "Положення про координацію діяльності універсальних і галузевих республіканських бібліотек-депозитаріїв в

Українській РСР" у ЦНБ були уточнені аспекти координації роботи з профілювання фонду депозитарного зберігання літератури між ЦНБ і республіканськими універсальними та галузевими бібліотеками-депозитаріями⁸⁴.

На республіканському рівні бібліотеками-депозитаріями були затверджені: Центральна наукова бібліотека АН УРСР, Державна республіканська бібліотека ім. КПРС, ДРНТБ Українського науково-дослідного інституту технічної інформації Держплану УРСР, ЦНСГБ Південного відділення ВАСГНІЛ, РНМБ, ДІБ УРСР, НТБ Південно-Західної залізниці Міністерства шляхів сполучення, ЦНТБ Міністерства харчової промисловості УРСР, ЦНТБ Науково-дослідного інституту будівельного виробництва Держбуду УРСР, ЦБ ім. М. Островського Українського товариства сліпих, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР, ЦНТБ Міністерства лісової промисловості УРСР (м. Івано-Франківськ), ЦНТБ Міністерства чорної металургії УРСР (м. Дніпропетровськ), ЦНТБ Міністерства вугільної промисловості УРСР (м. Донецьк). Міжобласними бібліотеками-депозитаріями стали: Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького, Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка, Запорізька обласна бібліотека ім. М. Горького, ЦНТБ Львівського центру науково-технічної інформації, ЦНТБ Запорізького центру науково-технічної інформації, ЦНТБ Харківського центру науково-технічної інформації⁸⁵.

Починаючи з 1979 р. ЦНБ як міжвідомчий республіканський депозитарій розгорнула роботу з відбору та прийняття на постійне зберігання літератури, відсутньої в її фондах, що користувалася незначним попитом. Лише в 1979 р. від міжобласних депозитаріїв та обласних бібліотек було прийнято та включено до картотек Бібліотеки 23 380 інформаційних карток, до Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна відправили 14 057 карток, до звірки з каталогами відібрали 11 324 картки. Фонди відкритого доступу ЦНБ збільшилися на 10 тис. книжок, що становило 2 % від загального обсягу фонду⁸⁶.

У 1980 р. обсяг депозитарного фонду збільшився втричі. Робота проводилася згідно з Постановою Бюро Президії АН УРСР "Про організацію депозитарного зберігання книжкових фондів у системі бібліотек АН УРСР" (лютий 1980 р.). Бібліотечною радою було прийняте "Положення щодо організації депозитарного зберігання

книжкових фондів”, для бібліотек НДУ проведений семінар “Організація депозитарного зберігання книжкових фондів”.

У 1979 р. було затверджено Положення про централізовану бібліотечну систему АН УРСР та організацію депозитарного зберігання фондів, завершено дослідження використання іноземних валютних журналів академічними співробітниками, розширено відкритий доступ, організовано перевірку наявності в академічних бібліотеках фондів спецзберігання.

Продовжувався процес удосконалення структури ЦНБ та методів керівництва бібліотечною діяльністю: запроваджувалося поточне і перспективне планування, створювалися відділи – науково-організаційний, довідково-бібліографічного обслуговування, депозитарного зберігання фондів, обмінно-резервних фондів. Відділ обслуговування та фондів було розділено на два самостійних відділи; на базі відділу наукового опрацювання літератури та організації каталогів започаткувалися відділ каталогізації фондів та організації алфавітних каталогів, а також відділ систематизації літератури та організації систематичних каталогів.

У лютому 1979 р. у ЦНБ працювала комісія Відділу науки та навчальних закладів ЦК Компартії України, яка у процесі перевірки виявила як позитивні, так і негативні сторони діяльності Бібліотеки. Вона, зокрема, схвалила значну роботу з обслуговування читачів та формування фондів, інформаційно-бібліографічну діяльність ЦНБ. Проте було вказано й на незадовільне зберігання та використання обмінно-резервних фондів, розміщених у декількох підвалах житлових приміщень у різних районах м. Києва, відзначалася велика кількість неопрацьованих рукописних фондів⁸⁷.

Цілком очевидним стало те, що Бібліотека не була забезпечена додатковими приміщеннями, наявні ж були непристосованими для зберігання – розміщувалися в підвалах житлових будинків поряд з комунікаціями, в тому числі тепловодопостачанням, а для нагального опрацювання цих фондів не вистачало кадрів та коштів.

Були проведені також деякі заходи щодо вирішення проблеми з неопрацьованими рукописними фондами. В 1978–1979 рр. деякі з них були передані в інші державні документосховища. Так, архівні фонди Волинського краєзнавчого музею, Київської митрополії, Віленської медико-хірургічної академії надійшли до Центрального державного

історичного архіву УРСР (30 984 од.), окремі документи – до Центрального державного архіву Жовтневої революції та соціалістичного будівництва (328 од.), Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва (4 архіви – 93 од.), Центрального наукового архіву АН УРСР (6 архівів – 309 од.), Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР – 145 од., Інституту зоології – один архів з 868 малюнками птахів⁸⁸.

Швидкісне опрацювання рукописних фондів почалося з березня 1979 р., коли співробітники відділу рукописів повністю підпорядкували свою роботу виконанню Постанови ЦК Компартії України та Президії УАН УРСР № 9 від 11.01.1979 р. щодо завершення впродовж 1979–1980 рр. описування всіх неопрацьованих рукописних фондів⁸⁹. У зв'язку з цим Бібліотека відмовилася від проведення археографічних експедицій та тимчасово припинила комплектування архівними фондами.

Упродовж 1979–1980 рр. співробітники відділу рукописів (М.П. Візир, А.Г. Адаменко, О.М. Апанович, Л.П. Маркітан, С.І. Білокінь та ін.) за методикою стислого опису опрацювали значну кількість архівів, що надійшли до 1975 р., а саме: особові фонди Д.І. Багалія, О.І. Левицького, І.М. Каманіна, В.М. Доманицького, В.Г. Ляскоронського, О.К. Єлачича, М.І. Лілеєва, М.П. Істоміна, П.Г. Житецького, Н.Д. Романович-Ткаченко, О.В. Романової, О.П. Могилянського, Д.Л. Мордовцева, Л.М. Жебуньова, архів Капністів та ін. Були опрацьовані також архіви редакцій та газет, зокрема часопису “Киевская старина”, Товариства “Просвіта” в Києві. Усього було описано в 1979 р. близько 10 тис. од. зб.⁹⁰

Для визначення статусу унікальних книжкових фондів у ЦНБ було створено Комісію з питань забезпечення збереженості унікальних цінностей у складі: голови – Л.В. Беляєвої, заст. директора з наукової роботи; заступника голови – Ігнатенко Т.В., ученого секретаря ЦНБ; секретаря – О.О. Михайлової, старшого бібліотекаря відділу книгознавства; членів Комісії – заввідділами М.П. Рудя, М.П. Візира, О.М. Пузирьової, З.С. Журавльова та ін.

Було проведено відбір та класифікацію рукописів і видань, що мають бути віднесені до унікальних, розроблено заходи із забезпечення збереженості та умов зберігання цінностей. За попередніми методичними рішеннями, до унікальних були віднесені: найдавніші

рукописні пам'ятки XI–XVII ст.; історичні документи XVI–XVIII ст.; інкунабули (перші друковані книжки до другої половини XV ст.); картографічні матеріали XVIII–XIX ст.; архівний примірник творів друку за 1917–1922 рр., що зберігся лише в ЦНБ АН УРСР; рукописні та друковані ноти, музичні видання (до XVIII ст. включно); колекція “кунстбуків” (рукописних книжок київської малярської школи XVII–XVIII ст.); архівний примірник українського радянського плаката (1917–1945), автографи класиків української та світової літератури і діячів культури; “україніка” – альманахи, журнали, книжки, гравюри, плакати, ноти тощо⁹¹. Комісія наголосила на проведенні реставраційних робіт стосовно цих фондів та на необхідності придбання сейфів для зберігання найбільш цінних матеріалів.

Продовжувався науковий опис рідкісних видань з фондів відділу книгознавства, було подано відомості для зведених каталогів, що видавалися спільно з великими бібліотеками: ДБЛ, куди була надіслана інформація про 305 видань глаголичного та кириличного шрифтів XV–XVII ст.; БАН СРСР – матеріали про 106 од. зб., виданих на території Росії іноземними мовами у XVIII ст. (Т.П. Золотар).

У 1979 р. виробничі ланки, що виконували комплекс тісно пов'язаних технологічно об'єднаних бібліотечно-бібліографічних процесів, були перетворені на сектори. В 1978 р. започаткувався новий структурний підрозділ – відділ наукового опрацювання літератури та організації каталогів. З метою зміцнення наукових напрямів діяльності ЦНБ у штат Бібліотеки в жовтні 1979 р. було введено 4 посади старших наукових співробітників та 21 посада молодших наукових співробітників без учених ступенів на заміну відповідної кількості посад бібліотечних працівників⁹².

У 1979 р. після смерті С.К. Гутянського посаду директора ЦНБ обіймав д.і.н., професор Б.П. Ковалевський⁹³.

У 70-х роках починається комплексна робота над розробкою системи стандартів у галузі бібліотечної справи та бібліографії, а також у галузі наукової та науково-технічної інформації, редакційно-видавничої діяльності з урахуванням досвіду національної та міжнародної стандартизації та перспектив технічного оснащення бібліотек засобами механізації та автоматизації. У структурі Держкомстандарту СРСР був створений спеціальний відділ. Головною організацією зі стандартизації в галузі бібліотечної справи та бібліографії було

названо ДБЛ, базовими – ДПНТБ АН СРСР, БАН СРСР, БПН АН СРСР, ВДБЛ, ДПБ ім. М.Є. Салтикова-Щедріна, ДПНТБ Сибірського відділення АН СРСР, ВКП⁹⁴. Наприкінці 70-х років каталогізація літератури відбувалася у відповідності до державних стандартів бібліографічного опису: 7.1.–76; 7.2.–69; 7.8.–70; 7.12.–77, а також “Єдиних правил опису творів друку для бібліотечних каталогів” (ч. 1–8); таблиць “Бібліотечно-бібліографічної класифікації для наукових бібліотек. VI–XXV”.

Виставкова та екскурсійна діяльність була спрямована на висвітлення актуальних питань розвитку суспільства, інформування про нові наукові напрями досліджень, розкриття досягнень академічної науки, пропагування багатогранної діяльності Бібліотеки як центру знання та культури.

Упродовж кожного року організовувалися фундаментальні тематичні виставки: “Науково-технічний прогрес та розвиток особистості”, “Охорона природи – всенародна справа”, “Удосконалення управління та планування розвитку народного господарства”, “Порошкова металургія і композитні матеріали”, “Механіка на Україні. 1945–1975”, “Аналіз концепцій соціально-економічного розвитку країн третього світу”, “Проблеми геронтології”, “Організація управління наукою” тощо. У Бібліотеці лише за рік проводилося до 190 екскурсій, що розкривали її структуру, систему читальних залів, склад фондів, колекційні документи. Підготовлено 30-хвилинні передачі на радіо про довідковий апарат газетного фонду ЦНБ, загальний склад фондів Бібліотеки та методику роботи з книгою.

Найзначніший відсоток складали виставки нових надходжень, які щотижня інформували читачів про нову літературу, отриману Бібліотекою. Так, лише в 1978 р. на таких виставках репрезентувалося понад 115 тис. нових видань⁹⁵.

ЦНБ брала участь у всіх міжнародних та республіканських виставках літератури. Серед них: виставки науково-технічної літератури видавництва “Шпрингер-Ферлаг” (Західний Берлін) в Москві, Києві (1977 р.) та Мінську⁹⁶; Республіканська виставка в Чернігові “Видання Чернігівської друкарні 1679–1815. До 300 річчя друкарні” (1979 р.) та ін.⁹⁷

Науково-просвітницька діяльність Бібліотеки, спрямована на поширення гуманітарних знань у суспільстві, ілюструвалася вистав-

ками, присвяченими ювілеям: видатних письменників Л.М. Толстого, М.О. Некрасова, М.Г. Чернишевського, Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, І.С. Нечуя-Левицького, О.Є. Корнійчука; художників Б.М. Кустодієва, Вінсента Ван Гога; відомих учених – В.В. Данилевського та ін. (1978 р.). У 1979 р. були підготовлені експозиції до ювілеїв Панаса Мирного, І.П. Котляревського, Е. Хемінгуея, М.І. Глінки⁹⁸.

У 1978 р. відбулася виставка картографічного матеріалу – карти бойових дій Радянської Армії у Великій Вітчизняній війні. Виставка “Шляхи підвищення ефективності управління виробництвом” експонувалася в Будинку науково-технічної пропаганди на Всесоюзній конференції⁹⁹.

У 1977–1980 рр. значний відсоток складали виставки суспільно-політичного характеру, зокрема, присвячені Жовтневій революції та 60-им роковинам радянської влади на Україні, соціалістичній культурі та соціалістичному способу мислення. Разом з тим переважну більшість все ж таки складали виставки, присвячені новим надходженням наукової літератури, передовим науковим розробкам, зокрема, досягненням нейтронної фізики, генної інженерії, розвитку кібернетики в біології і медицині, паливно-енергетичним ресурсам на сучасному етапі тощо.

Великим попитом у 1979 р. користувалися виставки “Паливно-енергетичні ресурси на сучасному етапі”, “Раціональне використання та охорона водних ресурсів”, “Нові полімерні та композиційні матеріали”, “Ефективність впровадження АСУ та ЕОМ в народне господарство”, “Фізико-математичні методи аналізу”, “Математичні методи у біології”. Були проведені виїзні тематичні виставки на республіканські конференції з організації, планування, обліку, механізації та автоматизації інформаційної діяльності НДУ.

У 1980 р. відбулася низка виставок наукових видань, присвячених проблемам досліджень в системі АН УРСР, зокрема, “Внесок учених Відділення загальної біології в розвиток біологічної науки”, “Економіка України в 10-й п'ятирічці”, “Є.О. Патон – український радянський учений в галузі електрозварювання та мостобудування”, “Вивчення Землі як планети методами астрономії та геофізики”, “До 100-річчя О.Я. Орлова – українського радянського астронома”, “Людина і космос” тощо. Значну популярність мала виставка прижиттєвих видань класиків англійської та американської літератури, подаро-

ваних ЦНБ АН УРСР знаним американським журналістом Емілем Сенюком. У 1980 р. Бібліотека брала активну участь в організації виставки одного з найбільших комерційних видавництв США – “Академік-Прес”¹⁰⁰.

Значного розвитку набула інформаційно-бібліографічна та довідкова робота: основна увага спрямовувалася на пошук шляхів удосконалення наукового рівня інформаційних та бібліографічних видань; розширення тематичного спектра та кількості випусків поточних бібліографічних посібників з комплексної проблематики, що вирішувалася в системі АН УРСР; вивчення інформаційних запитів та шляхів ефективного задоволення наукових досліджень. Розгортання цієї діяльності вимагало більшої уваги до роботи з авторами-співвиконавцями, консультантами та рецензентами, науковими редакторами, які залучалися до підготовки показчиків.

У 1979 р. в інститутах АН УРСР працювало 900 референтів, експертів, громадських інформаторів, керівників наукових тем, з якими ЦНБ мала постійні контакти в галузі інформаційно-бібліографічної діяльності¹⁰¹.

На замовлення різних установ та відомств виконувалася значна кількість тематичних списків літератури та бібліографічних довідок (загалом 210 списків і довідок)¹⁰².

У 1978 р. керівним органам республіки було надано понад 30 письмових довідок для інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень. Серед них: “Періодичні видання з питань охорони природи в СРСР”, “Літературно-критичні видання про творчість О. Гончара”, “Стан та перспективи природоохоронної роботи в СРСР”, “Раціональне використання комплексу природних умов та ресурсів УРСР”, “Заповідна справа в СРСР”, “Розвиток культури, науки, просвітництва на Україні”, “Удосконалення структури управління виробництвом – важливий фактор підвищення його ефективності. 1976–1980”, “Розвиток болгарського літературознавства після Другої світової війни”, “Ідеологічна та політико-масова робота. Теорія і практика”, “Державне та партійне будівництво. Дисципліна та контроль за виконанням рішень”¹⁰³. Ці довідки використовувалися і з метою ініціативного поширення інформації – на замовлення інших установ надавалися списки виконаних довідок, а копії надсилалися до всесоюзних та центральних галузевих інформцентрів. Для ДРНТБ СРСР було під-

готовлено довідку “Перелік іноземних журналів з природничих наук, техніки, медицини та сільського господарства, що надійшли в фонди ЦНБ та бібліотек наукових установ АН УРСР за міжнародним книгообміном з капіталістичними країнами в 1980 р.”.

Значну довідково-інформаційну роботу проводив газетний відділ. Так, для ЦК КПУ було підготовлено список газет, що видавалися в Україні в 1918–1920 рр. (545 назв), для Верховної Ради УРСР – матеріали щодо Дніпродзержинського механіко-металургійного технікуму, для Ради Міністрів УРСР – про ефективність вирощування та переробки технічних культур тощо.

Письмові довідки склалися й для Президії АН УРСР, зокрема, “Наука – виробнича сила суспільства”, “Монографічні праці у галузі післявоєнної відбудови суспільства в 1943–1950 рр. за період 1943–1978 рр.”, “Дослідження в УРСР з історії Великої Вітчизняної війни”, “Партизанський рух на Україні і на окупованій території в період Великої Вітчизняної війни”, “Вивчення інформаційних потреб учених. 1975–1978”, “Планування та прогнозування науки. 1975–1978”; “Право КНР та порушення законності в період культурної революції”, “Управління народним господарством та його плануванням”, “Підбір та підготовка кадрів для окремих галузей науки та практичної діяльності” тощо¹⁰⁴.

У довідковій картотеці було включено близько 50 тис. карток, проводилася паспортизація картотек. Інформація про неопубліковані списки літератури, довідки та картотеки, укладені за рік, публікувалася в “Інформаційному покажчику бібліографічних праць, виконаних бібліотеками та установами системи АН УРСР”¹⁰⁵.

У Бібліотеці в 1979–1980 рр. налічувалося понад 70 тематичних картотек (33 – у довідково-бібліографічному відділі), що були важливим підручним засобом для інформаційного обслуговування читачів. Відділ науково-бібліографічної інформації в 1977–1980 рр. продовжував поповнювати “Довідкову картотеку вторинних джерел інформації наукових бібліотек системи АН УРСР”, де було зібрано відомості про картотеки та бібліографічні видання ЦНБ і наукових бібліотек системи НДУ.

На предметні, тематичні та систематичні картотеки відділів обслуговування укладалися “паспорти”, які визначали специфіку картотеки та фіксували її поповнення. Відповідно до “Положення про координацію довідково-бібліографічної роботи наукових установ АН

УРСР” Відділ науково-бібліографічної інформації організовував та поповнював картотеки: систематичну – на статті з літературознавства; 9 тематичних картотек за актуальними напрямками (переважно суспільно-політичного змісту); 3 спеціальні картотеки (“Лауреати наукових та літературних премій”, “Персоналія”, “Рецензії на бібліографічні видання”), а також картотека “Експрес-інформація” – на поточні питання¹⁰⁶.

Продовжувалася робота у співавторстві з інститутами над виданням біобібліографій та тематичних покажчиків за різними науковими напрямками: з Інститутом кібернетики – покажчик “Застосування математичних методів на транспорті”, ч. 1–2; з Інститутом колоїдної хімії та хімії води – “Опреснение и обессоливание воды”; з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії, Інститутом літератури, Інститутом мовознавства – “Слов’янська філологія на Україні”, “Социалистический образ жизни и вопросы идеологической работы. 1971–1976 гг.”¹⁰⁷

Наприкінці 70-х років у масово-інформаційну діяльність упроваджувалися нові форми роботи з читачами, а вже відомі продовжували розвиватися: для читачів організовувалися “консультаційні вікторки”, відбувалися лекційні заняття та читацькі конференції. Так, у 1979 р. було проведено спеціальну конференцію з читачами журналу “Вісник АН УРСР”, де з інформацією виступили заступник головного редактора часопису А.В. Хідекелі, заступник директора Інституту проблем міцності В.В. Матвеев; член-кореспондент АН УРСР, заввідділом Інституту мікробіології і вірусології В.Й. Білай та ін.¹⁰⁸

Підготовка бібліографічних покажчиків була основним видом науково-бібліографічної діяльності ЦНБ. За період 1976–1980 рр. було опубліковано 51 бібліографічний посібник загальним обсягом 1026 друк. арк. Розвивалася активна інформаційно-бібліографічна та довідкова діяльність, що мала забезпечувати оперативне та якісне задоволення попиту на інформацію. З метою централізації інформаційно-бібліографічної роботи науково-бібліографічний відділ та відділ науково-бібліографічної інформації були об’єднані у єдиний підрозділ науково-бібліографічної інформації, а відділ довідково-бібліографічного обслуговування продовжував координацію інформаційної діяльності з цим відділом.

У кінці 1970-х років у Бібліотеці склалася система науково-допоміжних бібліографічних видань – щоквартальників, щорічників та покажчиків.

Підготовка допоміжних інформаційних видань здійснювалася за спеціальними планами, що координувалися в системі бібліотек НДУ та затверджувалися Президією АН УРСР.

Вийшли друком випуски поточних бібліографічних видань, зокрема, щорічників: “Покажчик бібліографічних посібників з суспільних наук” за 1974–1979 рр. (С.В. Сороковська); “Інформаційний покажчик бібліографічних робіт, виконаних бібліотеками системи АН УРСР” за 1974–1979 рр. (З.О. Врублевська, Р.С. Жданова, Л.А. Зюба); “Довідкові та бібліографічні зарубіжні видання в фондах бібліотек наукових установ АН УРСР за 1974–1975 рр.” (Р.З. Аршанська, Н.І. Малолетова). В 1978 р. почалася підготовка щорічного покажчика “Порошковая металлургия” (керівник Н.О. Шеμεць та ін.); видавався реферативний огляд “Органічні напівпровідники” (М.В. Курик, М.І. Онопрієнко); продовжувався випуск поточного щоквартального інформаційного-бібліографічного покажчика “Українська РСР в братній сім’ї радянських народів” (В.В. Шлейов, А.А. Євдокименко, відп. ред. Н.М. Гончаренко). Упродовж 1976–1980 рр. вийшло 15 випусків щоквартальника “Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів Української РСР” (Н.М. Гончаренко, Л.С. Храмова, П.М. Кавицька), які були підготовлені на виконання Постанови Президії від 8 вересня 1977 р. Почався випуск щоквартального покажчика “Соціально-економічні проблеми науково-технічної революції та науково-технічного прогресу в УРСР” (А.А. Євдокименко). В 1978–1979 рр. було опубліковано покажчик “Социалистический образ жизни и формирование нового человека”; почалася підготовка щорічників “Філологічні науки на Україні” та “Философские науки на Украине. Указатель литературы за 1979 г.”¹⁰⁹

Високий рівень наукової діяльності ЦНБ репрезентували такі видання 1979–1980 рр., як “История Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР” (кол. авторів), “З історії книги на Україні” та “Літературознавча книга в Українській РСР” (Л.І. Гольденберг), “Листівки більшовицьких організацій України 1917–1920 рр. як історичне джерело” (М.Ф. Дмитрієнко), “Політична графіка Києва періоду революції” (Є.П. Демченко).

Серед ретроспективних покажчиків слід відзначити: “Ювілейна Ленініана України” (кол. авт., відп. ред. В.В. Шлейов), “Великий Жовтень у працях, опублікованих на Україні в 1967–1976 рр.” (Р.С. Жда-

нова), "Слов'янська філологія на Україні. 1968–1976 рр.", ч. 2, вип. 1–3 (Л.В. Беляєва та ін.); "Опреснение и обессоливание воды. 1956–1975 рр." (М.К. Погребняк та ін.); "Радянська література з археології України" (І.Г. Шовкопляс), чергові випуски "Українська РСР в братній сім'ї радянських народів" (вип. 19–23). У 1980 р. був опублікований каталог "Редкие издания произведений К. Маркса и Ф. Энгельса в фондах ЦНБ АН УССР. 1867–1923" (укл. М.П. Рудь)¹¹⁰.

На виконання низки постанов щодо прискорення досліджень у галузі технічних наук було підготовлено покажчик вітчизняної та іноземної літератури за 1958–1970 рр. "Применение математических методов в технике. Основы промышленного производства. Металловедение. Металлургия. Машиностроение" (З.О. Врублевська, Н.О. Шемень, Є.О. Ігнат'єв). Продовжувалася робота з підготовки та видання випусків "Библиографический очерк развития отечественной коллоидной химии" (вип. 1–5)¹¹¹.

Важливим бібліографічним посібником, що допомагав у консультуванні читачів, став покажчик видань "Центральна наукова бібліотека. 1970–1974 рр." (К.І. Скокан та ін.)¹¹².

У 1979 р. було опубліковано бібліографічні покажчики "Газети Радянської України. 1917–1920 рр." (керівник Л.В. Пахуча) та "Кадры научных библиотек" (А.С. Чачко).

У журналі "Вісник Академії наук Української РСР" та в спеціалізованих журналах – "Економіка Радянської України", "Український історичний журнал", "Радянське літературознавство" постійно публікувалася інформація про нову літературу, що надходила до бібліотечних фондів, зокрема, про найважливіші зарубіжні надходження до бібліотек АН УРСР.

У газетному відділі було створено каталог українських газет 1917–1920 рр., у відділі книгознавства – каталог кирилических видань.

Питання організації науково-довідкового апарату академічних бібліотек вивчала Н.М. Гончаренко¹¹³; П.І. Чекалін подав список літератури на тему організації та функціонування єдиної системи МБА¹¹⁴; міжнародні книгообмінні зв'язки ЦНБ характеризувала Н.І. Малолетова¹¹⁵. Основні напрями використання фондів Бібліотеки та досвід науково-інформаційного забезпечення наукових досліджень у системі АН УРСР було розкрито у статтях С.К. Гутянського¹¹⁶. Огляд особистих бібліотек учених у наукових установах АН УРСР здійснила Є.О. Колесник¹¹⁷.

Згідно з рішенням 2-ї та 3-ї Всесоюзних наукових конференцій з проблем книгознавства та Міжвідомчої проблемної комісії з історії книги при Міністерстві культури УРСР щодо створення джерельної бази для вивчення історії книжкової справи ЦНБ спільно з Книжковою палатою УРСР розпочала укладання збірника документів та матеріалів "Книжкова справа УРСР. 1917–1982", в якому розкривалася історія української радянської книги, періодичного друку, бібліотечної справи, бібліографії, книжкової торгівлі (кер. к.і.н. Л.І. Гольденберг). Розроблялася тема "Радянська історична книга про укріплення дружби та культурних зв'язків російського й українського народів (1954–1978)", на цю тему була запланована монографія д.і.н. В.П. Столяренка¹¹⁸; за матеріалами нотно-музичного відділу підготовлене дослідження К.М. Черпухової "Композитор Б.В. Подгорецкий и его место в развитии русско-украинских музыкальных связей" (1979).

Побачили світ каталоги, що розкривали фонди рідкісної книги, рукописів, картографічного матеріалу, зокрема, "Произведения В.И. Ленина в листовках. Указатель листовок, изданных на Украине в 1970–1920 гг." (М.Ф. Дмитрієнко); "Український радянський плакат 20–30-х років" (І.І. Золотоверхова); "Карты по истории Украины в фондах ЦНБ АН УССР" (Н.А.Чепіль, В.В. Василенко).

Розпочалася наукова розробка історії книжної справи в Україні, а саме – підготовка збірника документів "История книги и книжного дела на Украине" (Л.І. Гольденберг), монографій "Книга з історії фабрик і заводів Радянської України (1921–1980" (О.М. Кравець) та "Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. Исторические сборники" (О.М. Апанович).

Було опубліковано 22 ґрунтовні праці з історії книги, в тому числі в збірнику "З історії книги на Україні". У збірнику всесоюзного значення "Книга в России до середины XIX в." (Л., 1978) були вміщені статті О.М. Апанович – "Історична рукописна книга", М.П. Рудя – "Українські літературні альманахи", Л.І. Гольденберга – "Радянська літературознавча книга на Україні"¹¹⁹. Фонди рідкісних видань висвітлили у своїх статтях М.А. Шамрай та С.І. Білокінь¹²⁰.

У цей період остаточно сформувалися основні напрями наукової роботи Бібліотеки: науково-дослідний – у галузі бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства, зокрема, з історії книги; підготовка поточних та ретроспективних бібліографічних покажчиків, публікацій та розкриття фондів ЦНБ; науково-методична робота, спрямована на

вдосконалення бібліотечно-бібліографічного обслуговування, запровадження наукової організації праці та передової технології, методична допомога бібліотекам наукових установ, розвиток централізації в академічній мережі, зведене планування бібліотечної, інформаційної та наукової діяльності бібліотек мережі¹²¹.

У цей період гостро постало питання недостатньої кадрової забезпеченості для виконання тих завдань, які Президія АН УРСР ставила перед Бібліотекою. Обмежені штатні можливості не сприяли завершенню деяких поточних наукових показників, зокрема, з проблем паливно-енергетичних ресурсів та матеріалознавства; слід було також посилити довідкову та консультаційну роботу щодо оперативного пошуку джерел інформації, прискорити складання тематичних та оперативних картотек. У науково-бібліографічному відділі не вистачало бібліографів галузевого профілю.

Для визначення засад розвитку бібліотечної професії та укладання рекомендацій з удосконалення управління кадрами було заплановано написання монографії "Оптимізація професійних ресурсів у великій науковій бібліотеці" (к.пед.н. А.С. Чачко)¹²². Психологічні та соціологічні аспекти діяльності бібліотек опрацьовувалися в контексті психології читача, бібліотечно-бібліографічної діяльності, підготовки кадрів для бібліотек¹²³.

У період 1976–1980 рр. значної інтенсифікації набули дослідження в галузі НОП та пов'язаних з нею питань бібліотечної професіології.

У 1980 р. вийшов збірник документів та рекомендацій "Социалистическое соревнование в ЦНБ АН УССР" (упор. В.А. Рябова, А.С. Чачко), де був узагальнений досвід великих наукових бібліотек, а також видані два показники – "Изучение и совершенствование организации труда в научных библиотеках. 1968–1977 гг." (Б.В. Гохфельд та ін.) та "Кадры научных библиотек 1970–1978 гг." (В.О. Рябова та ін.).

Опрацьовувалися питання вдосконалення каталогів як традиційних інформаційно-пошукових систем, були затверджені методичні розробки – "Краткий вариант таблиц ББК по общественным наукам для библиотек научных учреждений АН УССР естественно-научного и технического профилей" (упор. О.П. Дараган, М.Я. Каганова, Я.Ф. Кіфорак, І.А. Зарічняк); "Перевод фондов и систематических каталогов библиотек НИУ АН УССР на таблицы библиотечно-библиографической классификации для научных библиотек (отделов общественных наук)" (упор. М.Я. Каганова, О.П. Дараган); "Центральная система

каталогов ЦНБ АН УССР" (укл. Ю.І. Аверьянова, М.І. Баженова, М.Я. Каганова, О.П. Дараган). Для бібліотек НДУ було опрацьовано та затверджено практичні посібники "Організація роботи МБА бібліотек НДУ УРСР" (Т.А. Лоось), "Положення про централізацію МБА в АН УРСР" (Л.А. Пашкова, М.С. Ракушина). В 1980 р. затвердили "Положення про бібліотеку НДУ АН УРСР" (Т.А. Ігнатович, Т.А. Лоось) та ін.¹²⁴

Діяльність ЦНБ регулювалася методичними документами, що були розроблені її співробітниками та затверджені на Вчений раді, зокрема, методрекомедаціями "Складання ретроспективних тематичних показників літератури" (упор. З.О. Врублевська, Р.С. Жданова, Н.О. Шеμεць) та "Складання біобібліографічних показників літератури" (упор. Н.М. Деркач, Н. Г. Дмитренко).

У цей період публікувалося багато статей, що розкривали фонди Бібліотеки. Серед авторів – І.І. Золотоверхова, Є.П. Колесник, Л.П. Маркітан, О.М. Апанович¹²⁵.

Наукова діяльність Бібліотеки, розвиток наукових досліджень активно висвітлювалися на всесоюзних та республіканських конференціях, симпозіумах, нарадах.

Так, у цей період проходило багато наукових конференцій, на яких співробітники ЦНБ репрезентували досягнення бібліотечної науки, виступаючи з доповідями та публікаціями на сторінках всесоюзних видань. Спільно з БАН СРСР було організовано та проведено регіональний семінар "Комплектування іноземною літературою та міжнародний книгообмін в бібліотеках академій наук Білоруської, Молдавської, Української РСР", де з доповідями виступили М.С. Мизніков, Н.І. Малолетова, Н.Й. Старостіна, Л.І. Єфімова, Р.С. Кириченко. Розвиток наукових засад міжнародного книгообміну, внесок науковців ЦНБ у теоретичні та практичні питання формування фондів іноземної літератури, організація у Бібліотеці високоефективної системи книгообміну як джерела поповнення наукової книгозбірні були високо оцінені на всесоюзному рівні¹²⁶.

Так, у болгарсько-радянському симпозіумі "Болгарська рукописна книга та російсько-болгарські зв'язки в галузі книжкової справи" брав участь М.П. Візир; О.П. Дараган та Л.М. Козлова – у Всесоюзній науково-практичній конференції "Проблеми подальшого вдосконалення та впровадження радянської бібліотечно-бібліографічної класифікації"; Л.В. Пахуча та І.В. Сіра – у конференції "Принципи

організації та шляхи підвищення використання газетних фондів”, що проходила в Москві¹²⁷.

З доповіддю “Ленінська тема в українській бібліографії на ”Всесоюзній конференції “Ленін і книга” в 1980 р. виступили Л.І. Гольденберг та М.П. Рудь¹²⁸.

На республіканських конференціях обговорювалися такі теми: “Роль бібліотек і служб НТІ в науково-технічному прогресі” (З.Б. Кузавова, В.Г. Попроцька, В.О. Рябова, А.С. Чачко), “Нормування та облік робочих процесів” (В.Г. Попроцька), “Проблема охорони навколишнього середовища” (Н.М. Гончаренко).

Регулярними стали щорічні наради директорів бібліотек. На XV Всесоюзній нараді у Москві у вересні 1978 р. колектив Бібліотеки був представлений провідними спеціалістами ЦНБ: С.К. Гутянський виступив з доповіддю “Бібліотеки АН УРСР та інформаційне обслуговування наукових досліджень”, Ф.З. Шимченко – “Інформаційне забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень в АН УРСР”.

На наступній нараді директорів бібліотек АН СРСР та АН союзних республік з проблеми науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства і теорії бібліографії від ЦНБ виступили Б.П. Ковалевський, Л.В. Беляєва, Т.А. Ігнатович, А.С. Чачко, які розкрили стан та перспективи розвитку науково-дослідної роботи бібліотек НДУ АН УРСР.

Після тривалої перерви в ЦНБ відновлюються дослідження теоретичного бібліотеко- та бібліографознавства. На інформаційному семінарі “Інформаційно-бібліографічна робота бібліотек НДУ” було оприлюднено колективну доповідь Н.М. Гончаренко, Р.В. Нагорної та Л.В. Беляєвої “Сучасні проблеми бібліографознавства: стан та перспективи розвитку”, присвячену теоретичним питанням розвитку бібліографознавства, де висвітлювалися основні історіографічні підходи до поняття бібліографознавства та місце науково-інформаційних ретроспективних і поточних бібліографічних видань у науково-практичній діяльності наукових бібліотек¹²⁹.

У черговій конференції молодих учених “Бібліотекар радянської наукової бібліотеки” від ЦНБ взяли участь молоді спеціалісти І. Вілкова, Р. Кришталь, В. Попроцька, І. Ольховик, В. Сенченко, О. Старостіна, а також їхні наставники – Т.А. Ігнатович та Л.І. Гольденберг. На конференції розглядалися актуальні аспекти бібліотечної про-

фесії, зокрема, В. Сенченко виступила з проблемною доповіддю “Особенности общения читателей и библиотекаря в универсальной научной библиотеке”¹³⁰.

У 1978 р. у Бібліотеці були розроблені “Основні напрями розвитку бібліотек НДУ АН УРСР на 1981–1990 рр.”, прийнято “Положення про генеральний алфавітний каталог книжок”, “Положення про генеральний алфавітний читацький каталог книг”, “Положення про алфавітний каталог періодичних видань ЦНБ АН УРСР”, методичні рекомендації “Організація відкритого доступу в ЦНБ АН УРСР”, “Робота з відмовленнями”, положення про відділи книгознавства, редакційно-видавничий відділ, фонд депозитарного зберігання¹³¹.

Робота з підвищення кваліфікації складає окрему важливу сторінку діяльності ЦНБ. Система підвищення кваліфікації була дієвим засобом професіоналізації бібліотекарів, яка передбачала не лише загальне підвищення знань, а й можливості розширення зони бібліотечної роботи, досить специфічної в галузях технологій комплектування, систематизації та каталогізації літератури, обслуговування та створення науково-пошукової системи. Підвищення професійного досвіду бібліотечних працівників, можливості взаємозамінювання, розуміння єдності технологічних процесів у бібліотеці, обізнаність з роботою бібліотеки в цілому – вирішення цих проблем передбачало постійне професійне зростання бібліотекаря.

У системі підвищення кваліфікації використовувалися різні форми професійного навчання – семінари, лекції, доповіді, реферати, повідомлення, тематичні огляди літератури, обговорення публікацій, обмін досвідом, практичні заняття, екскурсії. Різноманітною була тематика лекцій та семінарів з актуальних питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства.

Найбільшу популярність мали спеціальні семінари, що організовувалися як у кожному відділі, так і на рівні Бібліотеки. Регулярно проводилися практичні заняття з обміну досвідом, спеціальні лекції, загальнобібліотечні семінари, куди запрошувалися викладачі вузів та провідні спеціалісти центральних бібліотек. Серед найактуальніших тем були такі: “Наукові основи управління” (доцент Київського технологічного інституту легкої промисловості В.М. Клюковкін), “Основи бібліотечно-бібліографічного знання”, “Проблеми диференціації читачів у наукових бібліотеках” (завкафдрою КДІК доцент В.М. Пілецький), “До проблеми єдиного фонду бібліотечної системи” (аспірантка КДІК

К.Т. Селіверстова), “Стан та завдання бібліографії бібліографій” (С.В. Сороковська) та ін. З циклом лекцій з питань бібліотекознавства виступив проректор з наукової роботи московського ДІК Ю.М. Столяров. Вивчався новий Держстандарт з бібліографічного опису творів друку (1978).

З лекцією “Основи стандартизації бібліографічного опису творів друку” виступив керівник відділом стандартизації видавництва “Наукова думка” Ю.В. Альберт, практичні заняття проводили також завідуючі відділами ЦНБ¹³².

У 1979 р. в Бібліотеці було прочитано лекції “Основні напрями науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства” (ст. викладач КДІК ім. О.Є. Корнійчука Л.П. Одинока), “Розвиток бібліографічної інформації з суспільних наук” (С.В. Сороковська), “Централізація бібліотек АН СРСР. Проблеми і перспективи” (завідділом бібліотекознавства БАН СРСР Н.А. Ласкеєв). Семінар для керівників структурних підрозділів наукових бібліотек “Автоматизація та механізація бібліотечно-бібліографічних процесів” відбувся у КДІК.

Почав працювати семінар для нових співробітників ЦНБ, які не мали спеціальної бібліотечної освіти. У 1979 р. у Бібліотеці провели 172 заняття з підвищення кваліфікації, 10 загальнобібліотечних лекцій, 10 занять у рамках семінару з основ бібліотечно-бібліографічної роботи, 150 – у відділах¹³³.

Значну роль у підвищенні кваліфікації співробітників спеціалізованих відділів – рукописів, книгознавства, естампів та репродукцій, нотних видань мав досвід академічних учених, який вони передавали на теоретичних семінарах, розповідаючи про методику дослідження рукописних фондів, стародруків, мистецьких видань. Найбільший внесок у підвищення кваліфікації бібліотечних працівників належав таким ученим, як В.П. Колосова, П.М. Попов, І.П. Чепіга, В.В. Німчук та ін.

Постійно діяв семінар для співробітників бібліотек АН УРСР, в якому брали участь понад 50 співробітників бібліотек НДУ; 18 занять з обміну досвідом було проведено на семінарі-наradі “Інформаційно-бібліографічна робота бібліотек”¹³⁴.

Централізація бібліотечної справи наочно продемонструвала необхідність якісної трансформації бібліотечних технологій¹³⁵. Методична робота стосувалася актуальних питань організації технологічних процесів у ЦНБ, зокрема, було підготовлено “Правила користування бібліотекою НДУ АН УРСР”, “Інструкцію щодо збереженості фондів

бібліотек НДУ АН УРСР”, “Бібліотечно-бібліографічну орієнтацію читачів”, “Схему паспорту бібліографічної картотеки”, “Складання ретроспективних тематичних покажчиків літератури в бібліотеці НДУ”, “Складання біобібліографічних покажчиків в бібліотеці НДУ АН УРСР”, “Робочу схему скороченого варіанту таблиць ББК розділу “Суспільні науки” для бібліотек НДУ природничих та технічних наук АН УРСР”, а також інструктивні матеріали щодо перебудови та редагування каталогів тощо. Було організовано школу передового досвіду з обліку фондів на базі бібліотеки Інституту зоології АН УРСР, проведено низку семінарів¹³⁶.

У центрі уваги Ради НОП стояли питання підвищення якості праці, вдосконалення процедур технологічного циклу у бібліотеках, впровадження актової системи передачі книжок у відділи, введення регламентуючої документації. Велике значення надавалося освоєнню суміжних професій, проведенню досліджень роботи диспетчерської служби, методиці розміщення книг на полицях, виконанню читацьких вимог, організації робочих місць. Серед інших проблем НОП розглядалися й аспекти вдосконалення керівництва мережею академічних бібліотек¹³⁷.

З проблеми НОП було підготовлено збірник наукових праць. Співробітники ЦНБ брали участь у республіканській науково-практичній конференції з питань НОП (Харків, 1978), вийшов бібліографічний покажчик “Вивчення та вдосконалення організації праці в науковій бібліотеці (1968–1977)”, завершена дисертаційна робота А.С. Чачко “Проблеми вдосконалення роботи з кадрами великої наукової бібліотеки”. В 1980 р. було проведено три засідання Ради НОП, де обговорювалися питання нормування праці, організації роботи з підвищення кваліфікації, створення та опрацювання каталогів.

На засіданнях Вченої ради ЦНБ обговорювалися наукові праці, інформаційні та бібліографічні покажчики, методичні документи, вирішувалися теоретичні та практичні питання планування і звітності, стан обліку фондів та шляхи його вдосконалення.

Наукова робота здійснювалася у 5 наукових відділах, 15 співробітників ЦНБ мали науковий ступінь, в Бібліотеці працювало 2 доктори наук.

Активно функціонувала Рада молодих спеціалістів ЦНБ АН УРСР (голова В.Г. Попроцька). Щорічно проводилися конкурси наукових праць молодих учених. У 1979 р. були відзначені роботи В.Л. Денисова та А.М. Рабіновича “Формування системи поточних бібліогра-

фічних показчиків в ЦНБ АН УРСР”, Є.А. Старостіної “Концепції бібліотечної професії в бібліотекознавстві Великобританії та США”¹³⁸.

Наприкінці 70-х років здійснюються перші кроки у напрямі автоматизації бібліотечних процесів, зокрема, в сфері науково-технічних бібліотек. У наукових бібліотеках були організовані відділи механізації та автоматизації, які розпочали науково-дослідну роботу з проблем автоматизації управління бібліотеками, створення бібліотечних інформаційних ресурсів, опрацювання книжок, підготовки бібліографічних показчиків, формування електронних каталогів. Однак електронно-обчислювальна техніка та сучасне бібліотечне обладнання до бібліотек надходило повільно, створення бібліотечних баз даних та систем стримувалося відсутністю відповідних фахівців, новизною і складністю завдань автоматизації бібліотечних процесів, класифікації та систематизації літератури, що базувалися на радянській системі ББК тощо.

• • •

Період 1976–1980 рр. характеризувався стабілізаційними процесами в галузі технологічного циклу комплектування та організації фондів, опрацювання літератури, обслуговування, створення каталогів та картотек. У ЦНБ було започатковано ефективну структурну основу, завершено низку важливих процедур з організації фондів та каталогів, проведено значну роботу з переведення каталогів на систему ББК та проаналізовано ефективність використання фондів іноземної й вітчизняної періодики. Уточнювалися джерела іноземного комплектування, почалася ґрунтовна робота з виділення та формування фондів депозитарного зберігання літератури.

За цей період відбулися й структурні зміни в системі обслуговування ЦНБ: у 1976 р. було організовано сектор диспетчеризації, контроль за термінами проходження читацьких вимог, у 1978 р. – введено самообслуговування в читальному залі № 2 біля полиць бронювання літератури; в 1979 р. – відкрито зал періодичних видань, що значно підвищило збереженість журнального фонду; в 1980 р. – започатковано практику передавання нової літератури через виставки нових надходжень, де вони демонструвалися впродовж тижня (на виставку книги надходили з шифрами та картками, що дозволяло прискорити використання літератури). Академічні інститути активно обслуговувалися через МБА.

У ЦНБ нарешті було завершено багаторічну роботу щодо звірки фондів та каталогів, під час якої каталоги привели у відповідність до складу фондів; зменшилася кількість відмов читачам на літературу; до інших бібліотек та архівів було передано близько 1 млн. літератури; фонд Бібліотеки був упорядкований та переглянутий на предмет зайвої дублетності застарілої літератури та літератури, яка користувалася незначним попитом; відбулося поповнення архівним примірником творів друку УРСР; опрацьовано та включено до фондів близько півмільйона літератури з обмінно-резервного фонду, описано понад 20 тис. рукописних матеріалів.

У цих умовах ЦНБ спрямувала свою діяльність на вдосконалення системи диференційованого обслуговування та координації науково-інформаційної роботи в системі академічних бібліотек, а також методичне забезпечення централізації мережі бібліотек академічних установ. У 1976–1980 рр. стабілізувалася науково-методична база наукових бібліотек, широко розгорталися процеси стандартизації їх діяльності як на загальносоюзному та республіканському рівнях, так і всередині ЦНБ як головної наукової бібліотеки та наукового центру академічної бібліотечної системи. Набули визначеності наукові напрями бібліотечної та інформаційно-бібліографічної діяльності, технологічні засади організації фондів та каталогів, бібліотечного обслуговування, прийняті відповідні методичні документи, що забезпечували найоперативніший бібліотечний процес.

Найважливішою ланкою в діяльності ЦНБ було інформаційно-бібліографічне забезпечення розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень в АН УРСР. Науково-інформаційна діяльність бібліотек зосереджувалася на індивідуальному та груповому інформуванні вчених та спеціалістів, наукових установ, керівних органів щодо складу і змісту бібліотечних фондів, нових надходжень літератури: укладалися тематичні списки та довідки літератури; проводилися дні інформації, читацькі конференції, видавалися інформаційні бюлетені та бібліографічні покажчики.

За п'ять років у ЦНБ вийшло понад 50 наукових видань. Основним у науковій діяльності ЦНБ було створення поточних, інформаційно-бібліографічних, ретроспективних тематичних та персональних біо-бібліографічних покажчиків, які відображали фундаментальні та прикладні розробки в системі АН УРСР з основних напрямів науки, а також популяризація внеску видатних учених у розвиток наукових

досліджень та формування наукових шкіл. Водночас значна увага приділялася дослідженню унікальних фондів Бібліотеки, зокрема, рукописів, стародруків, книжкових колекцій, естампів, музичних документів. У Бібліотеці сформувався міцний науковий колектив, який не лише своїм особистим внеском створив підвалини розвитку науки в ЦНБ, а й організував широкий рух наставників, через систему підтримки молодих учених брав активну участь у вихованні наукових кадрів: працювала Рада молодих спеціалістів, проводилися конкурси наукових робіт, молоді дослідники включалися до науково-методичної діяльності Бібліотеки та системи підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Отримала подальший розвиток система наукової організації праці та підвищення кваліфікації, що мала велике значення для професіоналізації кадрів, ефективного виконання Бібліотекою своїх численних функцій у взаємозв'язку всіх складних технологічних циклів. Система підвищення кваліфікації не лише сприяла поглибленню знань бібліотечних працівників, а й надавала можливість розширення зон бібліотечної роботи, сприяла зростанню ефективності праці. У системі підвищення кваліфікації використовувалися різні форми професійного навчання – семінари, лекції, доповіді, реферати, повідомлення, тематичні огляди літератури, обговорення публікацій, обмін досвідом, практичні заняття, екскурсії. Завдяки системі НОП, що впроваджувалася створеним для цього науково-організаційним відділом у 1976 р., у ЦНБ у цей період була науково обґрунтована та відпрацьована перелога на той час методика виконання бібліотечних процесів та технологічних циклів, вдосконалена вся система бібліотечної діяльності.

ЦНБ АН УРСР відводилося важливе місце в ідеологічній роботі в республіці. Для виконання завдань, поставлених керівними та спрямовуючими документами ЦК КПРС та ЦК КПУ, зокрема Постановою ЦК КПРС "Про подальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи" (1979), активізувалися різноманітні бібліотечно-бібліографічні процеси: проводилися книжкові виставки, укладалися каталоги та спеціальні картотеки, видавалися бібліографічні покажчики, читалися лекції, готувалися огляди літератури тощо. Разом з тим ця діяльність, хоча й декларувалася основною, за даними статистичного аналізу, не перевищувала 10 відсотків загальної науково-інформаційної продукції бібліотечної діяльності та 5 відсотків виробничого часу. Основна увага ЦНБ все ж таки була спрямована на підтримку розвитку науки та фахову бібліотечну діяльність: організацію ком-

плектування літератури, формування фондів та каталогів, опрацювання, облік та зберігання літератури, її збереженість, удосконалення обслуговування читачів, науково-методичну та науково-дослідну роботу з бібліотеко-, книго- та бібліографознавства.

Виконуючи роль організаційного та методичного центру бібліотек системи НДУ АН УРСР, ЦНБ активно допомагала у вирішенні питань комплектування фондів, зокрема зарубіжною літературою, обліку, збереженості фондів та організації їх використання. Методисти ЦНБ працювали не лише з київськими інститутами, а й виїжджали у відрядження до інших наукових центрів – Південного, Донецького, Дніпропетровського, Харківського, окремих наукових інституцій та до різних міст України. Керівництво бібліотеками НДУ постійно вдосконалювалося, збагачувалося новими формами взаємодії між бібліотеками.

У 1976–1980 рр. ЦНБ провела значну роботу з методичної допомоги бібліотечній діяльності, зокрема, з організації бібліотечно-бібліографічного обслуговування в системі бібліотек НДУ. Щорічно було записано 101,5 тис. читачів, зареєстровано 8,9 млн. відвідувань, видано читачам та абонентам 39,9 млн. од. творів друку, організовано 19,2 тис. виставок нових надходжень та 5,7 тис. тематичних книжкових виставок, де експонувалося 305 тис. прим. літератури. Для директивних органів, організацій, вчених та спеціалістів було підготовлено 4,3 тис. тематичних довідок. Приріст читачів склав 16 480 осіб.

Зазначені показники відображали загальне зростання наукових досліджень в УРСР, інтенсифікацію праці вчених та спеціалістів, розширення проблематики наукових досліджень та вдосконалення довідково-інформаційного й бібліотечно-бібліографічного обслуговування науки за рахунок організації фондів та каталогів, розширення відкритого доступу до фондів, технологічне вдосконалення обслуговування читачів в залах та на абонементях, участь бібліотечної системи в процесі розвитку науково-технічної інформатизації суспільства та діяльності інформаційних установ, формування власного бібліотечно-наукового напрямку наукових досліджень в АН УРСР – книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства.

Це був найрезультативніший період діяльності ЦНБ порівняно з попередніми: можливим стало вирішення багатьох важливих питань бібліотечної, наукової та науково-методичної діяльності, активно використовувалися всі можливі моральні та матеріальні резерви і кад-

ровий потенціал бібліотекарів та наукових працівників. Водночас Бібліотека постійно працювала в умовах недостатнього штатного забезпечення та фінансування по всіх напрямках і тому відчувала велике навантаження, яке з роками посилювалося. Деякі завдання не могли бути виконаними в умовах щоденного технологічного конвеєра, пов'язаного з постійним рухом, комплектуванням та поповненням новими надходженнями, спеціалізованими видами літератури та рукописів, щоденною роботою з організації та вдосконалення фондів, каталогів, картотек, розвитком диференційованого обслуговування читачів в системі залів та МБА, великою виставковою роботою, інформаційним обслуговуванням науки через систему довідок та списків, підготовкою науково-бібліографічних видань. На порядок денний виходить усвідомлення того, що Бібліотека – складний соціальний організм, діяльність якого тісно пов'язана з багатьма суспільними процесами та відображає розвиток держави. А отже, організація її роботи має полягати в постійному оновленні та пристосуванні до потреб суспільства. Серед таких нових тенденцій постали перші паростки автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів.

Примітки

¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1635, арк. 5; спр. 16276, арк. 5–7.

² Там само, спр. 1627, арк. 17.

³ Там само, арк. 7–9.

⁴ Там само, арк. 14.

⁵ Там само, спр. 1635, арк. 11.

⁶ Там само, арк. 7–8.

⁷ Там само, арк. 15–16.

⁸ Там само, арк. 16.

⁹ Там само, арк. 17.

¹⁰ Там само, арк. 23.

¹¹ Там само, арк. 27.

¹² Там само, спр. 1671, арк. 10–12.

¹³ Там само, арк. 18–19.

¹⁴ Там само, арк. 17.

¹⁵ Там само, спр. 1635, арк. 48.

¹⁶ Там само, арк. 47–48.

¹⁷ Там само, арк. 51–52.

¹⁸ Там само, арк. 64.

- ¹⁹ Там само, спр. 1627а, арк. 48–52, 69.
- ²⁰ Там само, спр. 1635, арк. 9.
- ²¹ Там само, спр. 1627б, арк. 14.
- ²² Там само, спр. 1627, арк. 46–47.
- ²³ Там само, спр. 1627а, арк. 22–24.
- ²⁴ Рудь Н.П. Украинские литературные альманахи и сборники первой половины XIX в. // Книга в России до середины 19 века: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф. Ленинград, 13–15 окт. 1976 г. – Л., 1976. – С. 50–52.
- ²⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1635, арк. 73.
- ²⁶ Визирь Н.П., Адаменко А.Г. Коллекции рукописных книг в фондах Центральной научной библиотеки Академии наук УССР // Книга в России до середины 19 века: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф. Ленинград, 13–15 окт. 1976 г. – Л., 1976. – С. 55–56; Визирь Н.П. Собрание книг XV ст. в отделе рукописей ЦНБ АН УССР // Проблемы рукописной и печатной книги. – М., 1976. – С. 63–70; Апанович Е.М. Историческая книга XVI–XVIII вв. в фондах ЦНБ АН УССР // // Книга в России до середины 19 века: Тез. докл. Всесоюз. науч. конф. Ленинград, 13–15 окт. 1976 г. – Л., 1976. – С. 52–53; Апанович Е.М. Вкладные, владельческие, дарственные записи и приписки переписчиков 16–18 вв. на рукописных книгах ЦНБ АН УССР // История книги и издательского дела. – Л., 1977. – С. 22–52; Апанович Е.М. Записи на рукописных книгах ЦНБ АН УССР // Проблемы рукописной и печатной книги. – М., 1976. – С. 70–86.
- ²⁷ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1635, арк. 34–38.
- ²⁸ Там само, спр. 1664, арк. 60–61.
- ²⁹ Бабич В.С., Клименко А.С. Некоторые итоги развития библиографии в УССР // Сов. библиогр. – 1977. – № 4. – С. 30–45.
- ³⁰ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1635, арк. 74.
- ³¹ Там само, арк. 75.
- ³² Там само, арк. 70–71.
- ³³ Там само, арк. 75.
- ³⁴ Там само, арк. 67–68.
- ³⁵ Там само, арк. 69.
- ³⁶ Там само, арк. 90–92.
- ³⁷ Там само, спр. 1671, арк. 16.
- ³⁸ Там само, спр. 1635, арк. 11.
- ³⁹ Там само, арк. 11; спр. 1706, арк. 18–20.
- ⁴⁰ Там само, спр. 1664 а, арк. 3–6.
- ⁴¹ Там само, арк. 17–19.
- ⁴² Там само, арк. 20–22.
- ⁴³ Там само, арк. 50–55.
- ⁴⁴ Там само, арк. 130–135.

- 45 Там само, арк. 57.
- 46 Там само, арк. 66–69.
- 47 Там само, арк. 70.
- 48 Там само, арк. 43–44, 98–100.
- 49 Там само, спр. 16276, арк. 10.
- 50 Там само, спр. 1714, арк. 42.
- 51 Там само, спр. 16276, арк. 30–31.
- 52 Там само, спр. 1671, арк. 17.
- 53 Там само, спр. 1664а, арк. 12–14.
- 54 Там само, арк. 17, 104–111.
- 55 Там само, спр. 1671, арк. 54–55.
- 56 Там само, арк. 80.
- 57 Там само, арк. 81.
- 58 Там само, арк. 89–91.
- 59 Там само, арк. 92.
- 60 *Каганова М.Я.* НОТ в научной библиотеке // Сов. библиотековедение. – 1977. – № 2. – С. 117.
- 61 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1664, арк. 16–31.
- 62 Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського. Бібліографічний покажчик, 1918–1993. – К., 1993. – С. 131–132, 138.
- 63 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1671, арк. 99.
- 64 Там само, арк. 99–100.
- 65 Там само, арк. 129.
- 66 Там само, арк. 116–119, 121.
- 67 Там само, спр. 1746, арк. 8–11.
- 68 Там само, спр. 1714, арк. 25.
- 69 Там само, спр. 1810, арк. 8–10.
- 70 Там само, арк. 14.
- 71 Там само, спр. 1799, арк. 30.
- 72 Там само, арк. 6; спр. 1759, арк. 29–30.
- 73 Там само, спр. 1810, арк. 24–27.
- 74 Там само, арк. 14–17.
- 75 Там само, спр. 1714, арк. 45.
- 76 Там само, арк. 45–46.
- 77 Там само, арк. 8.
- 78 Там само, арк. 69.
- 79 Там само, арк. 50–52.
- 80 Там само, спр. 1810, арк. 36–40.
- 81 Там само, арк. 42.
- 82 Там само, арк. 57.
- 83 Там само, спр. 1714, арк. 56.

- ⁸⁴ Там само, спр. 1706, арк. 34–35.
- ⁸⁵ Книга и книжное дело. – Т. 2. – С. 381–382.
- ⁸⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1759, арк. 56.
- ⁸⁷ Там само, спр. 1746.
- ⁸⁸ Там само, арк. 27.
- ⁸⁹ Там само, арк. 27.
- ⁹⁰ Там само, спр. 1759, арк. 52.
- ⁹¹ Там само, арк. 41–46.
- ⁹² Там само, арк. 9–11.
- ⁹³ *Ковальчук Г.І.* Керівники ВБУ–НБУВ (1918–1998) // Бібл. вісн. – 1998. – № 5. – С. 27.
- ⁹⁴ Руководящие материалы по библиотечному делу. – М., 1982. – С. 47–48.
- ⁹⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1635, арк. 40–42.
- ⁹⁶ Там само, спр. 1664а, арк. 156–157.
- ⁹⁷ Там само, спр. 1759, арк. 45.
- ⁹⁸ Там само, арк. 46.
- ⁹⁹ Там само, спр. 1706, арк. 4; спр. 1799, арк. 7; спр. 1714, арк. 40.
- ¹⁰⁰ Там само, спр. 1810, арк. 38.
- ¹⁰¹ Там само, спр. 1759, арк. 6–8.
- ¹⁰² Там само, спр. 1714, арк. 8.
- ¹⁰³ Там само, арк. 38.
- ¹⁰⁴ Там само, арк. 39; спр. 1759, арк. 38.
- ¹⁰⁵ Там само, спр. 1810, арк. 34.
- ¹⁰⁶ Там само, спр. 1671, арк. 57–58.
- ¹⁰⁷ Там само, арк. 59–60.
- ¹⁰⁸ Там само, спр. 1759, арк. 44–45.
- ¹⁰⁹ Там само, арк. 33–34; спр. 1810, арк. 29–30.
- ¹¹⁰ Там само, спр. 1759, арк. 35.
- ¹¹¹ Там само, спр. 1810, арк. 29–30.
- ¹¹² Там само, спр. 1635, арк. 34–38, спр. 1671, арк. 58–59.
- ¹¹³ *Гончаренко Н.Н.* Справочно-библиографический аппарат научных библиотек Украинской АН УССР: Обзор // Библиотеки АН СССР и академий наук союзных республик. – М., 1980. – Вып. 3. – С. 30–40.
- ¹¹⁴ *Чекалин П.І.* Єдина система МБА в Українській РСР // Бібліотекознавство і бібліографія. – Х., 1979. – Вип. 19. – С. 32–39.
- ¹¹⁵ *Малолєтова Н.І.* Міжнародні книгообмінні зв'язки Центральної наукової бібліотеки Академії наук Української РСР // Вісн. АН УРСР.–1978. – № 3. – С. 86–88.
- ¹¹⁶ *Путянский С.К.* Основные тенденции использования фондов Центральной научной библиотеки АН УССР // Науч. и тех. библиотеки СССР. – 1979. – № 9. – С. 20–23; *Він же.* Бібліотека Академії наук УРСР та інформа-

Розділ 3. Центральна наукова бібліотека АН УРСР у 1976–1980 рр.

ційне обслуговування наукових досліджень // Вісн. АН УРСР.–1978. – № 2. – С. 70–77 та ін.

¹¹⁷ Колесник Є.О. Особисті бібліотеки вчених в наукових установах АН УРСР // Вісн. АН УРСР. – 1978. – № 9. – С. 108–110.

¹¹⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1799, арк. 16–24.

¹¹⁹ Там само, спр. 1714, арк. 68.

¹²⁰ Шамрай М.А. "Лексікон словенороський" як об'єкт книгознавчого дослідження // Питання східнослов'янської лексикографії XI–XVIII ст. Матеріали симпозиуму. – К., 1979. – С. 156–159; Белоконов С.И. Книгоиздательская деятельность товарищества "Друкарь" (1916–1923 гг.) (К истории книжного дела ленинского периода) // В.И. Ленин и книга: Всесоюз. науч. конф. по пробл. книговедения (ноябрь 1980 г.): Тез. докл. – М., 1980. – С.40–42.

¹²¹ Онищенко О.С., Дубровіна Л.А. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського в 1918–1998 рр.: основні етапи розвитку // Бібл. вісн. – 1998. – № 5. – С. 14–15.

¹²² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1799, арк. 25–40.

¹²³ Там само, арк. 61–62.

¹²⁴ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського. Бібліографічний показчик, 1918–1993. – К., 1993. – С. 220–221.

¹²⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1759, арк. 65.

¹²⁶ Там само, спр. 1714, арк. 66.

¹²⁷ Там само, арк. 71–72.

¹²⁸ Там само, спр. 1810, арк. 65–67.

¹²⁹ Там само, спр. 1714, арк. 63.

¹³⁰ Библиотекарь советской научной библиотеки: (Материалы IV науч. конф. молодых специалистов. Киев, 31 янв. 1978 г.). – К., 1978. – С. 38–44.

¹³¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1714, арк. 75.

¹³² Там само, арк. 81.

¹³³ Там само, спр. 1759, арк. 76–78.

¹³⁴ Там само, спр. 1714, арк. 84.

¹³⁵ XIII научная конференция Библиотеки АН СССР "Актуальные вопросы централизации библиотечного и информационного обслуживания в системе БАН СССР". (Ленинград, 16–18 дек. 1975 г.) – Л., 1975.

¹³⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1759, арк. 80.

¹³⁷ Там само, спр. 1714, арк. 85–99.

¹³⁸ Там само, спр. 1759, арк. 65.

РОЗДІЛ

4

ЦНБ У 1981–1985 РР.: БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В ГАЛУЗІ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА, ІСТОРІЇ КНИГИ ТА ЗАГАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ КНИГОЗНАВСТВА

4.1. БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦНБ У ГАЛУЗІ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ, КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ, РОЗВИТОК СИСТЕМИ КАТАЛОГІВ

Практика щорічного аналізу звітів та виконання планів підрозділами ЦНБ, що існувала в Бібліотеці і здійснювалася наприкінці та на початку кожного року, була одним з ефективних засобів удосконалення роботи Бібліотеки і надавала можливість на початку чергової п'ятирічки осмислити подальші перспективи її діяльності. В лютому 1981 р. було прийнято "План реалізації критичних зауважень за підсумками 1980 р." – комплексну програму поліпшення функціонування Бібліотеки, що пройшла обговорення на спеціальному засіданні дирекції та на засіданнях Вченої ради ЦНБ¹. Така форма науково-організаційної діяльності дозволяла побачити проблемні ситуації як на окремих ланках бібліотечної роботи, так і в комплексі взаємопов'язаних питань, знайти першопричини деяких недоліків та технологічних неув'язок у взаємозалежному циклі бібліотечних процесів – комплектуванні, опрацюванні, каталогізації, створенні науково-пошукового апарату, зберіганні фондів, обслуговуванні читачів.

Серед комплексних проблемних питань науково-практичної діяльності Бібліотеки було виділено декілька основних. Так, у галузі бібліотечно-бібліографічного обслуговування визначилися проблемні зони та "вузькі місця", пов'язані з: а) необхідністю регулювання процесу передачі літератури з відділу комплектування вітчизняною літературою до відділу опрацювання; б) відсутністю технологічного вирі-

шення питання стосовно активізації використання обмінно-резервного фонду для міжнародного книгообміну дублетними виданнями; в) потребою проведення переобліку всіх підручних фондів та вирішення питань сумарного обліку фонду, що був віднесений до депозитарного; г) нагальністю упорядкування обмінно-резервного фонду та розробкою перспективного плану його опрацювання, складність якого полягала в тому, що фонд не був облікований, згідно з бібліотечними правилами, подокументно. Комплексне вирішення цих питань покладалося на завідуючих відділами та спеціалістів – М.С. Мизнікова, Я.Ф. Євсейчик, М.І. Баженову, Н.Р. Галаган, Л.М. Паніну.

У галузі організації фондів у центрі уваги було питання покращення роботи зі створеним у 1979 р. депозитарним фондом та потребою вдосконалення методичного підґрунтя щодо його функціонування разом із комплексом технологічних процедур, пов'язаних з розширенням обсягів практичних робіт, розробкою технології аналізу та відбору маловикористовуваної літератури, організацією процесу дублювання карток, обміном літературою з бібліотеками-депозитаріями тощо. Комплекс цих питань вирішувався групою завідуючих відділами, передусім, Л.М. Паніною, П.А. Сотниченком, З.О. Врублевською. Розробка перспективного плану опрацювання літератури покладалася на Н.Р. Галаган. Питання організації прискорення палітурних робіт – на А.Г. Фролова та В.Б. Чергінця.

У галузі організації каталогів після проведеної звірки фонду з генеральним каталогом на порядку денному постало питання про вдосконалення алфавітних каталогів: для підвищення їх якості необхідно було вивчити питання щодо ефективності використання читачького алфавітного каталогу та створити постійну групу для його планового редагування з метою виключення видань, що втратили політичну актуальність, наукову та виробничу цінність, а також видань, що підлягали груповому опрацюванню. Відповідальність за вирішення цих питань покладалася на М.І. Баженову та В.Г. Попроцьку.

У галузі обслуговування читачів значна увага приділялася таким питанням, як: скорочення термінів обслуговування книгою; впровадження обслуговування по МБА наукових співробітників виданнями з інших бібліотек Києва; вдосконалення форм та методів пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань з метою надання допомоги читачам в орієнтуванні в системі каталогів та картотек, в структурі фондів;

підвищення бібліографічного знання для аспірантів; впровадження виїзних тематичних переглядів літератури з проблем, що вирішуються науковими установами АН УРСР з метою розвитку бібліографічної пропаганди фондів ЦНБ та бібліотек НДУ. Ці питання були в компетенції Л.А. Пашкової, Л.Б. Кокарева, С.О. Задой, Т.А. Ігнатович.

У галузі організації наукової роботи зверталася увага на необхідність покращення контролю за обґрунтуванням наукових тем та термінами їх виконання, впровадженням результатів прикладних досліджень НДР, що покладалося на заступника директора Л.В. Беляєву. Вказувалося й на необхідність ефективного використання нових надходжень, зокрема, під час підготовки бібліографічних покажчиків та науково-бібліографічної інформації слід було ширше використовувати літературу, виставлену в залі нових надходжень з метою врахування нових видань (відповідальна – З.Я. Гутман).

У галузі НОП було вирішено створити оперативну групу з підготовки документів, пов'язаних з освоєнням нового приміщення, розробити цільові програми щодо покращення основних напрямів діяльності Бібліотеки, вирішити питання відносно забезпечення централізованого комплектування суспільно-політичною літературою бібліотек НДУ, розробити комплексні норми праці тощо². Багато питань стосувалися господарчих справ.

Як результат, були визначені основні ланки діяльності Бібліотеки, що потребували нагальної уваги. 1981 рік почався з прийняття нової структури ЦНБ: до складу бібліотечно-виробничих відділів, з метою поглиблення спеціалізації функціонування Бібліотеки, були включені сектори³.

I. Керівництво Бібліотеки.

II. Наукові відділи:

відділ бібліотекознавства;

відділ бібліографії;

відділ книгознавства;

відділ рукописів.

III. Бібліотечні відділи:

1) відділ комплектування вітчизняною літературою:

сектор комплектування виданнями УРСР;

сектор комплектування виданнями СРСР російською

мовою;

- сектор направлення видань СРСР російською мовою;
  - сектор передплати та внутрішньосоюзного книгообміну;
  - сектор обліку та передачі літератури;
  - сектор описування літератури;
  - група відправлення літератури.
- 2) відділ комплектування іноземною літературою:
- сектор міжнародного книгообміну;
  - сектор обліку та передачі літератури;
  - сектор валютної передплати;
  - сектор бібліографічної інформації.
- 3) відділ систематизації:
- сектор систематизації літератури з історичних та філософських наук;
  - сектор систематизації літератури з економічних та юридичних наук;
  - сектор систематизації літератури з технічних наук;
  - сектор систематизації літератури з природничих, медичних та сільськогосподарських наук;
  - сектор систематизації літератури з філологічних, педагогічних та мистецтвознавчих наук;
  - сектор диспетчерської служби та організації ГСК.
- 4) відділ каталогізації:
- сектор вітчизняних книжок;
  - сектор іноземних книжок та алфавітних каталогів;
  - сектор журналів та видань, що продовжуються;
  - сектор алфавітних каталогів вітчизняних книжок;
  - сектор технічного опрацювання літератури.
- 5) відділ обслуговування:
- сектор запису читачів та обліку відвідувань;
  - сектор диспетчеризації;
  - сектор довідково-консультаційного обслуговування в каталогах;
  - сектор масової роботи;
  - сектор обслуговування загальних залів;
  - сектор обслуговування новою літературою;
  - сектор обслуговування періодичними виданнями;
  - сектор обслуговування з основного фонду;

- сектор матеріалів групового опрацювання;
сектор вивчення запитів читачів та організації підручних фондів;
читальний зал соціально-економічної літератури;
читальний зал публікацій ООН;
читальний зал картографічних видань.
- 6) відділ довідково-бібліографічного обслуговування:
сектор довідково-бібліографічного обслуговування та бібліотечно-бібліографічної орієнтації читачів;
сектор комплектування довідково-інформаційного фонду;
сектор організації фонду та довідково-бібліографічного апарату.
- 7) відділ абонементів:
сектор МБА;
сектор індивідуального абонементів.
- 8) Філія № 1:
сектор архівного фонду видань УРСР.
- 9) Філія № 2:
сектор абонементів.
- 10) відділ спецзберігання:
сектор спецзберігання та використання зарубіжної літератури.
- 11) відділ фондів:
сектор вітчизняних книжок;
сектор іноземних книжок;
сектор приймання літератури;
сектор вітчизняної періодики.
- 12) відділ бібліотечного депозитарного фонду.
- 13) відділ обмінно-резервних фондів:
сектор обмінних фондів.
- 14) відділ газетних фондів:
сектор обмінних фондів;
сектор каталогізації;
сектор обслуговування читачів.
- 15) центральний науковий архів (відділ архівних фондів).
- 16) відділ гігієни та реставрації:
сектор реставрації паперу та оправи.
- 17) відділ редакційно-видавничий.

Така структура Бібліотеки більшою мірою сприяла розвитку всіх напрямів діяльності, спеціалізації її процесів та контролю за технологічною дисципліною.

Першочерговою для Бібліотеки завжди була її основна функція – розвиток наукових досліджень, культури, освіти через систему обслуговування читачів. Основними показниками, що дозволяли оцінити діяльність ЦНБ у цій галузі, зокрема за 1981–1985 рр., завжди були відомості стосовно кількості читачів, які записалися до Бібліотеки, відвідування та книговидачі. Впродовж 1981–1985 рр. ці показники постійно зростали.

Основні показники в галузі обслуговування ЦНБ за 1981–1985 рр. за даними зведених звітів

Види	1981	1982	1983	1984	1985
Зареєстровано читачів та абонентів	31 376	34 727	34 585	35 222	35 603
Відвідування	396 560	416 077	429 028	342 798	488 396
Книговидача	2 439 595	2 375 403	2 414 357	2 524 988	2 572 227

Кількісне відношення академічних читачів до неакадемічних існувало в пропорціях 1:4 (6462 та 24 914), що відображало значення ЦНБ як загальнореспубліканської наукової бібліотеки. Щомісячно у Бібліотеці обслуговувалося 26–26,5 тис. читачів, за середніми показниками кожний читач відвідав Бібліотеку 8–10 разів на рік, щоденно ЦНБ користувалося 930–1000 читачів⁴. Серед загальної кількості читачів 829–996 були громадянами іноземних держав, що також є свідченням наукового авторитету ЦНБ⁵.

Змістовними є показники щодо професій та спеціалізації читачів в 1980–1985 рр.: найбільший відсоток – 11–12 % – радіоелектроніка; 9,4–10,8 % – металознавство; 8–8,4 % – математика; 8,4–10 % – філологія; 7,6–8,4 % – економіка; 6,1–6,5 % – історія; 5–5,5 % – хімія; 4,1–5,1 – педагогіка; 4–4,7 % – біологія; 4,4–4,7 % – філософія; 4–4,4 % – геологія тощо. Ці показники одночасно є й безпосередніми показниками розвитку наукових напрямів як у системі АН УРСР, так і в Україні в цілому.

Найменшими показниками професійного складу читачів ЦНБ були транспорт, сільське господарство, медицина – від 1 до 1,5 %, що, однак, не відображало менший попит на таку літературу з боку суспільства або науки, а було лише показником диференціації та спеціалізації у бібліотечній справі – більшість фахівців у галузі сільськогосподарства, транспортників та медиків працювали у сільськогосподарській, науково-технічній та медичній бібліотеках⁶.

Питома вага академічних співробітників коливалася в межах 17–19 %, співвідношення між фахівцями в галузі природничих, технічних та суспільних наук розподілялося відповідно – 29 %, 28 % та 26 %, тобто пропорція була приблизно рівною.

Загальна кількість наукових співробітників та викладачів вузів коливалася в межах 41–43 %, у тому числі з науковим ступенем – 24–26, 8 %. Активно Бібліотеку відвідували аспіранти – 6–7,4 % читачів, 65 % займалися науково-дослідною роботою⁷.

За абсолютними показниками відбувалося зростання кількості читачів, відвідувань, видачі літератури. В 17 читальних залах було 544 читацьких місця. Число відвідувань коливалося від 416 077 до 429 028, видача літератури – від 2 млн. 353 до 2 млн. 560 тис. видань.

Популярною була виставка нових надходжень, де читацьке місце використовувалося 5,3–6,5 разів на день, у загальному залі № 2 – 3,6; періодичних видань – 3,2; довідково-бібліографічного обслуговування – 2,4 рази⁸. Активізувалося відвідування читальних залів спеціальних підрозділів та філії в Академмістечку.

У 1982 р. було зареєстровано 4055 абонентів (2272 індивідуальних, 1783 – колективних): 47,5 % з них були співробітниками АН УРСР, 40 % – колективних абонентів. Індивідуальними абонентами були працівники партійних та державних органів, лауреати Ленінської та Державної премій, академіки, члени-кореспонденти Академії наук УРСР, члени творчих спілок, доктори та кандидати наук академічних і галузевих інститутів, вузів, співробітники апарату Президії АН УРСР та співробітники Бібліотеки, які пропрацювали не менш ніж рік. Переважна кількість індивідуальних абонентів належала співробітникам установ АН УРСР: так, у 1983 р. таких індивідуальних абонентів було 1442 (62 %). Колективними абонентами в 1983 р. було 312 київських бібліотек, 1482 – з інших міст, 60 – зарубіжних бібліотек з 18 країн⁹. У цей період абонементом з незначними відхи-

леннями по роках користувалися 7 всесоюзних, 57 республіканських бібліотек, 352 бібліотеки НДУ СРСР та УРСР, 287 – НДУ інших відомств, 286 – промислових підприємств, 358 – вищих навчальних закладів тощо¹⁰.

Такі високі показники користування фондами Бібліотеки та постійне зростання попиту на наукову літературу були свідченням підвищення ролі науки в суспільному та науково-технічному розвитку, що вимагало постійного вдосконалення діяльності установи, яка працювала в складних умовах відсутності необхідних площ для розміщення фондів, співробітників, а також організації відповідного обслуговування читачів, які іноді мали чекати на звільнення місця в читальних залах. Зведення нової будівлі Бібліотеки щорічно затримувалося, кошти не освоювалися, проект постійно застарівав, на будівництві використовувалася праця співробітників, яких залучали до допоміжних робіт на засадах соціалістичного зобов'язання (кожний співробітник мав відпрацювати на підсобних роботах не менше 10-ти робочих днів. Нова будівля перетворювалася на довгобуд.

Видача книжок за системою знань відображалася у таких показниках: суспільні науки – 52–53,8 %; технічні – 22,2–31 %; природничі – 15–21,5 %; медичні – 1,3 %, сільське господарство – 1,2 %¹¹.

У 1983 р. питома вага співробітників наукових установ АН УРСР зросла на 4,7 % (склала 23,7 %) ¹². 90,7 % читачів обслуговувалися у центральному корпусі Бібліотеки. Було зареєстровано 996 іноземних читачів, відряджених – 1432, абонементів – 1794 ¹³.

У березні 1981 р. було проведено аналіз діяльності залу ООН: спеціальна комісія ЦНБ розглянула сучасний стан та перспективи розвитку цього підрозділу, а також нормативні документи стосовно комплектування, нормування технологічних процесів, обслуговування, науково-пошукового апарату, каталогізації тощо ¹⁴.

У 1983–1984 рр. було ґрунтовно проаналізовано роботу Бібліотеки в галузі обслуговування читачів з перспективою її організації у новому приміщенні. З 1983 р. у практику впроваджується єдиний контрольний листок, який став обов'язковим документом, що давав читачу право на вхід до Бібліотеки та отримання літератури – новий порядок прийому читачів було зафіксовано в новій Інструкції щодо оформлення, видачі, повернення та обліку контрольних листків у ЦНБ ¹⁵.

Завідділом М.С. Ракушину в 1983 р. було направлено у відрядження до БАН Білоруської РСР, що вже мала досвід переїзду в нове приміщення та реорганізації обслуговування. До обговорення були залучені усі відділи, що обслуговували читачів. Унаслідок обговорення цього питання на дирекції та Вченій раді ухвалили залишити основним галузевий принцип організації обслуговування; впровадити деякі нові методичні рішення щодо повсякденної практики організації обслуговування, зокрема, у галузі комплектування підручного фонду, організації та проведення санітарних днів у чітко визначений термін (останній день місяця), упорядкування термінів отримання літератури залом нових надходжень зі встановленням для цього певних днів; запровадити у практику для співробітників Бібліотеки починати робочий день за 10 хвилин до початку обслуговування; вдосконалити читацьку анкету¹⁶.

Продовжувало проводитися в стандартному технологічному режимі комплектування та опрацювання основних і спеціалізованих фондів, паралельно аналізувалися можливості його розвитку впродовж усього періоду 1981–1985 рр.

Поточне комплектування здійснювалося у двох напрямках – іноземною та вітчизняною літературою, ретроспективною літературою комплектувалися відділ обмінно-резервних фондів та відділ бібліотечного депозитарного фонду. З січня 1981 р. Бібліотека почала здійснювати централізоване комплектування та опрацювання суспільно-політичною літературою бібліотек київських науково-дослідних установ природничого та технічного профілів, для чого був організований спеціальний сектор. Для бібліотек НДУ організовувалися щотижневі виставки нової літератури, ознайомлення з темпланами видавництва, книготорговельними бюлетенями, за котрими бібліотеки замовляли необхідну літературу. Лише в 1981 р. бібліотекам НДУ було направлено близько 3 тис. прим. суспільно-політичної літератури¹⁷.

У 1981 р. надійшло 202 386 друк. од., з них 2207 річних комплектів газет, у тому числі 60 – зарубіжних. На 1 січня 1982 р. діючі фонди становили 7 644 721 од., на 1 січня 1983 р. – 7 724 490, з них 1 189 475 – іноземними мовами¹⁸. В 1985 р. загальний обсяг діючого фонду сягнув майже 8 млн. творів друку (7 918 612 од. зб.), а разом з обмінно-резервним – 9 922 866 од. зб.¹⁹

Унаслідок широкого обговорення спеціалістами вдосконалення

загальної стратегії комплектування фондів у 1982 р. було прийнято новий “Єдиний профіль комплектування фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняними творами друку”, який враховував особливості комплектування основних та підручних фондів, розподіл видань між різними структурними частинами фондів Бібліотеки, що надійшли з усіх джерел комплектування. Це дозволило чітко визначитися з необхідною кількістю примірників, ліквідувати дублювання та недоцільні втрати робочого часу²⁰.

Робота з комплектування фондів проводилася постійно.

Джерела комплектування залишалися практично тими самими, що й у попередні роки, вони зберігали приблизно такі ж обсяги, що наводяться за даними 1982 р.:

– два обов'язкових примірники видань УРСР, що надходили безпосередньо з друкарень. У 1982 р. за цим джерелом надійшло понад 43 тис. прим. літератури;

– обов'язковий платний примірник творів друку УРСР, що надходив з деяких видавництв УРСР. У 1982 р. ця цифра склала понад 600 прим.;

– обов'язковий платний примірник творів друку СРСР російською та іноземними мовами, що надходили із Центрального колектору наукових бібліотек (м. Москва). У 1982 р. надійшло близько 24 тис. прим.;

– два обов'язкових безкоштовних примірники авторефератів дисертацій УРСР з друкарень республіки. У 1982 р. загальний обсяг склав близько 6 тис. прим.;

– один обов'язковий безкоштовний примірник авторефератів СРСР з наукових установ та вищих навчальних закладів. У 1982 р. – близько 500 прим.;

– обов'язковий примірник дисертацій, захист котрих відбувся на території УРСР²¹.

Ці джерела забезпечували комплектування 50 % видань. Крім того, відсутність безкоштовного обов'язкового всесоюзного примірника вимагала проведення доукомплектування – понад 10 % складала закупівля літератури, в тому числі й для спеціалізованих фондів, зокрема, підручних, а також фондів газет, карт, атласів, естампів, літератури підвищеного попиту. В 1985 р. Бібліотека отримала 2323 річних комплекти центральних, республіканських, обласних, міських, районних, багатотиражних, колгоспних газет, у тому числі 85 комплектів зарубіжних газет 17-ма мовами, що склало 3712114 номерів²².

Важливе значення мала також передплата через "Союздрук" та внутрісоюзний книгообмін. У відповідності до розпорядження Президії АН СРСР № 10221-1118 від 15.07.1984 р. "Про забезпечення бібліотек АН СРСР відомчою літературою, що виходить поза книжковими видавництвами, науковими установами АН СРСР" ЦНБ почала отримувати малотиражні видання, що надсилалися БАН СРСР. За 1985 р. було отримано майже тисячу таких видань²³. У межах координації комплектування фондів наукових універсальних та галузевих республіканських бібліотек УРСР відділом комплектування вітчизняною літературою було передано понад 10 тис. прим. непрофільної літератури.

Рідкісні фонди продовжували поповнюватися цінними книжками з обмінно-резервного фонду, де значна частина була фактично фондами концентрації літератури, а також зберігалися історичні дореволюційні зібрання, стародруки, рідкісні фотоальбоми та періодика. У 1983 р. вдалося придбати через антикварний магазин два примірники стародруків – Псалтир та Апостол XVII ст. Фонди відділу рукописів поповнювалися переважно за рахунок дарів. У 1985 р. надійшли архівні матеріали С.І. та В.І. Маслових, передані сином С.І. Маслова; документи вдови Олександра Гріна, що висвітлюють історію музею письменника в Криму, надійшли через Ю.О. Первову. Для картографічного відділу були придбані цінні видання атласів²⁴.

У зв'язку з тим, що на Бібліотеку за рішенням Президії АН УРСР було покладено функцію організації комплектування суспільно-політичною літературою бібліотек НДУ, впродовж 1981–1982 рр. ЦНБ відпрацьовувала технологію централізованого комплектування цією літературою, що проявилось в різкому зростанні кількості літератури в 1982 р. (з 3 тис до 8 тис. од.) та в 1985 р. (9 тис. 656 од.)²⁵.

Починаючи з 1981 р. Президія АН УРСР та Бібліотечна рада періодично розглядали питання щодо опрацювання ретроспективних фондів ЦНБ, що зберігалися як фонди концентрації у складі обмінно-резервних фондів. Виділялися значні кошти на опрацювання обмінно-резервних фондів (у 1981 р. – 18 тис. крб.), тому було описано та включено у фонди близько 180 тис. од. зб., до каталогів – 83 800 карток, безкоштовно передано понад 20 тис. прим. дублетної літератури з обмінно-резервного фонду іншим бібліотекам.

Активізувалася робота з депозитарним фондом, де на 1982 р.

нараховувалося 4562 од. зб., до ЦНБ з інших бібліотек надійшли 922 121 видання, що користувалося незначним попитом. У цілому до каталогів цього року було включено близько 400 тис. карток, продовжувалася робота з переведення на систему ББК, редагування та рекласифікації каталогів.

У цей період здійснювалася значна за обсягом робота з упорядкування фондів вітчизняних видань, що була повністю завершена до 1983 р.²⁶

Удосконалювалася діяльність відділу комплектування іноземною літературою, який здійснював централізоване комплектування фондів ЦНБ та бібліотек НДУ, проводив постійну напружену роботу з виявлення, замовлення, придбання, розподілу та обліку іноземної літератури для фондів ЦНБ та бібліотек НДУ. Відділ здійснював також значну роботу з організації та розвитку книгообміну із зарубіжними бібліотеками та організаціями, а також координацію з бібліотеками НДУ, республіканськими універсальними та галузевими бібліотеками, проводив інформаційно-бібліографічну роботу та науково-методичне опрацювання питань щодо міжнародного книгообміну.

Основні функції відділу регулювалися Положенням, що було прийняте в новій редакції в 1981 р. У ньому фіксувалися головні процедури щодо організації книгообміну в ЦНБ та бібліотек НДУ: створення довідкового апарату на допомогу комплектуванню та книгообміну, формування та зберігання обмінного фонду, підготовка інформаційних показників та інформаційних матеріалів, списків нових надходжень, проведення підготовки матеріалів для зведених всесоюзних каталогів, організація наукової роботи за профілем відділу. Відділ комплектування іноземною літературою брав участь в усіх внутрішніх роботах Бібліотеки щодо організації основного та спеціалізованих фондів, здійснював консультаційну допомогу у виконанні технологічних циклів, зокрема шляху книги тощо²⁷.

Джерелами іноземного комплектування були: міжнародний книгообмін, передплата через "Союздрук" та об'єднання "Міжнародна книга", купівля, дари, надходження з депозитарного фонду тощо. У відсотковому відношенні обсяги комплектування розподілялися так: для бібліотек НДУ – 59–60 %, для ЦНБ – 38–40 % усіх надходжень. Зростання цін постійно знижувало відсоток валютної літератури (1980 р. – 582, 1982 р. – 514). Книгообмін у 1982 р. – 1778 од.²⁸ Більшість

зарубіжних монографій надійшла за конкретними замовленнями ЦНБ та наукових установ АН УРСР. Інша література розподілялася відповідно до "Зведеного профілю комплектування ЦНБ та бібліотек НДУ".

На 1982 р. було замовлено 1140 річних комплектів зарубіжних журналів. Серед них – "Міжнародний журнал з питань дослідження навколишнього середовища" (Англія), "Журнал поточної інформації з мистецтва та суспільних наук" (США), "Міжнародний журнал з термофізики" (США); "Наукові праці американського математичного товариства" (США), "Кров'яні клітини" (ФРН, Західний Берлін), "Європейський журнал з вивчення клітинної біології" (ФРН), "Динаміка атмосфери та океанів" (Нідерланди), "Математика в Японії" (Японія). Впродовж цих років через "Союздрук" замовлялося 218 назв журналів соціалістичних країн, 74 – капіталістичних, книгообмін здійснювався з 1765 бібліотеками та НДУ. Проводилося постійне листування з пошуків нових партнерів з книгообміну²⁹. Відсоток іноземного книгообміну (62 %) зберігається впродовж 1981–1985 рр.

Значне місце в обслуговуванні та забезпеченні читача інформацією про іноземну літературу посіли ксерокопіювання та мікрофільмування: щорічно виготовлялося до 300 тис. аркушів та 17 тис. кадрів фотокопій, до 60 тис. кадрів мікрофільмів³⁰. З 1978 р. у Бібліотеці організовано ксерокопіювання заголовків назв іноземних журналів, що надходили за валютною передплатою, що дозволяло широко організувати та прискорити інформування при них у системі АН УРСР. У 1981 р. для 41 інституту було організовано ксерокопії 137 назв, у 456 прим.

У цей період, починаючи від 1982 р., стали проявлятися негативні наслідки міжнародної нестабільності та кризи політичної влади в СРСР, що ускладнило міжнародні стосунки СРСР, передусім, з капіталістичними країнами і позначилося на розвитку іноземного комплектування. У зв'язку із тенденцією західних бібліотек до вибіркового комплектування, багато з партнерів відмовилися від комплектування усією друкованою продукцією АН УРСР. У 1984 р. лише 3 бібліотеки залишили комплектування у повному обсязі (Болгарська академія наук, Польська академія наук та Бібліотека Конгресу США). На міжнародному ринку значно зросли ціни на наукову продукцію³¹.

З 1981 р. постійно знижувалися показники міжнародного книгообміну – з 48 765 до 41 320 од. у 1983 р. Передплата через "Союздрук" також знижувалася з 3435 до 3160 книжок у 1983 р.³²

Було вирішено провести дослідження стану комплектування із капіталістичними країнами та пошуки шляхів подолання такої ситуації. Активізувалася робота із забезпечення науково-дослідної роботи академічних інститутів та установ інформацією щодо зарубіжних джерел за рахунок придбання копій заголовків зарубіжних часописів, не отримуваних ЦНБ та бібліотеками НДУ АН УРСР; зросло використання "Системи реквістів", що давали можливість ученим отримувати безпосередньо від зарубіжних колег копії їхніх статей, наведених в інформаційному щотижневику "Current Contents"; поживився обмін іноземними виданнями із іншими бібліотеками СРСР. Більше уваги стали приділяти копіюванню зарубіжних журналів на мікроносіях, з 1984 р. розширено передплату на зарубіжні журнали на мікрофішах, які на 1985 р. складали 48 522 прим. Були здійснені спроби підвищення ефективності використання зарубіжної літератури шляхом підготовки оглядів іноземних часописів та інформаційних видань, у покажчиках було запроваджено практику перекладу заголовків, підготовки анотацій тощо³³.

Робота з фондами проводилася не лише в процесі обслуговування, а й у напрямках поповнення та розстановки літератури, перевірки правильності розстановки в основному книгосховищі та читальних залах, здійснювався регулярний контроль за фізичним станом фондів. Фонд Бібліотеки знаходився в 16 приміщеннях різних районів м. Києва, більшість котрих (13) були непристосованими для зберігання літератури, а кількість співробітників, які працювали з цими фондами, налічувала 50 осіб. З урахуванням постійного поповнення новою літературою та відсутністю резервів для розміщення фондів проводилася постійна робота з перевірки фонду з метою вдосконалення структури та змісту, виділення дублетів та переміщення фондів³⁴.

Здійснювалася робота з ведення картотек втрат, виявлення та поповнення лакун. Фактично лише на початку 80-х років у Бібліотеці завершилася колосальна робота зі зв'язки фонду, списання та поповнення літератури після пожежі 1964 р.³⁵ Паралельно проводилося вдосконалення змісту фондів, ліквідація баластного дублювання, уточнення наявності. Значна кількість літератури, що була перевірена за 1966–1982 рр. та втратила оперативне значення або була представлена в зайвих за нормами примірниках, пропонувалася іншим бібліотекам. В окремих випадках, коли бібліотеки були повністю

укомплектовані запропонованими виданнями, вони списувалися. В 1980-х роках почалася робота щодо виключення цієї літератури з облікових документів. Одночасно проводилося докомплектування літератури, якої або взагалі не було у фондах, або постала необхідність у додаткових примірниках³⁶.

На засіданнях дирекції періодично заслуховувалися питання роботи з основними та обмінно-резервними фондами, що працювали як відділ з 1965 р. Ці фонди завжди були одним з проблемних питань у діяльності Бібліотеки, оскільки вимагали великої роботи з надходженнями, організацією обміну та з описуванням літератури. Фонд відділу частково складався з фондів концентрації літератури ще з періоду початкового існування Бібліотеки, коли вона збирала дореволюційні колекції та бібліотеки ліквідованих установ. Там було зібрано, крім того, значну кількість примірників видань, багато фізично застарілої та відомчої літератури, що переглядалася та, згідно з встановленими інструкціями, списувалася, і відповідно виключалась з облікових документів³⁷. У цей період відділ обмінно-резервних фондів проводив постійну роботу з організації та опису фондів, обміну з організаціями та бібліотеками літературою. Паралельно складалися картотеки на резервні та обмінні фонди.

Станом на 1984 р. основна маса вітчизняної літератури була в цілому описана. Хоча робота з цими фондами постійно тривала, проводилися одночасні чистки від пошкодженої та багатодублетної літератури, залишався значний масив цінної літератури, що вимагав до себе серйозної уваги, передусім, це була література іноземними мовами та колекційна, описання якої потребувало фахівців із знанням мов. З 1980 р. Президія АН УРСР щорічно почала виділяти кошти на тимчасовий штат із знанням мов для описання зазначених фондів. У 1983 р. було описано понад 28 тис. видань, виключено з облікових документів 103,6 тис. прим. непрофільної та застарілої літератури³⁸. За 1980–1985 рр. було описано близько 355 тис. од. зб.³⁹ Звіти про роботу з фондами постійно заслуховувалися на засіданнях Ученої ради та дирекції⁴⁰.

Іншим важливим питанням стало проведення заходів щодо збереження фондів. Відповідно до Постанови Президії АН УРСР від 23 04.1983 р. "Про діяльність ЦНБ АН УРСР в 1979–1983 рр." Бібліотека звернула особливу увагу на необхідність перспективного

плану переобліку фондів. Планом передбачався повний перегляд та переоблік підручних фондів ЦНБ в усіх читальних залах, а також розробка заходів та методичних засад щодо вдосконалення збереженості фондів (Н.Б. Захарова)⁴¹.

Продовжувалася робота з депозитарними фондами, що функціонували на засадах документів, розроблених спільно з галузевими депозитаріями, зокрема: "Профіль комплектування депозитарного бібліотечного фонду з депозитаріями республіки" та "Єдиний рубрикатор депозитарних фондів з природничих наук та техніки". У межах республіки ця робота складалася з двох напрямів – відбору за інформаційними картками видань малого попиту з фондів обласних бібліотек Міністерства культури УРСР, інших систем та відомств, фондів бібліотек наукових установ, а також – відбір на депозитарне зберігання літератури із фондів ЦНБ та розподіл відповідно до профілю зберігання літератури для депозитарного фонду. Було підготовлено основні методичні документи та інструкції, включаючи положення про депозитарний фонд, рекомендації щодо роботи з виокремлення фондів, а також відносно критеріїв оцінки видань, профілю комплектування тощо⁴². Був прийнятий профіль комплектування депозитарного фонду у вигляді таблиці з переліком видань, що не підлягають комплектуванню та включенню до депозитарного фонду⁴³. Робота з виділенням депозитарного фонду узгоджувалася з темою "Використання фонду вітчизняних журналів в ЦНБ АН УРСР" (Н.Б. Захарова), в результаті було виявлено 116 назв видань, що користувалися малим попитом та планувалися до депозитарного зберігання⁴⁴.

У 1983 р. було завершено перегляд та виділення на депозитарне зберігання фондів іноземної періодики, з яких до депозитарного фонду було віднесено понад 70 % літератури. Обсяг депозитарного фонду ЦНБ щорічно збільшувався на понад 300 тис. видань, з них понад 200 тис. формувалися внаслідок відбору з фондів ЦНБ. Майже 10 тис. передавалися бібліотеками НДУ, а також іншими бібліотеками (в 1982 р. депозитарний фонд збільшився на 324 тис. од. і нараховував 1 млн. 160 тис. видань, у 1983 р. – 1 млн. 391 тис. 532 прим.)⁴⁵. Лише за 1981–1984 рр. співробітники переглянули понад 1 млн. 100 тис. видань, передали до обмінно-резервного фонду понад 82 тис. видань⁴⁶.

Діяльність ЦНБ, як й інших депозитаріїв республіки, координувалася робочою групою, створеною при Міністерстві культури УРСР,

до складу якої входили директори республіканських бібліотек-депозитаріїв та бібліотек відомчого підпорядкування. Формування депозитарного фонду базувалося на комплексних методиках відбору книжок, що користувалися незначною популярністю в практиці обслуговування. Було визнано, що майже 40 % літератури підпадало під поняття депозитарного зберігання. Разом з тим питання виділення та роботи з депозитарним фондом не були простими. Були розроблені спеціальні методичні засади, питання розглядалося на засіданнях дирекції та Вченої ради ЦНБ. Так, було запропоновано вважати депозитарними фонди ЦНБ, датовані до 1965 р., однак провести роботу з аналізу фонду з метою виділення дублетів та непрофільних видань, запропонувати їх іншим бібліотекам. Ці заходи були озвучені в статтях та доповідях заввідділом Л.М. Паніної. Піднімалося й питання щодо статусу колекційних фондів (П.А. Сотниченко), що не повинні були підпадати під поняття депозитарного фонду⁴⁷.

Формувалася інформаційна картотека депозитарного фонду, в тому числі й академічних установ, серед котрих були, крім ЦНБ, Львівська наукова бібліотека, 80 бібліотек НДУ та 6 наукових центрів – Донецький, Західний, Придністровський, Південно-Східний, Південно-Західний, Північний. Обсяги поповнення цієї картотеки досягли 50 тис. карток щорічно, з них від бібліотек НДУ – понад 25 тис., Міністерства культури – 5–6 тис., бібліотек інших відомств – 25–26 тис.⁴⁸

У 1981–1985 рр. продовжувалася робота над поповненням та редагуванням алфавітного і систематичного каталогів. Так, щорічно в алфавітному каталозі редагувалося понад 110 тис. карток, у систематичному за таблицями ББК – понад 240 тис. карток⁴⁹. Практика редагування алфавітних каталогів була репрезентована в спеціальному методичному посібнику, що вийшов у 1982 р. Видання підбивало підсумок методичної роботи з відображенням керівних та законодавчих документів у систематичних каталогах⁵⁰. Було створено методичне підґрунтя щодо редагування алфавітних каталогів та опубліковані спеціальні методичні рекомендації з цих питань⁵¹. До 1985 р. більш ніж у два рази збільшилася кількість роботи в галузі рекаталогізації описань алфавітних каталогів. Склалися додаткові описання у відповідності до впроваджених державних стандартів, що підвищувало інформаційний потенціал каталогів. У процесі редагування було проведено переописання великих масивів сукупних описувань, розкри-

валися ініціали авторів, проставлялися нові індекси, виключалися списані видання⁵². До алфавітних каталогів щорічно включалося від 100 до 300 тис. карток⁵³.

Редагування систематичного каталогу полягало в уточненні рубрик з урахуванням змін, що були в доповнених та виправлених таблицях УДК; внесенні коректив до робочих класифікаційних таблиць; включенні до каталогів нових розділів та напрямів наукових досліджень АН УРСР. Щорічно рекласифікувалося до 40 тис. назв. Розвивалася співпраця з інститутами в галузі редагування систематичних каталогів. Значна увага надавалася редагуванню алфавітно-предметних показників до систематичних каталогів. Так, активна спільна робота з бібліотеками інститутів мікробіології та вірусології, економіки, кріобіології та кріомедицини, кібернетики, Фізико-хімічного інституту суттєво підвищила інформативність відповідних розділів систематичного каталогу⁵⁴.

За домовленістю з Держпобуткомбінатом № 2 було налагоджено роботу у відділах гігієни та реставрації й оправи літератури. В цілому показники реставраційних робіт та опрацювання щорічно сягали 12 тис. од.

З 1981 р. пріоритетною в ЦНБ стає робота в галузі інформатизації Бібліотеки та створення автоматизованої інформаційної системи на бібліотечні фонди та технологічні цикли.

Згідно з Постановою Президії АН УРСР № 222 від 29.04.1981 р. Інститутом кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР було розроблено концепцію та основні принципи проектування й експлуатації автоматизованої системи наукової інформації ЦНБ АН УРСР. Проблема вибору програмного забезпечення обговорювалася у Президії АН УРСР. Було обрано програмне забезпечення пошукової системи CDS/ISIS, що використовувалася та розповсюджувалася ЮНЕСКО, та відповідна документація для організації в ЦНБ автоматизованої системи бібліографічної інформації АСНТІ. Відповідна угода між АН УРСР, Міжнародним центром НТІ (Москва) та ЮНЕСКО була підписана у вересні 1982 р. Планувалося встановити в новому будинку ЦНБ ЕОМ серії ЕС з набором периферійного обладнання. Однак у 1982 р. на цю роботу та організацію спеціального науково-технічного відділу механізації та автоматизації не було виділено фінансування⁵⁵.

21 лютого 1983 р. відбулося засідання Об'єднаної інформаційно-бібліотечної ради, де були розглянуті питання подальшого розвитку форм та методів інформаційно-бібліографічної роботи в системі АН

СРСР та АН союзних республік. Відзначалися низькі темпи інформаційного забезпечення науки, окреслювалися його проблеми у зв'язку із зростанням цін на зарубіжні наукові видання, ставилися завдання створення інформаційних систем та мереж, констатувався слабкий розвиток такого виду інформаційного забезпечення, як вибіркове надання та ретроспективний пошук інформації на ЕОМ, акцентувалося на недостатньому матеріально-технічному та кадровому забезпеченні цих робіт. Вказувалося й на відсутність взаємодії між інформаційними органами різного рівня. ДПНТБ СВ АН СРСР упродовж 1983–1984 рр. зобов'язувалася створити тематичний фонд алгоритмів та програм, впроваджених у бібліотеках та інформаційних центрах. Бібліотекам академій наук союзних республік пропонувалося звернути увагу на впровадження копій першоджерел на мікроносіях, що видаються ВІНТІ, ДПНТБ та іншими організаціями⁵⁶.

Центральне конструкторсько-технологічне бюро програмного забезпечення Інституту кібернетики та ЦНБ, відповідно до Постанови ДКНТ СРСР від 03.03.83 р. № 64, розробили спільну "Програму робіт щодо створення автоматизованої системи науково-технічної інформації ЦНБ АН УРСР"⁵⁷. У "Програмі" визначалися основні напрями діяльності АН УРСР, процеси та служби, що підлягають автоматизації, акцентувалося на використанні досвіду провідних бібліотек СРСР (БАН, ДПНТБ тощо), обґрунтовувалася черговість розробки та впровадження відповідних процесів, ставилися завдання вироблення концепції автоматизації інформаційних процесів та ідеології АСНТІ ЦНБ як комплексу пошукових, організаційних та виробничих засобів інформаційного забезпечення. АСНТІ мала такі завдання:

- інформаційне обслуговування читачів, включаючи документальний пошук в режимі колективного доступу до баз даних через термінальну мережу; вибіркове розповсюдження інформації за запитами постійних абонентів;

- організаційне обслуговування абонентів та служб Бібліотеки, включаючи реєстрацію абонентів, книговидачу та міжбібліотечний абонемент; узагальнення відомостей та вивчення інформаційних потреб абонентів з метою оптимального планування комплектування та розміщення фондів ЦНБ; автоматизована підготовка планово-звітної документації та поповнення фондів ЦНБ; підготовка інформації та редакційно-видавнича діяльність ЦНБ, включаючи автоматизоване редагування та набір матеріалів.

Окрім того, слід було розробити технічний та робочий проекти АСНТІ ЦНБ, визначити структуру баз даних різних СУБД, започаткувати програмний інтерфейс, обмін даними, захист інформації тощо⁵⁸.

Довідково-бібліографічна робота, що проводилася у цей період, концентрувалася також в галузі консультування щодо пошуку необхідної довідкової інформації, складання бібліографічних довідок на замовлення та бібліографічних списків літератури для різних установ та академічних інституцій. Так, для керівних органів довідки мали, як правило, суспільно-політичний та економічний характер, зокрема: економічні парадигми розвинутого соціалізму; сучасні проблеми порівняльного вивчення слов'янських літератур; спадкоємність поколінь в соціалістичному суспільстві; молодь та ідеологічна боротьба; книжки про героїв праці в Україні; розвиток соціальної активності особистості; економічне та правове виховання трудящих тощо. Для Президії та наукових інститутів готувалася інформація щодо внеску певних учених у розвиток науково-технічного прогресу, творчість П. Тичини у період Великої Вітчизняної війни, комплексне використання мінерально-сировинних ресурсів, електронне випромінювання, зварювання тощо. Значний відсоток займали довідки з екологічної тематики, водні та рекреаційні ресурси. З 1984 р. значний відсоток зайняла проблема розвитку агропромислового комплексу. 42 % довідок було використано в науково-дослідній роботі, 21,5 % – у практичній діяльності спеціалістів, 22,5 % – у викладацькій, лекторській, пропагандистській роботі⁵⁹. Копії довідок направлялися до відповідних всесоюзних та центральних галузевих органів НТІ та використовувалися для інформаційно-бібліографічної роботи.

Від 1981 р. запроваджено нову інформаційну послугу – для Президії АН УРСР та Президента Академії наук УРСР Б.Є. Патона почали складатися щотижневі інформаційні довідки з питань діяльності АН УРСР та її наукових центрів, відділень, наукових рад, окремих інститутів, персоналій вчених, повідомлень про конференції, симпозиуми, наради, в тому числі всесоюзні, в яких брали участь українські вчені. Щорічно готувалося 60–70 таких інформаційних довідок⁶⁰. Постійно аналізувався газетний матеріал, періодика, інформаційні бюлетені, проводилися заходи відносно бібліотечно-бібліографічної орієнтації читачів. Поповнювалася “Довідкова картотека вторинних джерел інформації наукових бібліотек системи АН УРСР”, де ві-

дображались інформаційні та довідкові картотеки ЦНБ і наукових бібліотек НДУ.

З 1982 р. відділ ДБО запровадив карту зворотного зв'язку, що надсилалася разом з довідкою⁶¹. Науково-консультаційна робота та проведення спеціальних занять з питань методики пошуку інформації у зарубіжних інформаційних виданнях (на заняттях були присутні близько 90 слухачів) практикувалися головним бібліографом відділу Н.М. Ісаєвою в інститутах кібернетики та ботаніки АН УРСР.

За 1981–1985 рр. читальний зал відділу довідково-бібліографічного обслуговування відвідало понад 94 тис. читачів, було видано 653,5 тис. прим. видань. Довідки надавалися у спеціалізованих залах та відділах, там само проводилася консультаційна робота з бібліографічної орієнтації читачів, методичні заняття, "дні бібліографії", готувалися бібліографічні огляди⁶².

Масово-інформаційна робота полягала в проведенні науково-популярних лекцій та читацьких зустрічей з українськими письменниками (А. Хижняк, С. Тельнюк та ін.), ученими, ветеранами війни. Спільно з ученими інститутів АН УРСР та співробітниками ж. "Вестник АН УССР" було проведено конференцію "Проблеми підвищення зв'язку науки з виробництвом на сторінках журналу "Вестник АН УССР"⁶³.

Іншим напрямом масово-інформаційної роботи була організація тематичних виставок. Загальнобібліотечні виставки присвячувалися вченим, історичним діячам, письменникам та композиторам, художникам та діячам культури: П. Тичині, Ф. Достоєвському, Лесю Мартовичу, М. Лескову, Лесі Українці, В. Стефанику, О. Богомольцю, Б. Шоу, І. Франку, І. Кочерзі, М. Ломоносову, К. Ціолковському, Ч. Дарвіну, Я. Галану, М. Стельмаху, Янку Купалі, Я. Коласу, Й. Гайдну та багатьом ін. Щорічно експонувалося понад 120 тематичних виставок, проводилися екскурсії та лекції. Велика увага надавалася, крім підготовки виставок, бібліографічним довідкам, що готувалися до академічних конференцій як на республіканському, так і всесоюзному рівнях, наприклад, у зв'язку із конференцією, що проходила в Ленінграді й була присвячена великому французькому енциклопедисту та філософу Д. Дідро в 1984 р. Тоді ж ЦНБ уклала бібліографічний список видань "Дені Дідро в українських перекладах"⁶⁴.

Науковий напрям виставок репрезентував актуальну проблема-

тику наукових розробок, зокрема, в 1981 р. таких, як: “Досягнення АН УРСР (фізико-технічні, хіміко-технологічні та біологічні науки)”, “Космонавтика – народному господарству”, “Технологічні дослідження в УРСР”, “Біохімія – медицині”, “До IV конференції молодих учених мікробіологів та вірусологів”, “Електродугове зварювання”, “Полімери та композитні матеріали”, “Всесвітній день охорони навколишнього середовища (Раціональне використання світового океану та морських шельфів)”, “Фізика і техніка інтенсивних джерел іонів і іонних пучків”, “Автоматизація наукових процесів”, “Київ: XII–XX ст.”⁶⁵

У 1982 р. ЦНБ було створено такі експозиції: “Сучасні проблеми кібернетики та обчислювальної техніки”, “Фізика поверхні твердих тіл”, “Атомна наука та техніка – народному господарству”, “Полімерні матеріали та їх застосування у промисловості”, “Охорона рослинності Української РСР”, “Космічні фотозйомки для вивчення природних ресурсів”⁶⁶, “Економічний експеримент: мета, завдання, проблеми”, “Продовольча програма у дії”, “Розвиток чорної металургії”, “Енергетична програма СРСР”⁶⁷ тощо. Декілька змістовних виставок та читачьких конференцій було підготовлено у зв'язку із 40-річчям Перемоги у Великій Вітчизняній війні, прочитані лекції, відбулися зустрічі з ветеранами⁶⁸.

Урочисто святкувалося 1500-річчя м. Києва. Було проведено 15 виставок, на найбільшій центральній експозиції демонструвалося близько 400 видань, присвячених історії столиці України, фотодокументи, ілюстрації; рукописний відділ підготував виставку рукописних книг та манускриптів, що стосувалися історії Києва, та спеціальну картотеку киевознавчих документів⁶⁹.

З 1984 р. впроваджується нова форма масової роботи: співробітники сектору масової роботи почали проводити щомісячні екскурсії по Бібліотеці для читачів та нових співробітників, яким надавалася можливість познайомитися з історією ЦНБ, організацією її фондів, каталогів, читальних залів, правилами користування Бібліотекою, окремими виставками. Лише за 1984 р. було проведено 75 таких екскурсій⁷⁰.

У 1984 р. значний розвиток отримали нові форми виставкової діяльності, зокрема, виставки-перегляди. Так, до конференцій, що проходили в Республіканському будинку економічної та науково-технічної пропаганди, було підготовлено ряд експозицій, а саме: “Удосконалення форм та методів економічної освіти”, “Удосконалення госп-

розрахункової діяльності, підсилення режиму економії”, “Значення хімічних засобів захисту рослин”, “Використання обчислювальної техніки з метою вдосконалення господарчого механізму в будівництві” тощо. Практикувалися також виїзні виставки, присвячені важливим подіям, різним науковим нарадам та конференціям.

Продовжувалася лекційна робота з демонстрацією книжкових виставок, а також зустрічі з письменниками, вченими, дипломатами. Тематика заходів була різноманітною, наприклад: “Науково-інформаційний потенціал видання “Science Citation Index” – лекція-зустріч з співробітником Європейського відділення Інституту наукової інформації Р. Кімберлі; “ООН” – лекція-ескурсія з демонстрацією слайдів про будівлю ООН, підготовлена співробітником залу ООН Б.А. Афанасьєвим; “ЮНЕСКО та сучасність” – розповідь заступника міністра іноземних справ Ю.М. Кочубея та ін.⁷¹

Процес стандартизації бібліотечної діяльності в межах СРСР, що почався ще наприкінці 70-х років, реалізовувався в комплексній діяльності в галузі розробки системи стандартів стосовно бібліотечної справи та бібліографії, а також у галузі удосконалення наукової і науково-технічної інформації та редакційно-видавничої роботи. Перспективне планування стандартів відбувалося з урахуванням досвіду національної та міжнародної стандартизації і досягнень у галузі технічного оснащення бібліотек засобами механізації та автоматизації, для чого в структурі Держкомстандарту СРСР був створений спеціальний відділ. Головною організацією з стандартизації в галузі бібліотечної справи та бібліографії було визнано ДБЛ, базовими – ДПНТБ АН СРСР, БАН СРСР, БПН АН СРСР, ВДБЛ, ДПБ ім. М.Є. Салтикова-Щедрина, ДПНТБ Сибірського відділення АН СРСР, ВКП⁷².

З кінця 70 – першої половини 80-х років було прийнято бібліографічні стандарти “Библиография. Термины и определения” (ГОСТ 7.0–77); “Единицы учета обслуживания читателей и абонентов библиотек и органов научно-технической информации” (СИБИД ГОСТ 7.41–82); “Единицы учета фондов библиотек и органов научно-технической информации” (СИБИД ГОСТ 7.20–80); “Систематизация и предметизация. Термины и определения” (СИБИД ГОСТ 7.39–82); “Библиографическое описание аудиовизуальных материалов” (СИБИД ГОСТ 7.40–82); “Организация обучения работающих безопасности труда” (ГОСТ 12.0.004–79), що були впроваджені в діяльність ЦНБ у 1984 р.⁷³

У період прийняття Державного стандарту 7.1–84 “Библиографическое описание документа”, а також під час його запровадження активно розвивалися теорія та практика бібліографічного опису, зокрема, було видано “Альбоми зразків” опису⁷⁴. Цей Держстандарт відіграв позитивну роль у питаннях уніфікації бібліографічного опису всіх видів друку.

Комплексність згаданих заходів вимагала й проведення уніфікації класифікації літератури для книговидання в СРСР, де до того часу існувало декілька схем класифікації, зокрема, зведеного тематичного планування та координації, книготорговельних організацій, державної бібліографії та статистики друку. Вводилася “Єдина схема класифікації літератури для книговидання в СРСР”, якою зобов'язувалося здійснювати індексацію кожного видання. При цьому зберігалися індекси УКД, запроваджені в 1962 р. для науково-технічних видань⁷⁵.

Постановою Бюро Президії АН УРСР від 10.02.83 р. № 70-Б “Щодо поліпшення роботи з впровадження та дотримання державних стандартів” ЦНБ була затверджена базовою організацією щодо стандартизації в галузі організаційно-методичного керівництва впровадженням та застосуванням стандартів з бібліотечної справи (БОС). У Бібліотеці було створено групу стандартизації, яка здійснювала відомчий контроль за впровадженням стандартів з бібліотечної справи, надавала методичну допомогу установам АН УРСР, розробляла відомчі інструктивно-методичні документи зі стандартизації в галузі бібліотечної справи, співпрацювала з іншими спорідненими організаціями та підпорядковувалася Бібліотечній раді АН УРСР⁷⁶.

13 березня 1984 р. відбулося затвердження першого союзного нормативного акту, що регулював діяльність бібліотек, – “Положення про бібліотечну справу в СРСР”, яким було зафіксовано роль бібліотек як ідеологічних, культурно-просвітницьких та науково-інформаційних установ, що забезпечують трудящих суспільним користуванням книгами та іншими видами бібліотечних фондів.

У “Положенні” були визначені основні завдання бібліотек, принципи організації бібліотечної справи, керівництво бібліотечною галуззю в СРСР, права користування бібліотеками, порядок створення та реєстрації бібліотек, вперше застосовувалося поняття “єдиний бібліотечний фонд” тощо. Важливою частиною цього документа був розділ “Єдина система бібліотек в СРСР”, де містилися статті щодо

засад організації розвитку і функціонування єдиної системи бібліотек, Державної міжвідомчої комісії, ролі Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна як головної бібліотеки країни та бібліотек – методичних центрів. У “Положенні” декларувалися засади щодо формування та забезпечення збереженості фондів, бібліотечного обслуговування, матеріально-технічного забезпечення бібліотек, міжнародних зв'язків⁷⁷. Документ офіційно зафіксував централізацію бібліотечної справи в масштабах СРСР.

Упродовж 1981–1985 рр. впроваджується “Єдина схема класифікації літератури для книговидання в СРСР”, що мала на меті підвищення ефективності тематичного планування та розподілу літератури між бібліотеками.

У 1983–1985 рр. відбувся ряд комплексних перевірок діяльності ЦНБ, зокрема, особливу увагу було звернуто на вдосконалення “шляху книги”, проаналізовано причини технологічних збоїв⁷⁸. Комісією ЦНБ на чолі із заввідділом спеціального зберігання В.І. Коваль перевірялася робота відділів гігієни та реставрації, міжнародного книгообміну, обмінно-резервних фондів, довідково-бібліографічного обслуговування, рукописного, редакційно-видавничого та зовнішнього репродукування⁷⁹. Комісія проаналізувала коректність застосування обладнання, матеріальний стан та можливості перспективного розвитку відділів, що готують до видання бібліографічні посібники, засади копіювання документів та літератури, в тому числі іноземної, для інших бібліотек. Висновки комісії розглядалися на спеціальному засіданні Вченої ради ЦНБ. Було відзначено, що, незважаючи на дотримання вимог усіх інструкцій та перевиконання планів, відділи не спроможні на даному обладнанні та з наявною штатною кількістю співробітників виконувати в повному обсязі завдання Бібліотеки щодо копіювання карток, бланків та підготовки видань до друку, а також поточні замовлення читачів. Матеріально-технічне забезпечення ЦНБ не відповідало сучасним вимогам, обладнання малої поліграфії застаріло, не вистачало матеріалів, необхідних для друкування продукції (папір, картон тощо)⁸⁰.

Під час розгляду діяльності ЦНБ за період 1979–1983 рр. на Президії АН УРСР 23 квітня 1984 р. було заслухано доповідь директора Бібліотеки Б.П. Ковалевського та співдоповідь члена-кореспондента АН УРСР В.В. Васильєва про результати інформаційно-бібліографічного обслуговування вчених республіки, формування інформацій-

ного фонду для здійснення наукових досліджень у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Відзначалися успіхи Бібліотеки у науково-дослідній діяльності, зокрема, підкреслювалося, що було опубліковано 14 монографій, ряд покажчиків, 2 збірники наукових праць. Разом з тим основна увага акцентувалася на наявності недоліків та шляхах їх усунення. Серед недоліків відзначалася недосконала організація автоматизованих інформаційних систем, заснованих на сучасних досягненнях науки та техніки⁸¹. У Бібліотеці працювало 489 співробітників, однак такого штату не вистачало для подальшого розвитку установи як бібліотечно-інформаційного центру.

У Постанові Президії констатувалося, що істотного поліпшення вимагають підбір, розстановка та виховання кадрів, їх розподіл між відділами, забезпечення провідних ділянок виробничої та науково-дослідної роботи висококваліфікованими спеціалістами, підготовка резерву керівників підрозділів. Зверталась увага й на великі обсяги неопрацьованої іноземної літератури з обмінно-резервного фонду та необлікованих книжкових колекцій, що зберігаються у приміщеннях Подільської філії ЦНБ. Вказувалося й на недостатню ініціативність Бібліотеки стосовно поновлення її в списку установ, які мали право одержувати обов'язковий контрольний примірник вітчизняних видань, а також відносно прискорення будівництва нового приміщення ЦНБ АН УРСР та розробки планів його освоєння і, відповідно, переміщення книжкових фондів. Зазначалося, що Бібліотека недостатньо забезпечена засобами автоматизації та механізації, технологічним устаткуванням, яке дозволило б вирішити проблему з виготовленням ксеро- і фотокопій на замовлення читачів. Слід було також розширити матеріально-технічну базу для консервації та реставрації книжкових і рукописних фондів⁸².

Наприкінці 1984 р. Бібліотека опрацювала план технічного переоснащення будівлі, окремих відділів, прискорення опрацювання літератури на Подолі, розробила пропозиції щодо створення в 1985 р. відділу АСНТІ та придбання відповідного обладнання, подала розрахунки на прийняття додаткового тимчасового штату для опрацювання літератури на Подолі та в обмінно-резервному відділі⁸³. Було підготовлено перелік засобів, необхідних для покращення репродукування, розмноження, реставрації, ремонту та опрацювання документів, а також необхідної обчислювальної техніки та малої механізації. У

списку спеціально наголошувалося на нагальному облаштуванні пожежною та охоронною сигналізацією робочих приміщень та тимчасових книгосховищ по вул. Кудрі, 22, вул. Дем'яна Бедного, 11,13,15, вул. Горького, 20, вул. Госпітальній, 2, вул. Січневого повстання, 17, вул. Пирогова, 2, вул. Єреванській, 2, вул. Уманській, 49, вул. Вишгородській, 33, вул. Мурманській, 5, просп. Вернадського, 79⁸⁴.

У тому ж 1984 р. у ЦНБ, а також в архівних та рукописних відділах інститутів АН УРСР працювала комісія відділу пропаганди ЦК КПРС, яка виявила значні недоліки в діяльності Бібліотеки, зокрема, недостатню, згідно з правилами Головархіву УРСР, організацію обліку документів. Увага акцентувалася на необхідності вдосконалення науково-довідкового апарату книжкових фондів та їх належного обліку, покращенні заходів щодо збереженості архівних та рукописних документів. Відзначалася відсутність обміну інформацією та координацією дій між Головархівом УРСР, Міністерством культури та АН УРСР⁸⁵. Майже паралельно Бібліотека, зокрема діяльність її партійної організації в галузі керівництва ідеологічною, політико-виховною роботою в колективі, перевірялася відділом науки ЦК Компартії України. У зв'язку з цим упродовж 1984–1985 рр. відділ рукописів займався переопрацюванням нормативних документів, що регламентували діяльність цього підрозділу відносно обліку, збереженості, використання документів, спираючись на вимоги Головного архівного управління та використовуючи досвід відділу рукописів Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна. У відділі було розроблено перспективний план опрацювання рукописних та архівних матеріалів, замовлено 5 тис. спеціальних папок для зберігання цінних документів⁸⁶.

У зв'язку з критичними зауваженнями Президії АН УРСР були проаналізовані причини погіршення показників роботи з джерелами зарубіжної інформації та зниження валютних закупівель у ЦНБ (хоча, як свідчать документи того періоду, фактично кількість інвалютних коштів постійно збільшувалася – з 125 тис. крб. у 1980 р. до 180 тис. у 1984 р.). Об'єктивно зменшилися обсяги міжнародного книгообміну – з 50,7 до 42,9 тис. прим. Були розірвані стосунки з 35 науковими установами США, Франції, Англії, що пояснювалося погіршенням політичних обставин на міжнародній арені. ЦНБ, у свою чергу, намагалася компенсувати ці негативні явища, використовуючи можливості копіювання періодичних видань на мікрофішах, виготов-

лення копій з окремих статей, однак обладнання було надто застарілим і не витримувало обсягів робіт, що не давало змоги удосконалити обслуговування читачів Бібліотеки⁸⁷.

Одним із засобів покращення стану з обліком та збереженням бібліотечних фондів НДУ стало проведення відповідних семінарів, розробка спеціальної "Інструкції по збереженості фондів бібліотек НДУ", вивчення держстандартів з бібліотечної справи, вдосконалення науково-довідкового апарату.

У ЦНБ було затверджене нове положення про відділ архівних фондів (ВАФ), в якому цей підрозділ декларувався як центральний науковий архів, що діє на правах структурного підрозділу Бібліотеки, підкреслювалося, що ВАФ збирає і зберігає документи, які відклалися в результаті наукової, науково-дослідної та науково-організаційної діяльності Академії наук, а також документи особистого походження – видатних учених – академіків та членів-кореспондентів АН УРСР⁸⁸.

Бібліотека, в свою чергу, також здійснила ряд комплексних перевірок діяльності певних відділів. У плановому порядку було переглянуто нормативні документи, обговорено та прийнято положення про фонд колекцій основного зберігання, яке зафіксувало особливий статус книжкових колекцій ЦНБ та затвердило список перших виокремлених книжкових колекцій (П.А. Сотниченко)⁸⁹. Так само були розроблені та прийняті інструкції про фонд публікацій ООН (М. Ковальова та М.С. Ракушина)⁹⁰, порядок надання дисертацій, запис читачів, ведення документації відділу обслуговування тощо.

Особливу увагу було спрямовано на вирішення питання з організацією зберігання та обліком колекційних фондів Бібліотеки, що знаходилися в приміщенні ЦНБ на Подолі (завфілією З.С. Журавльов). Вмотивовану стурбованість викликала наявність значної кількості фондів, які вимагали додаткового опрацювання та інвентаризації, слід було систематизувати літературу, що до тих пір зберігалася в стосах, удосконалити роботу з нотними виданнями⁹¹.

З 1985 р. ЦНБ АН УРСР очолив кандидат технічних наук Микола Іванович Сенченко, запрошений на цю посаду як спеціаліст у галузі інформатизації та комунального будівництва. Він закінчив Харківський інститут радіоелектроніки в 1966 р. за спеціальністю "математичні та лічильно-обчислювальні прилади та пристрої". Впродовж 1966–1985 рр. працював у Харківському інституті інженерів

комунального господарства. Розпочавши трудову діяльність завідувачим лабораторією обчислювальної техніки цього інституту, він очолив та реорганізував великий інформаційно-обчислювальний центр, паралельно займався науковими дослідженнями щодо проблем автоматизації інформаційних технологій.

Діяльність М.І. Сенченка в ЦНБ розпочалася з вирішення кола складних питань бібліотечної роботи, від яких залежали можливості подальшого докорінного та якісного перетворення Бібліотеки на науково-інформаційний центр АН УРСР, зокрема, питань капітального будівництва, інформатизації та опрацювання неосвоєних фондів. Було переглянуто технічний проект нової будівлі ЦНБ, що значно застарів за період від початку 1970-х років. Зокрема, свого часу через великий кошторис було відхилено проект будівлі із загальною вміщуваністю фондів на 15 млн. прим. та з перспективою розвитку на 25 років і прийнято проект на 7,6 млн. прим., який навіть за станом на 1985 р. вже не мав резервів для подальшого зростання фонду. У проекті не було відбито розміщення газетних та обмінно-резервних фондів, реставраційні майстерні, редакційно-видавничий відділ. Бібліотека також обгрунтувала необхідність залишення у своїй власності й будинку по вул. Володимирській, 62, де, за попередніми проектами, планувалося розмістити Наукову бібліотеку з суспільних наук АН УРСР та залишити частину будівлі під гуманітарний фонд ЦНБ – газетні фонди, відділи рукописів, рідкісної книжки та стародруків, естампів та репродукцій, нотних видань⁹².

Восени 1985 р. починаються фундаментальні роботи з реорганізації діяльності та обліку фондів Подільської філії, створюється група з оцінювання та інвентаризації фондів концентрації, що не були поставлені на бібліотечний облік, зокрема, колекцій. Керівництво цими роботами здійснювала Г.О. Ритова. Було обговорено відповідну методику, що базувалася на послідовній інвентаризації колекцій, оцінюванні книжок та складанні алфавітного каталогу, затверджені відповідні робочі інструкції⁹³. Наприкінці 1985 р. розпочалася робота над визначенням нової концепції інформатизації Бібліотеки та розміщення фондів з урахуванням капітального будівництва.

4.2. ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РОЗВИТОК НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЦНБ У ГАЛУЗІ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА, ІСТОРІЇ КНИГИ ТА ЗАГАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ КНИГОЗНАВСТВА

Інформаційно-бібліографічна робота ЦНБ спиралася на аналіз досліджень, що проводилися в УРСР та СРСР і належали до “Комплексної програми науково-технічного прогресу та його соціально-економічних наслідків по Українській РСР”. На базі “Програми” складалася картотека, де зазначалися установи та виконавці конкретних наукових напрямів. Основна увага фахівців ЦНБ спрямовувалася на регіональні програми, розробку котрих було покладено на шість наукових центрів АН УРСР. Бібліотека реферувала нові наукові публікації, вивчала бібліографічну продукцію, що видавалася в СРСР і за рубежом. У період 1981–1985 рр. науково-допоміжна бібліографія стала основним видом науково-інформаційної діяльності Бібліотеки: зусилля бібліографів були сконцентровані на підготовці поточних бібліографічних посібників, що укладалися із залученням колективів та окремих академічних учених. Для вдосконалення підготовки ретроспективних покажчиків як одного із засобів інформаційного забезпечення розвитку науки було підготовлено та опубліковано відповідний методичний посібник⁹⁴.

Вийшли друком чергові випуски поточних бібліографічних видань та щорічників, започаткувалися нові.

Продовжували випускатися: щоквартальники “Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів Української РСР” (Н.М. Гончаренко, П.М. Кавицька, М.А. Ковальова, Л.С. Храмова, В.Г. Шишкіна), “Соціально-економічні проблеми науково-технічного прогресу в УРСР” (О.О. Бородаєнко, Н.О. Доброштан, Л.М. Касаткіна, П.М. Кавицька), “Українська РСР в братній сім’ї радянських народів” (О.А. Євдокименко, Г.М. Мартиненко, Л.М. Христинич), “Социалистический образ жизни и формирование нового человека” (Л.С. Новосьолова, Н.Й. Едельштейн, Р.С. Жданова, В.П. Марочкін); щорічники: “Порошковая металлургия” (керівник Н.А. Шемень, М.А. Воробей, Г.М. Деркачова, Т.В. Глеза, Л.І. Лавриненко; відп. ред. акад. І.М. Францевич), “Філологічні науки на Україні” (упор. Л.В. Беляєва, укл. Ю.Л. Гунченко, Н.М. Деркач, О.М. Устиннікова; відп. ред Г.Д. Вер-

вес), "Наука на Украине" (Г.М. Мартиненко, Н.І. Олійник), "Інформаційний покажчик бібліографічних робіт, виконаних бібліотеками системи АН УРСР" (Р.С. Жданова, Т.А. Ігнатович). "Покажчик бібліографічних посібників з суспільних наук" за 1974–1979 рр. (С.В. Сороковська, Б.П. Ковалевський) з 1980 р. виходив російською мовою.

Систематично видавалися покажчики: "Довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання в фондах ЦНБ і бібліотек наукових установ АН УРСР" (упор. Н.Й. Старостіна, Н.І. Малолетова, Р.Л. Красій, Л.В. Дмитрієва, Т.М. Козак, А.Б. Свідер), "Зарубежные периодические издания, заказанные ЦНБ и библиотеками научных учреждений по валютной подписке на 1981 г." та на наступні роки (упор. Т.М. Козак, Н.П. Стоян, відп. ред Н.І. Малолетова), "Зарубежные периодические издания в фондах ЦНБ и библиотек научных учреждений АН УССР" (Н.І. Малолетова, Л.І. Гольденберг, Л.В. Дмитрієва, М.С. Мизніков, Т.М. Козак, Р.Л. Красій, А.Б. Свідер, В.П. Резніченко, М.А. Стельмашова, Н.Г. Трухан).

З 1983 р. розпочалося видання покажчика "Развитие топливно-энергетического комплекса Украинской ССР" (Г.М. Бубновська, М.А. Воробей, акад. Г.Є. Пухов, чл.-кор. А.К. Шидловський)⁹⁵, що мав забезпечувати науково-технічною профільною інформацією вчених та спеціалістів, які брали участь у реалізації цільової республіканської програми "Енергокомплекс"⁹⁶.

Покажчиком "Развитие отечественной коллоидной химии" (М.К. Погребняк, З.М. Ващенко, Ф.Д. Овчаренко) було продовжено випуски "Библиографических очерков развития коллоидной химии"⁹⁷. Інформаційно-бібліографічна робота базувалася на розширенні кооперації ЦНБ з бібліотеками академічних установ, координації їх діяльності, створенні централізованого довідково-бібліографічного апарату бібліотечної мережі АН УРСР. Підготовка бібліографічних покажчиків здійснювалася також за зведеними планами відповідно до "Комплексної програми науково-технічного прогресу та його соціально-економічних наслідків по УРСР". До планів включалися бібліотеки НДУ та Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника.

Ретроспективні покажчики також концентрували увагу на актуальних питаннях розвитку науки, зокрема, було опубліковано такі науково-довідкові видання, як: "Развитие общественных наук в СССР" (Н.І. Олійник, Б.П. Ковалевський), до святкування 1500-річчя Києва –

“Советская литература по истории Древнего Киева. 1918–1983” (І.Г. Шовкопляс, Н.Г. Дмитренко); “Системы управления промышленным транспортом. 1961–1976 гг.” (кер. З.О. Врублевська, упор. В.С. Петрова, Н.А. Шемень).

У 1985 р. було завершено роботу над укладанням покажчика “Зарубежные периодические и продолжающиеся издания по книжному делу в фондах библиотек АН УССР” (Н.І. Малолетова, Л.І. Гольденберг, Р.С. Кириченко, М.С. Мизніков)⁹⁸.

Важливе значення для розвитку археологічної науки мала підготовка довідника “Археология Украинской ССР. 1918–1980” (І.Г. Шовкопляс, Н.Г. Дмитренко), який планувався як додатковий до тритомного видання “Археология Украинской ССР”⁹⁹.

На замовлення Київського міського партії та Секції суспільних наук АН УРСР було підготовлено видання “Вопросы совершенствования идеологической, политико-воспитательной работы. Библиографический указатель (1976–1982)” (К., 1982) та “Героїчний шлях комсомолу Києва. Бібліографічний покажчик” (К., 1982).

З 1981 р. ЦНБ брала участь у складанні “Ретроспективного сводного указателя зарубежных журналов и продолжающихся изданий. Общественные и гуманитарные науки. 1700–1975”. Роботу координувала Державна бібліотека ім. В.І. Леніна¹⁰⁰.

У вересні 1983 р. у Києві проходив ІХ Міжнародний з'їзд славістів. До його відкриття був підготовлений фундаментальний ретроспективний покажчик “Слов'янська філологія на Україні. 1977–1981 рр.” вип. 1–2 (Л.В. Беляєва, Ю.Л. Гунченко, Н.Н. Деркач, О.М. Устіннікова; відп. ред. чл.-кор. АН УРСР Г.Д. Вервес), що став хронологічним продовженням попередніх випусків¹⁰¹. Спільно з БАН СРСР до ІХ Міжнародного з'їзду славістів було також видано каталог книжкової виставки “Бібліографічні посібники до міжнародних з'їздів славістів”, що отримав позитивну оцінку спеціалістів.

Значне інформаційне значення мали публікації зведеного плану науково-дослідної, науково-методичної та інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотек АН УРСР, списки книг видавництва АН УРСР “Наукова думка”, що знаходилися в обмінно-резервному фонді ЦНБ, інші видання, що репрезентували склад фондів та допомагали у проведенні книгообміну¹⁰².

Стан та перспективи розвитку науково-інформаційних видань в АН УРСР спеціально розглядалися у статті Б.П. Ковалевського¹⁰³.

У 1981–1985 рр. виконувалося близько 30 колективних та індивідуальних науково-дослідних тем: бібліотекознавчих (прикладних), бібліографознавчих, книгознавчих та в напрямі розкриття фондів і публікацій каталогів та документів.

Найбільший розвиток отримали бібліотекознавчі питання та організація науково-прикладних досліджень у цій сфері. З 1981 р. ЦНБ підключилася до всесоюзного дослідження “Рациональне розміщення та використання бібліотечних ресурсів в СРСР”, що значною мірою визначило основні напрями бібліотекознавчих студій в галузі оптимізації функціонування бібліотечних систем.

У 1982 р. завершилися довгострокові комплексні роботи ЦНБ з такої тематики: організація та функціонування республіканського депозитарного фонду (Л.М. Паніна, С.А. Борщевська); організація та проведення централізованого комплектування бібліотек НДУ природничого та технічного профілю суспільно-політичною літературою (М.Й. Берлінська, Б.Б. Керч, Т.А. Ігнатович, Р.С. Кириченко, Н.І. Малолетова, Н.П. Стоян, Н.Р. Галаган та ін.); вдосконалення алфавітних та систематичних каталогів ЦНБ та бібліотек НДУ (М.Я. Каганова, Ф.З. Шимченко); бібліографічний опис творів друку (М.І. Баженова, Н.Г. Дмитренко, О.К. Курманська, Т.О. Лоось, К.М. Мизнікова, Ф.З. Шимченко)¹⁰⁴.

З 1982 р. у галузі бібліотекознавства проводилися розробка декількох проблемних напрямів. ЦНБ брала участь у загальносоюзних дослідженнях, зокрема, в напрямі: “Бібліотеки АН СРСР у державній системі науково-технічної інформації” (Ф.З. Шимченко, Л.А. Зюба, В.В. Полудень), відповідно до якого вивчалися форми співробітництва бібліотек та відділів інформації академій і академічних інститутів. Результати таких наукових досліджень обговорювалися на всесоюзних конференціях, зокрема, у Новосибірську (1983), спеціальних нарадах та семінарах.

Тематичний комплекс “Закономірності формування фондів наукових бібліотек” охоплював проблему оптимізації роботи з обслуговування читачів, зокрема, вітчизняними журналами (Ф.З. Шимченко, Н.Б. Захарова). Досвід вивчення ступеня використовуваності фонду вітчизняних журналів поширювався й на інші бібліотеки¹⁰⁵. Проводилися дослідження інтенсивності використання зарубіжних видань та розподілу валютних асигнувань на зарубіжні книжки та періодику між секціями й відділеннями (М.І. Берлінська, Б.В. Гохфельд, Т.М. Козак, кер. Т.А. Ігнатович).

Співробітники ЦНБ брали участь у виконанні іншої всесоюзної науково-прикладної теми – “Принципи та умови забезпечення збереженості газетних фондів великих бібліотек” (Н.П. Драган, Л.В. Пахуча). Було проведено аналіз стану та методики дослідження газетних фондів на предмет впливу на ці специфічні документи соціальних, фізико-хімічних та біологічних факторів, а також з урахуванням недовговічності паперу та підвищеного попиту на газетні фонди, з’ясовані питання щодо оптимального розміщення газетного фонду як одного з превентивних засобів його зберігання¹⁰⁶.

Тема “Наукова організація праці та управління” (кер. Б.П. Ковалевський) також мала науково-прикладний характер і передбачала вдосконалення системи управління бібліотеками НДУ, за наслідками її виконання було підготовлено збірник наукових праць, методична документація¹⁰⁷.

У 1984 р. завершилася теоретико-прикладна тема “Вивчення та нормування основних бібліотечно-бібліографічних процесів” (В.Г. Попроцька, кер. к.пед.н. А.С. Чачко), що мала важливі практичні наслідки щодо визначення специфіки бібліотечної праці, зокрема, на найбільш важливих ланках – обслуговуванні та роботі з фондами. Науково обґрунтовані нормативи були розіслані по всій країні, за результатами публікувалися бібліотекознавчі праці.

За дорученням Бібліотечної ради з природничих питань при Президії АН СРСР і за участю М.Ф. Варфоломєєвої, секретаря Бібліотечної ради АН СРСР, здійснювалася робота “Регіональні центри НДР в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства бібліотек Академії наук” (А.С. Чачко, Л.В. Беляєва). Вийшла з друку монографія А.С. Чачко “Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации” (К., 1984), перша угазальююча праця в цій сфері бібліотекознавства¹⁰⁸.

Після опрацювання основних методичних засад дослідження фондів було підготовлено та впроваджено в діяльність бібліотек низку методичних документів, у тому числі “Положення про обмінно-резервний фонд”, “Інструкцію щодо збереженості бібліотечних фондів бібліотек АН УРСР”, “Профіль комплектування депозитарного бібліотечного фонду з депозитаріями республіки” та “Єдиний рубрикатор депозитарних фондів з природничих наук та техніки”¹⁰⁹ тощо.

У збірнику документів “Централізація бібліотечно-бібліографічних

процесів" (М.Й. Берлінська, Б.В. Гохфельд, Т.О. Лоось) було узагальнено досвід організації комплектування фондів, каталогізації, обслуговування по міжбібліотечному та міжнародному абонементу для бібліотек НДУ тощо.

Довідник "Каталоги Центральной научной библиотеки АН УССР" (К., 1981) (упор. О.П. Дараган, М.Я. Каганова, відп. ред. Ф.З. Шимченко) розкривав не лише систему каталогів, а й методи роботи з читачами – користувачами каталогів.

У 1980-ті роки значно актуалізувався теоретико-практичний напрям, пов'язаний із оптимізацією професійних ресурсів наукової бібліотеки, дослідженням особливостей бібліотечної праці, розробкою питань управління, підготовки, вдосконалення кадрів, визначенням нових тенденцій у розвитку бібліотечної професії. Вивчення проблем бібліотечної професіології стає пріоритетним у бібліотечній справі. Так, А.С. Чачко за результатами кандидатської дисертації підготувала монографію "Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации", в якій основна увага приділялася бібліотечній професії як такій в умовах автоматизації та механізації, визначалися специфічні особливості професії в області комплектування, організації та використання фондів, довідково-бібліографічного обслуговування, розглядалися методики підвищення кваліфікації кадрів, роботи з молодими спеціалістами тощо. Увага дослідниці була спрямована й на аналіз типових помилок у технологічних циклах великих бібліотек та вивчення ефективності праці¹¹⁰. В роботі також було запропоновано нові критерії нормування праці в науковій бібліотеці¹¹¹.

Досвід Бібліотеки стосовно удосконалення підготовки кадрів був узагальнений в методичному збірнику "Подбор, расстановка и повышение квалификации кадров. Сборник документов и учебно-методических материалов" (упор. З.Б. Кузавова, А.С. Чачко, відп. ред. Б.П. Ковалевський)¹¹². Грунтовне вивчення питань нормування основних бібліотечно-бібліографічних процесів¹¹³ синтезувалося у важливому для діяльності Бібліотеки методичному документі "Действующие нормы на основные процессы библиотечно-библиографической работы ЦНБ АН УССР" (укл. В.Г. Попроцька); були розроблені також положення щодо науково-методичного керівництва бібліотеками НДУ, про систему підвищення кваліфікації у бібліотеках НДУ (Т.А. Ігнатович, Т.О. Лоось).

З 1982 р. почалася розробка теми “Система обслуговування та організація фондів в новому будинку ЦНБ” під керівництвом Ф.З. Шимченка, з 1984 р. – “Взаємодія бібліотек та органів НТІ АН СРСР та академій наук союзних республік” (Г.А. Ритова). Остання реалізовувалася спільно з БАН та БПН АН СРСР¹¹⁴.

Активно розвивалися бібліографія та бібліографознавство. Вони підпорядковувалися завданням удосконалення науково-бібліографічного обслуговування наукових досліджень АН УРСР. Завершилася підготовка збірника статей “Библиография на службе научно-технического прогресса” (кер. І.Г. Шовкопляс), де розглядалися питання теорії та практики організації бібліографічної роботи, методики складання бібліографічних посібників, висвітлювався досвід ЦНБ та бібліотек НДУ, окремих учених у галузі підготовки бібліографічних посібників стосовно актуальних комплексних проблем та наукових напрямів в АН УРСР, історії бібліографії, інтегрування наук відносно принципів побудови науково-допоміжних бібліографічних довідкових видань¹¹⁵ тощо.

Значний розвиток отримала біобібліографія. Бібліотека підготувала методичні рекомендації щодо складання в системі Академії наук УРСР біобібліографічних покажчиків¹¹⁶. У цей період були опубліковані видання, де відображався науковий внесок видатних вітчизняних учених І.М. Полякова, В.І. Толубинського, М.Е. Омеляновського, О.В. Богатського, П.Г. Костюка, П.Т. Тронька, С.М. Ямпольського, М.С. Полуектова, О.П. Маркевича, Є.П. Кирилюка¹¹⁷. Постійно здійснювалося рецензування біобібліографій, що виходили в системі АН та в республіці взагалі.

Постановою Президії АН УРСР № 408 від 4 листопада 1982 р. на ЦНБ, разом з іншими бібліотеками, були покладені завдання забезпечення підготовки та видання в 1982–1985 рр. бібліографічних покажчиків літератури щодо пам'яток історії та культури, а також сприяння у їхній роботі авторам та редакційним колегіям томів “Свода памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР”¹¹⁸. Упродовж 1983 р. розроблялися та ухвалювалися методичні засади бібліографічного забезпечення підготовки “Свода”. Результатом цієї роботи стали методичні рекомендації, покладені в основу укладання Зводу¹¹⁹.

Важливого науково-прикладного значення набула тема “Вивчення ефективності використання поточних бібліографічних покажчиків,

виданих ЦНБ АН УРСР" (кер. Н.М. Гончаренко, кол.: Г.М. Мартиненко, П.М. Кавицька, Л.С. Новосьолова, Л.М. Христич). На базі порівняльного аналізу відповідності змісту показників напрямам наукових досліджень в АН УРСР та ступеня їх використання в академічних установах було розроблено рекомендації щодо їх подальшого вдосконалення та розвитку цього напрямку в ЦНБ. Результати дослідження спеціально розглядалися та були схвалені на засіданнях Бібліотечної ради АН УРСР та Вченої ради ЦНБ¹²⁰.

У контексті опрацювання зазначеної теми було підготовлено спеціальні методичні розробки – "Планування тематики бібліографічних показників бібліотеками АН УРСР" (Н.М. Гончаренко), "Рекомендації щодо складання бібліографічних списків нових надходжень до бібліотеки наукової установи АН УРСР" (Н.І. Олійник, Т.А. Лоось), "Організація та проведення бібліографічних картотек в бібліотеці наукової установи АН УРСР" (укл. М.С. Печоріна, кер. З.А. Врублевська), "Положення щодо бібліографічних картотек відділів, спеціалізованих залів та філій ЦНБ АН УРСР"¹²¹.

Продовжувалася робота над монографією Н.М. Гончаренко "Соціальна роль бібліографічної інформації"¹²².

Постійно готувалися до видання та публікувалися каталоги, що розкривали фонди Бібліотеки, зокрема, в 1982 р. вийшли "Газети Радянської України. 1921–1925 рр." (О.С. Лук'янчук, І.В. Сіра, Л.В. Пахуча).

Підсумки дослідницької роботи, присвяченої українській радянській історичній бібліографії, підведено в однойменній монографії С.В. Сороковської. Співробітники Бібліотеки допомагали у підготовці видання КДІК – "Українська радянська бібліографія". У 1981 р. було видано низку бібліографічних методичних посібників: "Составление тематических ретроспективных библиографических указателей" (З.О. Врублевська, Р.С. Жданова, Н.А. Шемець, відп. ред. Н.М. Гончаренко), "Биобиблиографические указатели" (укл. Ю.В. Альберт, Н.М. Деркач, Н.Г. Дмитренко, відп. ред. Л.В. Беляєва); "Методические рекомендации по оформлению библиографического аппарата диссертаций" (Л.Б. Кокарев, Г.М. Плеський, відп. ред. Ю.В. Альберт)¹²³.

Книгознавчий напрям досліджень поповнила робота Є.П. Демченко "Политическая графика в печати Украины 1905–1907 гг." (К., 1984), вийшов з друку збірник "Теорія та історія радянської книги на Україні" (К., 1983), де представлено науковий доробок книгознавців

усієї республіки. Виданню марксистської книги в УРСР присвячене ще одне дослідження Є.П. Демченко¹²⁴.

Тема "Советская художественная литература: время – произведение – книга" (М.П. Кодак) у 1985 р. реалізувалася в монографію, передану до видавництва "Наукова думка"¹²⁵. В 1982 р. вийшла монографія О.М. Кравець "Книга з історії фабрик та заводів Радянської України (1921–1980)".

Продовжувалася робота над збірником документів "Книга и книжное дело в Украинской ССР. 1917–1981 гг." (Л.І. Гольденберг, Т.Н. Кольяк, О.М. Кравець), що складався з комплексу документів (понад 500 од.) центральних та республіканських партійних і державних органів, якими керувалася та регламентувалася книжкова, видавнича та бібліографічна галузі в УРСР. Перший том висвітлював документацію періоду 1917–1941 рр. Вихід цього збірника документів у 1985 р. став помітним явищем у науковому середовищі книгознавців та бібліотекознавців, оскільки це була перша й досі єдина спроба комплексної публікації документів як джерельної бази вивчення історії книжкової справи в Україні¹²⁶.

Відділ книгознавства (М.Я. Каганова, О.П. Онуфрієнко, Є.П. Демченко) брав участь в описуванні прижиттєвих видань В.І. Леніна для зведеного каталогу, що готувався спільно з провідними науковими бібліотеками під егідою Державної бібліотеки імені В.І. Леніна¹²⁷.

До святкування 1500-річчя Києва було проведено низку наукових заходів, зокрема, у відділі рукописів Бібліотеки було створено тематичну картотеку всіх рукописних матеріалів стосовно історії міста, що зберігалися у фондах відділу. Збірники наукових праць "Київ у фондах ЦНБ АН УРСР" (відп. ред. М.П. Візир) та "Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР", присвячені розкриттю складу та змісту унікальних рукописних скарбів Бібліотеки, були опубліковані в 1982 р. у видавництві "Наукова думка". В 1983 р. М.П. Візир та І.Г. Шовкопляс здійснили археографічну експедицію до Сумської області для обстеження музеїв з метою виявлення та обліку рукописів і стародруків, зокрема, у м. Путивлі та Ромнах. Було обліковано та описано 135 документів, датованих починаючи від 1605 р. до кінця XVIII ст., зареєстровано 321 стародрук XVII–XVIII ст.

У 1983 р. у видавництві "Наукова думка" було опубліковано монографію О.М. Апанович "Рукописная светская книга XVIII в. на Украине",

де через джерелознавчий аналіз рукописних книг з різних книгосховищ СРСР та з ЦНБ АН УРСР, передусім, козацьких літописів, простежується історія книжної культури України, розвиток історичних досліджень та створення історичних пам'яток історії та літератури. До наукового обігу авторкою було залучено велику кількість нових літописних джерел та хронік.

Бібліотека брала активну участь у заходах, присвячених 120-річчю від дня народження В.І. Вернадського: готувався ювілейний збірник наукових праць на його честь, почалося вивчення ролі та значення В.І. Вернадського у фундації Української академії наук та Національної бібліотеки України (О.М. Апанович). Наслідком здійсненої пошукової та дослідницької роботи було віднайдення невідомих автографів першого Президента Академії наук, що розкривали його діяльність в Україні в 1918–1920 рр., та підготовлена колективна монографія "Владимир Иванович Вернадский и Украина. Исследования и неопубликованные материалы" (акад. К.М. Ситник, к.і.н. С.М.Стойко, к.і.н. О.М. Апанович)¹²⁸.

У відділі рукописів продовжувалося описування архівів видатних українських діячів, яке здійснювали А.Г. Адаменко, Т.І. Воронкова, І.Д. Лисоченко, О.М. Апанович. У 1980-х роках до наукового обігу було залучено рукописну спадщину мистецтвознавців – академіка О.П. Новицького та С.А. Таранушенка; філолога, етнографа та мистецтвознавця, члена-кореспондента П.М. Попова; діячів українського кооперативного руху М.В. Левитського, М.П. Балліна та ін.¹²⁹ Науково опрацьовувалися фонди О.А. Назаревського, С.І. Карацуби, Г.Ф. Вороного, бібліотека П.М. Попова (поза планом). Загалом за 1981–1986 рр. було описано понад 47 тис. од. зб. рукописних документів.

Відділи рукописів та стародруків брали участь у всесоюзних проектах опису книжно-рукописної спадщини, зокрема, у підготовці "Сводного каталога славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР" та "Сводного каталога книг на иностранных языках, изданных в России в XVIII в."¹³⁰ Було завершено науковий опис видань кирилівського шрифту другої половини XVII ст. до "Сводного каталога изданий кирилловской печати и глаголических шрифтов XV–XVII ст." (М.П. Рудь, Т.П. Золотар), продовжувалася робота з виявлення та описування палеотипів (М.П. Рудь, М.А. Шамрай, О.Г. Михайлова)¹³¹. У рамках підготовки зведеного каталогу стародруків ки-

рилівського та глаголичного штифтів М.А. Шамрай і Т.П. Золотар брали участь у розробці методичних вказівок та складанні списків видань¹³².

Науковим описом рукописних книг займався заввідділом рукописів М.П. Візир¹³³, генеалогічні матеріали в архіві В.Л. Модзалевського досліджував С.І. Білокінь¹³⁴.

Співробітники ЦНБ брали активну участь у всесоюзних, республіканських та галузевих конференціях, нарадах, семінарах. За 1981–1985 рр. вони прочитали 111 доповідей, з них 27 доповідей були оприлюднені на 15 всесоюзних та республіканських конференціях¹³⁵.

Важливе значення для подальшого розвитку бібліотекознавчих досліджень в Україні мав проведений 2–4 червня 1981 р. семінар “Проблеми та шляхи підвищення ефективності бібліотекознавчих досліджень”¹³⁶. В ньому брали участь не лише українські вчені, а й фахівці з Москви, Ленінграда, Новосибірська, Іркутська та інших міст СРСР. На семінарі обговорювалися питання централізації бібліотечної справи, можливості розвитку інформатизації та вдосконалення традиційних технологій в наукових бібліотеках, створення систематичного каталогу, робота з депозитарним фондом тощо. ЦНБ брала участь у нарадах директорів бібліотек АН СРСР та академій наук союзних республік, засіданнях Бібліотечної ради з природничих наук (Москва), всесоюзних конференціях, присвячених НОП у бібліотеках, обговоренні вдосконалення системи ББК тощо¹³⁷.

Важливою подією стала проведена спільно з Музеєм книги й книгодрукування УРСР Всесоюзна науково-теоретична конференція “Київ та книга”, присвячена 1500-річчю столиці УРСР. У роботі конференції взяли участь понад 50 фахівців з 15 міст України, РРФСР, Білоруської, Грузинської та Вірменської РСР.

У травні 1983 р. у Києві з успіхом пройшла спільно з Республіканською міжвідомчою комісією з проблеми “Історія книги” при Міністерстві культури УРСР наукова конференція “Соціальна роль книги”, учасниками якої були дослідники книги з Ленінграда, Вільнюса, Мінська, Харкова, Львова, Рівного. З доповідями виступили О.М. Апанович (“Роль рукописної книги в культурному процесі України у XVIII ст.”), Л.І. Гольденберг (“Соціальна роль літературознавчої книжки”), Є.П. Демченко (“Особливості видання та функціонування марксистської книжки”), М.Ф. Кодак (“Книжка як форма соціалізації поетичних ідей радянської літератури”), О.П. Онуфрієнко (“Видання творів Лесі Українки 20–30-х років”)¹³⁸.

Значного розвитку набула науково-методична робота. У зв'язку з новою структурою Бібліотеки в 1981–1983 рр. було переглянуто та затверджено положення про її відділи, сектори та філії, також удосконалено службові інструкції. У зв'язку із затвердженням зведеного профілю комплектування іноземною літературою бібліотек НДУ та відповідно до інструкцій по обліку, збереженню, організації каталогів та картотек (слід відзначити започаткування картотек праць співробітників НДУ) ЦНБ здійснювала постійні контакти з бібліотеками мережі АН УРСР, забезпечувала функціонування постійного семінару, що мав різноманітні форми, залежно від необхідності, – як семінари-наради, так і лекції, семінарського заняття, стажування, практикуму, огляду, інформації, обміну досвідом, консультації¹³⁹.

У липні 1981 р. затверджується "Положення про організацію зведеного алфавітного каталогу зарубіжних книг, що надійшли до бібліотек системи АН УРСР". У цьому Положенні було зафіксовано основні функції, завдання та технологічні аспекти каталогізації, зокрема, забезпечення уніфікації бібліографічного опису, організація оперативного інформування щодо користування книжками, вдосконалення опрацювання книжок, систематизація та каталогізація фондів, редагування описів книжок, що були придбані бібліотеками НДУ, а також зведеного каталогу та картотек¹⁴⁰.

Наслідком роботи над вирішенням науково-практичних питань формування фондів ЦНБ стало затвердження в 1983 р. низки нормативно-методичних документів: "Положення про фонд довідково-бібліографічного відділу", "Профіль комплектування підручного фонду залу картографічних видань", "Профіль комплектування підручного фонду сектору періодичних видань відділу обслуговування", "Положення щодо обмінного фонду видань установ АН УРСР", методичний посібник "Складання письмової бібліографічної довідки в бібліотеці наукової установи АН УРСР" (А.Л. Панова, Н.М. Погребецька, Б.В. Гохфельд)¹⁴¹.

На Вченій раді, окрім затвердження та рекомендації до друку наукових праць і розгляду різних методичних питань, заслуховувалися й науково-популярні доповіді, зокрема, Л.В. Беляєвої "Основні напрями міжвідомчої взаємодії наукових бібліотек", І.Г. Шовкопляса – "Про виникнення та історію давнього Києва", Л.І. Гольденберга – "Книга та книжкова справа як об'єкт наукового вивчення", Л.А. Зюби – "Взаємодія бібліотек та органів НТІ в АН СРСР та академіях наук союзних республік"¹⁴².

Окремою ланкою роботи була науково-методична допомога бібліотекам НДУ.

Як відзначалося, у кінці 70-х років в АН УРСР приймається рішення про організаційне об'єднання наукових (науково-технічних) бібліотек з інформаційними підрозділами установ та типові положення про ВНТІ, зафіксоване у Постанові Бюро Президії АН УРСР від 16 листопада 1979 р. № 467-Б. За результатами діяльності інформаційних підрозділів було прийнято Постанову Президії АН УРСР "Про підвищення ефективності науково-технічної інформації в Академії наук УРСР" від 27 січня 1983 р. № 143. У Постанові відзначалися певні недоліки в цьому напрямі діяльності АН УРСР, зокрема: виконання інформаційними підрозділами невластивих їм функцій, непередбачених "Типовим положенням про Відділ наукової (науково-технічної) інформації наукової установи АН УРСР", повільність у процесі об'єднання бібліотек та інформаційних підрозділів НДУ. У деяких НДУ констатувалася відсутність взаємодії ВНТІ та бібліотеки в інформаційній роботі, що спричиняла до дублювання багатьох її видів та призводила до нераціонального використання фінансових і кадрових ресурсів.

З метою подальшого покращення роботи інформаційних підрозділів і на виконання доручення Ради Міністрів УРСР від 22 грудня 1982 р. № 16389/96 "Про поліпшення науково-технічної інформації в Українській РСР" та постанови ДКНТ від 10 травня 1982 р. № 168 "Про підсумки перепису органів науково-технічної інформації та спеціальних наукових і технічних бібліотек і подальше поліпшення роботи державної системи науково-технічної інформації" керівникам НДУ доручалося: завершити упродовж 1983 р. організацію спільної роботи органів науково-технічної інформації та наукових бібліотек установ АН УРСР на основі єдиних довідково-інформаційних фондів; не покладати на органи науково-технічної інформації невластиві їм функції, наприклад, фотолабораторні, ксерокопіювальні, художньо-оформлювальні роботи тощо.

Відділення наукової інформації АН УРСР як організація, що координувала діяльність ВНТІ і надавала їм методичну допомогу, зобов'язане було проаналізувати стан інформаційної діяльності в АН УРСР з метою визначення конкретних заходів щодо активізації діяльності органів науково-технічної інформації установ АН УРСР з інформа-

ційного забезпечення цільових комплексних програм і проектів; разом з УкрНДІНТІ Держплану УРСР розробити "Положення про взаємодію наукових центрів АН УРСР і міжгалузевих територіальних органів науково-технічної інформації з підвищення ефективності науково-дослідних, конструкторських та проектних розробок і прискорення впровадження їх у виробництво"; підготувати для розгляду на Президії АН УРСР інформацію про виконання поставлених завдань¹⁴³.

Питання створення і функціонування механізму взаємодії бібліотек і ВНТІ, організаційно-методичне і технологічне забезпечення їх спільної діяльності знаходилися в полі зору дослідників-бібліотекознавців та інформаційних працівників і протягом подальших років. Зокрема, у 1983–1985 рр. ЦНБ АН УРСР спільно з БПН АН СРСР та БАН СРСР було проведено загальносоюзне дослідження цієї проблеми.

Окремою ланкою роботи була науково-методична допомога бібліотекам НДУ. Було розроблено 46 методичних документів організаційного, нормативного, рекомендаційного характеру, виданий збірник "Централізація бібліотечно-бібліографічних процесів", довідник "Бібліотеки АН УРСР", проведено 16 комплексних семінарів-навчань, підготовлено методичні рекомендації "Сучасні форми та методи роботи бібліотек наукових установ АН УРСР" (А.А. Свобода), здійснено допомогу в формуванні фондів суспільно-політичної інформації, організації обліку фондів бібліотек НДУ (Л.П. Карпова, Н.Р. Галаган), міжнародного книгообміну (Н.І. Малолетова, Б.В. Гохфельд та ін.), організації бібліографічних картотек (Г.О. Ритова, М.С. Печоріна), розглянуто організаційні питання методичної роботи (М.Й. Берлінська, Т.А. Ігнатович, Л.В. Беляєва)¹⁴⁴.

Значний розвиток отримали питання підвищення кваліфікації. У березні 1981 р. було прийнято "Положення про систему підготовки та підвищення кваліфікації кадрів". У документі зазначалося, що ця діяльність є однією з основних функцій ЦНБ АН УРСР, реалізація котрої мала сприяти виконанню завдань Бібліотеки як найбільшої бібліотечно-бібліографічної установи республіки, інформаційного центру АН УРСР та науково-дослідного центру в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства і книгознавства. Основне значення підготовки кадрів розглядалося як забезпечення навчання та залучення до бібліотечної професії осіб, які не мають знань та досвіду в галузі бібліотечно-бібліографічної роботи. Підвищення кваліфікації визнавалося обов'язковим для всіх категорій співробітників Бібліотеки.

У ЦНБ в 1981–1985 рр. працювало понад 70 молодих спеціалістів, які активно засвоювали основні навички дослідницької роботи та включалися в систему підвищення кваліфікації¹⁴⁵. Опрацювання питань підвищення кваліфікації відбувалося не лише в контексті теми професіоналізації, а й трактувалося значно ширше – як розширення, поглиблення та набуття теоретичних знань у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, функціональної спеціалізації бібліотечно-бібліографічної роботи, вивчення економіки, наукової організації праці та управління бібліотечною справою, оволодіння засобами механізації та автоматизації, вивчення іноземних мов.

ЦНБ активно впроваджувала форми підготовки та підвищення кваліфікації, зокрема: для керівного складу – постійно діючі семінари з теоретичних проблем у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства (заввідділами, головні спеціалісти, наукові співробітники); з актуальних питань наукової організації праці та управління Бібліотекою (заввідділами, завсекторами, наставники молоді, особи, заплановані в резерв керівного складу). Ефективно працював семінар з питань організації праці та управління Бібліотекою, на якому було проведено 6 занять¹⁴⁶.

Для підготовки нових співробітників практикувалися оглядові бесіди, річні курси для вивчення основ бібліотечно-бібліографічних знань (для осіб з небібліотечною вищою освітою), стажування молодих спеціалістів, випускників інститутів культури.

Впроваджувалися такі форми роботи, як навчання на робочому місці – для осіб з середньою освітою; для інших – постійно діючі семінари з профілю діяльності відділів з метою засвоєння передового досвіду великих бібліотек; підтримувалася самостійна робота за індивідуальними планами¹⁴⁷. Для осіб з небібліотечною освітою в 1982 р. було проведено семінар “Основи бібліотечно-бібліографічних знань” (відбулося 12 засідань). Провідні спеціалісти Бібліотеки ознайомили слухачів з історією та основними напрямками діяльності ЦНБ, структурою, загальними фондами, спеціалізованими фондами відділів рукописів та книгознавства, інформаційно-пошуковою системою, основними технологічними циклами, нормативно-інструктивними документами¹⁴⁸. Розглядалися й теоретичні питання, зокрема, був проведений семінар “Бібліотека – системний об’єкт бібліотекознавства”.

Система передбачала й такі заходи, як направлення на заочне

навчання до Інституту підвищення кваліфікації інформаційних працівників Державного комітету з науки та техніки Ради Міністрів СРСР; на курси іноземних мов.

Вперше у системі підвищення кваліфікації було передбачено заходи щодо підготовки наукових кадрів, зокрема, направлення в аспірантуру за профілем ЦНБ, прикріплення до профільних кадрів для підготовки дисертацій (пошукувачі), на курси підготовки до здачі кандидатського мінімуму, сприяння самостійній підготовці кандидатських та докторських дисертацій, організація наукових конференцій молодих спеціалістів, конкурсів наукових праць, стажування у великих бібліотеках та центрах, організація семінарів з основ методики і методології бібліотекознавчих досліджень¹⁴⁹. Організація системи підвищення кваліфікації була покладена на відділ бібліотекознавства, який здійснював методичне керівництво роботою і, відповідно, читальний зал якого здійснював інформаційне забезпечення навчання.

Розвиток системи НОП спричинив розробку та затвердження документа "Действующие нормы на основные процессы библиотечно-библиографической работы ЦНБ АН УССР" (укл. В.Г. Попроцька), опублікованого в 1982 р.¹⁵⁰ Наукове обґрунтування нормування праці стає важливим напрямом НОП у Бібліотеці, спрямованим на вдосконалення управління бібліотечними процесами, покращення системи контролю за дотриманням технологічної дисципліни у процесах опрацювання літератури, підвищення відповідальності працівників усіх рівнів за якість роботи, впровадження заходів відносно узгодженості технологічних циклів тощо¹⁵¹.

У зв'язку з тим, що наказом Міністерства культури УРСР № 633 від 19 червня 1980 р. ЦНБ АН УРСР було визначено базовою для проведення практики студентів бібліотечних факультетів Київського та Харківського державних інститутів культури, тут пройшов практику 21 студент. У ЦНБ стажувалися такі випускники КДІК ім. О.Є. Корнійчука, як Т.В. Бабич, В.В. Матусевич, Т.Ю. Пришва; проводилися конференції молодих учених, серед яких були Н.Б. Захарова, Е.І. Птуха, В.Г. Попроцька, Т.В. Бабич, С.І. Білокінь, І.А. Зарічняк, Н.Є. Кравченко, Е.В. Фролова, Н.О. Артюшенко, М.А. Воробей, Т.В. Глеза та ін.¹⁵² У 1983 р. молоді спеціалісти Т.П. Павлуша та Т.В. Бабич брали участь у конференції молодих спеціалістів БАН СРСР¹⁵³. Передбачалися й інші засоби стимулювання молоді Бібліотеки до занять науковою роботою.

Отже, цей період можна відзначити як плідний етап у розвитку науково-дослідної та науково-методичної роботи ЦНБ АН УРСР у всіх напрямках, зокрема, в підвищенні кваліфікації, удосконаленні системи наукової організації праці, організації методичного навчання та допомоги бібліотекам науково-дослідних інститутів, вихованні молодих дослідників.

* * *

У 1981–1985 рр. ЦНБ щорічно обслуговувала 325 тис. читачів, було зареєстровано близько 2 млн. відвідувань, видано 12,8 млн. творів друку. Академічні бібліотеки системи АН УРСР записували в середньому 115,6 тис. читачів, зареєстрували 11,1 млн. відвідувань, видали читачам та абонентам 46,5 млн. творів друку, організували 21,5 тис. виставок нових надходжень, 6,3 тис. тематичних книжкових виставок, де експонувалося 2,4 млн. та відповідно 328 тис. творів друку та рукописів, було підготовлено 4,1 тис. тематичних списків літератури, що відобразили 118,2 тис. назв джерел¹⁵⁴.

Зазначений період характеризується посиленою увагою до розробки питань фондознавчого характеру, роботою з основними та спеціалізованими фондами, проведенням низки досліджень щодо тенденцій використання фондів періодичних видань – як вітчизняних, так і зарубіжних. Особлива увага зверталася на створення депозитарного фонду, опрацювання обмінно-резервного фонду. Особливістю бібліотечної роботи ЦНБ у 1983–1985 рр. була концентрація уваги на упорядкуванні, описуванні та залученні до наукового обігу неупорядкованого книжкового фонду, який накопичився в обмінно-резервному фонді та в Подільській філії (№1) ЦНБ.

24 червня 1983 р. за розпорядженням Президії АН УРСР у ЦНБ спільно з СКТБ програмного забезпечення Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова було проведено попередні роботи з організації та створення АСНТІ, розроблено проект програми автоматизації інформаційної діяльності Бібліотеки, поставлене питання про відкриття спеціалізованого відділу, який би планомірно реалізовував розробку програмного забезпечення та впровадження автоматизованої системи у бібліотечну діяльність. З цього часу актуалізувалося питання залучення автоматизованих систем у діяльність ЦНБ, підготовлено

ескізні та технічні проекти АСНТІ з орієнтуванням на створення у новому приміщенні Бібліотеки умов для переходу на новітні технології. Разом з тим обмеження матеріально-технічної бази, складність бібліотечних процесів комплектування, каталогізації, опрацювання творів друку та автоматизації процесів обслуговування, які знаходилися в тісному технологічному зв'язку, відсутність відповідного досвіду у питаннях впровадження інформатизації в бібліотеках перешкоджали реальним крокам у виконанні поставлених завдань.

У цей період Бібліотека почала ґрунтовно розвивати бібліотекознавчий та книгознавчий напрями, отримувати значні результати в підготовці бібліографічних видань науково-допоміжного характеру. Значні успіхи були досягнуті у створенні теоретичних та практичних засад у галузі розробки проблеми місця та функцій бібліотек у державній системі науково-технічної інформації, раціонального розміщення бібліотечних ресурсів (Ф.З. Шимченко), у визначенні закономірностей формування фондів наукових бібліотек у тому числі, в удосконаленні галузі журнальної періодики (Н.Б. Захарова), організації та управлінні депозитарним фондом (Л.М. Паніна); значно підвищилася інтенсивність використання та формування фондів іноземної періодики (колектив відділу іноземного комплектування: М.С. Мизніков, Н.І. Малолєтова, Р.Л. Красій та ін.), розроблялися принципи організації та збереженості бібліотечних фондів. Системні питання бібліотечної професіології (А. С. Чачко) та управління бібліотечними технологічними процесами вирішувалися через науково обґрунтоване нормування праці (В.Г. Попроцька), розглядалися проблеми НОП, зокрема, було створене типове положення "Регіональні центри НДР в області бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства"¹⁵⁵. Одним з напрямів наукової роботи стало вивчення соціальної ролі бібліографічної інформації (Н.М. Гончаренко). Активізувалася методична допомога бібліотекам НДУ: за 1981–1985 рр. було розроблено 46 документів організаційного, нормативного, рекомендаційного характеру, видані збірник "Централізація бібліотечно-бібліографічних процесів", довідник "Бібліотеки АН УРСР", проведено 16 комплексних семінарів-навчань.

Поглиблювалися та удосконалювалися принципи наукового опису та атрибуції рукописних книг і стародруків (М.П. Візир, О.М. Апанович, М.А. Шамрай), описувалися та залучалися до наукового обігу архівні

фонди видатних діячів науки та культури (А.Г. Адаменко, І.Д. Лисоченко, Т.І. Воронкова), розпочалися археографічні та документознавчі дослідження рукописних фондів та стародруків.

За 1981–1985 рр. у ЦНБ вийшли друком 9 монографій, 13 альбомів, збірників, каталогів, 33 інструктивно-методичних посібники, співробітники виступили з 111 доповідями на наукових конференціях. Серед найбільш вагомих наукових праць за досліджуваний період були: монографії О.М. Кравець “Книга з історії фабрик та заводів Радянської України (1921–1980)”, О.М. Апанович “Рукописная светская книга XVIII в. на Украине”, Є.П. Демченко “Политическая графика в печати Украины 1905–1907 гг.”, І.І. Золотоверхової “Український радянський кіноплакат 20–30-х років”, А.С. Чачко “Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации”. Були опубліковані збірники наукових праць – “Теорія та історія радянської книги на Україні”, “Фонди відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР”, збірник документів “Книга и книжное дело в Украинской ССР (1917–1941)”, довідник “Зарубежные периодические и продолжающиеся издания по книжному делу в фондах библиотек АН УССР” тощо.

Стратегічного значення набуло інформаційне обслуговування фундаментальних та прикладних досліджень, а також цільових програм, що здійснювалися в АН УРСР, через актуалізацію поточної та ретроспективної бібліографії. Лише в 1985 р. у системі АН УРСР за участю ЦНБ вийшло друком 45 бібліографічних посібників, загальним обсягом 332,5 друк. арк.

Запровадження нових стандартів у 1981–1985 рр. позитивно відбилося на розвитку бібліотечної справи та бібліографії. Важливою подією стало прийняття “Положення про бібліотечну справу в СРСР” (1984). У документі було зафіксовано централізацію бібліотечної справи в масштабах СРСР. Водночас посилення централізаційних тенденцій в бібліотечній справі позбавляло ініціативи розбудову національних бібліотечних систем союзних республік. Централізація та уніфікація бібліотечної справи запроваджувалися також через створення єдиних схем класифікації в книговиданні, бібліотечно-бібліографічній діяльності та стандартизації галузі.

Отже, бібліотечна діяльність упродовж 1981–1985 рр. характеризувалася досить суперечливими тенденціями: з одного боку, відбувалися

процеси централізації бібліотечної справи, створювався єдиний механізм науково-методичного забезпечення бібліотечної діяльності по всіх напрямках, впроваджувалася низка стандартів, наявними були успіхи в інформаційно-бібліографічному забезпеченні та організації інформаційно-бібліографічного обслуговування системи АН УРСР, а з іншого боку, – починають проявлятися риси загальної кризи в СРСР як у внутрішній політиці, так і на міжнародному рівні. Це спричинило й відставання матеріально-технічної бази АН УРСР та Бібліотеки. Так, остання не була забезпечена навіть мінімально засобами для механізації процесів, не оновлювалися технічний парк та копіювальна техніка в умовах щорічного збільшення читачів та обсягів фондів, низьким залишався рівень реставрації фондів, суттєво зменшилося комплектування, зокрема, міжнародне. Все це загалом було опосередкованим проявом загального стану занепаду країни.

Примітки

- ¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1856, арк. 15–26.
- ² Там само, арк. 20–22.
- ³ Там само, арк. 92–99.
- ⁴ Там само, спр. 1863, арк. 8; спр. 1959, арк. 9–10.
- ⁵ Там само, спр. 1912, арк. 11.
- ⁶ Там само, арк. 10; спр. 1959, арк. 10–11.
- ⁷ Там само, спр. 1912, арк. 9–11; спр. 1959, арк. 10–11.
- ⁸ Там само, спр. 1863, арк. 9–12; спр. 1959, арк. 9–10;
- ⁹ Там само, спр. 1959, арк. 23.
- ¹⁰ Там само, спр. 1912, арк. 21; спр. 2047, арк. 10–20.
- ¹¹ Там само, спр. 1863, арк. 18–20; спр. 1912, арк. 21; спр. 2047, арк. 15–25.
- ¹² Там само, спр. 1959, арк. 9–10.
- ¹³ Там само, арк. 22–27.
- ¹⁴ Там само, спр. 1856, арк. 50–52.
- ¹⁵ Там само, спр. 1959, арк. 78–79.
- ¹⁶ Там само, спр. 1954, арк. 71–76.
- ¹⁷ Там само, спр. 1863, арк. 35.
- ¹⁸ Там само, арк. 34–36; спр. 1912, арк. 35, 48.
- ¹⁹ Там само, спр. 2047, арк. 70–71.
- ²⁰ Там само, спр. 1912, арк. 34–35.
- ²¹ Там само, арк. 3; спр. 2047, арк. 58.
- ²² Там само, спр. 2047, арк. 58.

- ²³ Там само, спр. 2001, арк. 52.
²⁴ Там само, спр. 2047, арк. 59.
²⁵ Там само, спр. 1912, арк. 36; спр. 2047, арк. 56.
²⁶ Там само, спр. 1863, арк. 45–50; спр. 1912, арк. 39.
²⁷ Там само, спр. 1856, арк. 46–47.
²⁸ Там само, спр. 1912, арк. 40.
²⁹ Там само, спр. 1863, арк. 40–41.
³⁰ Там само, спр. 1912, арк. 23.
³¹ Там само, спр. 1999, арк. 66–69.
³² Там само, арк. 76–81.
³³ Там само, спр. 2001, арк. 7–8.
³⁴ Там само, спр. 1959, арк. 59.
³⁵ Там само, спр. 2043, арк. 201–202.
³⁶ Там само, спр. 1954, арк. 93–100, 149–153.
³⁷ Там само, арк. 77–83.
³⁸ Там само, спр. 1959, арк. 8.
³⁹ Там само, спр. 1954, арк. 84–88; 2043, арк. 204–207.
⁴⁰ Там само, спр. 1999, арк. 53–56.
⁴¹ Там само, арк. 113–120; спр. 2001, арк. 64; спр. 2043, арк. 157–160, 179–185.
⁴² Там само, спр. 1996, арк. 59–68.
⁴³ Там само, спр. 1954, арк. 101, 112–127.
⁴⁴ Там само, спр. 1959, арк. 39.
⁴⁵ Там само, спр. 1912, арк. 48–49; 1959, арк. 57.
⁴⁶ Там само, спр. 1996, арк. 68; спр. 2001, арк. 64.
⁴⁷ Там само, спр. 1954, арк. 56–63.
⁴⁸ Там само, спр. 1959, арк. 56–57.
⁴⁹ Там само, спр. 1912, арк. 45–46.
⁵⁰ Библиографическое редактирование алфавитных каталогов книг: Рекомендации. – К., 1982; Отражение руководящих и законодательных материалов в систематических каталогах библиотек научно-исследовательских учреждений АН УССР: Рекомендации. – К., 1982.
⁵¹ Библиографическое редактирование алфавитных каталогов книг: Рекомендации. – К., 1982.
⁵² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2047, арк. 116–117.
⁵³ Там само, арк. 66–67.
⁵⁴ Там само, арк. 117.
⁵⁵ Там само, спр. 1951, арк. 8, 17–19, 26–27, 32.
⁵⁶ Там само, спр. 2245, арк. 1–4.
⁵⁷ Там само, спр. 1951, арк. 33.
⁵⁸ Там само, арк. 33–36, 39–45.

- ⁵⁹ Там само, спр. 2001, арк. 33
- ⁶⁰ Там само, спр. 1863, арк. 27–28; спр. 1912, арк. 28; спр. 2001, арк. 34.
- ⁶¹ Там само, спр. 1912, арк. 28.
- ⁶² Там само, спр. 2047, арк. 44–45
- ⁶³ Там само, спр. 1863, арк. 33–34.
- ⁶⁴ Там само, спр. 1996, арк. 16–19.
- ⁶⁵ Там само, спр. 1856, арк. 56–59.
- ⁶⁶ Там само, спр. 1912, арк. 32.
- ⁶⁷ Там само, арк. 31–32.
- ⁶⁸ Там само, спр. 2047, арк. 50–51.
- ⁶⁹ Там само, спр. 1912, арк. 32.
- ⁷⁰ Там само, спр. 2001, арк. 47.
- ⁷¹ Там само, арк. 46–47.
- ⁷² Руководящие материалы по библиотечному делу. – М., 1982. – С 47–48.
- ⁷³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1996, арк 40–41.
- ⁷⁴ Библиографическое описание сериальных изданий: Альбом образцов. – К., 1985. – Ч. 1; Библиографическое описание документа по ГОСТу 7.1-84. Альбом образцов.– К., 1986. –Ч. 2.
- ⁷⁵ Книга и книжное дело. Т. 2. – С. 391–392.
- ⁷⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1951, арк.47.
- ⁷⁷ Книга и книжное дело. Т. 2. – С. 485–498.
- ⁷⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1999, арк. 48–50.
- ⁷⁹ Там само, арк. 34–47; спр. 2043, арк. 49–72.
- ⁸⁰ Там само, арк. 24–25.
- ⁸¹ Там само, спр. 1996, арк. 22а–22б.
- ⁸² Там само, арк. 22а–22д.
- ⁸³ Там само, арк. 22–28.
- ⁸⁴ Там само, арк. 29–39; спр. 2037, арк. 28–30.
- ⁸⁵ Там само, арк. 43а–43г.
- ⁸⁶ Там само, спр. 2037, арк. 11а–11б.
- ⁸⁷ Там само, спр. 1996, арк. 90–73.
- ⁸⁸ Там само, спр. 1999, арк. 27–35.
- ⁸⁹ Там само, спр. 2043, арк. 85–92.
- ⁹⁰ Там само, арк. 93–97.
- ⁹¹ Там само, арк. 38–43, 73–84.
- ⁹² Там само, спр. 2037, арк. 28–29.
- ⁹³ Там само, спр. 2043, арк.139–141.
- ⁹⁴ Составление тематических ретроспективных библиографических указателей: Рекомендации для НИУ АН УССР. – К., 1981.
- ⁹⁵ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України. Бібліографічний покажчик. 1918–1993. К., 1993. – С. 282.

⁹⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1959, арк. 33.

⁹⁷ Там само, спр. 1863, арк. 22–25; спр. 2001, арк. 36.

⁹⁸ Там само, спр. 2047, арк. 46–47.

⁹⁹ Там само, спр. 2001, арк. 35.

¹⁰⁰ Там само, спр. 1863, арк. 45–50; спр. 1912, арк. 39.

¹⁰¹ Там само, спр. 1959, арк. 29.

¹⁰² Сводный план научно-исследовательской, научно-методической и информационно-библиографической деятельности библиотек Академии наук УССР за 1981–1985 гг. – К., 1982; Список книг издательства Академии наук УССР “Наукова думка”, имеющих в обменно-резервном фонде (ЦНБ АН УССР). – К., 1982; Список периодических изданий, отсутствующих в фондах Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР. – К., 1982.

¹⁰³ *Ковалевский Б.П.* Состояние и перспективы развития системы информационно-библиографических изданий в Академии наук Украинской ССР // Информационно-библиографическое обслуживание читателей. – М., 1982. – С. 44–51.

¹⁰⁴ Библиографическое описание произведений печати: Альбом образцов. – К., 1982.

¹⁰⁵ *Захарова Н.Б.* Некоторые итоги изучения состава использования читателями отечественных журналов в Центральной научной библиотеке Академии наук Украинской ССР // Оптимизация работы по обслуживанию читателей. – М., 1985. – С. 43–53.

¹⁰⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1996, арк. 14.

¹⁰⁷ Там само, спр. 1959, арк. 59–61.

¹⁰⁸ Там само, спр. 2001, арк. 66–67.

¹⁰⁹ *Захарова Н.Б., Чачко А.С.* К методике изучения использования фонда отечественных журналов в Центральной научной библиотеке АН Украинской ССР. Формирование книжных фондов. – М., 1982, – С. 48–59.

¹¹⁰ *Чачко А.С.* Анализ типичных технологических ошибок в работе крупных библиотек // Научные и технические библиотеки СССР. – 1981. – № 7. – С. 6–10; *Вона ж.* Вивчення факторів ефективної праці ЦНБ АН УРСР // Наукова організація праці та управління в бібліотеках: науковий збірник. – К., 1980. – С. 56–63; *Вона ж.* Библиотечная профессиология: некоторые итоги и задачи развития // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1984. – № 10. – С. 6–12.

¹¹¹ *Чачко А.С.* Сущность и значение нормирования библиотечного труда. Определение основных понятий // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. – № 1. – С. 28–30.

¹¹² Подбор, расстановка и повышение квалификации кадров. Сборник документов и учебно-методических материалов. – К., 1982.

¹¹³ *Попроцкая В.Г.* Опыт нормирования труда в ЦНБ АН УССР // Научная организация труда как фактор повышения эффективности работы биб-

лиотек. – М., 1983. – С. 129–130; Чачко А.С., Попроцкая В.Г. Методические проблемы совершенствования нормирования труда в библиотеках // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1983. – № 4. – С. 3–7.

¹¹⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2037, арк. 4–7.

¹¹⁵ Там само, спр. 1863, арк. 54–56.

¹¹⁶ Библиографические указатели: Рекомендации по составлению и оформлению. – К., 1981.

¹¹⁷ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2047, арк. 48; Євген Прохорович Кирилюк: Бібліогр. показ. / Уклад. Л.В. Бєляєва, Ю.Л. Гунченко, Н.М. Деркач. – К., 1983.

¹¹⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1951, арк. 28.

¹¹⁹ Шовкопляс И.Г. Методические рекомендации по библиографическому обеспечению "Свода памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР". – К., 1984.

¹²⁰ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1912, арк. 51–53.

¹²¹ Там само, спр. 1912, арк. 51–53.

¹²² Там само, спр. 1959, арк. 61.

¹²³ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України. Бібліографічний показник. 1918–1993. – С. 277–284.

¹²⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2037, арк. 6–7.

¹²⁵ Там само, спр. 2047, арк. 83.

¹²⁶ Там само, спр. 1959, арк. 62; спр. 2037, арк. 6–8.

¹²⁷ Там само, спр. 1959, арк. 63.

¹²⁸ Там само, спр. 1912, арк. 55; спр. 1959, арк. 63.

¹²⁹ Там само, спр. 2001, арк. 57–59.

¹³⁰ Там само, спр. 2047, арк. 76–77.

¹³¹ Там само, спр. 1863, арк. 57–58.

¹³² В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кириллического и глаголического шрифтов: Метод. указания / Сост. Т.П. Золотарь, М.А. Шамрай, Н.С. Миронова и др. – М., 1979. – Вып. 4.

¹³³ Визирь Н.П. Описание рукописей Центральной научной библиотеки Академии наук УССР // Проблемы научного описания рукописей и факсимильного издания памятников письменности: Материалы всесоюз. конф. 14–18 февраля 1979 г. – Л., 1981. – С. 160–167; Он же. О некоторых материалах болгарского происхождения в фондах ЦНБ АН УССР // Русско-болгарские связи в области книжного дела. – М., 1981. – С. 138–141.

¹³⁴ Белоконь С.И. Генеалогические материалы в архиве В.Л. Модзалевского // Археографический ежегодник за 1979 г. – М., 1981. – С. 266–273.

¹³⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1912, арк. 57.

¹³⁶ Там само, спр. 1856, арк. 25–26.

¹³⁷ Там само, спр. 1912, арк. 56.

¹³⁸ Там само, стр. 1959, арк. 182.

¹³⁹ Там само, стр. 1863, арк. 80–82.

¹⁴⁰ Там само, стр. 1856, арк. 78–81.

¹⁴¹ Там само, стр. 1959, арк. 67.

¹⁴² Там само, стр. 1863, арк. 60–61.

¹⁴³ *Кулаковська Т.І.* Бібліотечно-інформаційна система НАН України: 20-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст. : Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006. – С. 81–86. – Машинотпис.

¹⁴⁴ Там само, стр. 2047, арк. 87–91.

¹⁴⁵ Там само, стр. 1912, арк. 72.

¹⁴⁶ Там само, арк. 70.

¹⁴⁷ Там само, стр. 1856, арк. 40–41.

¹⁴⁸ Там само, стр. 1912, арк. 70.

¹⁴⁹ Там само, стр. 1856, арк. 41–42.

¹⁵⁰ *Петровичка В.Г.* Действующие нормы на основные процессы библиотечно-библиографической работы ЦНБ АН УССР. – К., 1982.

¹⁵¹ Архів НБУВ, оп. 1, стр. 1912, арк. 60.

¹⁵² Там само, стр. 1863, арк. 68–69, 174.

¹⁵³ Там само, стр. 1959, арк. 84–85.

¹⁵⁴ Там само, стр. 2047, арк. 5.

¹⁵⁵ Там само, арк. 74–79.

Розділ

5

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ 1986–1991 РР.

5.1. ПРИСВОЄННЯ БІБЛІОТЕЦІ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО. РОЗВИТОК АВТОМАТИЗАЦІЇ В СИСТЕМІ БІБЛІОТЕК АН УРСР, ЗАВЕРШЕННЯ БУДІВНИЦТВА НОВОГО БУДИНКУ

Період 1986–1988 рр. був відзначений важливими подіями в житті Бібліотеки, пов'язаними з впровадженням автоматизованих технологій, розвитком нових наукових напрямів, а також присвоєнням Бібліотеці імені її фундатора – академіка В.І. Вернадського.

Остання подія відбулася на хвилі актуалізації наукової спадщини вченого та визнання його творчого внеску у розвиток світової науки. 11 квітня 1985 р. Постановою Президії АН СРСР було створено Комісію по вивченню наукового доробку В.І. Вернадського. Відзначалося, що в різних країнах зростає інтерес до праць академіка з багатьох галузей науки, зокрема, геохімії, біохімії, мінералогії, радіогеології, гідрогеології, космохімії, історії науки, філософії природознавчих проблем тощо. Ідеї В.І. Вернадського стали сприйматися як такі, що випередили свій час, зокрема, вчення про біосферу та перехід її в ноосферу було визнане теоретичним фундаментом для вирішення нагальних проблем навколишнього середовища, раціонального природокористування, екології, воно увійшло до низки важливих міжнародних документів, зокрема, до Програми ООН з навколишнього середовища та до Програми ЮНЕСКО "Людина й біосфера". До завдань Комісії було включено наукову організацію та координацію роботи, пов'язаної із вивченням творчої спадщини вченого, пропаганду його ідей, збирання, зберігання та публікацію його документальної спадщини. До складу Комісії з української сторони увійшов директор Інституту ботаніки АН УРСР, академік К.М. Ситник¹. Були прийняті рішення про урочисте святкування 125-річного ювілею від дня народження В.І. Вернадського, а також про популяризацію

його наукового доробку. Президія АН СРСР розробила широку програму святкування, в тому числі – відзначення у березні 1988 р. його ювілею союзними республіками. Президія АН УРСР Постановою № 299 від 24.09.87 р. звернулася до Ради Міністрів Української РСР з проханням про присвоєння імені В.І. Вернадського Центральній науковій бібліотеці АН УРСР, одним із засновників котрої він був.

Серед інших заходів передбачалося присвоїти ім'я В.І. Вернадського школі у смт Шишаках Полтавської губернії; відновити будинок та маєток В.І. Вернадського, створити там меморіальний музей; встановити меморіальні дошки на будинках, де він вчився та працював; провести в Києві 9 березня 1988 р. урочисті збори і концерт, а також всесоюзну конференцію; випустити ювілейну пам'ятну медаль; всебічно популяризувати творчу спадщину В.І. Вернадського, зокрема в академічних інституціях (ювілейні засідання, виставки, в тому числі на ВДНГ, у ЦНБ – виставку книжок і рукописів В.І. Вернадського). Було вирішено підготувати другу публікацію книги "В.И. Вернадский. Жизнь и деятельность на Украине" і популярне видання "Володимир Іванович Вернадський", організувати вивчення та друкування творів В.І. Вернадського².

Комісію АН УРСР по вивченню наукової спадщини В.І. Вернадського очолив академік К.М. Ситник.

До складу Комісії увійшли академік АН УРСР М.П. Щербак (заступник), член-кореспондент В.І. Шинкарук (заступник), Г.М. Добров (заступник), М.С. Стеценко (Інститут геохімії і фізики мінералів АН УРСР, учений секретар Комісії); О.М. Апанович (ЦНБ); А.І. Шевченко (Інститут геологічних наук АН УРСР). Членами комісії було обрано академіка А.В. Чекунова, члена-кореспондента В.І. Беляєва, члена-кореспондента М.А. Голубця, докторів наук – В.І. Павлишина, Е.В. Соботовича, В.П. Хижняка, кандидатів наук – В.Н. Еліна, Ю.М. Капицю, А.В. Городецького, Ю.О. Храмова, С.П. Руду, А.П. Брайон, Л.З. Гісцову. Крім О.М. Апанович, від ЦНБ до складу Комісії увійшла Л.А. Дубровіна та пізніше – С.М. Кіржаєв³.

Працюючи у відділі рукописів ЦНБ, О.М. Апанович виявила та підготувала огляд рукописних матеріалів В.І. Вернадського з фондів Бібліотеки, що до того часу не були залучені до наукового обігу. Ці нові матеріали стали підґрунтям спільної монографії К.М. Ситника,

С.М. Стойка та О.М. Апанович "В.И. Вернадский: Жизнь и деятельность на Украине" (перше видання – К., 1984; друге – доповнене – К., 1988); згодом співробітниками ЦНБ О.М. Апанович та С.М. Кіржаєвим були опубліковані статті та здійснені публікації документів В.І. Вернадського з фондів ЦНБ⁴.

19 лютого 1988 р. Рада Міністрів АН УРСР Постановою № 46 в ознаменування 125-річчя від дня народження В.І. Вернадського присвоїла його ім'я ЦНБ АН УРСР⁵. Було проведене урочисте відзначення ювілею вченого, 9 березня 1988 р. у конференц-залі АН УРСР відбувся симпозіум на тему "Вчення В.І. Вернадського про біосферу та проблеми охорони оточуючого середовища"⁶. На постійно діючій виставці праць АН УРСР на ВДНГ було підготовлено окрему експозицію – "В.І. Вернадський та сучасна наука", де репрезентувалися книжки й рукописи ЦНБ⁷.

Надалі Комісія АН УРСР по вивченню наукової спадщини В.І. Вернадського працювала в постійному режимі, і важливу роль у дослідженні наукової спадщини В.І. Вернадського на Україні відіграла Центральна наукова бібліотека імені В.І. Вернадського, у фондах якої зберігалися неопубліковані архівні матеріали та творчі рукописи, що залишилися в Україні внаслідок президентства вченого у ВУАН. Документи з Архіву ВУАН за 1918–1934 рр., а також дослідження життєвого та наукового шляху В.І. Вернадського у період заснування та перші роки діяльності української академічної інституції стали внеском науковців Бібліотеки в розвиток історії вітчизняної науки.

Бібліотечна справа в системі АН УРСР також відчула на собі позитивні тенденції нового часу: постало питання про застійні явища у бібліотечній галузі, про необхідність докорінних змін у фінансуванні бібліотек, адже їх незадовільний стан, в першу чергу, пов'язувався з недостатньою оплатою праці та обмеженнями щодо платних послуг. У 1987 р. на всесоюзному рівні широко обговорювалася номенклатура платних послуг, ініційована науковою бібліотекою Естонської Академії наук. До цієї номенклатури пропонувалося внести: складання довідок, види бібліографічної допомоги, укладання персональних показників, проведення екскурсій, виставок, розширення можливостей ксерокопіювання та мікрофільмування, штрафи, часткову сплату інститутами комплектування фондів, переклади видань з іноземних мов тощо⁸. У цьому обговоренні брала участь й ЦНБ

АН УРСР, яка запропонувала ще більш радикальні форми послуг: надання в аренду приміщень (залів) для проведення культурно-масових заходів, реставрацію та опрацювання видань, продаж непрофільних та дублетних примірників⁹.

Одночасно порушується питання й про вдосконалення оплати праці бібліотечним спеціалістам академічних бібліотек та центральних академічних бібліотек у зв'язку з прийняттям статистичних таблиць щодо основних показників роботи працівників культурно-просвітницьких установ, у тому числі державних бібліотек¹⁰. Це були перші кроки до обговорення можливостей відмови від оцінювання діяльності бібліотек за валовими показниками та диференціації оплати праці, зокрема, врахування складності роботи наукових бібліотек.

Внаслідок обговорення цього питання на Координаційно-інформаційній раді Президії АН СРСР було відзначено, що праця спеціаліста в академічній бібліотеці відрізняється від праці у державній публічній бібліотеці значно більшим обсягом та складністю обслуговування науки і не може бути оціненою лише за показниками кількості читачів та книговидач, що беруться за основу категорійності оплати праці. Було проаналізовано такі критерії, як: складність фонду з урахуванням потреб наукових установ (зокрема, він на третину складався із зарубіжних видань); трудомістка і значна за обсягом робота в галузі книгообміну та комплектування відомчою літературою; створення інформаційно-бібліографічних видань та поточних і ретроспективних показників з актуальної проблематики; підготовка інформаційних листів та довідок тощо. Кадровий склад такої бібліотеки вимагав наявності значної кількості спеціалістів з різних наукових галузей знань та автоматизації. Внаслідок цього до Ради Міністрів СРСР було направлено спеціального листа з проханням переглянути систему оплати праці бібліотекам АН СРСР та центральним науковим бібліотекам союзних республік, віднісши їх до 1 групи щодо оплати праці керівників та спеціалістів¹¹. До бібліотек всесоюзного та республіканського рівнів було запропоновано віднести: Бібліотеку АН СРСР, Бібліотеку з природничих наук, Бібліотеку Інституту наукової інформації з суспільних наук, Державну публічну науково-технічну бібліотеку Сибірського відділення АН СРСР, Центральну наукову бібліотеку АН УРСР. Усім іншим центральним науковим бібліотекам та Львівській науковій бібліотеці надавалася 1 група з оплати праці¹².

Президія АН УРСР приділяла значну увагу розвитку бібліотек системи. У цей період активізується діяльність Бібліотечної ради при Президії АН УРСР, яку очолив віце-президент АН УРСР академік І.К. Походня. Вченим секретарем Бібліотечної ради було призначено співробітника ЦНБ А.А. Свободу, ґрунтовно обізнану в питаннях бібліотечної справи у системі бібліотек НДУ АН УРСР. У центрі уваги Ради стояли питання автоматизації бібліотек АН УРСР, розвитку міжнародного книгообміну, формування фондів зарубіжної наукової літератури, збереженості фондів.

Однією з проблемних ситуацій була ефективність замовлення іноземної літератури за валютні асигнування. 4 лютого 1986 р. на засіданні Ради констатовалося погіршення у комплектуванні іноземною літературою, обговорювалися причини та шляхи подолання цієї проблеми, аналізувалася інформаційна наповненість зарубіжної періодики та методи обліку використання іноземної періодики для визначення пріоритетності більш популярних для вітчизняних науковців видань. Задля поповнення інформаційних лакун було прийняте рішення про розширення придбання мікрофіш та техніки для читання копій, а також затверджений зведений план видань бібліографічних показників бібліотек АН УРСР¹³.

Бібліотечна рада систематично розглядала питання про зміцнення кадрового потенціалу Бібліотеки та заміщення керівних посад фахівцями зі ступенем кандидата наук, про пошук резерву досвідчених молодих фахівців, які працювали б в умовах нової організації фондів та автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, організації зберігання фондів та обслуговування читачів у новому будинку. Розглядалися й питання автоматизації в ЦНБ АН УРСР та створення відділу автоматизації, було вирішено укласти угоду на проектування обчислювального центру в новій будівлі, завершення в 1987 р. оцінки та інвентаризації фондів старої книги в Подільській філії, переобліку підручного фонду, опрацювання обмінно-резервного та неописаних рукописних фондів¹⁴.

При Бібліотечній раді почала працювати секція бібліотечної роботи (М.С. Слободяник – голова, члени – А.А. Свобода, Н.М. Кармазіна, В.В. Редіна, Л.Ф. Перехрест, П.А. Сотниченко, Т.І. Подрощіна, Н.І. Смаглова, Т.Л. Кулаковська). У 1987 р. на секції розглядалися питання стосовно покращення взаємодії бібліотек ВІНТІ в інформаційному

забезпеченні науково-дослідної роботи та основні напрями централізації бібліотек НДУ¹⁵; вирішувалися конкретні аспекти діяльності цих бібліотек, затверджувалися методи вивчення інформаційно-бібліографічного обслуговування, анкетування, інтерв'ювання; було узгоджено анкету планово-звітної документації, підбивалися підсумки проведених досліджень. У цей період остаточно відмовилися від ідеї централізації штатів бібліотек НДУ. На засіданнях секції відзначалися успіхи у таких аспектах діяльності бібліотек НДУ, як підготовка бібліографічних показників та виставок, налагодження методичної роботи.

При Бібліотечній раді почала працювати й секція бібліотечної автоматизованої системи НТІ на чолі з Л.Й. Костенком. У 1986 р. в Москву на семінар зі створення автоматизованих систем в ДПНТБ АН СРСР були відряджені Н.Г. Трухан та Т.А. Глазкова, які пройшли короткий курс навчання роботи з АІПС. Бібліотекам, що брали участь у створенні єдиної бази даних НТІ, було передано 7 інструкцій щодо робочих аркушів описів вітчизняної та зарубіжної літератури. Співробітники ЦНБ пройшли також спеціальне навчання щодо роботи з базами бібліографічних даних¹⁶.

23 січня 1987 г. на Бібліотечній раді заслуховувалося питання про хід будівництва та стан АСНТІ. Нова будівля у 1987 р. ще не була здана, і навіть спеціальний лист В.В. Щербицького про необхідність прискорення його зведення не вирішив питання позитивно. Для інтенсифікації цієї роботи було прийняте рішення про щоденне направлення на будівництво 50-ти працівників академічних інститутів для допомоги будівельникам у некваліфікованій праці. Розглядалися й конкретні питання щодо допомоги будівництву з боку, наприклад, заводу Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР, який зобов'язався підготувати світлорозсіювальні решітки¹⁷.

Окремо порушувалося питання про підготовку в новому будинку машинного залу для розміщення ЕОМ. В.М. Дріянському було доручено прискорити комплектування відділу автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів, розпочати з 1 березня 1987 р. за узгодженням з СКТБ наповнення машинних карток програмним забезпеченням Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР, організувати введення у дію ЕОМ "МЕРА"¹⁸.

Відповідно до Розпорядження Президії АН УРСР від 22 квітня 1987 р. № 1074 16–17 червня на базі Інституту теоретичної фізики

АН УРСР проходила робоча нарада з питань розробки та впровадження автоматизованих інформаційних систем та банків даних в установах АН УРСР, організована Відділенням наукової інформації АН УРСР, Комісією з обчислювальної техніки, Радою з автоматизованих інформаційних систем опрацювання даних та мереж ЕОМ за участю Бібліотечної ради при Президії АН УРСР. У роботі взяло участь 86 спеціалістів з 14-ти академічних установ Києва, Харкова, Донецька та Львова. Було виголошено 16 доповідей та 20 повідомлень, розглянуто питання обміну досвідом у галузі створення та експлуатації банків даних в установах АН УРСР, питання розробки типових програм, організаційні та технічні проблеми використання банків даних, у тому числі й ЦНБ АН УРСР¹⁹. Вирішувалися питання можливості та доцільності об'єднання розрізнених груп, які відповідають за інформаційні, програмні, технічні та експлуатаційні аспекти функціонування банків даних у конкретних установах АН УРСР, координацію робіт зі створення уніфікованих інтерфейсів тощо²⁰.

На нараді розглядалися перспективи розвитку наукових бібліотек на базі прогресивних бібліотечних технологій (М.І. Сенченко), де було порушено питання про необхідність проведення окремих наукових досліджень у цій галузі та розглянуто перспективи створення зведеного електронного каталогу. З цією метою в 1988 р. ЦНБ було виділено ЕОМ високої потужності (ЕС-1057), а Інститут проблем реєстрації інформації надав допомогу в придбанні обладнання з пам'яттю високої ємкості на оптичних дисках²¹. Також на нараді вирішувалося питання щодо розподілу функцій та взаємодії інформаційних підрозділів і бібліотек у питаннях інформаційного бібліографічного забезпечення наукових досліджень у НДУ²².

У вересні 1987 р. було проведене виїздне засідання Проблемної комісії з автоматизації та механізації бібліотечно-бібліографічних процесів Бібліотечної ради з природничих наук при Президії АН СРСР і Бібліотечної ради АН УРСР. За матеріалами Комісії підготовлено збірник статей "Автоматизація та механізація бібліотечно-бібліографічних процесів". Комісія ухвалила рішення про включення до планів науково-дослідної роботи Бібліотеки проведення досліджень, спрямованих на розвиток перспективних бібліотечно-інформаційних технологій, які би базувалися на використанні електронних носіїв інформації; про підготовку спільно з республіканськими спеціальними бібліоте-

ками проекту створення на кооперативних засадах електронного каталогу. Інституту кібернетики було доручено розробку програмного забезпечення для бібліотек АН УРСР²³. На базі ЕОМ "МЕРА" у Бібліотеці було організовано дисплейний клас для навчання співробітників основам інформаційних знань. На базі аналізу завдань з автоматизації та механізації бібліотечно-бібліографічних процесів було визначено номенклатуру автоматизованого обладнання та засобів обчислювальної техніки, що необхідні Бібліотеці в нових умовах²⁴.

У квітні 1987 р. розпочалася перебудова діяльності в галузі науково-технічної інформації в АН УРСР на принципах сучасної інформатики: впровадження в НДУ автоматизації з метою зберігання, обміну та багаторазового використання інформації. На Відділення наукової інформації, що залишалося в структурі Інституту математики, було покладено функції центрального органу АН УРСР у цій галузі, тобто координацію впровадження автоматизації в НДУ, керівництво діяльністю органів НТІ в НДУ, забезпечення ефективної взаємодії Академії наук з Держкомітетом по науці і техніці СРСР, Держкомітетом по обчислювальній техніці, проведення досліджень, створення баз даних, аналіз ефективності робіт. Створюється Координаційне бюро по автоматизації, обчислювальній техніці та інформатиці при Президії на чолі з В.А. Широковим, заступником директора Інституту математики та керівником Відділення наукової інформації²⁵.

Актуалізувалася необхідність перебудови науково-інформаційної діяльності в галузі суспільних наук, а підготовку інформації по суспільних науках було оголошено пріоритетною для Секції суспільних наук. На базі відділу наукової інформації по суспільних науках почав функціонувати Центр наукової інформації по суспільних науках, який перейшов з Інституту філософії до відання Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. До основних завдань Центру належали: проблемно-цільове узагальнення та аналіз друкованої продукції в АН УРСР, забезпечення інформацією вчених-суспільствознавців, розробка питань наукової інформації в галузі суспільних наук, книгознавчий аналіз соціогуманітарної літератури, а також налагодження взаємодії з ІНІСН АН СРСР. Керівником Центру було призначено д.і.н. Ю.В. Сиволюба, який автоматично ставав заступником директора Інституту літератури; загальне керівництво покладалося на віце-президента АН УРСР, академіка І.І. Лукінова.

Одним з актуальних питань професійного життя Бібліотеки було вирішення питань стосовно оптимального розміщення фондів та структурної організації ЦНБ після введення в експлуатацію нового будинку²⁶. Це ув'язувалося з можливістю створення Бібліотеки з суспільних наук АН УРСР у будинку по вул. Володимирській, 62, що вивільнявся від основних фондів після переїзду. Питання доцільності фундації окремої бібліотеки з суспільних наук та розподілу фондів ЦНБ ставилося під сумнів через неможливість розміщення в новому приміщенні всіх наявних фондів та відділів.

За час, що пройшов з першого проекту нової будівлі Бібліотеки до її пуску, пройшло 20 років. У цей термін неодноразово змінювався проект, скорочувалися кошти, спрощувалися первісні вимоги, обсяги загальних сховищ зменшилися до 7 млн. томів з перспективою до 10 млн. У той самий час за 20 років загальний обсяг фондів виріс до 10 млн. од. зб. Не було передбачено розміщення газетних фондів. Неодноразово обговорювалося питання виділення окремої бібліотеки в умовах, коли в новому приміщенні неможливо було розмістити майже мільйонні цінні та рідкісні видання, газетний фонд, відділ архівних фондів, деякі спеціалізовані та обмінно-резервні фонди, що зберігалися у 12 підвальних приміщеннях м. Києва, через відсутність за технічними вимогами в новій будівлі приміщень для центру реставрації та консервації фондів²⁷. У січні 1987 р. було ухвалено рішення про необхідність закріплення за ЦНБ АН УРСР будинку по вул. Володимирській, 62 та недоцільність створення Бібліотеки з суспільних наук на базі цього корпусу ЦНБ²⁸.

У 1987 р. значно зросла сума коштів, що були освоєні на будівництві нового будинку, продовжувалася робота зі створення АСНТІ в новій будівлі, уточнювалася концепція системи, були підготовлені завдання на розробку технічного паспорта, придбана міні-ЕОМ для експериментального відпрацювання деяких підсистем з метою автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів. Підрядна будівельна організація "Головкиївміськбуд" зобов'язалася закінчити будівництво цього об'єкта протягом 1987–1988 рр. Головний інженер технічного нагляду за будівництвом ЦНБ АН УРСР М.В. Скрипка був призначений відповідальним за організацію робіт та створення відповідних умов праці, проведення інструктажу тощо. Усі інститути мали виділяти співробітників на допоміжні роботи на будівництво, тому воно, поза

очі, називалося "загальноакадемічним народним будівництвом", оскільки щоденно тут працювало близько 50 наукових співробітників²⁹.

Організація переміщення фондів та розміщення відділів, читальних залів, центрів та служб у новій будівлі стали одними з головних тем, що постійно обговорювалися на дирекціях та на нарадах спеціалістів Бібліотеки, які проводилися заступниками директора з бібліотечних питань Ф.З. Шимченком, а потім М.С. Ракушиною. Там само затверджувалися способи та загальний план переміщення фондів, їх розстановка в новому приміщенні.

У 1986 р. було створено художню раду з метою розробки рекомендацій з оформлення друкованої продукції та атрибутики ЦНБ. На раду покладалося обговорення ескізних проектів настінної інформації, оформлення інтер'єрів, фасаду та території, а також внутрішніх експозицій та наочної агітації в новому приміщенні. До роботи були залучені спеціалісти, в тому числі й бібліотечні, зокрема мистецтвознавець Є.П. Демченко³⁰.

Розпочалася спільна з Відділенням інформації робота щодо взаємодії в інформаційній галузі бібліотек НДУ, обговорювалося питання стосовно уникнення дублювання процесів. Цей аспект діяльності був обговорений на Бібліотечній раді 29 грудня 1987 р. після спільної доповіді М.І. Сенченка, В.А. Широкова та М.С. Слободяника про перспективи розвитку бібліотек НДУ, вдосконалення взаємодії бібліотек НДУ та ВІНТІ в інформаційному забезпеченні науководослідної роботи установ АН УРСР. П.І. Андон запропонував уніфікувати інформаційні процеси, репрезентував вже апробовану систему CDS/ISIS, рекомендовану ЮНЕСКО. У виступі І.К. Походні було зроблено огляд досвіду інформатизації в Англії, порушено питання про перетворення інформаційних служб на наукові підрозділи³¹.

У зв'язку з тим, що Бібліотека мала статус наукової, постало питання про зміцнення штату установи науковими кадрами із ступенем кандидата наук: поступово починається зміна керівників наукових відділів (М.С. Слободяник, Л.А. Дубровіна, Л.Й. Костенко, Н.В. Танатар)³².

Оголошена в масштабах СРСР політика "перебудови" на той період отримала позитивні зрушення у пошуку шляхів подолання кризи в соціально-економічному стані та соціокультурній сфері, духовному житті народу. Вимоги стосовно піднесення наукових досліджень не оминули й проблеми подальшого розвитку науки, науково-

технічної інформації, а відповідно – ролі наукових бібліотек у цьому процесі. Науково-інформаційні функції бібліотек стали набувати пріоритетного значення. В центрі уваги залишалось обслуговування науки, пошуки резервів задоволення попиту на літературу, упорядкування планового механізму та підвищення ефективності діяльності Бібліотеки. З 1986 р. почався масштабний процес удосконалення всіх технологічних процесів у Бібліотеці в контексті поєднання традиційних та новітніх технологій.

Активізуються пошуки нових можливостей організації контролю за впровадженням вже затверджених документів та методичних рекомендацій, зокрема, "Щодо організації контролю за дотриманням інструкції "Шлях документа в процесі опрацювання", "Про стан роботи з переходу на ББК спеціалізованих та підручних фондів та каталогів відділів Бібліотеки", "Про дотримання технологічної інструкції "Робота з відмовами", а також нормативно-інструктивної бази рукописного відділу³³ тощо.

Для аналізу технологічних документів були створені відповідні комісії. Під час обговорення наслідків перевірки інструкції "Шлях документа в процесі опрацювання" виявилася низка недоліків у технологічних аспектах, через які затримувалося опрацювання літератури. Було запропоновано надавати літературу для виставки нових надходжень двічі на тиждень, забезпечити експонування на ній авторефератів дисертацій до захисту дисертаційного дослідження, здійснювати фіксацію термінів та дат проходження карток і документів, забезпечити контроль за ритмічністю проходження літератури та карток тощо. З метою вдосконалення технологічного циклу обігу документів у Бібліотеці було впроваджено у практику створення тимчасових робочих груп та комплексних наукових досліджень, що проводилися різними відділами під керівництвом відділу бібліотекознавства³⁴.

Грунтовно вивчалися питання стосовно роботи з відмовами у наданні літератури читачам, класифікації причин відмови, уніфікації методики роботи з відмовами, обліку та посилення персональної відповідальності за відмову співробітників (завідділом обслуговування Т.П. Павлуша)³⁵. Широко обговорювалися питання комплектування та доукомплектування фондів, перегляд та вдосконалення їх складу, приведення у відповідність каталогів (завідділами комплектування вітчизняної літератури Н.Р. Галаган, фондів – П.А. Сотниченко, катало-

гізації – І.П. Драган, систематизації – І.А. Зарічняк). Здійснювався комплекс робіт з удосконалення змісту фондів, перевірки на дублетність, виключення з фондів застарілих та ветхих видань, обміну, передачі на депозитарне зберігання (завідділами Л.М. Паніна, П.А. Сотниченко, Я.Ф. Євсейчик), було затверджено новий склад комісії стосовно виключення з фондів, до якої залучалися відомі вчені та спеціалісти³⁶.

Завжди детально обговорювалася методика перевірки підручного та довідкового фонду (І.С. Комський), що розпочалася в 1986–1987 рр., аналізувалося її проведення³⁷. У зв'язку з перевіркою підручного фонду вперше було порушено питання про інвентаризацію фондів спеціального зберігання та розроблено методику перевірки й аналізу фондів (завідділом В.І. Коваль)³⁸.

На Вченій раді Бібліотеки заслуховувалися питання щодо опрацювання та описування літератури і рукописних фондів, про стан автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, про будівництво нового будинку та підготовку фондів до переїзду, а також про хід роботи з опрацювання та інвентаризації колекційних фондів Подільської філії³⁹.

На Вченій раді у січні 1986 р. були розглянуті: питання щодо створення страхового фонду копій на особливо цінні рукописні документи та рідкісні книжки, основні концептуальні та методичні засади страхового копіювання цінних фондів у Бібліотеці, організація виокремлення цінних фондів, копіювання та зберігання копій, пропозиції щодо створення страхового фонду (завідділом рукописів Л.А. Дубровіна, завідділом книгознавства М.П. Кодак); організація роботи відділу зовнішнього обслуговування; питання розміщення та обладнання площ для зберігання копій⁴⁰.

Процес прискорення переведення підручних фондів та каталогів на таблиці ББК, що розпочався по основних фондах у 1966 р., вивчався спеціально створеною комісією (голова – В.Г. Попроцька). Впродовж 1987–1988 рр. підручний фонд, що налічував понад 68 тис. од. зб., було переведено на цю класифікацію, тобто таблицями ББК почали користуватися довідково-бібліографічний відділ (завідділом Г.О. Ритова), відділ обслуговування (завідділом Т.П. Павлуша), відділ бібліотекознавства (завідділом М.С. Слободяник)⁴¹.

Обслуговування у цей період характеризувалося постійним зростанням показників, за винятком періоду переїзду Бібліотеки в 1989 р.

у нову будівлю: тоді показники обслуговування з об'єктивних причин різко зменшилися.

У 1986 р. стали відчутні деякі зміни у категоріях читачів Бібліотеки. Основні показники діяльності ЦНБ упродовж 1986–1988 рр., до переїзду у нове приміщення, фактично залишалися незмінними, але з'явилися й деякі нові тенденції, зокрема, до зменшення кількості наукових працівників та збільшення аспірантів та спеціалістів. Так, серед читачів абсолютна перевага належала науковим працівникам та викладачам вузів: у 1986 р. – 46 % , у 1988 р. – 41,1 %. З них із науковим ступенем у 1986 р. – 28,1 %; у 1988 р. – 16,2 %. Відсоток спеціалістів зріс з 32,4 % до 39,5 %, аспірантів – з 7,5 % до 9,3 %.

Відзначалося зменшення серед відвідувачів Бібліотеки спеціалістів у галузі природничих наук, відповідно: 37,2%, 30,5%, 27,6% та технічних наук – 29,9 %, 24,7 %, 23,5 %. Різко зріс відсоток фахівців у галузі суспільних наук, відповідно: 28,7 %, 41,7 %, 46,5 %. Питома вага академічних співробітників залишалася практично у межах 25–26 %⁴².

На абонементі з 4696 читачів залишилося лише 50,4 %. Скоротилася кількість іногородніх та іноземних громадян – на 347 в 1986 р. – до 2568; далі – до 2608, а у 1988 р. – до 1560⁴³.

Ці показники були свідченням, з одного боку, застійних явищ у суспільстві. З іншого – зростання кількості представників суспільних наук характеризувало демократизацію громадських процесів, відкриття заборонених раніше тем досліджень, початок наукової розробки історико-культурологічної проблематики. У зв'язку з прискоренням політичних змін у суспільстві почала змінюватися інтенсивність використання суспільно-політичної літератури. Активно використовувалися зал виставки нових надходжень (6,3 % читачів на день на одне місце); зал періодичних видань (3,6 %), зал № 2 (3,4 %) ⁴⁴. Збільшилася кількість відвідувань читальних залів соціально-економічної літератури, газетного, публікацій ООН – видань оперативного користування. Приблизно половина всіх замовлень виконувалася за рахунок обігу підручних фондів.

Питання обслуговування завжди були пріоритетними в Бібліотеці. Велика увага приділялася аналізу відмов читачам у видачі книжок, вивчалися причини відмов, обговорювалися рекомендації для подолання конкретних ситуацій та, як результат, для вдосконалення обслуговування читачів. Особлива увага зверталася на спеціальні методи до-

слідження, анкетування, статистичний аналіз, роботу з "відмовами". Була впроваджена практика спільних міжвіддільських засідань з проблем "відмов". У 1988 р., за даними аналізу, основними причинами відмовлення читачам в отриманні книжки були: "зайнято" – 9663, "немає у Бібліотеці" – 4855, "немає на місці" – 96⁴⁵. Почалися пошуки шляхів покращення роботи, спрямованої на максимальне задоволення читацьких запитів, зокрема дозволялося видавати літературу, що замовлена іншими читачами, в тимчасове користування та надавати читачам літературу з підручних фондів. Бібліотека доукомплектовувалася відсутніми виданнями; література замовлялася по міжбібліотечному абонементу⁴⁶.

Бібліотека продовжувала працювати з читачами за традиційними напрямками роботи, однак впроваджувалися й нові форми обслуговування, зокрема, довідки за телефоном щодо наявності видань у газетному та нотному залах; замовлення за телефоном для читачів залу наукових працівників; продовження терміну зберігання книжок на бронеполіцях; введення диспетчерською службою путівок на виконання замовлень абонентів та замовлень на літературу з віддалених від ЦНБ книгосховищ тощо. Здійснювалася робота з ксерокопіювання, мікрофільмування, фотокопіювання літератури та періодичних видань. Щорічно копіювалося понад 330 тис. листів, 13 тис. фотокопій, близько 40 тис. мікрофільмів⁴⁷.

Хоча відділ довідково-бібліографічного обслуговування відігравав провідну роль у галузі інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку науки в країні та в системі АН УРСР, у цьому процесі були задіяні й інші підрозділи, які не лише обслуговували у читальному залі, надавали консультації та усні довідки, а й складали писемні відповіді на різні читацькі запити. Писемні довідки є важливим показником соціальних потреб суспільства в інформації певного рівня. У період виконання Бібліотекою ідеологічних функцій на першому місці було забезпечення довідок партійних та радянських органів, які замовляли бібліографічну інформацію та літературу з актуальних питань зовнішньої та внутрішньої політики, інформацію управлінського характеру і т.п. У середині 80-х років проблематика почала змінюватися у зв'язку з політикою перебудови, основні аспекти стали переходити в площину вивчення питань науково-технічного прогресу та автоматизації. Найбільш популярною була така тематика: "Авто-

матизація наукових процесів в управлінні”, “Прискорення технічного прогресу та технічне переобладання промисловості”, “Реформа вищої та середньої освіти”, а також оперативні питання – “Історія руху за тверезість” (у цей період розгорталася політична кампанія за тверезий спосіб життя), “Соціально-психологічні аспекти управління”, “Зовнішня торгівля СРСР і НРБ”, “Масові комунікації та пропаганда”, “Нації та національні стосунки при соціалізмі”, “Боротьба з бюрократизмом у радянських органах управління” тощо⁴⁸.

У 1986–1987 рр. – період чорнобильської катастрофи – була підготовлена значна кількість бібліографічних довідок щодо охорони навколишнього середовища, взаємозалежності стану екології та здоров'я людини, радіобіології, захисту від радіаційного випромінювання. Для Президії АН УРСР та академічних учених, які також були пріоритетною категорією в інформаційно-бібліографічному інформуванні, було підготовлено низку довідок стосовно світового досвіду впровадження автоматизації та інформаційних технологій, зокрема: “Зарубіжні фірми та організації в галузі електроніки й обчислювальної техніки”, “Історія розвитку ЕОМ”, “Сучасний стан та перспективи розвитку ЕОМ за рубежом”⁴⁹.

У галузі технічних наук довідки стосувалися інформації про інженерні центри АН УРСР, голографічні методи дослідження. Широко представлена історична тематика. Пріоритетними були питання історико-краєзнавчого характеру, зокрема, історія краматорських заводів, історичні місцевості (Рівненщина, Крим, Закарпаття до 1939 р.), біобібліографічні дані про революційних діячів, видатних учених, письменників, композиторів, діячів культури, інформація про переклади класиків російської літератури українською мовою. Довідки виконувалися також і для зарубіжних дослідників та бібліотек, просвітницьких та наукових установ⁵⁰.

Актуалізувалося й використання бібліографічних картотек як допоміжних наукових засобів. Була здійснена велика робота з аналізу змісту системи підручних картотек, у тому числі й тих, що зберігалися у довідково-бібліографічному відділі. Систему бібліографічних картотек ЦНБ було піддано фронтальному перегляду: аналізувалися тематика, склад, ступінь їх використання в інформаційно-бібліографічному забезпеченні або читачами. Як результат, низку картотек, що втратили політичну та наукову актуальність, було анульовано (в цьому напрямі працювали Г.О. Ритова та І.Б. Вишневецька)⁵¹.

Іншим важливим вектором пропаганди бібліографічних та інформаційних знань стало проведення теоретичних та практичних занять з читачами, науковими співробітниками, аспірантами, індивідуальна допомога в орієнтації в каталогах та інформаційному фонді Бібліотеки, огляди надходжень, підготовка бібліографічних запитів, проведення екскурсій та тематичних виставок літератури. У зв'язку із введенням нового Держстандарту в галузі бібліографічного опису документів удвічі зріс обсяг консультаційної роботи щодо його використання, яка проводилася переважно з аспірантами та, подекуди, з науковими співробітниками АН УРСР⁵².

Комплектування, опрацювання та зберігання фондів здійснювалися відповідно до "Єдиного профілю комплектування фондів ЦНБ АН УРСР вітчизняними творами друку", "Зведеного тематичного плану комплектування фондів бібліотек системи АН УРСР іноземною літературою". Основним джерелом залишався гарантований примірник обов'язкових видань (75 023 прим.) та передплата періодичних видань (42 500 прим.).

Загальний фонд Бібліотеки на 1 січня 1987 р. складав 9 957 488 прим., основний – 7 912 331 прим. На той період загальний фонд інтенсивно поповнювався за рахунок опрацьованої літератури з ОРФ та Подільської філії (понад 216 тис. видань та періодици в 1987 р. було отримало лише з філії)⁵³. Продовжилося надходження літератури, переданої на депозитарне зберігання з інших установ. До основного фонду у період з 1986 р. по 1988 р. щорічно надходило від 191 до 192 тис. літератури та понад 2 тис. 300 комплектів газет; до обмінно-резервного фонду – 37 тис.; до резервного фонду Президії АН УРСР – близько 9 тис. прим.⁵⁴ З 1987 р. почала комплектуватися бібліотека Будинку вчених.

Згідно з координацією поточного комплектування фондів наукових універсальних та галузевих республіканських бібліотек УРСР для них у 1986 р. було передано від 9 до 14 тис. прим. вузьковідомчої непрофільної літератури⁵⁵.

У галузі іноземного комплектування після фронтальної перевірки книгообмінних зв'язків зі списку були виключені 33 установи. У жовтні 1986 р. Міжвідомча комісія з координації діяльності спеціальних, наукових та технічних бібліотек Державного комітету з науки та техніки провела атестацію бібліотек, що мали право на здійснення

міжнародного книгообміну з капіталістичними країнами, і високо оцінила досвід ЦНБ у галузі книгообмінних операцій⁵⁶.

У зв'язку зі значним зростанням цін на зарубіжну літературу та скороченням обсягів отримуваних іноземних видань керівництво АН УРСР звернулося до керівництва АН СРСР з метою збільшення асигнувань⁵⁷. Це питання розглядалося також на Бібліотечній раді при Президії АН УРСР: так, 4 лютого 1986 р. було заслухано доповідь М.С. Мизнікова про стан з комплектуванням іноземною літературою, шляхи подолання ситуації з обслуговуванням інформацією з іноземних видань. Пропонувалося розширити ксерокопіювання заголовків іноземних видань та відповідно надсилати їх до 34 бібліотек НДУ АН УРСР, що, в свою чергу, дозволяло академічним установам надавати замовлення відповідно до власного наукового профілю та постатейно. Через передплату ЦНБ отримувала 251 назву іноземних журналів, у тому числі з капіталістичних країн – 70, а також 486 зарубіжних книжок; щорічно поповнювалися також фонди залу ООН⁵⁸.

У 1986–1987 рр. книгообмін зріс з 41 608 до 42 372 од.; передплата – з 9379 до 10 208 од.; інші джерела, навпаки, знизилися – з 8052 до 6536 од.⁵⁹ ЦНБ продовжувала брати участь у “Загально-союзному зведеному каталозі зарубіжних книжок” та “Зведеному бюлетені нових іноземних книжок у бібліотеках СРСР”⁶⁰.

Централізоване комплектування суспільно-політичною літературою бібліотек НДУ науково-технічного профілю продовжувалося до 1990 р.: за зведеним планом ЦНБ 39 бібліотек та 2 філії бібліотек наукових установ м. Києва щорічно комплектувалися близько 35 тис. од. літератури⁶¹. Під час проведення дня комплектування бібліотечні методисти здійснювали спеціальні звірки з темпланами видавництв, книготорговельними бібліографічними списками, знайомилися із загальною літературою, що виходила за межі темпланів, відбувалася передача опрацьованої літератури⁶². Стан цієї роботи спеціально розглядався 26 листопада 1986 р. на Бюро Відділення літератури, мови та мистецтвознавства, на якому А.А. Свобода доповіла про діяльність бібліотек АН УРСР, спрямовану на формування політичної культури читачів бібліотек НДУ, а також організацію інформаційно-бібліографічної роботи. Постанови Президії хоча й схвалювали цю діяльність, однак рекомендували урізноманітнити її види, організовуючи круглі столи, дискусії, зустрічі тощо⁶³.

У другій половині 80-х років розгорнулася робота з додаткового перегляду та впорядкування бібліотечних фондів різного призначення: основного, підручних та низки спеціалізованих фондів.

Упродовж 1986–1988 рр. ця діяльність мала пріоритетне значення для ЦНБ. Вона складалася з двох напрямів: першого – збереженість та науковий опис рідкісних та цінних документальних фондів, опрацювання фондів, що накопичилися неописаними в обмінно-резервному фонді; другого – вивільнення основних фондів від непрофільної, дублетної та ветхої літератури, поповнення фондів дезидерати.

У рамках першого напрямку продовжувалася робота з виконання заходів по ліквідації зауважень Комісії Відділу пропаганди ЦК КПРС, що перевіряла Бібліотеку в вересні 1984 р. щодо стану збереженості та використання книжкових фондів, рукописних та архівних матеріалів, і Комісії Відділу науки та навчальних закладів ЦК Компартії України (березень 1984 р.) – щодо перевірки роботи партбюро з керівництва виробничою діяльністю Бібліотеки у 1979–1983 рр. Ця робота концентрувалася на опрацюванні рукописних фондів та фондів стародруків і рідкісних видань, відбиранні цінних видань з обмінно-резервного фонду, складанні облікових документів та каталогів.

Додаткові заходи щодо обліку та збереженості цих документів, у тому числі й розробка питань контролю за фізичним станом документів, створення умов для реставрації та консервації бібліотечних фондів, були здійснені в 1987–1988 рр. у зв'язку з черговою Постановою ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 13 січня 1987 р. "Про стан і заходи щодо поліпшення збереження експонатів у музеях республіки". Питання розглядалося на Президії АН УРСР 9 лютого 1987 р. Констатувалося, що в системі АН УРСР наявна значна за обсягом документальна спадщина, однак умови її зберігання та обліку не відповідають належним вимогам, зокрема, це стосувалося архівного фонду інститутів АН УРСР та організації каталогів на ці фонди. На засіданні були обговорені можливості забезпечення надійного збереження та обліку цінних рукописів, архівних документів, книжок та музейних експонатів тими науковими установами, де вони зберігаються⁶⁴. За 1986–1987 рр. було описано понад 11 тис. рукописів та архівних матеріалів.

Другий аспект діяльності був пов'язаний з упорядкуванням неосвоєної частини обмінно-резервного фонду, тобто того книжкового

резерву, що був створений ще в 20–30-ті та повоєнні роки, однак не опрацьовувався через відсутність необхідних кадрів, приміщень та фінансування. Серед інших напрямів роботи з обмінно-резервним фондом було прискорення інвентаризації та обліку книжкових колекцій, підготовка на них топографічних каталогів.

Розпочалася інтенсивна робота з обмінно-резервним фондом. За 1986 р. було розібрано близько 180 тис. прим. видань, 115 тис. було описано, в тому числі 107 тис. XVIII–XIX ст. – іноземними мовами. Почалася робота з іноземною періодикою: було описано близько 70 тис. назв⁶⁵.

У грудні 1986 р. здійснювалася перевірка стану архівів АН УРСР, що було викликано необхідністю контролю за станом архівних документів Академії наук УРСР внаслідок Постанови Ради Міністрів СРСР від 4 квітня 1980 р. “Про Державний архівний фонд СРСР” та Ради Міністрів УРСР від 30 січня 1985 р. № 41 “Про стан та заходи подальшого розвитку та вдосконалення архівної справи в республіці” від 30 січня 1985 р. На засіданні Президії АН УРСР від 29 грудня 1986 р. констатувалося, що більшість установ АН УРСР безвідповідально ставиться до збереження своїх архівних фондів. Не кращими були справи й у Відділі архівних фондів ЦНБ АН УРСР.

Тому у Постанові Президії АН УРСР “Про заходи щодо докорінного покращення, упорядкування та використання документів ДАФ СРСР у системі Академії наук УРСР” було приділено особливу увагу питанням розміщення, збереженості, упорядкування документальних архівних фондів. В установах планувалося створити експертні комісії, що переглядали б фонди, контролювали їх опрацювання та організацію, а також облік документів. З метою запобігання втрати документів у складних структурних підрозділах системи АН УРСР було вирішено створити об’єднані архіви, в яких простіше було б дотримуватися стандартів ведення діловодства, а в ЦНА – упорядкувати особові архівні фонди⁶⁶. Академіку І.І. Лукінову було доручено зайнятися питанням збереження за Академією будинку ЦНБ по Володимирській, 62, у тому числі з метою розміщення там фондів ЦНА, цінних рукописних та книжкових документів⁶⁷.

Другий напрям діяльності Бібліотеки полягав у роботі з основним та підручним фондами Бібліотеки, що вже перебували в обігу та були заінвентаризовані. Хоча в кінці 70-х та в першій половині 80-х років було проведено звірку фондів з генеральним каталогом, все ж таки

необхідно було здійснити перегляд і вдосконалення структури й змісту вітчизняної та іноземної періодики.

Це робота була тим актуальнішою, що відбувалася у період підготовки до переїзду в нове приміщення. Робота з основним фондом складалася з відбирання з нього зайвих дублетів та непрофільних видань, які підлягали зберіганню в галузевих республіканських бібліотеках-депозитаріях. Перегляд фондів здійснювався під керівництвом сектору бібліотечного депозитарного зберігання відділу фондів. Питання забезпечення якості такої роботи та виключення з неї суб'єктивності забезпечувалися системою багатоступеневого контролю⁶⁸. Після перегляду основного фонду виникло питання про необхідність упорядкування не лише загальних, а й підручних фондів, переоблік цих фондів, що зберігалися в різних структурних підрозділах Бібліотеки та загальних читальних залах, проведення відповідних змін в облікових документах, в яких фіксувалися ці книжки та періодичні видання.

Формування депозитарного фонду характеризувалося значною роботою з аналізу карток, що пропонувалися Бібліотеці з інших бібліотек. Лише з неакадемічних бібліотек надійшло понад 46 тис. карток, які було звірено за каталогами, відібрано (9 тис.), отримано та передано у відділ комплектування (2145 видань). У свою чергу, ЦНБ направила до бібліотек країни 74 465 інформаційних карток на непрофільні видання, за замовленнями в інші бібліотеки було передано майже 7 тис. видань – втричі більше, ніж у 1985 р.⁶⁹

У 1986 р. з метою вдосконалення якості складу діючого фонду було переглянуто за змістом 819 тис. прим. видань (на 21 % більше, ніж в 1985 р.), у тому числі 218 серіальних видань та 600 прим. книг, відібрано понад 77,5 тис. дублетів, 25 тис. непрофільних видань.

З облікових документів було списано майже 200 тис. прим. застарілих та ветхих видань, передано на списання понад 51 тис. видань. Завершилася робота з переобліку підручного фонду читальних залів та спеціалізованих підрозділів. Було перевірено правильність розстановки 1 654 8932 прим.⁷⁰ Одночасно проводилися обезпилення, опрацювання (понад 13 тис.) та реставрація (близько 37 тис.) фондів.

Усі роботи з вилучення літератури здійснювалися у відповідності до "Інструкції щодо порядку виключення застарілих за змістом та ветхих видань і матеріалів з бібліотечних та довідково-інформаційних фондів" (М., 1979) та до відповідних змін до цього документа станом на 1984 р.⁷¹

Про обсяги проведеної роботи свідчать, наприклад, такі цифри: в 1986 р. було списано та вилучено 141 754 прим. книжок та 57 543 прим. журналів. Серед них були застарілі, дублетні, втрачені читачами та повернуті за листами примірники. До цієї великої за обсягом роботи залучалися не лише штатні співробітники, а й працівники за угодами. Паралельно картки вилучалися з каталогів, хоча тут були й деякі ускладнення, пов'язані з вилученням карток з каталогів у зв'язку з недосконалими описаннями в картках, що надійшли до відділу каталогізації (Н.П. Драган)⁷². Списання з облікових документів відбувалося у 1986–1990 рр. (Н.Р. Галаган)⁷³. Основний відсоток роботи припав на 1986 р. За 1987 р. було переглянуто понад 500 тис. документів, з яких на списання передали 69 109 прим. журналів та 3 тис. книг⁷⁴.

У 1986 р. почалася широкомасштабна робота з упорядкування фондів Подільської філії. Президія АН УРСР виділила на цю роботу значні кошти для позаштатних співробітників, крім того, були задіяні й внутрішні резерви, а саме: на засадах соціалістичного змагання створені групи співробітників з штемпельювання, оцінювання та занесення до інвентарних книг літератури з подільських колекцій. Для швидкого виконання поставленого завдання було проведено комплекс робіт з організації та методичного забезпечення цієї діяльності, організовано систему збереженості та упорядкування фондів, опису та інвентаризації історичних колекцій і зібрань. Практично всі бібліотечні співробітники – від рядових до керівного складу – брали участь у цих роботах. За короткий час лише в 1986 р. було проштемпельовано понад 220 тис. книжок, умовно оцінено близько 216 тис. од. зб., одночасно створювався топографічний каталог колекцій. В 1985–1987 рр. до інвентарних книг було занесено 216 078 прим. видань. Серед заінвентаризованих історичних бібліотек значилися зібрання Києво-Печерської лаври, Київської духовної академії, Університету св. Володимира, Київського інституту шляхетних дівчат (1838–1919), київських чоловічих гімназій, релігійна періодика XIX – початку XX ст. тощо.

Робота продовжувалася також і в 1987 р. Одночасно здійснювалися заходи по обезпиленню та розстановці фондів. Велику роботу з упорядкування матеріалів було поведено завфілією Л.В. Мухой та співробітниками філії М.С. Рубльовою та Л.М. Дениско⁷⁵. В 1988 р. закінчилася інвентаризація подільських фондів, в основному було

виконано опис тримільйонного фонду відділу обмінно-резервних фондів, завершено перегляд основного діючого фонду⁷⁶.

У 1987 р. закінчився переоблік підручних фондів довідково-бібліографічного відділу, відділу книгознавства, залів соціально-економічної літератури та нотних видань⁷⁷.

Актуалізувалися роботи з удосконалення технологічного процесу опрацювання документів, почалося вивчення автоматизованих технологій. У Бібліотеці було проаналізовано проходження документів по технологічному циклу, складався паспорт генерального алфавітного каталогу книжок, надрукованих латинським шрифтом, впроваджувалася картотека методичних рішень під час роботи з генеральним каталогом. З 1987 р. збільшується використання карток Всесоюзної книжкової палати, що дозволило удвічі прискорити цю роботу та закаталогізувати понад 145 тис. прим.⁷⁸

Ситуація з опрацюванням обмінно-резервних фондів та фондів історичних колекцій і зібрань у ЦНБ не була винятковою. Практично усі наукові бібліотеки СРСР мали фонди, що перебували в законсервованому стані. Обмінно-резервні фонди були організовані й у бібліотеках АН УРСР: у 1987 р. згідно з розпорядженням Президії АН УРСР було введено в дію "Положення про обмінно-резервні фонди бібліотек АН УРСР" на базі затвердженого "Положення про обмінно-резервні фонди бібліотек АН СРСР" від 29 березня 1987 р.⁷⁹

Активно розвивалася масово-інформаційна робота: щорічно проводилося понад 300 виставок нових надходжень, на яких було представлено більше 110 тис. прим. видань, та понад 130 тематичних виставок. Особливо популярними були експозиції "Охорона природи – проблема сучасності", "Біотехнологія: досягнення, проблеми, перспективи", "Прогнозування розвитку науки й техніки"⁸⁰, "ЮНЕСКО – 40 років"⁸¹. З 1987 р. запроваджується така нова форма виставкової діяльності, як експрес-виставки.

Під час урочистого святкування Дня Києва у травні проводилася низка спеціалізованих виставок, зустрічей, спільно з Музеєм книги та книгодрукування пройшла читацька конференція "О.С. Пушкін та Україна" з експонуванням прижиттєвих видань видатного російського поета⁸².

Демократизація суспільства справила вплив і на можливості розгортання виставкової роботи з іноземною книгою, зокрема, у 1987 р.

було з успіхом проведено виставку книжкової продукції видавництва "Гордон і Біч" (США). Розвиваючи міжнародне співробітництво, ЦНБ передала до Бібліотеки Карл Маркс Штадта (НДР) виставку "Розвиток ЦНБ АН УРСР".

Великий резонанс мала виставка грецьких рукописних книг XI–XVIII ст. з фондів ЦНБ АН УРСР, проведена в жовтні–листопаді 1988 р. в Афінах, де вперше за радянських часів було організовано наукову конференцію, присвячену розвитку економічних, наукових та культурних зв'язків України, Росії й Греції. Виставка експонувалася у Візантійському музеї грецької столиці. Спільно ЦНБ та Музеєм був підготовлений науковий каталог Л.А. Дубровіної та О.М. Гальченко "Греческие рукописи из фондов ЦНБ им. В.И. Вернадского АН УССР в Киеве" (Афіни, 1988)⁸³. У роботі конференції брали участь директор ЦНБ М.І. Сенченко та заввідділом рукописів Л.А. Дубровіна. Виставка викликала бурхливий інтерес грецьких учених, з одного боку, та світової громадськості, з іншого, – були присутні вчені з 12 країн. Вона була урочисто відкрита міністром культури Греції, і згодом, у 1989 р., експонувалася в Москві, в Музеї давньоруського мистецтва ім. Андрія Рубльова.

Одним з постійних заходів культурно-просвітницької діяльності ЦНБ стала підготовка виставок наукової літератури до міжнародних з'їздів славістів, які проходили в Києві. Так, велика експозиція була відкрита до X Міжнародного з'їзду славістів у вересні 1988 р. Фахові виставки документів стосовно слов'янської писемності та друку готувалися у відділах рукописів та книгознавства⁸⁴.

Набувала розвитку та узагальнення така форма культурної роботи, як комплексний інформаційно-масовий захід. У 1986 р. були прийняті "Методичні рекомендації з організації та проведення комплексних інформаційно-масових заходів в ЦНБ АН УРСР" (С.О. Задоя) та "Методичні рекомендації по організації тематичних виставок" (Т.І. Струкова)⁸⁵. Ці документи узагальнили досвід комплексних заходів, пов'язаних з такою формою роботи, як "День науки", "День аспіранта", "День інформації" тощо. Зазначені заходи охоплювали, як правило, проведення оглядів літератури, бесід, читацьких та прес-конференцій, укладання усних журналів, перегляд кінострічок, експонування книжкових виставок, екскурсії з використанням наочних форм інформування тощо. Вдосконалювалася методична документація, з'явилися нові зразки настінної інформації, приміщення Бібліотеки прикра-

шалось фотографіями, які на високому професійному рівні виконував фотограф Ю.О. Фіклістов.

Регулярно проводилися "Дні науки". У 1986 р. під егідою цих заходів було організовано зустрічі читачів та співробітників Бібліотеки з академіком В.П. Кухарем та членом-кореспондентом Г.М. Добровим, доктором економічних наук В.Л. Мовчаном, які розповідали про перспективні напрями розвитку науки⁸⁶. Відбувалися й творчі вечори. В 1987 р. з успіхом пройшов вечір "Хорова музика на Україні XVII–XX ст.". У "День спеціаліста" було проведено семінари та лекції щодо актуальних питань автоматизації бібліотек, бібліотечно-бібліографічної діяльності та обслуговування, організації контролю за збереженістю фондів тощо⁸⁷.

5.2. ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНА ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЦНБ У ГАЛУЗІ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА, КНИГОЗНАВСТВА (1986–1988 рр.)

У 1986–1988 рр. завершився перехід до нових напрямів діяльності Бібліотеки. Не припиняється робота з підготовки бібліографічних покажчиків, монографій, збірників документів, методичних праць, статей та публікацій документів⁸⁸.

Продовжувалися підготовка та видання науково-допоміжних посібників, поточних та ретроспективних бібліографічних покажчиків, що виходили у попередні роки. Так, серед постійних бібліографічних покажчиків 1986–1988 рр. були такі: "Порошковая металлургия" (Т.В. Глеза, Г.М. Деркачова, О.П. Кулик), "Развитие топливно-энергетического комплекса Украинской ССР" (М.А. Воробей, Л.А. Овчаренко), "Наука на Украине" (Л.С. Новосолова, І.Г. Шовкопляс), "Філологічні науки на Україні" (Л.В. Беляєва, Ю.Л. Гунченко, О.М. Устіннікова), "Информационный указатель библиографических работ, выполненных библиотеками и научными учреждениями АН УССР в 1985 и запланированных на 1986–1990 гг." (Р.С. Жданова та ін.), "Социалистический образ жизни"⁸⁹.

Відділ іноземного комплектування (Р.Л. Красій, Т.М. Козак, О.А. Панчук, А.Б. Свідер, Н.І. Малолетова) готував "Зарубежные периодические издания в фондах ЦНБ и библиотек научных учреждений АН УССР" та "Зарубежные периодические издания, заказанные библиотеками АН УССР по валютной подписке"⁹⁰.

У 1986–1988 рр. продовжувалося видання щоквартальника “Охрана природы и рациональное использование природных ресурсов Украинской ССР” (упор. Л.С.Храмова, О.О. Фіклістова).

У рік Чорнобиля Бібліотека підготувала позаплановий показчик “Методы защиты окружающей среды от радиоактивных загрязнений” (К., 1986). У 1987 р. вийшов ретроспективний показчик “Опреснение и обессоливание воды”; “Україномовна преса Росії 1905–1907 рр.” (О.І. Сидоренко). З 1987 р. почалося видання показчика “Проблемы биотехнологии. Техническое использование микроорганизмов”. Вип. 1, 2 (Н.В. Танатар, В.Г. Шишкіна)⁹¹ та підготовка показчика “Медико-біологічні аспекти застосування лазерного випромінювання непошкоджувальної інтенсивності”⁹².

Значною подією став вихід показчика “Археология Украинской ССР. 1918–1980” (І.Г. Шовкоплас, Н.Г. Дмитренко).

Активно надавалися консультації при підготовці біобібліографій Ю.О. Митропольського, І.К. Походні, К.Б. Яцимирського, К.М. Ситника, В.І. Шинкарука, А.А. Смирнова, В.Н. Гріднева⁹³, Д.К. Зерова⁹⁴, М.П. Семененка, І.І. Лукінова, П.М. Серкова, К.С. Тернового, Г.М. Малахова⁹⁵, С.І. Пекаря, Є.П. Федорова, А.М. Окснера та ін.⁹⁶ Було підготовлено біобібліографії М.М. Паламарчука, Л.М. Новиченка, О.Г. Ситенка⁹⁷. Продовжувалася підготовка біобібліографічних показчиків: Р.Є. Кавецького⁹⁸, Я.Б. Файнберга, П.В. Копніна, В.Л. Рвачова, М.М. Доброхотова. Було підготовлено методичні рекомендації з складання біобібліографій “Биобиблиографический указатель: Рекомендации по составлению и оформлению” (Ю.В. Альберт, В.С. Кабкова), що вийшли друком у 1988 р.

Рішенням Вченої ради було припинено випуск показчиків “Социально-экономические проблемы научно-технического прогресса в Украинской ССР”; “Социалистический образ жизни и формирование нового человека”; “Великий Жовтень на Україні та захист його завоювань”.

У 1986–1987 рр. книгознавчі дослідження, започатковані раніше, завершилися виходом другого тому публікації документів “Книга и книжное дело в Украинской ССР”, присвяченого періоду 1941–1984 рр. (К., 1986), виданнями Є.П. Демченко “Издание марксистской книги на Украине до Великого Октября” (К., 1987) та М.П. Кодака “Время. Произведение. Книга” (К., 1987).

У середині 80-х років бібліотекознавчі теми виконувалися за

напрямами, пов'язаними із традиційними розробками наукових бібліотек у зв'язку із завданням інформаційного забезпечення нових галузей науки. До таких тем відносилися, зокрема: "Закономірності формування фондів наукових бібліотек в умовах науково-технічного прогресу" (А.А. Чачко, Н.Б. Захарова). "Організація роботи бібліотек НДУ" (А.А. Свобода, Н.І. Смаглова), "Проблеми НОП та управління" (В.Г. Попроцька), спрямовані на вдосконалення науково-методичних засад системи управління фондами та вдосконалення їх організації; довідково-бібліографічне обслуговування комплексних програм в науковій бібліотеці (Г.О. Ритова, Т.В. Добко). Продовжувалося дослідження щодо ефективності використання в бібліотеках НДУ АН УРСР видань, що надійшли за міжнародним книгообміном (М.С. Мизніков). Завершилася спільна з АН СРСР робота "Взаємодія бібліотек та підрозділів НТІ АН СРСР та АН союзних республік в інформаційному забезпеченні НДР" (Ф.З. Шимченко, Г.О. Ритова)⁹⁹.

Процес переведення бібліотечних технологій на інформаційні об'єктивно сприяв значному уточненню та перегляду традиційних напрямів бібліотечної справи, оскільки автоматизація мала ґрунтуватися на формалізованих методиках роботи по різних технологічних циклах у галузі комплектування, бібліографічного описання, систематизації, каталогізації, зберігання літератури та обслуговування нею.

У 1986 р. було відкрито наукову тему "Оптимізація роботи бібліотеки в умовах АСНТІ" (1986–1990), спрямовану на вдосконалення системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування та бібліотечних технологій в умовах автоматизації бібліотек (керівник – заввідділом бібліотекознавства М.С. Слободяник), що передбачала розробку моделі системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування на базі поєднання традиційних засобів та ЕОМ, залучення методів структурно-функціонального аналізу обслуговування читачів, статистичних методів аналізу різних показників опрацювання фондів. Широко проводилося анкетування читачів щодо шляхів удосконалення обслуговування. З метою контролю за різними стадіями опрацювання літератури було створено тимчасові робочі колективи з представників різних технологічно пов'язаних відділів¹⁰⁰. У 1987–1988 рр. проводився ґрунтовний аналіз оцінок та пропозицій читачів по вдосконаленню діяльності Бібліотеки в галузі формування фондів, каталогів, обслуговування.

Цілком закономірною була посилена увага до питань бібліотечних будівель та їх технічного обладнання. Паралельно здійснювалася розробка теми "Технічне оснащення бібліотек засобами механізації та автоматизації" (керівник М.І. Сенченко), що завершилася підготовкою довідкового видання та альбому "Засоби технічного обладнання бібліотек. Довідковий посібник" (М.І. Сенченко, М.Й. Берлінська). Вчена рада розглянула та рекомендувала до друку монографію доцента КДІК ім. О.Є. Корнійчука Л.З. Амлинського "Бібліотекознавчі проблеми композиційно-планувальних рішень та обладнання наукових бібліотек"¹⁰¹. Публікувалися спеціальні статті щодо технічного оснащення наукових бібліотек та нового приміщення ЦНБ¹⁰².

З метою розробки та створення автоматизованого бібліотечного комплексу для інформаційного забезпечення наукових досліджень АН УРСР первинними та вторинними документами з фондів ЦНБ від 1987 р. з проблеми "Розробка автоматизованої системи науково-технічної інформації ЦНБ АН УРСР" було відкрито пріоритетну тему "Автоматизація технологічних процесів і процесів управління в бібліотечній справі" (керівники М.І. Сенченко, Л.Й. Костенко)¹⁰³. Метою дослідження стала розробка основних напрямів автоматизації системи бібліотек АН УРСР на базі концепції функціональної централізації ключових бібліотечно-бібліографічних процесів у бібліотеках НДУ при збереженні централізованої структури управління системою. Протягом терміну виконання теми було визначено форми взаємодії у напрямках автоматизації з іншими бібліотеками республіки, закладено ідею створення республіканського автоматизованого міжвідомчого бібліотечного комплексу¹⁰⁴.

У 1987–1988 рр. було заплановано проведення ґрунтовного дослідження "Довідково-бібліографічний апарат ЦНБ ім. В.І Вернадського" (керівник О.Г. Ритова) з орієнтуванням на новітні інформаційні технології¹⁰⁵ та підготовку видання "Система библиографических картотек ЦНБ АН УССР. Отчет" (К., 1987).

У кінці 1986 р. були обговорені перспективні напрями науково-дослідної роботи у ЦНБ АН УРСР та відкореговані науково-дослідні роботи. Було вирішено проводити розробку таких проблем: "Теоретико-методологічні дослідження функціонування бібліотечно-бібліографічних процесів в умовах науково-технічного прогресу", "Історія рукописної книги та пам'яток писемності на Україні", "Історія книги

та книгодрукування. Опис рідкісної книги та стародруків”, “Інформаційно-бібліографічне забезпечення цільових комплексних програм, що розробляються в АН УРСР”¹⁰⁶.

Книгознавчі дослідження розгорталися у декількох напрямках. Хоча розвивалися й загальнотеоретичні дослідження, зокрема: “Книжкова справа сьогодні: теорія і практика” та “Система видань по бібліотечній справі” (М.П. Кодак, А.С. Чачко), “Вітчизняна історична книга XVIII–XIX ст.: типологія, видання, розповсюдження” (О.С. Беляев), та все ж у період демократичних перетворень та деідеологізації суспільства на перший план вийшли питання наукової розробки історико-культурних фондів та рукописних і книжкових колекцій, що впродовж тривалого часу не були актуалізовані. Відбувалося активне повернення світової та національної книжкової й рукописної спадщини із забуття, залучення інформаційного документального потенціалу бібліотечних ресурсів до національного культурного відродження країни.

З 1987 р. у межах цих наукових напрямів наукові відділи почали виконання декількох нових тем. Відділ наукової бібліографії розробляв проблему інформаційно-бібліографічного обслуговування вчених та спеціалістів в умовах автоматизації системи науково-технічної інформації (І.Г. Шовкопляс, Н.В. Танатар); відділ книгознавства працював над питаннями вивчення, збереженості та пропаганди друкованих джерел (Є.П. Демченко); відділ рукописів досліджував історію рукописної книги та пам’яток писемності в культурно-історичному процесі України (Л.А. Дубровіна). Наукову тему з організації, вивчення та пропаганди рукописних книг і стародруків, колекцій та зібрань Бібліотеки очолював А.О. Чекмарьов.

У 1986–1988 рр. проводилися роботи з наукового опису та підготовки каталогу палеотипів на базі їх виявлення серед колекцій відділу книгознавства та, головним чином, з фондів історичних бібліотек та зібрань Подільської філії шляхом перегляду фондів *de visu* (керівник та основний виконавець М.А. Шамрай, виконавці Б.В. Грановський та І.Б. Торбаков). У травні 1987 р. було здійснено перевірку діяльності відділу книгознавства відносно зберігання, обліку, наукового опису стародруків та рідкісних видань. За результатами перевірки констатувалося, що слід звернути увагу на конкретну роботу з фондом, та висунуто пропозицію щодо перейменування відділу книгознавства на відділ стародруків та рідкісних видань, як це традиційно прийнято у бібліотеках такого типу¹⁰⁷.

Почалося виявлення та науковий опис слов'янських рукописних книг з фондів ЦНБ АН УРСР (М.П. Візир). Арабські рукописи були представлені у виданні "Каталог арабских рукописей из фондов ЦНБ им. В.И. Вернадского АН УССР" (О.В. Савченко) (К., 1988).

У зв'язку з впровадженням автоматизації розроблялися основні підходи до організації наукового використання та пропаганди рукописних фондів і колекцій стародруків шляхом підготовки електронних каталогів і баз даних, напрацьовувалися принципи побудови бази даних "Книжкові пам'ятки" (Л.А. Дубровіна, Л.Й. Костенко)¹⁰⁸. Концепція дослідження рукописних книг з фондів ЦНБ АН УРСР передбачала їх вивчення в різних аспектах книжної культури: історія створення книги, атрибуція книги, техніка виготовлення, скрипторії, оформлення, репертуар, оправа, розповсюдження (книгообмін, торгівля, замовлення, міграція, історія зібрань) (Л.А. Дубровіна). Планувалося описування арабських рукописів (О.В. Савченко)¹⁰⁹. З 1987 р. розпочалося вивчення специфічних особливостей мови ділових документів, результатом чого став збірник "Ділова документація Гетьманщини XVIII ст." (виконавець В.Й. Горобець)¹¹⁰.

У 1988–1991 рр., у зв'язку з діяльністю Комісії з вивчення спадщини В.І. Вернадського, започатковується дослідження теми "В.І. Вернадський та перші роки Української Академії наук". Співробітник відділу рукописів С.М. Кіржаєв починає працювати над виявленням та публікацією нових архівних джерел стосовно В.І. Вернадського, історії заснування Академії та діяльності Археографічної комісії АН УРСР¹¹¹.

Бібліотека брала активну участь у роботі з поглиблення студіювання спеціальних історичних дисциплін. Так, Л.П. Маркітан готувала розділи "Иконография" та "Кинофотодокументы" до видання "Вспомогательные исторические дисциплины: Историография и теория" (К., 1988).

Л.В. Івченко розпочинає наукове дослідження колекції нот збірки Розумовських, де зберігаються унікальні видання музичної культури другої половини XVIII – першої половини XIX ст. За завданням Президії АН УРСР продовжувалося історико-бібліографічне студіювання теми "Звід пам'яток історії та культури народів СРСР та Української РСР" (керівник І.Г. Шовкопляс)¹¹².

Заплановані каталоги політично актуалізованої у новий час літератури, зокрема, "Українській політичний плакат 1917–1941 рр. в

фондах ЦНБ АН УРСР" (Є.П. Демченко), "Газети Радянської України. 1930–1934 рр. Каталог" (І.В. Сіра, Л.В. Пахуча), "Каталог не-легальних та заборонених видань ХІХ – початку ХХ ст. в фондах ЦНБ АН УРСР" (В.С. Федорук), "Колекція листівок 1879–1927 рр." (Л.П. Маркітан)¹¹³.

Продовжувався науковий опис особових архівних фондів П.М. Попова (І.Д. Лисоченко), С.І. та В.І. Маслових (Т.І. Воронкова), О.П. Новицького, М.В. Остроградського, Г.Ф. Вороного (О.М. Апанович), М.Ф. Біляшівського (А.Г. Адаменко) та ін.¹¹⁴

Питання наукової організації фондів стали пріоритетними в діяльності відділу архівних фондів. У 1986 р. було затверджено тему "Особові фонди академіків і членів-кореспондентів АН УРСР в Центральному науковому архіві АН УРСР" (В.Г. Шмельов). Спільно з щойно створеною Археографічною комісією АН УРСР співробітники відділу архівних фондів почали підготовку "Каталогу особових архівних фондів вітчизняних істориків". З огляду на критику з боку Президії стосовно стану архівних фондів, започаткувалася робота з методичного забезпечення діяльності архівних підрозділів науководослідних установ та організацій АН УРСР. Першими з нормативно-інструктивних документів стали "Типова інструкція щодо організації та впровадження діловодства в установах Академії наук УРСР" та "Методичні рекомендації по науково-технічному опрацюванню документів установ АН УРСР"¹¹⁵. Співробітники залучалися до допомоги в підготовці видання "Історія АН УРСР" (головний редактор В.Ю. Тонкаль) та "Історія АН УРСР. Персональний склад", що планувалися до випуску у лютому 1989 р.¹¹⁶

Питання про хід підготовки наукових видань Бібліотеки заслуховувалося на засіданнях Ученої ради в лютому 1987 р. Було розглянуто доповідь Л.Й. Костенка про основні напрями роботи відділу автоматизації інформаційно-бібліографічних процесів; про методику підготовки каталогу палеотипів доповідала М.А. Шамрай; покажчик "Т.Г. Шевченко: життя та творчість (До 175-ліття з дня народження)" анонсував І.Г. Шовкопляс; критичній оцінці було піддано план-проспект видання "Вітчизняна історична книга ХVІІІ–ХІХ ст." (О.С. Беляєв)¹¹⁷. Після обговорення на Вченій раді основних напрямів діяльності відділу книгознавства (Є.П. Демченко) було переорієнтовано пріоритетність його певних наукових розробок. Так, основними на-

прямами роботи відділу книгознавства було визнано конкретну наукову діяльність з опису та залучення до наукового обігу цінних та рідкісних фондів Бібліотеки, через що виконання теми "Книжкова справа сьогодні: теорія та практика" було припинено¹¹⁸.

Дослідження історії фондів, їх ціннісної класифікації, бібліографічної реконструкції складу і змісту бібліотечних книжкових колекцій та зібрань, пов'язаних з іменами діячів української культури, ініційовані доктором історичних наук І.Г. Шовкоплясом, стали також важливим напрямом історико-культурних студій колекцій та зібрань. Були розглянуті перші методичні рекомендації щодо організації, зберігання та використання меморіальних фондів та книжкових колекцій¹¹⁹. Є.О. Колесник завершила монографію "Книжкові колекції Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР" (за ред. М.Ф. Котляра) (К., 1988)¹²⁰. Ротапринтним виданням виходить каталог бібліотеки Бориса Грінченка, переписаний рукою його дружини М. Загірньої, підготовлений І.Г. Шовкоплясом, Г.Г. Дідківською та М.А. Воробєєвом¹²¹.

Переглядається бібліографічна проблематика, аналізуються актуальні бібліографічні проекти з нових наукових напрямів¹²². Розпочато використання засобів автоматизації для підготовки бібліографічних посібників, першим з яких був щоквартальник "Охорона природи". Започатковуються дослідження інноваційних процесів в інформаційно-бібліотечному обслуговуванні: ґрунтовні статті І.Г. Шовкопляса "Природничі науки і бібліографія" та Н.В. Танатар "Інформаційні ресурси в галузі біотехнології" публікуються у збірнику наукових праць Бібліотеки природничих наук АН СРСР, виданому Бібліотечною радою з природничих наук при Президії АН СРСР "Информационно-библиотечное обслуживание" (М., 1988)¹²³.

До відділу автоматизації в 1987 р. прийшли досвідчені спеціалісти М.В. Пийтер та М.Ф. Гуляев і молоді фахівці В.А. Ясулайтіс, О.О. Михайлець та ін., які почали працювати з питань створення автоматизованої пошукової системи з різних напрямів автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів¹²⁴. За наслідками перших досліджень у 1987 р. було підготовлено збірник наукових праць "Автоматизація та механізація бібліотечно-бібліографічних процесів" (Л.Й. Костенко). У кінці 1987 р. було прийнято "Положення про відділ автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів ЦНБ АН УРСР" та підготовлено звіт "Системотехнічний та апаратно-технічний синтез автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи ЦНБ АН УРСР".

Науково-методична робота тісно пов'язувалася із завданнями, які стояли перед Бібліотекою у цей період. Вдосконалювалися планування, облік та аналіз використання робочого часу (В.Г. Попроцька, А.С. Штепанек); були створені методичні рекомендації щодо раціонального використання трудових ресурсів, виявлення резервного робочого часу, скорочення втрат, планування бюджету робочого часу тощо. Рекомендації розвивали відповідні типові загальносоюзні положення, адаптували їх до конкретних умов діяльності бібліотек АН УРСР¹²⁵. Тема нормування праці у бібліотечній професії також була однією з постійних, що переглядалася в залежності від удосконалення та розвитку бібліотечних технологій (А.С. Чачко, В.Г. Попроцька).

У бібліотеках НДУ були впроваджені норми на основні процеси бібліотечно-бібліографічної роботи, вийшли методичні рекомендації "Организация библиографических картотек в библиотеках НИУ АН УССР" (М.С. Печоріна, Г.О. Ритова) (К., 1986). Тоді ж було видано "Положение о каталогах библиотеки научного учреждения Академии наук Украинской ССР" (О.П. Дараган, М.І. Нечаєва) (К., 1986) та "Положение о системе заказа зарубежных изданий в библиотеках АН УССР" (П.Л. Красій, Н.І. Малолетова, Л.В. Муха, Н.П. Стоян) (К., 1986).

Щорічно до 1990 р. виходили друком "Основные показатели работы библиотек АН УССР за ..." (Т.А. Ігнатович, Т.Л. Кулаковська)¹²⁶.

Узагальнюється досвід ЦНБ у галузі методичного забезпечення роботи з формування депозитарного бібліотечного фонду АН УРСР¹²⁷.

4 грудня 1986 р. на засіданні Бюро Відділення заслуховувалася доповідь А.А. Свободи "Бібліотеки АН УРСР на допомогу формуванню політичної культури читачів: стан, шляхи вдосконалення"¹²⁸. Одними з форм вдосконалення діяльності бібліотек НДУ АН УРСР були: проведення їх постійних комплексних обстежень з метою здійснення методичної допомоги; розвиток взаємодії бібліотек та органів НДУ; проведення консультацій, забезпечення збереженості книжкових фондів бібліотек НДУ (Н.І. Смаглова). Співробітники брали безпосередню участь у проведенні переобліку книжкових фондів, зокрема, бібліотеки Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця та ін.¹²⁹ Під час обговорення масово-інформаційної роботи ЦНБ було запропоновано розширити спільну роботу з бібліотеками НДУ (Н.Б. Захарова)¹³⁰. У 1990 р. побачив світ збірник статей "Бібліотеки АН УРСР".

У 1988 р. ЦНБ було проведено чотириденний семінар для біб-

ліотек НДУ – “Бібліотека на службі науково-технічного прогресу”¹³¹. Вивчення інформаційних потреб НДУ було орієнтовано на створення банку даних інформаційних потреб користувачів та централізоване придбання машиночитаних джерел. Затвердили “Правила користування бібліотекою Будинку вчених” та “Профіль комплектування бібліотеки Будинку вчених”¹³².

Активізувалася науково-методична робота відділу рукописів, було вдосконалено та затверджено низку нормативно-інструктивних документів щодо комплектування та обліку рукописних фондів (під керівництвом А.Г. Адаменко), виявлення особливо цінних рукописів, розроблено положення про систему каталогів (Л.О. Крижанівська), підготовлено методичні рекомендації щодо організації предметно-тематичного каталогу ВР ЦНБ, обслуговування (О.П. Степченко), іменного каталогу відділу рукописів (О.К. Курманська)¹³³.

Відділом наукової бібліографії разом з “Науковою думкою” підготовлено до друку та опубліковано методичні рекомендації щодо складання біобліографічного покажчика видатних учених (В.С. Кабкова, Ю.В. Альберт)¹³⁴.

Обговорювалися програмно-методичні матеріали щодо проведення теми “Вдосконалення системи обслуговування читачів в умовах автоматизації Бібліотеки”. До наукової діяльності були залучені усі молоді фахівці. Рада молодих спеціалістів (на чолі з Т.П. Павлушею) обговорювала їхню участь у наукових експериментах, конкурсах наукових праць, конференціях¹³⁵.

За цей період співробітники брали участь у 7 всесоюзних та 26 республіканських конференціях, семінарах, нарадах.

Упровадж 1987 р., який мав велике значення для перебудови бібліотечної науки у напрямку автоматизованих інформаційних технологій, викристалізувалися основні перспективи розвитку наукових бібліотек у цьому контексті, які були оголошені директором ЦНБ М.І. Сенченком на спеціальному засіданні Вченої ради ЦНБ та опубліковані на сторінках “Вісника Академії наук Української РСР”¹³⁶.

У березні 1988 р. підбивалися підсумки бібліотекознавчого дослідження ЦНБ АН УРСР як об'єкта структурно-типологічного аналізу, основною функцією котрого було забезпечення наукових досліджень первинною та вторинною документальною інформацією (керівник М.С. Слободяник). Були розроблені такі аспекти теми, як

видова класифікація індивідуального, масового та групового інформування читачів, створення зони оперативного обслуговування, часткового застосування складу читальних залів, впровадження нових послуг, психологічні аспекти впровадження автоматизації та автоматизованих технологій. Розглянуто пропозиції читачів стосовно поповнення фондів, роботи читальних залів, редагування каталогів та картотек, організації інформування, розширення послуг тощо¹³⁷.

У зв'язку з переїздом було переглянуто правила запису читачів, оформлення документації, нову форму читацького квитка, комплекс послуг, можливості скорочення термінів обслуговування науковців¹³⁸.

У 1988 р. опрацьовувалися питання основних напрямів діяльності Бібліотеки в контексті здійснення демократичних процесів у суспільстві. 31 березня 1988 г. відбулося урочисте розширене засідання Вченої ради ЦНБ, присвячене В.І. Вернадському та його ролі у створенні Бібліотеки. Нові перспективи академічної бібліотеки в контексті розвитку ідей В.І. Вернадського були розкриті М.І. Сенченком у виступі на Вченій раді, а доповідь Л.А. Дубровіної присвячувалася темі "В.І. Вернадський та заснування Національної бібліотеки Української держави"¹³⁹. Перспективи розвитку архівної справи в АН УРСР розглядалися та були ухвалені на засіданні Вченої ради у травні 1988 р. (В.Г. Шмельов)¹⁴⁰.

У цьому ж році авторський колектив у складі М.І. Сенченка, Л.А. Дубровіної, Л.Й. Костенка та М.С. Слободяника запропонував своє бачення подальшого перспективного розвитку Бібліотеки до 2005 р. Після ухвалення 28 червня 1988 р. на Вченій раді Бібліотеки "Основні напрями розвитку ЦНБ до 2005 р." були представлені на Бібліотечній раді АН УРСР, яка затвердила їх та рекомендувала до друку¹⁴¹.

5.3. РОЗРОБКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ ДО 2005 Р., ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ У НОВОМУ БУДИНКУ (1989 – ПОЧАТОК 1991 Р.)

Прискорення демократизації всіх сфер соціального та духовного життя в 1989–1991 рр. створювало нові соціокультурні умови для Бібліотеки як головного бібліотечного книгосховища, відкривало нові

можливості в реалізації функцій як культурно-інформаційного центру та науково-дослідного інституту.

У 1989 р. Бібліотека отримала статус НДУ другої категорії. Відповідно до Статуту були внесені зміни: ЦНБ декларувалася як "позакатегоріальна бібліотека з універсальним за складом фондом вітчизняних і зарубіжних видань, державне книгосховище творів друку Української РСР, республіканський депозитарій публікацій ООН, вітчизняних газет та літератури з природничої тематики, складова загальносоюзної та республіканської системи науково-технічної інформації, науково-дослідний інститут II категорії з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, бібліотечно-інформаційного забезпечення наукових досліджень і розробок, координаційно-методичний центр для бібліотек науково-дослідних установ Академії наук УРСР"¹⁴².

Значно розширилися права Бібліотеки. Тепер вона була в змозі вирішувати питання щодо створення наукових та загальнобібліотечних відділів, філій, комплексних груп, започатковувати технічні та обслуговуючі служби. Для реалізації нових напрямів діяльності і цільових комплексних програм Бібліотека вносить пропозиції у відділення АН УРСР про створення міжвідомчих наукових колективів або про власну участь у тимчасових наукових колективах у різних міністерствах та відомствах відповідно до діючого законодавства. Бібліотеці надавалося право міжнародного наукового співробітництва, проведення міжнародних конференцій, нарад, симпозіумів¹⁴³.

У вересні 1989 р. було прийнято "Основні напрями розвитку ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР на період до 2005"¹⁴⁴.

У загальних положеннях "Основних напрямів" було розкрито роль Бібліотеки в суспільстві. Відзначалося, що, "забезпечуючи збереження та активне використання знань, накопичених у процесі еволюції людства, Бібліотека сприяє підвищенню інтелектуального та морального потенціалу суспільства, гуманізації всіх соціальних процесів, формуванню наукового світогляду, зростанню культурного рівня кожної особистості". Було виокремлено основні функції Бібліотеки: як найбільша науково-інформаційна установа Бібліотека орієнтує свою діяльність на першочергове задоволення професійних інформаційних потреб учених та спеціалістів у галузі суспільних, природничих та технічних наук, інформаційно-бібліографічне забезпечення наукових досліджень.

В “Основних напрямках” відзначалося, що, виконуючи функції державного книгосховища творів друку та бібліотеки-депозитарію, здійснюючи формування, вивчення, пропаганду та збереженість унікальних фондів рукописів, стародруків, образотворчих та нотних матеріалів, що є історико-культурними цінностями, Бібліотека сприяє духовному прогресу суспільства, зберіганню документальної пам’яті людства та національної пам’яті українського народу.

До функцій Бібліотеки як наукової установи входило й вивчення актуальних питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства і здійснення науково-методичного керівництва бібліотеками НДУ АН УРСР, створення загальноакадемічної документальної бази наукових досліджень.

Кардинальне підвищення ефективності використання величезного потенціалу Бібліотеки пов’язувалося з включенням документних ресурсів у нову інформаційну інфраструктуру суспільства на базі впровадження прогресивних бібліотечних технологій, що здатне забезпечити інтеграцію джерельної бази, засобів її аналітико-синтетичної переробки, автоматизованих інформаційних систем та мереж передачі даних.

Реалізація нових напрямів розвитку Бібліотеки, на думку авторів документа, мала призвести до трансформації ЦНБ в установу нового типу – Бібліотечно-інформаційний комплекс імені В.І. Вернадського АН УРСР.

Основними завданнями розвитку Бібліотеки до 2005 р. було визнано: створення та забезпечення збереженості універсальної документної бази для проведення наукових досліджень в АН УРСР; максимальне охоплення світового документного потоку та координацію комплектування з бібліотеками інших відомств; створення автоматизованого банку даних як складової бібліотечних ресурсів регіону та зведеного електронного каталогу республіканських бібліотек, упровадження мережевої інформаційної технології, що передбачає доступ до автоматизованої бази даних бібліотек НДУ АН УРСР.

Планувалося переорієнтувати наукові дослідження на розробку теоретичних засад розвитку бібліотечної системи в умовах гуманізації та інформатизації суспільства. Необхідною умовою реалізації таких завдань визнавалося забезпечення кардинального технічного переобладнання Бібліотеки, створення інформаційно-обчислювального центру, центру консервації та реставрації рукописів і книжок, а також аспірантури.

Передбачався розвиток бібліотечних фондів з огляду на їх склад та зміст, тобто розподіл на фонди загального зберігання та унікальні фонди. Комплектування перших, які в сучасній системі соціальної комунікації є джерелом наукової інформації, передбачає орієнтування на максимально повне охоплення світового документального потоку та, з огляду на швидке старіння інформації та обмеженість книгосховищ, перехід на нетрадиційні носії інформації, комплектування книжкової та журнальної продукції на електронних носіях інформації та організацію роботи з ними.

Для кардинального вирішення проблеми комплектування та організації зберігання необхідно було суттєво покращити систему депозитарного зберігання, створення межвідомчого депозитарію, що мав би оптимальні умови для зберігання документів, забезпечення їх довготривалої фізичної збереженості, організації служби бібліографічного інформування щодо складу фондів та оперативного обслуговування через МБА.

Інформаційна цінність унікальних фондів завжди визначалася їх джерелознавчою цінністю, через що робота з ними мала здійснюватися на базі Закону про охорону та використання пам'яток історії й культури, забезпечуватися взаємопов'язаною системою організації, обліку та збереженості фондів, паспортизація та обліковування котрих вимагали застосування автоматизованих методів обробки даних.

Було обґрунтовано доцільність розміщення цих фондів у старому будинку (вул. Володимирська, 62), який забезпечував вимоги, що висувалися до збереження унікальних фондів, а також газетних фондів; організації центру консервації та реставрації документів, підрозділу мікрофільмування, завданням котрого мало стати створення страхового фонду унікальних документів, а також фонду використання.

Згідно з "Основними напрямами" передбачалося створення автоматизованої інформаційної системи, а саме: зведеного електронного каталогу на фонди загального зберігання ЦНБ та інших республіканських бібліотек; "інтелектуальної" бази даних унікальних фондів; бази даних оглядово-аналітичної та фактографічної інформації в галузі науки і техніки, орієнтованої на інформування апарату Президії АН УРСР та інших сфер управління, владних структур; повнотекстових баз даних ("електронні" статті, журнали та книги).

Основні напрями в галузі обслуговування передбачали створен-

ня корпоративної електронної мережі академічних бібліотек з доступом до неї безпосередньо з академічних установ.

Бібліотечна наука мала розвивати теоретичні засади професійної системи в новій інформаційній інфраструктурі суспільства з урахуванням багатоаспектності її взаємозв'язків; розробляти інноваційні бібліотечні технології, що забезпечували б спільне використання паперових, мікрографічних та електронних носіїв інформації; створювати інтелектуальні бібліографічні системи; досліджувати історико-культурні фонди з метою вирішення проблем писемності та книжної культури. Науково-методична робота орієнтувалася на організацію системи бібліотечно-інформаційного супроводу наукових досліджень, впровадження інноваційних технологій, передового досвіду як важливого фактора підвищення ефективності діяльності бібліотек НДУ АН УРСР, системи підвищення кваліфікації бібліотечних спеціалістів, у тому числі з бібліотеками інших країн.

“Основні напрями” охоплювали й діяльність у галузі технічного переоснащення Бібліотеки, необхідність створення при Бібліотеці інформаційно-обчислювального центру колективного користування з розвинутими засобами телеопрацювання даних як одного з базових компонентів регіональної зони Академмережі. Основні ресурси центру мали розміщуватися в центральній будівлі Бібліотеки. В корпусі по вул. Володимирській передбачалося створити локальну обчислювальну мережу на персональних ЕОМ та встановити пункт комутації пакетів для доступу до Академмережі. Наголошувалося також на необхідності оснастити Бібліотеку розмножувально-копіювальною технікою, електронними та механічними засобами покращення збереженості фондів, реставраційним обладнанням тощо.

Передбачалося вдосконалення кадрової політики, зокрема, акцентувалося на необхідності безперервної освіти, набуття суміжних професій, відкриття аспірантури та спеціалізованої ради по захисту дисертацій, а також соціального розвитку колективу¹⁴⁵.

Осмилення основних напрямів розвитку Центральної наукової бібліотеки імені В.І. Вернадського АН УРСР було важливим етапом у її перетворенні на національну установу, оскільки в цей період реально проявилось її загальнонаціональне значення як у процесах відродження національної пам'яті народу, так і в сприянні розвитку науки, культури, освіти, інформаційної бази у державотворчих про-

цесах. У бібліотечній діяльності актуалізувалися дві важливі функції, що базувалися на соціальному призначенні Бібліотеки: перша – бути документальною пам'яттю людства та друга – слугувати інформаційною базою для матеріального та духовного розвитку держави у період переходу від технічного до інформаційного суспільства.

“Основні напрями” стали своєрідною програмою розвитку Бібліотеки на наступні роки.

На Бібліотечній раді 18 вересня 1989 р. розглядалося питання організації обслуговування читачів в новому приміщенні (М.С. Ракушина), було запропоновано розробити сценарій відкриття Бібліотеки.

10 жовтня 1989 р. відбулося урочисте відкриття нової будівлі ЦНБ.

Будівля мала 35,7 тис. кв. м корисної площі, тут було розташовано 13 читальних залів, що одночасно могли прийняти 950 відвідувачів, актовий зал на 400 місць, їдальня на 100 місць, зелена зона, приміщення для виставкових експозицій. Будівля була облаштована системами охоронної та пожежної сигналізації, засобами хімічного пожежогасіння, установками для кондиціонування повітря. Бібліотека мала свою електричну підстанцію, автоматизовану телефонну станцію, обчислювальний центр. У читальних залах підтримувався трикратний обмін повітря, а також задані температура та вологість повітря. Акрилові плафони з розсіяним світлом, вмонтовані у стелю залів, дозволяли створити оптимальне для зору природне освітлення для читачів, зали мали ізоляцію від шумових перешкод. У будівлі були обладнані зелені зони та зони відпочинку.

У стислі терміни відбулося переміщення фондів у нову будівлю та їх розміщення в книгосховищах і читальних залах – з червня по вересень.

Розміщення фондів та читальних залів проводилося на базі вивчення інтенсивності читацьких вимог на різні види документів. Перед переїздом було здійснене соціологічне дослідження, анкетне опитування читачів, враховані вимоги зберігання та опрацювання фондів тощо. На верхніх поверхах (пов. 22–26) розміщувалася іноземна література, на 18–21 поверхах – вітчизняна періодика, на 7–17 – вітчизняні книги. У цокольному приміщенні книгосховища було розміщено архівний фонд видань, фонд Президії АН УРСР, дисертації, відомча дореволюційна література, фонд депозитарного зберігання. У новій

будівлі був обладнаний обчислювальний центр ЦНБ¹⁴⁶. Отже, суттєво покращилася матеріально-технічна база Бібліотеки, було створено реальні умови для впровадження сучасного обладнання для репрографії, автоматизації та механізації бібліотечно-інформаційних процесів¹⁴⁷. Була затверджена концепція художнього оформлення інтер'єру в новому приміщенні Бібліотеки, допрацьована з участю мистецтвознавців та художників Бібліотеки (Є.П. Демченко, А.Г. Омелянчик)¹⁴⁸.

Анкетування читачів дозволило оптимізувати роботу обслуговування, організувати обслуговування читачів за залами "природничого та технічного профілю" й "обслуговування літературою гуманітарного профілю". В кожному залі були відкриті комплекси галузевого обслуговування, що склалися із загальних читальних залів, розрахованих кожен на 180 місць, та читальних залів для наукових співробітників. Організовані спеціалізовані читальні зали: зал матеріалів оперативної інформації на базі фонду групового опрацювання, зал для читання джерел на мікроносіях.

З нагоди урочистого відкриття Бібліотеки була проведена Міжнародна конференція "Роль бібліотеки у розвитку суспільства", що проходила 10–13 вересня¹⁴⁹. Тематика конференції присвячувалася проблемам підвищення ефективності використання величезного потенціалу книгозбірень. У роботі конференції взяли участь понад 200 представників бібліотек Радянського Союзу, США, Великобританії, Канади, ФРН, Польщі, Чехословаччини. Було заслухано понад 50 доповідей та повідомлень, в яких обґрунтовувалася необхідність створення нової концепції розвитку бібліотечної справи в СРСР, заснованої на визначенні бібліотеки основною інформаційною структурою суспільства, документальним, комунікаційним та соціально-культурним центром. Розглядалися перспективи розвитку інноваційних бібліотечних технологій, заснованих на використанні автоматизованого опрацювання, зберігання та пошуку інформації, сприянні прискореному розвитку науки через задоволення інформаційних потреб учених та спеціалістів і вдосконалення системи формування та забезпечення збереженості фондів, створення інформаційно-бібліографічного банку даних¹⁵⁰.

У зв'язку з переїздом основних фондів до головного корпусу на Московській площі, по проспекту 40-річчя Жовтня, 3, відновилися спроби відкриття Бібліотеки суспільних наук АН УРСР у примі-

щенні на Володимирській, 62. Депутатський запит на ім'я Голови Верховної Ради УРСР, Президента АН УРСР та заступника Голови Ради Міністрів УРСР від імені депутатів порушив питання про необхідність позитивного вирішення цього питання найближчим часом.

Питання про створення Бібліотеки з суспільних наук актуалізувалося з 1985 р., після постанови ЦК Компартії України від 12 березня 1985 р. "Про роботу інститутів секції суспільних наук АН УРСР", де пропонувалося створити та розмістити наукову бібліотеку з суспільних наук АН УРСР після завершення будівництва основного корпусу ЦНБ у звільненому приміщенні по вул. Володимирській, 62. У 1987 р. створення Республіканського центру наукової інформації з Бібліотекою з суспільних наук на базі попереднього приміщення ЦНБ було закріплене постановою ЦК Компартії України¹⁵¹. Однак у 1990 р. таке рішення не було реалізоване з огляду на те, що в центрі міста функціонувала Республіканська бібліотека ім. КПРС, що цілком задовольняла основні потреби фахівців у літературі з суспільствознавчих наук на базі добре укомплектованого фонду обов'язкового примірника. У новому приміщенні ЦНБ імені В.І. Вернадського також було відкрито гуманітарний зал і створено оптимальні умови для читачів-суспільствознавців як на базі загальних фондів Бібліотеки, так і на базі спеціалізованих залів унікальних та газетних фондів¹⁵². Рациональний підхід вимагав збереженості фондів, що історично склалися в ЦНБ як комплексні, отже недоцільним та фізично неможливим видавався розподіл їх за принципом суспільних та природничих наук, що фактично призвело б до руйнації структури фонду Бібліотеки¹⁵³. Власне будівля на Володимирській, 62 вже була переповнена виданнями з обмінно-резервного фонду, і йшла підготовка до перевезення тримільйонного фонду Подільської філії ЦНБ. З 1991 р. Подільська філія припинила своє існування: її приміщення було передано створеному Національному університету "Києво-Могилянська академія".

Після переїзду поступово почало налагоджуватися обслуговування, проводилися дослідження стосовно організації оперативного виконання вимог у нових умовах. Наслідком ліквідації втрат часу та глибинних перетворень системи обслуговування стало зростання кількості читачів. У 1991 р. їх кількість досягла 70 тис. осіб, серед яких було 35 % наукових співробітників, 27 % спеціалістів, 9 % аспірантів. Значно зросла

кількість відвідувань – майже 500 тис., що було на 39 тис. більше, ніж в 1990 р.; середня кількість відвідувань за день сягла 940 осіб¹⁵⁴. Впроваджуються системи “телеоко” та “чекпойнт”. Усі ці заходи сприяли скороченню термінів обслуговування книжкою як з основного книгосховища, так і з виставки нових надходжень, підвищенню контролю за збереженістю книжок. Було дозволено передавати нові надходження з виставок на бронеполіці для читачів за замовленнями. Активізувалася робота з відмовленнями; вдалося добитися того, що причиною відмови стала не відсутність книжки, а її бронювання іншим читачем (95 % відмов).

Фонди продовжували поповнюватися за встановленою схемою: щорічно надходило 180–200 тис. од. літератури, 25–27,2 тис. од. зарубіжної літератури, 2398 комплектів газет; близько 7 тис. прим. суспільно-політичної літератури надходило до бібліотек НДУ¹⁵⁵.

На 1990 р. основний фонд Бібліотеки складав 7 872 553 прим., у т. ч. 2 153 700 прим. зарубіжної літератури. Обмінно-резервний фонд – 3 288 260 прим., у т.ч. 1 188 320 прим. зарубіжної літератури. Броньований фонд Президії АН УРСР складав 99 322 прим.¹⁵⁶ Обсяг фонду загалом на 01.01.1991 р. сягнув 11 485 204 од. зб.

Однак у 1989–1990 рр. спостерігалися й деякі негативні тенденції у комплектуванні літератури. Системні кризові явища проявилися в тому, що в 1990 р. до Бібліотеки надійшло на 7 % менше вітчизняних видань; понад 6 тис. видань не було доставлено за обов'язковим примірником Всесоюзної книжкової палати та українським обов'язковим примірником; зменшилося й надходження періодичних видань – від запланованих 42 440 прим. до фактичних 37 203. Вихід видавничої продукції став нестабільним. Не надходила література з Вірменії, Азербайджану, Казахстану. На 94 % зменшилося постачання іноземною літературою. Були проблеми й з отриманням книжок з центрального колектора наукових бібліотек¹⁵⁷.

Були проведені роботи з перевірки та упорядкування існуючих угод між партнерами стосовно міжнародного комплектування, зокрема було зліквідовано зв'язки із 14 установами, видання котрих не відповідали профілю комплектування Бібліотеки. Наразі із 6 новими науковими інституціями встановилися книгобмінні зв'язки, зокрема, з Канадським інститутом українознавства при Університеті Альберти (Канада), Шанхайським лексикографічним видавництвом (Китай),

Інформаційним центром з вивчення екології (Японія, Університет Кіото). В умовах обмеженого валютного фінансування пріоритетними виданнями для комплектування стали енциклопедії та наукові словники, такі, як Математичний енциклопедичний словник (Кембрідж, 1987), Міжнародний біотехнологічний словник (Нью-Йорк, 1988), Енциклопедія архітектури, дизайну та інженерних конструкцій (Нью-Йорк, 1988), Міжнародний довідник з електроніки (Австрія, Елзевір, 1988)¹⁵⁸.

Робота щодо підвищення якості наповнення фонду практично завершується в 1989 р., перед переїздом до нової будівлі. На цей період було вилучено застарілої літератури та літератури, що мало використовуватися, 258 041 од. З інвентарних та актових книг було списано 153 404 прим.¹⁵⁹

До основного фонду надійшло 120 тис. прим. нової літератури, до обмінно-резервного – понад 34 тис., відправлено до інших бібліотек 11 631 прим. У відділі обмінно-резервного фонду було описано понад 50 тис. літератури. Депозитарні фонди працювали над переглядом літератури, що пропонувалася до зберігання в інших бібліотеках, було оформлено 85 тис. інформаційних карток, прийнято 2900 од. літератури¹⁶⁰. Продовжувалася постійна робота з упорядкування фонду, зокрема, у цей період було переглянуто фонд архівних видань та до-революційної відомчої літератури, що раніше не використовувалися читачами¹⁶¹.

Почалося переміщення колекцій з Подільської філії до корпусу Бібліотеки по вул. Володимирській, 62. У першу чергу було перевезено нотні видання: зокрема, близько 200 тис. колекційних матеріалів М.В. Лисенка, гр. Розумовських та Гаврушкевича, нот, грамплатівок тощо¹⁶². У підготовчій роботі до переміщення з філії брали участь співробітники усіх підрозділів Бібліотеки, які знепилювали, перев'язували, перевозили та розміщували фонди у новому приміщенні¹⁶³.

На початок 1991 р. було прийнято план переміщення та перерозподілу фондів з Подолу, колективно підготовлений зацікавленими відділами (Л.В. Муха, О.Я. Кириченко, Л.М. Дениско, В.І. Чуйкова). Починаючи з квітня почалися переміщення фондів Подільської філії та обмінно-резервного фонду¹⁶⁴.

Після переїзду до нової будівлі вкотре уточнювалися плани розміщення фондів та обслуговування у старому приміщенні по вул. Володимирській. Тут залишилися рукописні документи, стародруки та

рідкісні видання, газетні фонди, фонди Подільської філії, в тому числі нотний та відділ естампів і репродукцій¹⁶⁵.

Значно активізувалася інформаційно-бібліографічна діяльність, зокрема, змінилася проблематика письмових довідок. Актуальною стала нова тематика – “Закон про партії”, “Парламентська опозиція”, “Права людини”, “Акціонерні товариства”, “Етика депутатів”, “Конституції зарубіжних країн”, “Законодавчі акти з питань науки та освіти зарубіжних країн”, “Мовна політика”, “Українська еміграція”, “Національно-визвольний рух в Західній Україні”, “Досвід передвиборчої боротьби буржуазних партій”. Різко зросла кількість краєзнавчих довідок¹⁶⁶. Запроваджуються нові форми роботи – аналіз використання довідок здійснюється за допомогою картки зворотного зв'язку, де ставилися питання стосовно відповідності отримання абонентом інформації, мети використання, спеціальності абонента, пропозицій тощо¹⁶⁷. Це дозволило не лише налаштувати зв'язок з користувачами, а й удосконалити роботу з бібліографічного обслуговування читачів.

Відповідно до програми роботи з автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів здійснювалося запровадження розробленого спеціалістами ДПНТБ СВ АН СРСР бібліографа, проведено заходи з адаптації програмного забезпечення та навчання роботі на персональних ЕОМ співробітників довідково-бібліографічного відділу¹⁶⁸. З метою вдосконалення наукового описування документів та підвищення інформативності каталогів було розроблено технологію автоматизованого опрацювання документів та створення електронного каталогу. ЦНБ брала участь у підготовці “Загальносоюзного зведеного каталогу зарубіжних періодичних видань”, підготовку якого було покладено на ДБЛ, та “Загальносоюзного зведеного каталогу зарубіжних періодичних видань. Природничі науки. Техніка. Сільське господарство. Медицина”, для чого було складено та відправлено 10 тис. карток¹⁶⁹.

Для співробітників філологічного факультету КДУ, викладачів КДІК, Інституту підвищення кваліфікації працівників культури, аспірантів АН УРСР були проведені 4 бібліографічні семінари стосовно роботи з довідково-бібліографічним апаратом Бібліотеки, методики бібліографічного пошуку, складання списків літератури до дисертаційних робіт та статей тощо¹⁷⁰.

Активно удосконалювалася діяльність Бібліотеки як наукового,

інформаційного та культурного центру України. Прискорення процесів деідеологізації надало нові можливості для інформаційно-масової роботи, що розгорталася вже в новій будівлі Бібліотеки, де склалися належні умови для виставкової діяльності та проведення масових заходів.

У 1989 р. було створено окремий відділ інформаційно-масової роботи (заввідділом Н.Б. Захарова), де розгорнулася систематична робота з пропаганди наукових знань серед читачів, знайомство з унікальними фондами Бібліотеки, а також з різноплановою діяльністю Бібліотеки як наукового, інформаційного та культурного центру.

У 1989–1991 рр. змінюється й проблематика виставок. З понад 200 тематичних виставок найпопулярнішими були експозиції з актуальних питань розвитку науки – “Світ комп'ютерів”, “Мови програмування”, “ООН та охорона навколишнього середовища”, “Теорія ймовірностей та математична статистика”, “З історії науки на Україні”, “Біотехнологія; стан, проблеми, перспективи”, “Мистецтво управляти”¹⁷¹, а також виставки, що висвітлювали демократичні процеси – “Політична система: перші кроки реформи”, “Демократизація виборчої системи”, “Політичну реформу – в життя”. Надзвичайний інтерес викликали виставки “Розвиток суспільних наук на Україні: сторінки історії” та “Нашої історії кроки”, де були представлені видання з відділів спеціального зберігання. Виставка працювала в Будинку кіно на відкритті з'їзду товариства “Меморіал”¹⁷².

Значною увагою відвідувачів користувалися в 1989–1990 рр. виставки “Кобзар та музика – до 175-річчя Т.Г. Шевченка”, “Повернення правди: Голод на Україні в 1932–1933 рр.”, “Букварі”. Експонувалися виставки ізоматеріалів, фотовиставки та виставки квітів у приміщенні Бібліотеки. Пройшли також 4 читацькі конференції, присвячені історії слов'янської писемності, Дню аспіранта тощо¹⁷³.

До Шевченкового ювілею Бібліотека підготувала унікальну виставку “Шлях Кобзаря”, де був представлений комплекс видань, що зберігаються у фондах ЦНБ, а також образотворчих та музичних документів, які ілюструють творчість Т.Г. Шевченка. До цієї дати було приурочене й видання ретроспективного покажчика “Т.Г. Шевченко. 1965–1988” (Л.В. Беляєва, Н.М. Мислович) (К., 1989).

На спеціальних експозиціях, що розкривали історію Академії наук України, були представлені документи, книги, фото, які ілю-

стрували невідомі раніше факти та події, пов'язані з репресованими особами, вперше репрезентувалися книжки та фотографії президентів Академії О.І. Левицького та М.П. Василенка, імена котрих замовчувалися впродовж десятиліть¹⁷⁴.

Було проведено змістовну виставку для учасників Міжнародної наукової конференції "Наука і техніка на службі розвитку: роль урядових та суспільних організацій". Удосконалювалася виставкова діяльність: почали широко впроваджуватися виїзні виставки, зокрема, "Мистецтво петриківського розпису", експозиція графіки С. Рибачака тощо.

У 1989 р. було організовано дві виставки, за участю книговидавничої та книготорговельної посередницької фірми "Мартинус Найхофф Інтернейшнл" (Нідерланди), що репрезентували продукцію 24 видавництв світу – понад 200 монографій та серійних видань. На виставці американського видавництва "Пленум" експонувалося близько 600 наукових видань, частина яких була ксерокопійована для фондів академічних бібліотек.

Тридцятирічному ювілею Українського відділення Радянського національного комітету з історії науки і техніки була присвячена читацька конференція "Історія науки і техніки на Україні" та підготовлена виставка і зустріч з директором видавництва "Наукова думка" д.ф.-м.н. Ю.О. Храмовим, який розповів про основні етапи розвитку науки й техніки в Україні, охарактеризував діяльність академічного видавництва в галузі видання науково-технічної літератури. М.І. Сенченко виступив на читацькій конференції "Бібліотечні фонди і читачі" з доповіддю про перспективи автоматизації бібліотек та системи обслуговування¹⁷⁵.

Бібліотеці було присвячено телепередачу "Спадщина: ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР", де співробітники Бібліотеки розповіли про унікальні та рідкісні фонди Бібліотеки, книжкові зібрання, фонди залу ООН, систему обслуговування та перспективи розвитку діяльності Бібліотеки.

Масштабного розмаху набуло святкування Днів слов'янської писемності у травні 1989 р. у м. Києві, що були проведені разом з Міністерством культури УРСР, Спілкою письменників України, Міністерством культури СРСР та Спілкою письменників СРСР, Генеральним консульством Народної Республіки Болгарії. В організації свят уперше брали участь представники православної церкви, на урочистому від-

критті у ЦНБ виступив з вітальним словом Екзарх України митрополит Філарет та заступник Голови Видавничого відділу Московського Патріархату архімандрит Інокентій (А.І. Просвірнін).

До свята слов'янської писемності було приурочено наукову конференцію, низку зустрічей з письменниками, концерти хорових колективів: у актовому залі Центрального корпусу виступав чоловічий хор видавничого відділу Московського патріархату та хор Кафедрального собору св. Володимира; в актовому залі Подільської філії було проведено симпозіум з питань розвитку слов'янської книжкової культури "Українська книжність в контексті слов'янських культур", виступали російські хорові колективи народної пісні, українські митці – артисти розмовного жанру, співаки, зокрема, заслужена артистка УРСР Л.І. Джигуль. Спеціально готувалися виставки рукописних книг та кириличних стародруків, до яких було видано каталоги "Шевченківський "Букварь" (упор. О.П. Онуфрієнко, Ю.О. Лабинцев) та "Наследие Ивана Федорова" (упор. Н.А. Лудіна, Ю.О. Лабинцев), виготовлено спеціальний плакат про виставку книжок, листівки із зображеннями свв. Кирила та Мефодія, нагрудні значки, поштові конверти¹⁷⁶.

Працював бібліотечний лекторій. Лише в 1990 р. було проведено 15 лекцій та 15 зустрічей з цікавими особистостями, зокрема, з письменником Ю. Мушкетиком, кінорежисером В. Олендером, математиком з Англії Джоном Леноксом, доктором філософії та історії з ФРН Йоганом Шписом та ін.¹⁷⁷ Проведено 10 екскурсій по новому приміщенню. За участю Бібліотеки підготовлено кінофільм "Бібліотека дивиться у майбутнє"¹⁷⁸.

Активно розвивалися й міжнародні зв'язки та проекти в ЦНБ ім. В.І. Вернадського. Було створено сектор міжнародної інформації, суттєво розширювалися контакти, здійснювалося листування з провідними бібліотеками світу, набув розвитку обмін спеціалістами. Великою подією стало прийняття Бібліотеки у члени Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (ІФЛА).

У 1989–1990 рр. гостями Бібліотеки стали 22 спеціалісти з книгозбірень США, Канади, Німеччини, Греції, Китаю та інших країн. 11 співробітників ЦНБ відвідали зарубіжні бібліотеки. У 1991 р. Бібліотеку відвідали 42 закордонні гості. Для обміну досвідом Є.П. Демченко було відряджено до бібліотеки "Кліментинум" (Чехія). Відділ руко-

писів брав участь у спільному Міжнародному проекті "АрхеобібліоБаза", що передбачав створення бібліографічної бази даних у галузі архівних джерел з архівів Росії та України за підтримки американських фондаций (координатор проекту – П.К. Грімстед)¹⁷⁹. Було укладено двосторонню угоду про наукове співробітництво з Університетом Західного Берліна¹⁸⁰.

Бібліотека почала приймати іноземних спеціалістів. На Вченій раді 30 жовтня 1990 р. виступили з доповідями представники Торонтського університету: помічник директора бібліотеки С. Сільверберг, який розповів про роботу із збереженості фондів та консервацію у своєму закладі; пані М. Стівенс, головний спеціаліст Слов'янського відділу бібліотеки ознайомила присутніх з доповіддю "Слов'янські видання в Канаді"; бібліотекар Л. Пендзей розкрила зміст Українського фонду в канадській бібліотеці¹⁸¹.

У 1991 р. у ЦНБ відбувалися зустрічі з Б. Ясинським (український відділ Бібліотеки Конгресу США) та М. Няхай (Національна бібліотека у Празі). Головний бібліограф бібліотеки Оттавського університету О. Пясецька допомагала впроваджувати МАРК-формат у відділі зарубіжної україніки. Бібліограф слов'янського відділу Вайденерівської бібліотеки Гарвардського університету О. Процик виступила з доповіддю про досвід роботи з електронним каталогом та діяльність бібліотеки Українського наукового інституту Гарвардського університету, а також розповіла про допомогу Фонду катедр українознавства у комплектуванні Бібліотеки відсутніми виданнями¹⁸².

У першій половині 1991 р. на адміністративній нараді розглядалися питання про організацію автоматизованої системи обслуговування Верховної Ради УРСР (розробники М.І. Сенченко, В. Гриньов, В.В. Васильєв) на базі концептуальної єдності методичних засад системи обслуговування ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР; було затверджено методичні засади та схему автоматизації системи обслуговування ЦНБ¹⁸³.

Значно розширилися міжнародні контакти відносно обміну досвідом та спеціалістами, чому сприяв вступ Бібліотеки до ІФЛА. Бібліотекам дозволялося укладати міжнародні наукові угоди, розширювати коло платних послуг, розгортати видавничу діяльність (у 1991 р. був організований видавничий центр "Фіта")¹⁸⁴ та здійснювати перерозподіл літератури, яка не користувалася попитом, а та-

кож дублетних та непрофільних видань. У травні 1991 р. було вирішено для організації роботи з перерозподілу літератури створити у відділі обмінних фондів ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР спеціальний підрозділ, який би виконував функції центру внутрішньо-системного книгообміну АН УРСР¹⁸⁵. Вперше у вересні 1991 р. порушується питання про повернення Бібліотеці статусу національної¹⁸⁶.

Процеси демократизації проявилися й у тому, що почалося поступове відкриття та ліквідація спецхранів. У 1987 р. згідно з спеціальним рішенням Політбюро ЦК КПРС було створено Міжвідомчу комісію з перегляду видань, що зберігаються у спецфондах. З 7 тис. заборонених творів до основних фондів повернулося близько 6 тис. видань. "Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети", що видавався Головним управлінням з охорони державної таємниці в друці при Кабінеті Міністрів СРСР, виданий у Москві в 1988 р., порівняно з таким самим, виданим у 1973 р., зменшився за обсягом з 330 до 28 стор. Однак остаточно ліквідація спецхранів та передача залишків літератури до бібліотечних фондів загального доступу відбулася лише в 1990 р.¹⁸⁷

Фонд відділу спеціального зберігання становив складний за змістом фонд, що формувався впродовж десятиліть. У переважній більшості це були література, періодика, газети, пов'язані з репресованими діячами, видання емігрантів та емігрантських центрів, книжки політично "наблагонадійних" для радянської влади авторів, космополітів тощо¹⁸⁸. Відділ спецзберігання провів значну роботу з перегляду, переобліку та упорядкування літератури, передачі її до основних фондів (В.І. Коваль, Л.О. Дегтяренко). Різко зросла популярність раніше забороненої літератури, яка почала надходити до основних фондів на загальне зберігання. Попит на неї за короткий час збільшився та, навіть, став певною "загрозою" для її фізичного стану (кількість примірників цієї літератури була незначною і зберігалася лише в наукових бібліотеках, яким було дозволено мати такі фонди). Виникло питання про створення спеціальної "колекції репресованої літератури", створення страхового фонду копій. Через певний час, коли деяка література вже надійшла до основних фондів, було прийняте рішення про створення відділу зарубіжної україніки, оскільки основна маса такої літератури була емігрантською і продовжувала поповнюватися через надходження з українських центрів

за рубежем. На них розповсюджувалися усі вимоги щодо бібліотечних колекцій. Поява таких фондів була викликана гострою необхідністю збереженості подібних видань, які вміть перетворилися на фонди найактивнішого попиту з боку читачів. Враховуючи ті обставини, що у 28 спецфондах України мали право зберігатися лише по 2 прим. заборонених видань, ці книжки швидко стали раритетами. Певною мірою врятувала паралельна активність видавництва, які почали перевидавати ці книжки, однак в умовах економічної кризи їх наклад був невеликим.

Відновлюються та починають науково опрацьовуватися фонди єврейської рукописної та книжкової спадщини, вони виділяються з відділу обмінно-резервного фонду, відкрилася перспектива створення окремого фонду сходознавства, до складу якого мали увійти також єврейські рукописи та книжки, що не були в науковому обігу, починаючи з 30-х років. Ці фонди поступово залучаються до наукового обігу – вперше публікується стаття про бібліотеку Інституту єврейської пролетарської культури (І.А. Сергєєва)¹⁸⁹.

5.4. ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ В 1989–1991 РР.

Криза командно-адміністративної системи управління в суспільстві в цілому та в бібліотечній сфері зокрема надзвичайно загострилася в кінці 80-х років, коли почалися відкриті обговорення бібліотечних проблем, пошуки виходу із застійних явищ, прагнення до демократичних перетворень.

У 1990 р. у бібліотечному середовищі відбувається обговорення нового законодавства в галузі бібліотечної справи СРСР¹⁹⁰. В проєкті пропонуються нові завдання для бібліотек – досягнення таких соціально значимих цілей, як демократизація, гласність, підвищення культури народу, розкриття творчих можливостей особистості, зростання громадянської та політичної активності людей. Орієнтація бібліотечної справи повертається до загальнолюдських цінностей, інтелекту, гуманізації всіх сторін життя, участі в сфері економіки, політики та культури народних мас, збереження та взаємозбагачення самобутніх національних культур. Акцент робиться на те, що бібліотека як соціальний інститут має реалізувати своє призначення,

оскільки довгий час вона, перебуваючи в занепаді, втратила свою лідируючу культурно-просвітницьку значимість. Ставиться питання про необхідність законодавчого регулювання бібліотечної справи на демократичних засадах, що вже почали проникати в життя бібліотек.

Особлива увага бібліотечної громадськості звертається на бібліотеки як центри книжкової спадщини. На початку 1989 р. відбувся Пленум Всесоюзної бібліотечної ради, присвячений питанням збирання, зберігання та використання книжкових пам'яток вітчизняної культури, що проходив в Ленінграді, в ДПБ ім. М.Є. Салтикова-Щедріна і був приурочений до 175-річчя цієї бібліотеки. Обговорювалося широке коло питань щодо унікальності бібліотечних фондів, йшла мова про поняття "книжна пам'ятка", що мало набути у суспільному розумінні значення пам'яток національного надбання. Обговорювався жалюгідний стан цінних бібліотечних фондів, необхідність проведення паспортизації книжкових пам'яток, розгортання реставрації та консервації бібліотечних унікальних фондів, організації комплексу робіт щодо забезпечення їх збереженості. Особлива увага була спрямована на необхідність створення каталогів цінних книг на базі професійного наукового опису, створення у республіках каталогів національної книги, на підготовку спеціалістів у галузі реставрації, підготовку кадрів, які працювали з книжковими пам'ятками, зокрема, не лише філологів, а й, передусім, істориків та мистецтвознавців¹⁹¹.

Ці питання актуалізувалися на основі загального духовного піднесення суспільства, надзвичайного інтересу до історичної спадщини в цілому. У 1990 – на початку 1991 р. в Україні значно прискорився процес вивільнення духовної культури, історичної пам'яті українського народу, гуманітарної науки від ідеологічних догматів. Почав діяти Закон Української РСР "Про мови в Українській РСР", в Академії наук стала розвиватися міжнародна співпраця, формуватися засади інформаційного запезпечення зовнішньоекономічної діяльності АН УРСР¹⁹². Гуманітарна наука в АН УРСР відчула могутній подих нового часу: започаткувався визначний гуманітарний проект "Історія української культури" у п'яти томах (1991 р.). До складу редакційної колегії увійшли видатні українські зарубіжні вчені – професор Богдан Кравченко (директор Інституту українських студій (Канада), професор Франк Сисин (Канада), професор Гарвардського університету Омелян Прицак, якого було обрано іноземним членом АН УРСР, про-

фесор Ярослав Пеленський (США), А. Вирота (Франція) та ін.¹⁹³ Відкриваються нові академічні інститути – Інститут української археографії, Інститут української мови, Інститут сходознавства. На цьому тлі переосмислюється зміст наукової діяльності Бібліотеки, яка вже досягла значних успіхів та вповні відчула на собі демократичні перетворення.

У кінці 1989 р. затверджується новий склад Ученої ради, яка приділила основну увагу вирішенню питань організації та змісту нових та традиційних наукових напрямів діяльності Бібліотеки:

Сенченко М.І. – д.т.н., директор;

Чекмарьов А.О. – к.е.н., заст. директора, заст. голови Вченої ради;

Матусевич В.В. – учений секретар;

Амлинський Л.З. – д.пед.н., доцент бібліотечного ф-ту КДІК ім. О.Є. Корнійчука;

Арсеєнко Т.І. – заввідділом абонементу;

Бровкін А.Г. – заст. директора;

Васильєв В.В. – член-кореспондент АН УРСР, заст. голови Бібліотечної ради Президії АН УРСР;

Гаврилко С.І. – секретар комітету комсомолу;

Грановський Б.В. – к.і.н., с.н.с. відділу книгознавства;

Демченко Є.П. – к. мист., заввідділом книгознавства;

Дубровіна Л.А. – к.і.н., заввідділом рукописів,

Карпова Л.П. – голова профкому (згодом – заввідділом втчизняного комплектування);

Корнієнко А.П. – директор ДПБ УРСР ім. КПРС;

Костенко Л.Й. – к.т.н., заввідділом автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів;

Лабинцев Ю.О. – к.філол.н., Інститут слов'янознавства і балканістики АН СРСР;

Мілецька Н.А. – помічник директора з міжнародних зв'язків;

Муха Л.В. – заст. директора з філій;

Мизніков М.С. – заввідділом комплектування іноземної літератури;

Павленко Р.І. – директор Державної медичної бібліотеки ім. Д.І. Ульянова;

Павлуша Т.П. – головний бібліотекар відділу бібліотекознавства;

Ритова Г.О. – заввідділом довідково-бібліографічного обслуговування;

Свобода А.А. – учений секретар Бібліотечної ради при Президії АН УРСР;

Селіверстова К.Т. – к.пед.н., доцент бібліотечного ф-ту КДІК ім. О.Є. Корнійчука;

Слободяник М.С. – к.пед.н., заввідділом бібліотекознавства;

Танатар Н.В. – зав. науково-бібліографічним відділом;

Тищенко Г.Г. – директор ДРНТБ;

Федорук В.С. – к.філос.н., п.н.с. відділу бібліотекознавства;

Целінський Ф.Й. – директор ЦНСГБ ВАСГНІЛ;

Шмельов В.Г. – к.і.н., заввідділом архівних фондів;

Шовкопляс І.Г. – д.і.н., г.н.с. науково-бібліографічного відділу¹⁹⁴.

За короткий період було розглянуто питання про розвиток наукових напрямів, затверджено наукові теми, підведено результати виконання попередніх тем.

З'явилася низка нових наукових бібліографічних проектів, обумовлених велінням часу.

У 1989 р. у Бібліотеці було відкрито новий бібліографічний проект “Створення державного фундаментального реєстру друкованої продукції України та бібліографія літератури про Україну за 1574–1923 рр.” (Україніка–350). 13 липня 1989 р. Б.В. Грановський виступив на засіданні Бюро Відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН УРСР з концепцією створення репертуару української книжки “Україніка”, запропонованої ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР. Концептуальні положення передбачали укладання бібліографічного репертуару української книги за 350 років. В обговоренні взяли участь В.В. Німчук, О.В. Мишанич, В.М. Русанівський¹⁹⁵. 16 листопада 1989 р. Бюро Відділення постановило надати цьому проекту статус відомчої теми АН УРСР, а у жовтні 1989 р. він був затверджений в АН УРСР¹⁹⁶. Під час обговорення концептуальні положення проекту було схвалено, хоча й, у зв'язку із масштабними завданнями роботи, висловлено побажання детальніше продумати структуру системи бібліографічних показчиків, послідовність виконання, кадровий склад, матеріальне забезпечення. За поданням АН УРСР Рада Міністрів УРСР у 1990 р. виділила кошти на цей проект АН УРСР для ЦНБ ім. В.І. Вернадського¹⁹⁷. У структурі Бібліотеки було створено сектор бібліографічної україніки, результатом першого етапу проекту мало стати створення показчика бібліографічних джерел¹⁹⁸.

Робота над укладанням першого випуску покажчика "Джерела українознавства" показала всю складність питання щодо бібліографічного репертуару україніки. Надзвичайно великий обсяг роботи порушив питання про створення такого проекту в республіканському масштабі. Свою концепцію роботи з українікою запропонувала ЛНБ ім. В. Стефаника. На думку заступника директора ЛНБ М.М. Романюка, було б доцільно опублікувати картотеку Ю.О. Меженка, який свого часу вже розпочинав таку роботу. Картотека містила 23 тис. назв і могла започаткувати цей проект. Разом з тим М.М. Романюк висловив думку, що значимість проекту та його масштаби вимагають широкого обговорення, створення Республіканського оргкомітету, розробки та затвердження концепції, узгодженої з бібліотеками-учасниками, а також відповідного фінансування на організацію роботи¹⁹⁹.

На початок 1991 р. це питання детально обговорювалося на засіданнях Ученої ради та дирекції ЦНБ. Відділ наукової бібліографії (Н.В. Танатар, Р.С. Жданова, В.І. Костира) запропонував проект "Ретроспективна українська національна бібліографія" з розподілом матеріалу за хронологією на два розділи: 1574–1916 рр. та 1917–2000 рр. (національний друк та українська екстеріорика). Було вирішено створити цілісну концепцію ретроспективної бібліографії, методичні рекомендації та систему покажчиків: покажчик джерел; покажчики книг, статей з періодичних видань, що продовжуються, та збірників. В обговоренні взяли участь М.І. Сенченко, Б.В. Грановський, В.В. Васильєв, Л.А. Дубровіна, М.С. Слободяник, Є.П. Демченко, В.І. Костира²⁰⁰.

28 лютого 1989 р. Бібліотечна рада при Президії АН УРСР під головуванням В.М. Русанівського розглядала питання щодо стану обліку, збереження та використання книжкових колекцій вчених, які зберігаються в фондах ЦНБ (Н.І. Смаглова), а також проблеми обліку, збереження і використання рукописних та книжкових фондів і створення АІС "Пам'ятки писемності і друку" (Л.А. Дубровіна). Було прийняте рішення схвалити роботу ЦНБ у галузі відновлення та наукового опису колекцій вчених, принципи збирання. Директори установ отримали рекомендації стосовно збирання та пропаганди такого досвіду. Було ухвалено об'єднати певні колекції в один комплекс, зокрема, кабінети М.В. Остроградського та Г.Ф. Вороного з бібліотекою Інституту математики; до Одеського археологічного музею, де зберігалася бібліотека Одеського товариства історії і старожитнос-

тей, долучити колекцію Т.І. Вяземського, передану з Карадагського відділення Інституту біології південних морів. Розглядаючи питання про наявність колекційних бібліотек у фондах установ АН УРСР, Президія звернула увагу на необхідність виявлення та реконструкції бібліотек з основних фондів²⁰¹.

Наприкінці 1989 р. був поданий проект стосовно розробки Державної науково-технічної програми "Наукові засади національно-культурного відродження України" за темою "Книжкова спадщина України: створення національного реєстру і системи збереженості та загальнодоступності"²⁰².

Іншим проектом, що був прямо пов'язаний з національним відродженням, був проект "Біобібліографія діячів української культури" (І.Г. Шовкопляс, Н.В. Танатар)²⁰³. Водночас продовжувалася й робота з підготовки біобібліографій вчених А.О. Лебедева, О.О. Кремнева²⁰⁴.

У 1989 р. завершилася тема "Особові архівні фонди провідних учених України" (керівник В.Г. Шмельов). Як результат, було опрацьовано науково-методичну базу з питань комплектування, упорядкування, вивчення та використання особових архівних фондів провідних учених АН УРСР, підготовлено рекомендації щодо комплектування фондів. Для подальших досліджень спільно з Інститутом української археографії АН УРСР та іншими академічними інститутами було заплановано тему "Організація, дослідження та використання комплексів архівних джерел з історії АН УРСР" (В.Г. Шмельов)²⁰⁵.

Ознакою часу стали роботи з реконструкції книжкових зібрань Бібліотеки, що надійшли до ВУАН у 30-ті роки, серед яких були бібліотеки Б.Д. Грінченка, А.Ю. Кримського, книжкові зібрання київських духовних установ, Університету св. Володимира, відомчої літератури тощо.

У квітні 1989 р. І.Г. Шовкопляс обґрунтував перспективу вивчення бібліотечних колекцій та підготовки друкованих каталогів приватних бібліотек, насамперед, фольклориста Ю. Соколова, просвітянина Б. Грінченка, філологів П. Попова та А. Кримського. Актуалізувалося питання про здійснення реконструкції бібліотек на бібліографічному рівні, а надалі, на пропозицію розробників, виокремлення їх як меморіальних. На першому етапі пропонувалася підготовка каталогу Ю. Соколова. Було обґрунтовано критерії виокремлення колекцій, періодичність та послідовність роботи²⁰⁶. Надалі було напрацьовано проект спеціальної методики бібліографічної рекон-

струкції книжкових колекцій та створення серії бібліографічних каталогів, який у листопаді 1989 р. представляла на Вченій раді Р.С. Жданова. Важливість цього проекту та складність науково-бібліографічних реконструкцій визнавалися всіма співрозробниками. Він викликав жваву наукову дискусію як концептуального, так і методичного плану²⁰⁷. Хоча проект і не був реалізований в тому вигляді, як це пропонувалося, проблема реконструкції бібліотек та включення їх до контексту розвитку культури була вперше поставлена і як наукова, і як така, що є завданням бібліотечної науки.

Питання про комплексне бачення системи науково-довідкових видань знаходилося в центрі уваги бібліографів та книгознавців. Так, на Вченій раді в 1989 р. було заслухано пропозиції В.С. Федорук "Про видання інформаційної та довідково-методичної літератури в ЦНБ АН УРСР" як складову пропаганди фондів україніки²⁰⁸. На жаль, через відсутність матеріальної бази проект також не був реалізований.

Н.В. Танатар запропонувала інноваційні підходи до оцінки стану та перспектив розвитку наукових досліджень на базі розробки нових науково-метричних методів, що дозволяли не лише оцінювати стан наукових проблем, а й виявляти особливості окремих напрямів. Результатом стала напрацьована комплексна методика, що передбачала залучення низки послідовних процесів: структурного аналізу проблеми, побудови робочого "класифікатора проблеми", "формування бібліографічного масиву інформації, фронтального опису масиву інформації відповідно до класифікатора, побудову публікаційних матриць та масивів, складання графіків та таблиць, опрацьованість проблеми та перспект її розвитку²⁰⁹.

У зв'язку із створенням Археографічної комісії АН УРСР (з 1991 р. – Інститут української археографії АН УРСР), до функцій якої належала, серед іншого, підготовка до публікації джерел з історії України та видання археографічних довідників архівних та рукописних джерел, на всеукраїнських нарадах почалося обговорення питання розвитку археографічних досліджень, заповнення "білих плям" української історії, залучення до наукового обігу документальних комплексів. Співробітники Бібліотеки, зокрема, відділів архівних фондів, рукописів, стародруків та наукової бібліографії, брали активну участь в обговоренні цих питань. Одним з перших було порушене питання

про підготовку довідників, що розкривали б наявні рукописні та архівні матеріали щодо українських джерел, які не були актуалізовані в науковому обігу з ідеологічних причин та могли б сприяти відродженню історичної пам'яті. Ставилося питання про розшуки матеріалів і документів у різних книгосховищах, у тому числі в російських, польських, австрійських. Відділ рукописів ЦНБ, у свою чергу, визначав основні концептуальні позиції для своєї участі в цих проектах. Було вироблено тези концепції рукописної україніки, запропоновано спільні рукописні археографічні проекти (Л.А. Дубровіна, С.М. Кіржаєв, О.М. Апанович)²¹⁰.

У червні 1989 р. на Вченій раді вперше розглядалося питання серійного видання рукописної україніки. У доповіді "Про створення серії довідкових видань "Україніка в рукописних зібраннях музеїв та бібліотек СРСР" було обґрунтовано статус відділу рукописів як провідної організації в Україні в галузі створення довідників з рукописної україніки. Започаткування серії пов'язувалося з підготовленим, але не опублікованим Державною публічною бібліотекою ім. М.Є. Салтикова-Щедрина "Сводным каталогом рукописных материалов по истории украинской культуры в Отделе рукописей ГПБ им. М.Е. Салтыкова-Щедрина", яким пропонувалося відкрити серію²¹¹. Л.А. Дубровіній та С.М. Кіржаєву було запропоновано організувати спільно з Археографічною комісією АН УРСР підготовку плану-проспекту серії.

З 1989 р. розпочалося наукове дослідження історії мистецтва та техніки української оправи, зокрема, оправ рукописних книг, стародруків та мідних гравірувальних дощок майстерні Києво-Печерської лаври (О.М. Гальченко, Д.Д. Фоменко, І.І. Цинковська, І.В. Стадницько)²¹².

У зв'язку із завершенням теми, присвяченої виявленню та науковому опису палеотипів у фондах ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР, та підготовкою до друку "Каталогу палеотипів", відділ стародруків продовжив роботу з наукового дослідження унікальних видань: було затверджено новий проект – "Каталог альдин" (М.А. Шамрай), що мав репрезентувати видання італійської видавничої фірми, заснованої вченим-гуманістом доби Відродження Альдом Пієм Мануцієм Старшим у кінці XV ст., та чиім іменем були названі в книгознавстві роботи цього видавництва. Вона проіснувала понад 100 років²¹³.

Наприкінці 1990 – на початку 1991 р. було підведено деякі підсумки виконання наукових напрямів.

За пріоритетною темою "Автоматизація технологічних процесів та процесів управління" (керівник д.т.н. М.І. Сенченко) було здійснено дослідження обігу документів у бібліотечних фондах; напрацьовано відповідну математичну модель, засновану на застосуванні закону концентрації та розсіювання інформації (закон Бредфорда); обґрунтовано доцільність застосування для аналізу обігу документів стійких законів розподілу; розроблено автоматизовану технологію виділення та підтримки в актуалізованому стані певної популярної частини фонду; показано доцільність створення "локальних" електронних каталогів, що відображають активну частину фонду і дозволяють адаптувати автоматизовану систему бібліотечного обслуговування до інформаційних запитів абонентів.

Дослідження дозволили запропонувати архітектуру автоматизованої бібліотечно-інформаційної мережі регіону, в котрій електронний каталог республіканських наукових бібліотек доповнювався територіально розподіленими "локальними" каталогами. Така організаційна структура дозволила забезпечити мережеву інформаційну технологію обслуговування читачів при мінімальній завантаженості телекомунікаційних каналів зв'язку. На цю тему було опубліковано 21 статтю та підготовлено науковий звіт. Як наслідок, було вирішене завдання забезпечення сумісності автоматизованих інформаційних ресурсів різних бібліотек через використання двох спеціальних баз даних: еталонних записів та гіпербібліографічної; запропоновані шляхи інтелектуалізації інформаційно-бібліографічних систем. Тим самим було створено теоретичну базу для інтеграції інформаційних ресурсів Бібліотеки²¹⁴.

На виконання теми "Вдосконалення опрацювання документів: технологічний та економічний аспекти" (керівник М.С. Слободяник) було проведено ґрунтовний аналіз технологій, розроблена класифікація трудових операцій за семантичним значенням та ступенем складності, обґрунтовано економічні показники для оцінки технологій, проведені обрахунки вартості опрацювання усіх видів документів, що надходять до ЦНБ. Було виділено три рівні вдосконалення технології: раціоналізація трудових процесів та операцій, оптимізація їх організації, кардинальне вдосконалення технології на засадах автоматизації. Також було проаналізовано організаційно-економічні умови для створення та впровадження нового господарчого механізму на базі вив-

чення інноваційних процесів, що з'являються у зв'язку з автоматизацією в бібліотеках²¹⁵.

По темі "Організація, наукове використання та пропаганда рукописних книг та стародруків, колекцій та зібрань" (керівник А.О. Чекмарьов) було запропоновано систему та концепцію створення "Історії рукописної книги та пам'яток писемності в культурно-історичному процесі на Україні" (керівник Л.А. Дубровіна). Був здійснений відповідний багатоаспектний аналіз структури книги як об'єкта дослідження, підготовлена схема опису, почалася її формалізація для автоматизованих технологій, відбувалося виявлення рукописних книг XIV–XVI ст. В результаті на теоретичному рівні було визначено поняття рукописної книги, принципи археографічного, кодикологічного та бібліографічного описування книг й історичних документів, закладені основи формалізації, структурування та класифікації даних²¹⁶, а також репрезентовано проблему класифікації та дослідження історико-культурних фондів (Л.А. Дубровіна, Л.В. Муха, М.С. Слободяник).

Нові підходи характеризували й розвиток теми "Інформаційно-бібліографічне обслуговування вчених та спеціалістів в умовах АІПС" (керівник Н.В. Танатар): були опрацьовані якісно нові бібліографічні моделі, що поєднали експертні та формалізовані підходи до процесів формування і опрацювання вторинної інформації. Також були запропоновані проблемні інтелектуальні бібліографічні системи, що містили, поряд з бібліографічними, бібліометричні показники, орієнтовані на відстеження стану та тенденцій розвитку наукових проблем і могли бути використаними як об'єктивна кількісна основа для побудови наукових прогнозів²¹⁷.

Інтеграція автоматизації в бібліотечно-бібліографічні процеси викликала необхідність розвитку комплексних досліджень: так виникли спільні теми та низка спільних публікацій у галузі теоретичних та практичних аспектів автоматизації бібліотечної справи, організації переведення бібліотечних технологій на автоматизовані засади (М.І. Сенченко, Л.Й. Костенко, М.С. Слободяник та І.П. Антоненко, Т.П. Павлуша та Л.Й. Костенко, В.Г. Попороцька; Л.А. Дубровіна та В.А. Ясулайтіс та ін.).

У 1990 р. побачила світ книжка "Библиотеки и компьютеры" М.І. Сенченка. Основні наукові розробки з цієї тематики були представлені у збірниках наукових праць "Автоматизация и механизация

библиотечно-библиографических процессов" (К., 1989)²¹⁸ та "Роль библиотек в развитии общества"²¹⁹, виданих за матеріалами Міжнародної конференції 1989 р. у Києві. У цих збірниках Бібліотека виступила як лідер у науковому розвитку бібліотечних технологій в період науково-технічного прогресу суспільства. Концепція розвитку ЦНБ популяризувалася також на Міжнародній конференції в Новосибірську з теми "Автоматизированные библиотечно-информационные системы"²²⁰.

Значний стимул для розвитку науково-методичної роботи Бібліотека отримала в зв'язку із освоєнням нового приміщення: колективи спеціалістів та вчених напрацьовували технології майбутнього, ставилися та вирішувалися питання технічного оснащення Бібліотеки, організації обслуговування, розміщення фондів, оптимізації організації праці, організації технології комплектування та систематизації в умовах автоматизації.

Для популяризації унікальних і цінних фондів ЦНБ було підготовлено та видано збірник "Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В.И. Вернадского АН УССР" (К., 1989), де репрезентувалися науково-довідкові та дослідні праці, огляди особових архівних фондів відділу рукописів ЦНБ ім. В.І. Вернадського, зокрема, документальні комплекси В.І. Вернадського (О.М. Апанович), М.Ф. Біляшівського (А.Г. Адаменко), О.А. Назаревського (Т.І. Воронкова), П.М. Попова (І.Д. Лисоченко)²²¹, М.С. Грушевського (С.М. Кіржаєв)²²².

У цей період розпочалися спеціальні історико-текстологічні та філігранознавчі дослідження рукописних документів, комплексні методи атрибуції та датування пам'яток писемності²²³; розроблялися нові методики оцінки фізичного стану рукописних книг (Л.А. Дубровіна, О.М. Гальченко)²²⁴; активно вивчається історія фондів єврейської літератури (М.І. Сенченко, І.А. Сергєєва)²²⁵.

Розвиваються дослідження грецької документальної спадщини: у 1991 р. публікується каталог "Грецькі актові документи і листи з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського АН УРСР: Кат. рукописів XVI–XIX ст." (укл. Є.К. Чернухін).

15 березня 1990 р. відділ книгознавства перейменували на відділ стародруків та рідкісних видань²²⁶. Продовжилася ґрунтовна робота з фондами. Рідкісні фонди опрацьовували Є.П. Демченко (рідкісні видання), М.А. Шамрай (стародруки), Л.П. Маркітан (колекція лис-

тівок), О.П. Онуфрієнко (Шевченкіана)²²⁷. Газетний відділ опублікував каталог "Видання політичних партій, рухів, самодіяльних громадських об'єднань і товариств в Україні, 1989–1990" (укл. Т.О. Борисенко, О.А. Заварзіна, О.С. Залізнюк, ред. О.С. Лук'янчук) (К., 1991).

Питання міжнародного книгообміну та проблеми використання міжнародної періодики висвітлювалися у статтях М.С. Мизнікова, Н.І. Малолетової, Р.Л. Красій, А.А. Свободи²²⁸.

У 1989 р. було опубліковано монографію Л.А. Дубровіної, присвячену книгознавчо-текстологічному аналізу пам'ятки слов'янської культури – Казанського літописця²²⁹, завершилася робота над укладанням "Каталогу палеотипів з фондів ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР" (М.А. Шамрай, Б.В. Грановський, І.Б. Торбаков). Опубліковано понад 80 статей та тез доповідей співробітників Бібліотеки.

Книжкові фонди ЦНБ були представлені спільним виданням І.Г. Шовкопляса, М.А. Воробєя та П.А. Сотниченка "Книжкові фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського Академії наук УРСР: Короткий огляд" (К., 1989). А.А. Свобода підготувала путівник по Бібліотеці "Центральная научная библиотека им. В.И. Вернадского Академии наук Украинской ССР: Краткий путеводитель" (К., 1989)²³⁰.

За цей період було видано монографію І.Г. Шовкопляса "За покликом серця: пам'ятки історії та культури в житті і творчості Т.Г. Шевченка" (К., 1990). Вийшла друком низка збірників наукових праць "Бібліотеки АН УРСР: Збірник наукових праць" (К., 1990); "Прогресивные библиотечные технологии: организация и управление" (К., 1989); "Перспективы развития библиотечного дела в Украинской ССР" (Тези доповідей та повідомлень наукової конференції 16–18 жовтня 1990 р.); збірник статей "Библиотечно-информационные системы" (К., 1990).

Публікується низка біобібліографій, зокрема, "Джон Симмонс" (А.Б. Свідер), "О.І. Кухтенко" (П.М. Кавицька), "А.В. Скороход" (Р.С. Жданова), "Є.К. Лазаренко" (Т.Ж. Баркова)²³¹. Були затверджені до друку бібліографічні покажчики когорти видатних особистостей, зокрема О.О. Шалімова, Д.К. Третьякова, Ю.К. Делімарського²³².

Продовжували виходити поточні покажчики, що видавалися впродовж 80-х років. Крім того, було опубліковано персональний біобібліографічний покажчик М.І. Сенченка (К., 1990), Г.С. Писаренка (К., 1990), "Джон Симмонс: Указатель славяноведческих работ".

Крім вже постійних показчиків, вийшов показчик "Хозяйственный расчет и самофинансирование в народном хозяйстве. 1986–1988 гг.", "Т.Г. Шевченко. 1965–1988 гг." (К., 1989). У 1991 р. виданий біобібліографічний показчик Л.І. Гольденберга.

Бібліографічні джерела були репрезентовані виданнями Л.І. Гольденберга "Бібліографічні джерела українського літературознавства: Путівник". (К., 1990). Виходить з друку бібліографічне видання "Джерела українознавства. Вип. 1. Вітчизняні бібліографічні джерела" (Б.В. Грановський, Н.М. Погребецька, С.О. Рильков, В.І. Костира) (К., 1990), а також "Нездійснені видання: Анот. показч. нереалізованих проектів україномовних періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст." (О.І. Сидоренко) (К., 1990 (на обкл. – 1989).

У 1991 р. опубліковано "Положення про систему каталогів і картотек Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського АН УРСР" (І.А. Зарічняк, Г.Є. Палажченко, Г.О. Ритова), яке завершило значну роботу в галузі вдосконалення системи науково-пошукового апарату Бібліотеки.

Значна допомога була надана бібліотекам НДУ з питань переведення літератури з фондів спеціального зберігання до загальних фондів, впровадження держстандартів (7.20–80) "Одиниці обліку фондів бібліотек та органів науково-технічної інформації". У бібліотеках НДУ було проведено низку семінарів "Робота бібліотек з державними стандартами" та "Засади проведення НДР в бібліотеці", започаткована тема, яка висвітлює етапи запровадження передового досвіду та підвищення кваліфікації в бібліотеках НДУ.

Успіхи та завдання подальшої автоматизації бібліотечних ресурсів в системі АН УРСР відобразилися й на характері діяльності Бібліотечної ради. 15 лютого 1990 р. на базі Бібліотечної ради було створено Інформаційно-бібліотечну раду АН УРСР, що підпорядковувалася Президії, а організаційно-технічне і фінансове забезпечення Ради покладалося на Центральну наукову бібліотеку. Затверджується склад і Положення про Раду²³³.

Рада працювала над вирішенням такого важливого питання, як створення єдиної автоматизованої системи інформаційного супроводу НДР в АН України, яка задовольняла б потреби в інформації не лише на основі раціонального використання наявних в НДУ бібліотечно-інформаційних ресурсів, а й на основі оперативного доступу до світових інформаційних ресурсів.

З 1992 р. Раду очолив академік АН України В.В. Немошкаленко²³⁴.

Членами Ради були: В.І. Скурихін – заст. директора Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР, академік АН УРСР, заст. голови;

В.Д. Походенко – академік-секретар Відділення хімії і хімічної технології, директор Інституту фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського, академік АН УРСР, заст. голови;

М.І. Сенченко – директор ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР, д.т.н., заст. голови;

А.А. Свобода, н.с. ЦНБ, учений секретар Ради;

П.І. Андон – директор Спеціального конструкторсько-технологічного бюро програмного забезпечення Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР, д.ф.-м.н.;

В.В. Васильєв, заввідділом Інституту проблем моделювання в енергетиці АН УРСР, чл.-кор. АН УРСР;

А.І. Нікітін, заввідділом Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР, д.т.н.;

В.В. Петров – директор Інституту проблем реєстрації інформації АН УРСР, чл.-кор. АН УРСР;

І.К. Походня – академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства, заввідділом Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, академік АН УРСР;

Ю.В. Сиволоб – заввідділом наукової інформації з суспільних наук Президії АН УРСР, д.і.н.;

А.О. Стогній – генеральний директор науково-виробничого об'єднання "Міськсистемотехніка", чл.-кор. АН УРСР;

В.А. Широков – заввідділенням наукової інформації АН УРСР.

Серед членів Ради були директори інститутів АН УРСР. Від Бібліотеки до складу Ради увійшли М.С. Слободяник, В.С. Федорук²³⁵.

16–18 жовтня 1990 р. на базі Бібліотеки відбулася республіканська міжвідомча конференція "Перспективи розвитку бібліотечної справи в Українській РСР". В її роботі взяли участь понад 300 учених та спеціалістів, які представляли провідні бібліотеки України та СРСР. Було обговорено концепцію розвитку бібліотечної справи в Україні, першочергові заходи щодо її реалізації²³⁶.

Основні наукові результати показали необхідність підвищення

повноти та оперативності пошуку і представлення документальної інформації з бібліотечних фондів, розробку наукової бази та організаційно-економічних умов для створення та впровадження нового господарчого механізму в науковій бібліотеці, створення системи археографічного опису на базі автоматизованих технологій тощо.

У Бібліотеці у цей період інтенсивно захищалися кандидатські дисертації. У 1990 – на початку 1991 р. в ЦНБ працювали 2 доктори та 16 кандидатів наук, 9 молодих спеціалістів, були захищені 3 кандидатські дисертації (В.В. Васильєв, В.Г. Попроцька, О.О. Колобов). Активізувала свою діяльність Рада молодих учених, а її голова С.М. Кіржаєв був членом Вченої ради ЦНБ²³⁷.

Тоді ж кадровий склад Бібліотеки поповнився значною кількістю молодих спеціалістів, які представляли різні професії, раніше не задіяні в бібліотечній справі: інформатиками, істориками, мистецтвознавцями, біологами. Комплексного характеру набули й бібліотекознавчі дослідження, які почали виходити за межі вузькотехнологічних. Переїзд до нового приміщення активізував творчі сили молоді, яка енергійно долучалася до адаптації роботи Бібліотеки до нових умов.

14–15 вересня 1990 р. відбувся з'їзд Республіканської асоціації молодих учених та спеціалістів АН УРСР, куди був делегований голова Ради молодих учених С.М. Кіржаєв²³⁸. Перед молоддю були поставлені завдання активніше вивчати наукові проблеми, яке впродовж десятків років не мали вільного розвитку в суспільстві, яке нарешті почало звільнятися від заборон і ставати відкритим та інформаційним. До Бібліотеки прийшло працювати багато молодих спеціалістів, і не лише до відділу автоматизації інформаційно-бібліографічних процесів, а й до інших наукових відділів – бібліотекознавства, наукової бібліографії, рукописів, стародруків та рідкісних видань, архівних фондів, україніки.

Майже 70 % з опублікованих 88 статей співробітників були написані молодими вченими. Серед наукової проблематики молодих співробітників домінували такі нові напрями, як: інтеграційні дослідження бібліотечних технологій у різних аспектах автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів; розкриття унікальних рукописних та книжкових фондів; дослідження архівних джерел з історії Української Академії наук, розробка питань репертуару україномовної книжки та національної бібліографії.

На конференціях "Перспективи розвитку бібліотечної справи в Українській РСР", "Бібліотечно-інформаційні системи", "Бібліотека – інформатизація – наука" було обговорено актуальні наукові питання з різних напрямів діяльності Бібліотеки. Так, концепції збереженості фондів та методів фізичного контролю були репрезентовані у статтях М.І. Сенченка та М.Й. Берлінської, О.М. Гальченко, Л.А. Дубровіної. Тема створення документально-інформаційних систем, зокрема, гіпертекстові покажчики авторів у документальній інформаційно-пошуковій системі розглядалися такими дослідниками, як А.Г. Бровкін, О.В. Ісаєва, Л.Л. Козлова; М.Ф. Гуляєв та М.В. Пийтер досліджували конкретні питання інформатизації бібліотек та технології формування електронних каталогів і автоматизації бібліотечних процесів; Л.Й. Костенко та І.П. Антоненко вивчали національні особливості еталонного контролю бібліографічних записів в електронному каталозі; В.А. Ясулайтіс – створення баз даних на книжкові пам'ятки; Б.Ю. Білецький – структуру інформаційної мережі автоматизованої системи республіканської бібліотеки УРСР.

Активний розвиток отримало бібліографічне забезпечення наукових досліджень. Ці питання розглядалися Т.Ж. Барковою, Н.В. Танатар; проблеми бібліографічної україніки студював Б.В. Грановський, бібліотекознавчі аспекти інформатизації наукових бібліотек вивчали С.І. Іаврилко, О.А. Лутовінова, О.А. Тарнопольська, Т.В. Глеза, Т.П. Павлуша та ін. Н.І. Малолетова та Р.Л. Красій аналізували розвиток міжнародного книгообміну та його специфіку в нових умовах, І.В. Сіра досліджувала тему обслуговування газетних фондів та створення покажчиків на газетні фонди Бібліотеки.

Значна увага приділялася питанням наукового опрацювання унікальних рукописних фондів та стародруків, архівним та бібліотечним колекціям, різним аспектам історії та культури України, зокрема, це розкривалося у працях Д.Д. Фоменко, І.І. Цинковської, Н.Ю. Белічко, Н.М. Зубкової, Л.П. Маркітан, П. Лисюка, Н.М. Ольховик, Є.В. Рукавіциної, І.А. Сергєєвої, С.М. Кіржаєва, В.С. Федорук.

Активізувалася робота з вивчення архівознавчих питань удосконалення архівних фондів системи АН УРСР: В.Г. Шмельов та В.В. Сендик досліджували аспекти оптимізації складу архівного фонду АН УРСР, О.О. Колобов та С.К. Міщенко – архівні фонди вчених. О.О. Колобов захистив кандидатську дисертацію на тему "Комплектування та науковий опис документів особового походження".

У роботі з бібліотеками НДУ традиційно першочергова увага приділялася питанням інформаційного забезпечення наукових досліджень. Це аналізувалося під час виїзного засідання групи спеціалістів до Південного наукового центру АН УРСР, де проводився семінар "Інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень на сучасному етапі". Учасники семінару ознайомилися з практикою реалізації інформаційного забезпечення в бібліотеках інститутів теоретичної фізики, металофізики, Морського гідрофізичного інституту та Інституту біології південних морів. Досліджувалася ефективність використання іноземних журналів в бібліотеках НДУ УРСР, збереженість та ступінь використання фондів²³⁹. Проводилися консультації з впровадження стандартів, організовувалося стажування на базі Бібліотеки. Питанням організації та науково-методичного керівництва діяльністю та розвитком інформаційних ресурсів, організації нормування праці у бібліотеках НДУ були присвячені дослідження А.А. Свободи, Н.І. Смаглової, В.Г. Попроцької, М.С. Слободяника та ін.²⁴⁰

Під керівництвом М.І. Сенченка почалося формування комплексної пріоритетної теми "Документальна пам'ять України", де Україніка-350 стала її частиною. Дослідження було спрямоване на: створення системи баз даних бібліографічної та археографічної інформації; підготовку серії науково-довідкових видань, які відображали б наявність документів про Україну в сховищах різних країн і поповнення книгозборищ України першоджерелами та їх копіями на нових носіях інформації; реставрацію фондів як духовного надбання України. Було сформульовано тему – "Теоретико-методологічні дослідження проблем бібліографознавства в умовах інформатизації" із підтемами – "Створення українського бібліографічного репертуару" та "Розробка інформаційної моделі гіпертекстової системи знань з проблем людства"²⁴¹.

У Бібліотеці було затверджено низку нових наукових тем, зокрема: "Системне дослідження бібліотечних ресурсів АН УРСР" (керівник М.С. Слободяник), "Історико-кодикологічні та джерелознавчі дослідження української рукописної книги XVI–XVII ст. та документальних джерел з історії України XIX–XX ст." (керівник Л.А. Дубровіна); "Рідкісні друковані пам'ятки XVI–XX ст., їх вивчення та бібліографування" (керівник Є.П. Демченко); "Розробка і створення інформаційних технологій документальних комунікацій в наукових бібліотеках" (керівник Л.Й. Костенко)²⁴².

Наприкінці 80-х років ЦНБ ім. В.І. Вернадського перетворилася на важливу науково-інформаційну установу республіки, що проводила дослідження з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів.

Початок 1991 р. характеризується подальшим розвитком ЦНБ як інформаційного центру АН УРСР. 14 лютого 1991 р. Постановою Бюро Президії АН УРСР № 486 "Про впорядкування роботи з інформаційного забезпечення, організації виставкової діяльності та пропаганди науково-технічних досягнень Академії наук УРСР" були ліквідовані Відділення наукової інформації Інституту математики (ВНІМ) АН УРСР та відділ наукової інформації з суспільних наук (ВНІСН). Відповідно все інформаційне забезпечення Академії наук УРСР, у тому числі питання створення та використання автоматизованих систем та банків даних, було передане до ЦНБ ім. В.І. Вернадського.

Таким чином, на Бібліотеку покладалися функції головної організації Академії наук УРСР з науково-технічної інформації та інформації з суспільних наук, до яких належали: розробка теоретичних проблем інформаційного забезпечення комісій Верховної Ради УРСР та наукових досліджень; підготовка аналітичних дайджестів з актуальних для республіки гуманітарних проблем; створення гіпертекстових баз даних з суспільних наук та інформаційне забезпечення комплексних програм наукових досліджень з суспільних наук. При Президії АН УРСР на базі ВНІМ було відкрито спеціалізовану організацію – Експо-центр "Наука". На базі відповідних відділів ВНІМ АН УРСР та Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні був створений Український мовно-інформаційний фонд (УМІФ) як самостійна наукова установа (директор В.А. Широков). Відділ аналізу ефективності науководослідних робіт ВНІМ АН УРСР увійшов до складу Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва АН УРСР²⁴³.

ЦНБ починає моніторинг науково-інформаційної діяльності в системі АН УРСР, проводить аналіз та узагальнення даних щодо інформаційної діяльності бібліотек та науково-інформаційних відділів НДУ АН УРСР.

У 1990 р. за розпорядженням віце-президента АН УРСР В.П. Кухаря для підготовки аналітичного звіту "Про діяльність Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського АН УРСР в 1985–1990 рр." було

створено академічну комісію у складі: В.В. Васильєва, заст. директора Інституту проблем моделювання в енергетиці, члена-кореспондента АН УРСР; Г.П. Півторака – с.н.с. Інституту мовознавства АН УРСР, д.філол.н.; В.Ф. Сіренка – заввідділом Інституту держави і права АН УРСР, д.філос.н.; В.Д. Степаненка, заст. керуючого справами АН УРСР; О.І. Лисевича – директора інформаційно-обчислювального центру Міжнародного інституту менеджменту; К.Т. Селіверстової, доцента Інституту культури ім. О.Є. Корнійчука; М.М. Романюка, заст. директора ЛНБ ім. В. Стефаника; П.Т. Андона, директора Спеціального конструкторсько-технологічного бюро програмного забезпечення Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова, д.ф.-м.н.; В.М. Медведєвої – зав. науково-дослідним відділом Республіканської бібліотеки для дітей; В.І. Костири – заввідділом національної бібліографії Республіканської бібліотеки ім. КПРС; С.М. Артюховської – заввідділом Державної республіканської науково-технічної бібліотеки Держплану УРСР; Р.Й. Шпак – завбібліотекою Інституту економіки АН УРСР; А.В. Денисенко – с.н.с. Відділення наукової інформації АН УРСР, к.і.н. та ін.²⁴⁴

Комісія в цілому схвалила діяльність Бібліотеки як у галузі впровадження інформаційних технологій, так і в розгортанні науково-дослідних робіт, хоча й зробила деякі зауваження. У Постанові, прийнятій в січні 1991 р. Президією АН УРСР, було схвалено діяльність Бібліотеки та конкретизовано деякі зауваження, які стосувалися: затримки із закупівлею технічного обладнання, обчислювальної техніки; повільного впровадження положень основних напрямів розвитку Бібліотеки до 2005 р.; визначення перспективних технологій і форм інформаційного забезпечення наукових напрямів АН УРСР; підготовки інформаційних видань, зокрема дайджестів газетних матеріалів; створення баз даних інформаційних потреб учених АН УРСР. Було вирішено припинити з 1992 р. централізоване комплектування бібліотек НДУ суспільно-політичною літературою, посилити організаційну та координаційну роль наукових бібліотек та вдосконалити і підготувати для обговорення новий проект концепції україніки²⁴⁵.

13 квітня 1991 р. виходить Указ Президента СРСР М. Горбачова "Про невідкладні заходи щодо розвитку великих бібліотек країни", де було звернуто увагу на незадовільний розвиток бібліотечної галузі. Як наслідок, Рада Міністрів СРСР спільно з урядами республік мав

забезпечити: виконання рішень щодо покращення матеріально-технічної бази великих бібліотек союзного та республіканського рівнів, розробку програми збереженості рукописних та книжкових фондів бібліотек; придбання новітнього обладнання; податкові пільги; стимулювання даного виду діяльності; збільшення валютних асигнувань; встановлення можливості використання бібліотеками валютних коштів від інформаційного обслуговування іноземних організацій та громадян тощо²⁴⁶. Це був останній і досить демократичний указ союзного значення в галузі бібліотечної справи.

Різке зростання кількості читачів Бібліотеки, стрімкий розвиток автоматизації, нових напрямів наукових досліджень, міжнародної діяльності, демократизація бібліотечного життя напередодні прийняття Україною незалежності стали першими ознаками її подальшого самостійного та демократичного розвитку, що відкрив новий етап в історії Бібліотеки вже 90-х років ХХ ст.

***

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. фонди Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського АН УРСР досягали 12 млн. од. зб., щорічні надходження склали близько 200 тис. прим. Послугами Бібліотеки користувалося більше 35 тис. читачів, яким щорічно видавалося понад 2,5 млн. документів.

Хоча всі кризові явища, що характеризували бібліотечну справу в цей період, були властиві й для ЦНБ АН УРСР, на відміну від багатьох бібліотек другої половини 80-х років вона переживала період надій, пов'язаний з переїздом у нове приміщення. Підпорядкованість Академії наук УРСР, що всляк підтримувала Бібліотеку в будівництві, автоматизації та опрацюванні фондів з допомогою фінансування нечислового складу, була тим важливим позитивним фактором, що дозволив Бібліотеці у цей період відчувати позитивні зміни.

Багато реальних зрушень було пов'язано з тим, що в Бібліотеці – першій в республіці – почався процес автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів та створення інформаційної системи. Започатковується науковий напрям, пов'язаний з розробкою проблем оптимізації роботи Бібліотеки в умовах АСНТІ, вдосконалюється система бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування науки,

культури, освіти в умовах автоматизації. У 1986 р. відкривається відділ автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів. Пріоритетного значення набуває розробка нових інформаційних технологій, створення автоматизованого банку даних з системою електронного каталогу, "інтелектуальної бази даних", "фактографічних та оглядово-аналітичних баз даних по науці і техніці для прийняття управлінських рішень"; повнотекстових баз даних.

Прискорюється будівництво нового приміщення ЦНБ, куди вона переїхала в 1989 р. ЦНБ отримала статус позакатегорійної бібліотеки з універсальним за складом фондом вітчизняних та зарубіжних видань, державного книгосховища друку Української РСР, республіканського депозитарію ООН, вітчизняних газет та літератури з природничої тематики, складової частини загальносоюзної та республіканської системи науково-технічної інформації, науково-дослідного інституту з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, бібліотечно-інформаційного забезпечення наукових досліджень і розробок, координаційно-методичного центру для бібліотек науково-дослідних установ Академії наук УРСР.

Переїзд ЦНБ у нове приміщення, створення реальних умов для розміщення фондів та каталогів, оптимізація організації фондів, їх опрацювання та використання, розгортання взаємопов'язаної системи читальних залів, впровадження сучасного обладнання, автоматизація і механізація бібліотечно-інформаційних процесів сприяли тому, що вперше в історії Бібліотеки налагоджується органічно поєднана система бібліотечної діяльності в сукупності всіх її функцій комплектування, опрацювання, зберігання, обслуговування та інформування у сприятливих умовах.

Упродовж 1986–1988 рр., напередодні переїзду та нового розміщення бібліотечних фондів, було проведено значну роботу з вдосконалення якісного змісту фондів. Вона мала два напрями: перший – збереженість та науковий опис рідкісних та цінних документальних фондів, опрацювання фондів, що накопичилися неописаними в обмінно-резервному фонді; другий – звільнення основних фондів від непрофільної, дублетної та ветхої літератури, поповнення фондів депозитарного зберігання. Основні фонди Бібліотеки пройшли фундаментальне опрацювання на предмет їх якості, були зняті заборони з доступу до фондів з ідеологічних міркувань, відкрито "спецхрани", почався

активний процес використання історико-культурних фондів, розкриття їх змісту.

Важливою подією стало присвоєння Бібліотеці в 1988 р. імені її фундатора В.І. Вернадського, першого президента та засновника Української Академії наук.

У 1989–1991 рр. значно прискорюються демократичні процеси. Почався процес “реабілітації” перших років існування Академії, її засновників та тих, хто зберіг і врятував книжкову спадщину України в період 1918–1923 рр.

Розвиток нових наукових напрямів дозволив намітити наукові успіхи у розвитку бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства.

Іншим важливим процесом стала актуалізація фондів, що впродовж значного часу не вважалися пріоритетними в обслуговуванні читачів. Серед них – архіви та бібліотечні зібрання національних просвітницьких та державних дореволюційних установ, релігійних товариств, культурних установ різного віросповідання, іноземних та вітчизняних діячів, діячів дореволюційного часу та ін. – націоналізованих у період 1918–1920 рр., які репрезентували увесь історичний розвиток світової та національної культури. Ці бібліотечні фонди відкрито не були забороненими, багато з них не були в доступі з причин оголошеної наукової “застарілості”, або неактуальності для користувачів, коли потреби сьогодення перекривали можливості відповідного опрацювання фондів, їх належного обліку, створення науково-пошукового апарату, а відповідно, обмеження у доступі суто технічного плану.

У період демократичних змін до Бібліотеки приходять фахівці з нових спеціальностей. У стінах ЦНБ виховується значний кадровий потенціал молодих учених. Органічне поєднання досвіду вже досвідчених фахівців та молоді дало значний ефект у реалізації нових наукових напрямів не лише в автоматизації, а й в організації та використанні фондів, бібліографічних дослідженнях: з'явилося багато збірників наукових праць, публікацій документів зі складу фондів, каталогів та довідкових видань щодо складу і змісту фондів, статей та повідомлень про унікальні фонди рукописів та стародруків, періодичних видань, листівок, газетних видань та ін.

Переглядаються основні напрями розвитку Центральної наукової бібліотеки імені В.І. Вернадського АН УРСР до 2005 р., що закладали

підвалини не лише для майбутнього перетворення Бібліотеки на бібліотечно-інформаційний, науково-дослідний та культурний центр загальноукраїнського значення, а й для відновлення Бібліотеки як національної установи, якою вона замислювалася в 1918 р., підвищення ролі Бібліотеки у процесах відродження національної пам'яті народу, її значення для розвитку науки, культури, освіти, інформаційної бази у державотворчих процесах.

Це був час великих проектів. Одним з проявів нового часу стало прагнення швидко реалізувати нові актуальні бібліографічні проекти, що претендували на загальнореспубліканське значення, зокрема, "Україніку-350", "Біобібліографію українських діячів", серію "Каталоги особових бібліотек ЦНБ ім. В.І. Вернадського", "Документальну пам'ять України", "Видання інформаційної та довідково-методичної літератури в ЦНБ АН УРСР". Вони народилися під впливом деідеологізації суспільства, повернення до історичної пам'яті народу. Бажання швидко заповнити лакуни у вітчизняній історії не завжди обґрунтовувалися концептуально та враховували реалії матеріально-технічної бази, кількість кадрового складу, не було загального уявлення про обсяги робіт та відповідного організаційного забезпечення. Проекти не були реалізовані, хоча й на першому етапі мали певний результат. Трансформації зазнали й проекти автоматизації та створення баз даних історико-книгознавчого характеру, зокрема, "Пам'ятки писемності та друку", що пояснювалося стрімким розвитком інформаційних технологій та вдосконаленням програмних засобів, які випереджали можливості пристосування через трудомісткість підготовки базової інформації для баз даних. Водночас виникнення цих проектів було об'єктивною вимогою нового часу, а вони самі стали першими свідченнями наближення самостійності України, її національної розбудови. Реалізація проектів розпочалася на наступній фазі розвитку Бібліотеки, що характеризувалася ґрунтовною науковою базою та новими інформаційними технологіями.

Примітки

¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2193, арк. 1–8.

² Там само, арк. 16–17, 18–22.

³ Там само, арк. 16–17.

⁴ *Апанович Е.М.* Рукописные материалы В.И. Вернадского в фондах ЦНБ АН УССР // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В.И. Вернадского. – К., 1989. – С. 5–17; *Апанович Е.М., Киржаев С.Н.* Рукописные материалы В.И. Вернадского. Документы о его жизни и деятельности в архивохранилищах г. Киева // Бюл. комис. по разработке науч. наследия акад. В.И. Вернадского. – Л., 1990. – № 7. – С. 3–40; *Киржаев С.Н.* Неопубликованные и малоизвестные письма В.И. Вернадского // Бюл. комис. по разработке науч. наследия акад. В.И. Вернадского. – Л., 1990. – № 8. – С. 3–27; *Киржаев С.М.* Огляд рукописних фондів В.І. Вернадського у складі видання: В.І. Вернадський: Громадянин, вчений, мислитель [Каталог документів та бібліографічний покажчик з фондів ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР] / Укл. С.О. Задоя, І.А. Певзнер, С.М. Кіржаєв. – К., 1992.

⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2193, арк. 20

⁶ Там само, арк. 26–28.

⁷ Там само, арк. 29–36.

⁸ Там само, спр. 2245, арк. 20–24.

⁹ Там само, арк. 23–24.

¹⁰ Основные показатели работы государственных библиотек союзных республик за 1981–1985 гг. – М., 1986; Основные показатели работы библиотек Академии наук и академий наук союзных республик за 1986 г. (М., 1986).

¹¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2245, арк.13–16.

¹² Там само, арк. 18.

¹³ Там само, спр. 2132, арк.8–9.

¹⁴ Там само, спр. 2309, арк. 13–22; спр. 2132, арк. 2–7.

¹⁵ Там само, спр. 2309, арк. 41–42.

¹⁶ Там само, спр. 2090, арк. 148–168.

¹⁷ Там само, спр. 2309, арк. 27–33.

¹⁸ Там само, арк. 34–35; спр 2190, арк. 5–7.

¹⁹ Там само, спр. 2100, арк. 41–43.

²⁰ Там само, спр. 2190, арк. 41я–45

²¹ Там само, арк. 46, 48–53,

²² Там само, арк. 56.

²³ Звіт про роботу Бібліотечної ради АН УРСР у 1987 р. – К., 1988. – 9 с.

²⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2154, арк. 3.

²⁵ Там само, спр.2137, арк.70–73.

²⁶ Там само, арк. 97–98.

²⁷ Там само, спр. 2309, арк. 27–33.

²⁸ Там само, спр. 2137, арк. 91–92.

²⁹ Там само, арк. 132–135.

³⁰ Там само, спр. 2090, арк. 66–70.

³¹ Там само, спр. 2309, арк. 47–50; спр. 2190, арк. 1832.

- 32 Там само, спр. 2075, арк. 20–21.
- 33 Там само, спр. 2089, арк. 106–141;
- 34 Там само, спр. 2090, арк. 53–54, 58.
- 35 Там само, арк. 77–79.
- 36 Там само, арк. 79–80, 106–108, 127–132.
- 37 Там само, арк. 81–83, 92–93.
- 38 Там само, арк. 80.
- 39 Там само.
- 40 Там само, арк. 47; спр. 2089, арк. 65–75.
- 41 Там само, спр. 2090, арк. 133–134, 145–147.
- 42 Там само, спр. 2097, арк. 9–10; спр. 2154, арк. 5–6.
- 43 Там само.
- 44 Там само, спр. 2154, арк. 7.
- 45 Звіт за 1988 р., арк. 14.
- 46 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2154, арк. 7, 11–12.
- 47 Там само, арк. 12.
- 48 Там само, арк. 83–85.
- 49 Звіт за 1988 р., арк. 83–85.
- 50 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2097, арк. 84–88; спр. 2154, арк. 12–13.
- 51 Там само, спр. 2197, арк. 54–55.
- 52 Там само, спр. 2097, арк. 20.
- 53 Там само, спр. 2154, арк. 21.
- 54 Там само, спр. 2097, арк. 33, спр. 2154, арк. 21.
- 55 Там само, арк. 25.
- 56 Там само, арк. 28–29.
- 57 Там само, спр. 2134, арк. 1–4, 52.
- 58 Там само, спр. 2309, арк. 13–22; спр. 2132, арк. 2–7; спр. 2097, арк. 28–29.
- 59 Там само, спр. 2154, арк. 24
- 60 Там само, спр. 2097, арк. 31–32.
- 61 Там само, арк. 26.
- 62 Там само, спр. 2132, арк. 40–45.
- 63 Там само, арк. 51–52.
- 64 Там само, спр. 2137, арк. 50.
- 65 Там само, спр. 2097, арк. 34.
- 66 Там само, спр. 2137, арк. 3–6.
- 67 Там само, спр. 2075, а. 178–179.
- 68 Там само, спр. 2097, арк. 7; спр. 2090, арк. 106–114.
- 69 Там само, арк. 34.
- 70 Там само, арк. 35.
- 71 Инструкция о порядке исключения устаревших по содержанию и ветхих изданий и материалов из библиотечных и справочно-информационных фон-

дов. – М., 1979; Наказ Міністерства культури СРСР № 322 від 22. 04.84 р. “О внесении изменений и дополнений в “Инструкцию о порядке исключения устаревших по содержанию и ветхих изданий и материалов из библиотечных и справочно-информационных фондов” – Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2090, арк. 131.

⁷² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2089, арк. 5.

⁷³ Там само, спр. 2090, арк. 131–133, 142–144.

⁷⁴ Там само, спр. 2154, арк. 29.

⁷⁵ Там само, спр. 2090, арк. 94–95; спр. 2097, арк. 33–34; спр. 2154, арк. 29.

⁷⁶ Там само, спр. 2147, арк. 232–234.

⁷⁷ Там само, спр. 2154, арк. 29.

⁷⁸ Там само, арк. 26.

⁷⁹ Там само, спр. 2137, арк. 81.

⁸⁰ Там само, спр. 2154, арк. 17.

⁸¹ Там само, спр. 2097, арк. 22; спр. 2154, арк. 16.

⁸² Там само, спр. 2154, арк. 18–19

⁸³ Звіт за 1988 р., арк. 33.

⁸⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2075, арк. 136–137.

⁸⁵ Там само, спр. 2089, арк. 156–166.

⁸⁶ Там само, спр. 2097, арк. 23.

⁸⁷ Там само, спр. 2154, арк. 18–19.

⁸⁸ Там само, спр. 2089, арк. 204–217.

⁸⁹ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України. Бібліографічний покажчик, 1918–1993. – К., 1993. – С. 284–285.

⁹⁰ Там само.

⁹¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2097, арк. 14–15.

⁹² Там само, спр. 2147, арк. 140.

⁹³ Там само, спр. 2097, арк. 21–22.

⁹⁴ Там само, спр. 2147, арк. 2.

⁹⁵ Там само, арк. 124.

⁹⁶ Там само, арк. 147–153.

⁹⁷ Там само, спр. 2089, арк. 62, 167–168; Наукові праці члена-кореспондента АН УРСР Л.М. Новиченка: [Біобібл. покаж. до 70-річчя від дня народження] / Уклад. Л.В. Беляєва // Рад. літературознавство. – 1986. № 3. – С. 49–52.

⁹⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2147, арк. 82–89.

⁹⁹ Там само, спр. 2089, арк. 41; Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України. Бібліографічний покажчик, 1918–1993. – К., 1993.

¹⁰⁰ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2097, арк. 36–37.

¹⁰¹ Там само, спр. 2089, арк. 62–63.

¹⁰² Берлинская М.И. Решение задач технического оснащения нового здания библиотек // Автоматизация и механизация библиотечно-библиографических процессов: Сб. науч. тр. – К., 1989. – С. 58–60.

- ¹⁰³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2137, арк. 12.
- ¹⁰⁴ Там само, спр. 2154, арк. 32.
- ¹⁰⁵ Там само, спр. 2197, арк. 93–94.
- ¹⁰⁶ Там само, спр. 2089, арк. 197–198.
- ¹⁰⁷ Там само, спр. 2147, арк. 124–131, 138.
- ¹⁰⁸ Там само, арк. 80–21.
- ¹⁰⁹ Там само, арк. 141–146, 234.
- ¹¹⁰ Там само, спр. 2097, арк. 40; спр. 2147, арк. 2–19, 185–197.
- ¹¹¹ Звіт за 1988 р., арк. 33; *Киржаев С.Н.* Неопубликованные и малоизвестные письма В.И. Вернадского // Бюл. комис. по разработке науч. наследия акад. В.И. Вернадского. – Л., 1990. – № 8. – С. 3–27; Протоколи перших років діяльності Академії наук / Підг. тексту С.М. Кіржаєва // Вісн. АН УРСР. – № 2. – 1990. – С. 73–85; № 7. – 46–57; 1991. – № 4. – С. 81–82. – № 12. – С. 49–59; Из эпистолярного наследия В.И. Вернадского. Письма акад. Н.П. Василенко к А.А. Богомольцу / С.Н. Киржаев, В.А. Толстов. – К., 1991.
- ¹¹² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2097, арк. 39.
- ¹¹³ Там само, спр. 2147, арк. 147–153.
- ¹¹⁴ Там само, спр. 2097, арк. 43–44.
- ¹¹⁵ Там само, спр. 2154, арк. 34–36.
- ¹¹⁶ Там само, спр. 2075, арк. 167–168.
- ¹¹⁷ Там само, спр. 2147, арк. 23–55.
- ¹¹⁸ Там само, арк. 56–66.
- ¹¹⁹ Там само, арк. 73–79,
- ¹²⁰ Там само, спр. 2097, арк. 43–44; *Колесник Е.А.* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. – К., 1988. – 115 с.
- ¹²¹ *Шовкопляс І.Г., Дідківська Г.І. Воробей М.А.* Каталог фондів Б.Д. Грінченка. – К., 1988.
- ¹²² Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2089, арк. 142–147, 176–196.
- ¹²³ *Берлинская М.И.* Новое здание Центральной научной библиотеки АН УРСР // Информационно-библиотечное обслуживание. Сб. науч. тр. БЕН СРСР. – М., 1988. – С. 200–205; *Танатар Н.В.* Информационные ресурсы в области биотехнологии // Там же. – С. 98–118; *Шовкопляс И.Г.* Естественные науки и библиография // Там же. – С. 98–118.
- ¹²⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2147, арк. 90.
- ¹²⁵ Там само, спр. 2089, арк. 76–105; Типовые нормы времени на работы, выполняемые в библиотеках. – М., 1982.
- ¹²⁶ Центральна наукова бібліотека ім. В.І. Вернадського Академії наук України. Бібліографічний покажчик. 1918–1993. – С. 217.
- ¹²⁷ *Панина Л.Н.* Формирование депозитарного библиотечного фонда АН УРСР // Совершенствование комплектования книжных фондов : Сб. науч. тр. – М., 1987. – С. 122–131.

- 128 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2075, арк. 163.
- 129 Там само, спр. 2154, арк. 37–38.
- 130 Там само, спр. 2197, арк. 132–136.
- 131 Звіт за 1988 р., арк. 33–38.
- 132 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2197, арк. 56–60.
- 133 Там само, спр. 2147, арк. 232–234.
- 134 *Колесник Е.А.* Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. – К., 1988. – 115 с.; Библиографический указатель: Рекомендации по составлению и оформлению / Упор. Ю.В. Альберт, В.С. Кабкова. – К., 1988. – 59 с.
- 135 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2147, арк. 118–119.
- 136 *Сенченко М.І.* Перспективи розвитку наукових бібліотек // Вісн. АН УРСР. – 1988. – № 10. – С. 38–46.
- 137 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2197, арк. 37–40.
- 138 Там само, арк. 39–40.
- 139 Там само, арк. 63–69.
- 140 Там само, арк. 69–70, 101–102.
- 141 Там само, арк. 85–89.
- 142 Там само, спр. 2264, арк. 1.
- 143 Там само, арк. 5.
- 144 Основные направления развития Центральной научной библиотеки им. В.И. Вернадского АН УССР / Н.И. Сенченко, Л.А. Дубровина, Л.И. Костенко, М.С. Слободяник. – К., 1989. – 12 с. – [Препринт].
- 145 Там само. – С. 10–12.
- 146 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2270, арк. 1–2.
- 147 Там само, спр. 2274, арк. 1–2.
- 148 Там само, спр. 2309, арк. 67–68.
- 149 Там само, спр. 2274, арк. 2; спр. 2270, арк. 3–16.
- 150 Там само, спр. 2274, арк. 3.
- 151 Там само, спр. 2389, арк. 29–35.
- 152 Там само, арк. 36–37.
- 153 Там само, спр. 2541, арк. 16–19.
- 154 Там само, 2417а, спр. 6–7.
- 155 Там само, спр. 2342, арк. 18.
- 156 Там само, спр. 2274, арк. 20.
- 157 Там само, спр. 2342, арк. 19–23.
- 158 Там само, спр. 2274, арк. 17–18.
- 159 Там само, арк. 20.
- 160 Там само, арк. 21.
- 161 Там само, спр. 2342, арк. 29.
- 162 Там само, арк. 30.

- 163 Там само, спр. 2417а, арк. 23.
164 Там само, спр. 2411, арк. 54–56.
165 Там само, спр. 2265, арк. 48–49.
166 Там само, спр. 2342, арк. 11.
167 Там само, арк. 12.
168 Там само, спр. 2274, арк. 13.
169 Там само, арк. 19.
170 Там само, спр. 2342, арк. 13.
171 Там само, спр. 2411, арк. 13–15.
172 Там само, спр. 2274, арк. 10.
173 Там само, спр. 2342, арк. 14–15.
174 Там само, спр. 2274, арк. 11.
175 Там само, арк. 11.
176 Там само, арк. 12.
177 Там само, спр. 2342, арк. 16.
178 Там само, арк. 17.
179 Там само, арк. 42–43.
180 Там само, спр. 2274, арк. 24.
181 Там само, спр. 2327, арк. 66–72;
182 Там само, спр. 2417, арк. 32–33.
183 Там само, спр. 2410, арк. 13–20.
184 Там само, спр. 2393, арк. 5; спр. 2390.
185 Там само, спр. 2541, арк. 21–25.
186 Там само, спр. 2393, арк. 10–17.
187 *Федотова О.* Цензура друкованих видань в Україні на останньому етапі свого існування (1985–1990): Джерелознавчий аспект // ВКП. – 2003. – № 11. – С. 37–39.
188 *Дідківська Г., Дегтяренко Л.* Зарубіжна україніка в ЦНБ АН України // Українська діаспора. – К., 1993. – Ч. 3. – С. 139–142.
189 Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2327, арк. 76–81.
190 Там само, спр. 2389, арк. 17–30.
191 Там само, спр. 2265, арк. 5–6.
192 Там само, спр. 2312, арк. 13.
193 Там само, спр. 2390, арк. 32–37.
194 Там само, спр. 2265, арк. 135–136.
195 Там само, спр. 2269, арк. 4–7.
196 Там само, арк. 11–14.
197 Там само, спр. 2312, арк. 49–50; спр. 2274, арк. 22–23; 2265, арк. 1.
198 Там само, спр. 2309, арк. 52–57; спр. 2265, арк. 50–53, 56–64.
199 Там само, спр. 2327, арк. 44–46.
200 Там само, спр. 2410, арк. 1–12.

201 Там само, спр. 2309, арк. 64–65; спр. 2246, арк. 11–21; спр. 2190, арк. 60–64.

202 Там само, спр. 2269, арк. 1–2.

203 Там само, спр. 2265, арк. 87–89.

204 Там само, спр. 2312, арк. 14.

205 Там само, спр. 2265, арк. 54–55.

206 Там само, арк. 9–10

207 Там само, арк. 67–69.

208 Там само, арк. 10–11, 20.

209 Там само, арк. 21–23.

210 Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку. Тези доп. респ. наради, груд. 1988 р. – К., 1988.

211 Там само, спр. 2265, арк. 32–33.

212 Там само, арк. 34–35.

213 Там само, арк. 120–130.

214 Там само, спр. 2342, арк. 32–33.

215 Там само, спр. 2265, арк. спр. 2342, арк. 33.

216 Там само, спр. 2342, арк. 34–35.

217 Там само, арк. 36.

218 *Сенченко Н.И., Костенко Л.И., Слободяник М.С.* Основные направления автоматизации системы библиотек АН УССР // Автоматизация и механизация библиотечно-библиографических процессов: Сб. науч. тр. – К., 1989. – С. 9–13; *Дубровина Л.А., Ясулайтис В.А.* О возможности классификации рукописных и старопечатных книг по базисным системам признаков // Там же. – С. 69–73; *Ясулайтис В.А.* Методика оценки информативности описания архивных и рукописных фондов // Там же. – С. 46–48; *Ларионов Е.Г.* Автоматизация процессов обработки документов в ЦНБ им. В.И Вернадского АН УССР // Там же. – С. 40–45.

219 *Костенко Л.И., Павлуша Т.П.* Методика определения количественных параметров распределения документов в библиотечном деле // Роль библиотек в развитии общества. – К., 1989. – С. 112–114; *Пийтер М.В.* Каталог активной части фонда как средство обеспечения живучести автоматизированной системы библиотечного обслуживания // Там же. – С. 135–133; *Антоненко І.П.* Особенности лингвистического обеспечения сводного электронного каталога республиканских научных библиотек УССР // Там же. – С. 128–130.

220 *Сенченко Н.И., Костенко Л.И., Павлуша Т.П.* Концепция системы электронных каталогов автоматизированной библиотечной сети региона // Автоматизированные библиотечно-информационные системы : Тез. докл. и сообщ. Новосибирск, 23–31 мая 1989 г. – Новосибирск, 1989. – С. 136–137; *Слободяник М.С.* Автоматизация как фактор формирования и развития республиканской системы специальных библиотек // Там же. – С. 138–139; *Дубро-*

вина Л.А., Ясулайтис В.А. О возможности классификации рукописных и старопечатных книг по базисным системам признаков // Там же. – С. 69–73; *Пийтер М.В.* Особенности обеспечения надежности функционирования автоматизированных библиотечных систем // Там же. – С. 132; *Павлуша Т.П.* Актуальные вопросы работы с читателями по обеспечению сохранности фондов в условиях крупной библиотеки // Там же. – С. 61–67; *Антоненко І.П.* Еталонний контроль бібліографічного опису в умовах автоматизації // Там же. – С. 87 та ін.

²²¹ *Апанович Е.М.* Рукописные материалы В.И. Вернадского в фондах ЦНБ АН УССР // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В.И. Вернадского. – К., 1989. – С. 5–17; *Адаменко А.Г.* Материалы личного архивного фонда Н.Ф. Беяшевского // Там же. – С. 18–24; *Воронкова Т.И.* Архив Александра Адриановича Назаревского // Там же. – С. 25–38.

²²² Документальні матеріали М.С.Грушевського у фондах відділу рукописів ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР: Каталог / Укл. С.М. Кіржаєв. – К., 1991.

²²³ *Дубровина Л.А.* Списки Казанского летописца в отделе рукописей ЦНБ АН УССР // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В.И. Вернадского. – К., 1989. – С. 78–93; *Горобец В.И.* Филигранные на украинских рукописях XVIII в. // Там же. – С. 93–117; *Нимчук В.В., Визир Н.П., Попов Ю.В., Зыков Г.А.* Лазерные исследования Киевских глаголических листков // Там же. – С. 59–63; *Дубровина Л.А.* Рукописные книги XVI в. из собрания отдела рукописей ЦНБ АН УССР // Сладчина Скарыны : Зб. мат. перших скарынаўскіх чытаніяў (1986). – Мінск, 1989. – С. 216–222.

²²⁴ *Дубровина Л.А., Гальченко Е.М.* Сохранность рукописных и старопечатных фондов: основные задачи исследования физического состояния фонда и методика его анализа // Исследование, реставрация и консервация средневековых рукописных памятников : Тез. докл. Междунар. конф. (16–21 окт. 1989). – М., 1989. – С. 48–50; *Гальченко Е.М.* Методика описания переплетов рукописных и старопечатных книг // Там же. – С. 12–13.

²²⁵ *Сенченко М., Сергеева І.* З історії формування колекції єврейської літератури Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського // Світ. – 1991. – № 3–4. – С. 64–87.

²²⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2327, арк. 19.

²²⁷ *Демченко Е.П.* Факсимильное издание журнала "Шершень" // Роль библиотек в развитии общества. – К., 1989. – С. 48–49; *Маркитан Л.П.* Листовая литература как исторический источник и ее информационные особенности // Там же. – С. 46–48; *Шамрай М.А.* Зарубежные издания первой половины XVI в. в фондах ЦНБ АН УССР // Там же. – С. 59–60; *Онуфриенко Е.П.* Прижизненные издания Т.Г. Шевченко // Там же. – С. 61–62.

²²⁸ *Малолетова Н.І., Красій Р.Л., Свобода А.А.* Як використовується за-

Примітки

рубіжна періодика // Вісн. АН УРСР. – 1989. – № 8. – С. 67–71; *Мызников М.С., Малолетова Н.И.* Международные книгообменные связи ЦНБ им. В.И. Вернадского АН УССР и их роль в формировании фондов библиотек научных учреждений АН УССР иностранной литературой // Роль библиотек в развитии общества. – С. 94–97.

²²⁹ *Дубровина Л.А.* История о Казанском царстве (Казанский летописец). Списки и классификация текстов. – К., 1989.

²³⁰ *Свобода А.А.* Центральная научная библиотека им. В.И. Вернадского Академии наук Украинской ССР: Краткий путеводитель. – К., 1989.

²³¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 2327, арк. 74.

²³² Там само, спр. 2265, арк. 2–4.

²³³ Там само, спр. 2312, арк. 22–24.

²³⁴ Інформаційно-бібліотечна рада НАН України: Положення та склад Ради. – К., 1992. – 6 с.

²³⁵ Архів НБУВ, оп.1, спр. 2312, арк.24.

²³⁶ Там само, спр. 2342, арк. 1–2 .

²³⁷ Там само, спр. 2394, арк. 8.

²³⁸ Там само, спр. 2312, арк.46.

²³⁹ Там само, спр. 2342, арк. 40–42.

²⁴⁰ Там само, арк. 64–79.

²⁴¹ Там само, спр. 2327, арк. 57; 2417а, арк. 24–25.

²⁴² Там само, спр. 2417а, арк. 24–30.

²⁴³ Там само, спр. 2390, арк. 24–26

²⁴⁴ Там само, спр. 2540, арк. 16–17.

²⁴⁵ Там само, арк. 18–22.

²⁴⁶ Там само, спр. 2541, арк. 28–31.

ПІСЛЯМОВА

У 1965–1991 роках Бібліотека виконувала функції Центральної наукової бібліотеки Академії наук Української РСР і забезпечувала розвиток науки в структурах АН УРСР. За цей період Бібліотеку очолювали директори: Іван Степанович Черненко (1965–1969); кандидат історичних наук, історик культури радянського періоду Степан Корнійович Гутянський (1969–1979); доктор історичних наук Борис Павлович Ковалевський (1979–1985); кандидат технічних наук, спеціаліст у галузі інформатизації та комунального будівництва Микола Іванович Сенченко (1985–1992).

1965–1973 роки – період перепідпорядкування Бібліотеки Академії наук УРСР та зміна її назви на Центральну наукову бібліотеку АН УРСР, коли знову переглядаються її завдання і структура в контексті забезпечення розвитку напрямів української та загальнорадянської науки, вдосконалення діяльності науково-методичного керівництва бібліотечною мережею Академії наук УРСР. Здійснюється реформа діяльності Бібліотеки, зокрема, засад комплектування фондів у напрямі поповнення виданнями науково-технічного профілю, що призвело до переорієнтування складу фондів, їх методів опрацювання за класифікаційною системою ББК. З 1 січня 1965 р. запроваджено нову актову систему обліку, що спрощувала цю процедуру.

У 1965 р. було створено Раду з комплектування зарубіжною літературою при Президії АН УРСР, зміцнюється бібліографічна група іноземного комплектування. Надзвичайно бурхливо розвивається бібліографічна діяльність в галузі забезпечення бібліографічною інформацією Ради продуктивних сил та інших проблемних наукових рад при Президії АН УРСР, керівних органів з питань економічного та політичного розвитку України, заводів та підприємств республіки. Цей період у діяльності Бібліотеки можна охарактеризувати як період стабілізації її основних наукових функцій, органічного поєднання функцій головного державного книгосховища універсальної літератури, академічної бібліотеки і наукової установи, покликаної здійснювати бібліотечно-бібліографічне забезпечення функціонування у всіх напрямках науки, політики, економіки, культури України.

Інтенсивно розвивалася бібліотечна система: відкривалися стаціонарні бібліотеки, філії, пункти, забезпечувалося планомірне комплектування фондів на базі упорядкування видавничої діяльності в

країні та виходу темпланів, книгообміну, удосконалювався міжвідомчий та міжміський абонемент для інтенсивнішого обслуговування науки і спеціалістів у галузі народного господарства.

1965–1970 роки – період комплексного упорядкування фондів та переміщень фондів з непристосованих будинків до декількох тимчасових сховищ у підвалах житлових будинків та інститутів, розвантаження центрального корпусу і будівництва додаткового книгосховища, що надало можливість не лише дещо вивільнити основне книгосховище, а й отримати більше місця для розширення читальних залів, збільшення читацьких місць, вдосконалення системи обслуговування. У 1968 р. відкрилися філія та читальний зал в Академмістечку, розпочалося вдосконалення системи міжміського бібліотечного абонементу. Було створено Центральний науковий архів АН УРСР на правах відділу Бібліотеки.

Посилюється централізація мережі академічних бібліотек, на ЦНБ покладаються функції науково-методичного керівництва діяльністю бібліотек, формування планів та підготовка зведених звітів.

З 1966 р. починається процес створення загальнодержавної системи науково-технічної інформації: 27 грудня приймається відповідна Постанова Ради Міністрів УРСР, в якій йдеться про необхідність за 1966–1970 рр. Держплану, АН УРСР, міністерствам та відомствам здійснити докорінне поліпшення системи науково-технічної інформації на базі сучасного технічного обладнання для накопичення, обробки та видачі інформаційних даних, про своєчасне та повноцінне інформування стосовно досягнень вітчизняної та зарубіжної науки й техніки.

Розпочалася активна взаємодія та координація діяльності між бібліотеками різних відомств відносно вироблення основних засад каталожного опису. З цією метою в 1966 р. було створено Міжбібліотечну каталогізаційну комісію, проведено підготовку “Єдиних правил книгоописування творів друку для бібліотечних каталогів”, створювалися спільні колективи для підготовки зведених каталогів радянської та іноземної книги.

У кінці 60-х років у бібліотеках розвивається координаційна діяльність у бібліографічному напрямі: на ЦНБ АН УРСР, зокрема, покладалася методична допомога та координація бібліографії з хімічних наук та промисловості.

Державним Комітетом з питань науки і техніки при Раді Міністрів СРСР в 1971 р. ЦНБ АН УРСР було визнано науковою установою на правах науково-дослідного інституту, що здійснює науково-дослідну та науково-методичну роботу в галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. Створюються 5 наукових відділів: бібліотекознавства, науково-бібліографічний, книгознавства, наукової інформації та довідково-інформаційного обслуговування, рукописів. Наукова діяльність спрямовується на бібліографічне забезпечення фундаментальних досліджень у всіх галузях науки, узгодження тематики наукових досліджень АН УРСР, теорії, методики, методології бібліотечної справи, вивчення проблем соціальної ролі книги, місця бібліотек в сучасній системі інформації, психології та культури читання, історії бібліотечної та видавничої справи тощо.

Цей період у діяльності Бібліотеки можна охарактеризувати як період стабілізації її основних функцій, органічного поєднання завдань головного державного книгосховища універсальної літератури, академічної бібліотеки і наукової установи, покликаної здійснювати бібліотечно-бібліографічне забезпечення всіх напрямів науки, політики, економіки, культури УРСР.

У 1974 р. Бібліотека набуває статусу універсальної бібліотеки 1 групи, державного книгосховища творів друку УРСР, науково-дослідної установи у галузі бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства, оголошується складовою частиною загальносоюзної та республіканської системи науково-технічної інформації, координаційним та методичним центром для бібліотек АН УРСР. Масовий перерозподіл фондів в Україні та СРСР здійснюється впродовж 1974–1976 рр.: Бібліотека передає новоствореним та реорганізованим установам непрофільні для її функцій матеріали: Державній республіканській науково-технічній бібліотеці та Держплану УРСР – технічні каталоги, патенти, преїскуранти та інші види технічної літератури; в обласні бібліотеки РРФСР – підшивки обласних газет, спеціалізовану літературу; до Державної республіканської бібліотеки для дітей – дитячу літературу; до Медичної та Сільськогосподарської бібліотек – літературу за відповідним профілем. Здійснюється й перегляд комплектування Бібліотеки, повністю змінюються його тематичні розділи, розробляються нові методичні матеріали. Водночас Бібліотека не звільняється від функцій загальнодержавного бібліотечного центру, покликаного

проводити бібліотечно-бібліографічне забезпечення органів влади, державних установ та відомств. Джерелами вітчизняного комплектування у той період було встановлено: два обов'язкових безкоштовних та обов'язковий платний примірники видань УРСР; обов'язковий платний примірник видань СРСР російською та іноземними мовами; два обов'язкових безкоштовних примірники авторефератів УРСР; один обов'язковий безкоштовний примірник авторефератів СРСР для наукових установ та вузів; обов'язковий примірник дисертацій, захист котрих відбувся на території УРСР. Система обов'язкового примірника забезпечувала понад 60 % від загальної кількості літератури.

Політика централізації бібліотечної справи оголошувалася пріоритетною у колі галузевих питань бібліотекознавства.

1986–1991 роки – період руйнування радянської соціальної системи, початок перебудови бібліотечної справи, що збігається із загальнополітичною реформою в СРСР та Україні. Бібліотеки ліквідують практику обмеження доступу до інформації, розширюють міжнародну діяльність (ЦНБ стає членом ІФЛА), активізують використання культурної спадщини України, розпочинається створення українського бібліографічного репертуару, національної бібліографії, рукописної та бібліографічної україніки, на новий рівень піднімається інформаційно-масова робота. Завершується наукове опрацювання тримільйонного масиву історико-культурних фондів, законсервованих у філії на Подолі, обмінно-резервному та рукописному фондах, і ці документи починають залучатися до наукового обігу.

Інтенсифікується автоматизація бібліотечних технологій, започатковується науковий напрям, пов'язаний з розробкою проблем оптимізації роботи Бібліотеки в умовах АСНТІ, вдосконалюється система бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування науки, культури, освіти в умовах автоматизації. У середині 1986 р. відкривається відділ автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів.

Прискорюється будівництво нового приміщення ЦНБ, куди вона переїжджає в 1989 р. У 1988 р. Бібліотеці присвоюється ім'я її фундатора – В.І. Вернадського.

У 1989 р. ЦНБ отримала статус позакатегорійної бібліотеки з універсальним за складом фондом вітчизняних та зарубіжних видань, державного книгосховища друку Української РСР, республіканського депозитарію ООН, вітчизняних газет та літератури з природничої

тематики. Вона стає складовою загальносоюзної та республіканської системи науково-технічної інформації, науково-дослідним інститутом з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, бібліотечно-інформаційного забезпечення наукових досліджень і розробок, координаційно-методичним центром для бібліотек науково-дослідних установ Академії наук УРСР, що супроводжувалося відповідним переосмисленням її основних завдань, структури й функцій. Пріоритетного значення набуває розробка нових інформаційних технологій, створення автоматизованого банку даних з системою електронного каталогу, "інтелектуальної бази даних", "фактографічних та оглядово-аналітичних баз даних по науці і техніці для прийняття управлінських рішень", повнотекстових баз даних.

Переїзд ЦНБ ім. В.І. Вернадського АН УРСР у нове приміщення, відповідно створення реальних умов для розміщення фондів та каталогів, оптимізації організації фондів, їх опрацювання та використання, розгортання взаємопов'язаної системи читальних залів, впровадження сучасного обладнання, автоматизації і механізації бібліотечно-інформаційних процесів вперше в історії Бібліотеки дозволили налагодити органічно пов'язану систему бібліотечної діяльності у сукупності всіх її функцій комплектування, опрацювання, зберігання, обслуговування та інформування.

У 80-х роках відчутно проявилася суспільно-політична криза. Розвиток демократизації спричинив деякі суперечливі тенденції у функціонуванні бібліотечної справи. Суспільно-політичні перетворення, що характеризували другу половину 80-х років, безпосередньо впливали й на стан та діяльність бібліотек. Демократизація всіх суспільних відносин розкрила глибину кризових явищ, накопичення негативних ознак гальмувало природний розвиток бібліотек як соціального організму. На нарадах відкрито починають обговорюватися проблеми подолання бар'єрів між інформаційними та соціокультурними потребами розвитку суспільства, з одного боку, та тими можливостями, які існують у бібліотеках – як наукових, так і масових, з іншого.

У цей період поступово відкидалася практика, коли надлишкова централізація управління та директивні методи керівництва позбавляли бібліотеки власної ініціативи у виборі шляхів розвитку та пріоритетних напрямів діяльності, інструктивними методами обмежували права читача на повний доступ до книжкових джерел, на потрібні

йому послуги та відповідну якість цих послуг, нав'язувалася одноманітність прийомів та штампів пропаганди книги та інформаційної діяльності, ідеологічні догми. Очевидними стали технологічні відставання та вузькість і застарілість матеріально-технічної бази бібліотек, перевантаженість приміщень, обмеженість у фінансуванні, неефективність та рутинність бібліотечної праці, неможливість забезпечити відповідні умови зберігання й контролю за фізичним станом літератури.

Значну турботу викликало кадрове питання, зокрема, те, що не вистачало працівників, які могли б кваліфіковано опрацьовувати величезні комплекси фондів, що інерційно залишалися недостатньо опрацьованими та залученими до наукового обігу ще з дореволюційних та довоєнних часів. Низька оплата праці та недиференційований підхід до матеріального стимулювання співробітників бібліотек робили умови праці ще складнішими.

Склад фондів наукових бібліотек формувався неоднорідно. Хоча обов'язковий примірник поповнював фонди вітчизняної літератури, фонди зарубіжної літератури укладалися на базі обмеженого валютного асигнування, з них більш ніж половина – за рахунок книгообміну. Загалом склад і зміст цих фондів, попри усі намагання комплектаторів, лише частково відповідали замовленням сучасної науки, оскільки складали лише 5–7 % продукції, видрукованої за кордоном, у необхідній мірі не сприяли прискореному розвитку науки, техніки та інформаційних процесів. Бібліотечний ресурс використовувався неефективно, у Бібліотеці зростала кількість відмовлень на літературу у зв'язку з їх відсутністю у фондах.

Водночас шляхи поступового звільнення від догматичних установок щодо розвитку науки та наукових бібліотек почали відчуватися, передусім, в галузі ідеологічного послаблення контролю за духовною сферою суспільства, звільнення думки та відкритих обговорень у період перебудови кризового стану в країні та шляхів його подолання. Поступово оновлюється гуманітарна наука, починають розкриватися архівні та бібліотечні фонди, що перебували на положенні спеціального або обмеженого зберігання, відчуються перші прояви розкриття для суспільства історичної правди, змінюється репертуар видань та зафундовуються нові видавництва.

З кінця 1991 р. починається наступний період діяльності Бібліотеки у незалежній Україні, значною мірою підготовлений попереднім

етапом пошуку нових парадигм розвитку. В умовах набуття Україною статусу незалежної держави Бібліотека розробляє нову концепцію своєї структури і функцій як найзначнішого за документальними ресурсами книжкового та рукописного державного сховища України, науково-дослідної установи, яка вирішує коло взаємопов'язаних книгознавчих, бібліотекознавчих, бібліографознавчих, архівознавчих та інших питань.

З 1992 р. у структурі Бібліотеки виникає декілька нових структур, що забезпечують комплексне вирішення завдань збирання, зберігання та використання документної інформації та документально-інформаційних ресурсів: створюються п'ять науково-дослідних інститутів – бібліотекознавства, української книги, рукопису, архівознавства, біографічних досліджень; чотири центри – консервації і реставрації, бібліотечно-інформаційних технологій, культурно-просвітницький, редакційно-видавничий.

Від 1996 р. Бібліотека набуває статусу національної, отримує назву "Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського", змінюється її соціальна роль у відкритому суспільстві, розвивається структура Бібліотеки як головного національного документально-інформаційного та бібліотечного центру України.

Кожен з етапів розвитку Бібліотеки несе у собі змістовне значення, пов'язане з її роллю в суспільстві. Функції залишалися незмінними в усі часи, хоча й різні періоди могли бути поставлені на службу різним політичним інтересам. Однак без фондів, без документних та інформаційних ресурсів, поставлених на службу науці, культурі, освіті, суспільству в цілому Бібліотека втрачає свій зміст як соціальна інституція. Тому уся копітка, поєднана у складну, багатоаспектну та взаємопов'язану технологічну систему, однак, непомітна для читача, який входить до залу каталогів або читального залу, електронного каталогу через Інтернет, робота в галузі комплектування, опрацювання, формування, систематизації та каталогізації фондів, укладання науково-пошукового апарату, його зберігання та постійне поповнення, організація системи читальних залів та служб, що підтримують щоденне функціонування Бібліотеки, – залишається "за кадром". Але власне ця складна робота на усіх етапах діяльності Бібліотеки забезпечує функціонування її непростого механізму, складає її незмінну сутність, створює підґрунтя для подальшого розвитку.

Додатки

Додаток 1

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЦНБ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО АН УРСР ЗА 1967–1990 РР.

1. Основні показники діяльності Бібліотеки за 1967–1970 рр.

Види	1967	1968	1969	1970
Зареєстровано читачів	15 432*	29 921	27 988	30 227
Відвідування	286546	320 992	394 866	374 367
Книговидача	2 154 452	2 451 564	2 928 815	2 462 308
Надходження (без газет)	284 280	249 186	293 097	247 389
Кількість діючого фонду	6 060 674	6 227 736	6 404 737	6 623 451
Виставки	240	244	247	433
Бібл. довідки (усні)	18 960	21 096	22 462	20 442
Книгообмін: Організації/країни	1360/			1531 / 65
Каталоги та картотеки поповнення				362 803

2. Основні показники діяльності Бібліотеки за 1971–1990 рр.

Види	1971	1976	1980	1985	1990
Зареєстровано читачів	27 900	29 691	34 337	35 603	49 700
Відвідування	347 000	289 264	311 990	488 396	495 866
Книговидача	2 404 700	2 138 997	2 398 766	2 572 227	2 594 794
Абонемент (індив. та кол.)	2879	3589	3964	4578	2006
Надходження (діючий фонд)					
вітч.	2356	170 070	205 435	153 797	120,123
зарубіж.	444	73 170	26 773	29 334	28 223
Кількість діючого фонду	6 815 465	7 852 582	7 549 437	7 918 612	7 872 553
Обмінно-резервного	–	2 197 923	2 015 586	1 850 720	3 288 260
Виставки	344	427	431	434	478

* Нові читачі, без урахування тих, хто продовжив термін, оскільки у цей рік не було переєстрації читачів.

Додатки

Види	1971	1976	1980	1985	1990
Бібл. довідки (усні)	19 870	21 440	28 589	38 480	32 867
тематичні	210	178	225	238	145
Книгообмін: (усі види)	22 449	58 812	50 793	43 401	52 987
Організації/ країни	1582/67	1765/71	1771/68	1809/70	1850/25
Каталоги та картотеки поповнення (назв)	79 383	314 056	456 097	393 753	325 234

3. Основні показники в галузі обслуговування ЦНБ за 1986–1990 рр. за даними зведених звітів¹

Види	1986	1987	1988	1989	1990
Зареєстровано читачів та абонентів	35 757	35 800	40 050	38 675	49 700
Відвідування (по всіх залах)	439 041	448 159	495 120	179 884	495 866
Книговидача разом з абонементом	2597 754	26 650	27650	1 629 239	25 94 794
Кількість абонентів	4,696	4753	4674	3636	2006

Додаток 2

ВІДОМОСТІ ЩОДО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ У 1965–1966 РР.

1. Відомості щодо обслуговування читачів у 1965–1966 рр.: відвідування / книговидача

Відділи	1965	1966
Обслуговування	109 798/4 719 186	233 217/1 578 686
Рукописів	624 /17 560	992/25817
Рідкісної книги	570/2334	567/2185

¹ Арх. НБУВ, сир. 2097, арк. 9–10; сир. 2154, арк. 5–10; Звіт за 1988 р., арк. 9–11.

Додатки

Відділи	1965	1966
Газетний	12 132/51 259	11 098/51 907
Бібліографія	6524/41 326	12 545/82 228
Естампів та репродукцій	501/8686	22 231/48 703
Нот	4720/26 678	48 000/28 983
Бібліотекознавства	2573/12 091	2970/12 262
Абонемент	14 044/20 176	
Філія 1	17 015/89 546	16 510/92 137
Сектор масової роботи	- /1414	- /2525
Картографія	Від. обл. /1616	Від. обл. /8165
Усього	154575/722 882	286 546/19 335 598

2. Відомості щодо книговидачі (за галузями знань) у 1965–1966 рр.

Галузі знань	1965	1966
Загальний відділ–	18 4 018	
Суспільно-політична література	105 896 (22, 8 %)	595 990 (37,7 %)
Природничі науки	96 484 (23, 7 %)	319 884 (20, 2%)
Техніка, технічні науки	167 076 (29, 5 %)	568 769 (36,2 %)
Література		
Літературознавство		
Мовознавство	64 105 (12,5 %)	
Сільське господарство	42 748 (2,7 %)	15 585 (4,0 %)
Мистецтвознавство	49 699 (3,7 %)	
Медицина	161 71 (3,6 %)	51 295 (3,2%)
Інші види	27 862	
Усього	722 852	1 578 686

Список скорочень

АН СРСР	Академія наук СРСР
АН УРСР	Академія наук УРСР
АСНТІ	автоматизована система науково-технічної інформації
АСУ	автоматизована система управління
БАН СРСР	Бібліотека Академії наук СРСР
БАН УРСР	Бібліотека Академії наук УРСР
ББК	бібліотечно-бібліографічна класифікація
ББР	бібліотечно-бібліографічна робота
БПН АН СРСР	Бібліотека з природничих наук АН СРСР
БР	Бібліотечна рада
ВАСГНІЛ	Всесоюзна академія сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна
ВАФ	відділ архівних фондів
ВАФ СРСР	Всесоюзний архівний фонд СРСР
ВБУ	Всенародна бібліотека України
ВДБІЛ	Всесоюзна державна бібліотека іноземної літератури
ВДНГ	Виставка досягнень народного господарства
ВІНТІ	Всесоюзний інститут науково-технічної інформації
ВКП	Всесоюзна книжкова палата
ВНІІМ	Відділення наукової інформації Інституту
АН УРСР	математики АН УРСР
ВНІСН	відділ наукової інформації з суспільних наук
ВНТІ	Відділення (відділ) науково-технічної інформації
ВНТІЦ	Всесоюзний науково-технічний інформаційний центр
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВПІ	вибіркове поширення інформації
ВР	відділ рукописів
ВУАН	Всеукраїнська Академія наук
ГСК	генеральний систематичний каталог
ДАФ	Державний архівний фонд
ДБЛ	Державна бібліотека ім. В.І. Леніна
ДБО	довідково-бібліографічне обслуговування
ДІБ УРСР	Державна історична бібліотека УРСР
ДІФ	довідково-інформаційні фонди

Список скорочень

ДКНТ СРСР	Державний комітет з науки і техніки при Раді Міністрів СРСР
ДНМБ (РНМБ)	Державна (Республіканська) наукова медична бібліотека
ДПБ АН УРСР	Державна публічна бібліотека АН УРСР
ДПБ ім. М.Є. Салтикова-Щедрина	Державна бібліотека ім. М.Є. Салтикова-Щедрина
ДПНТБ АН СРСР	Державна публічна науково-технічна бібліотека АН СРСР
ДРНТБ	Державна республіканська науково-технічна бібліотека
ДРПБ (ДРБ, ДПБ) ім. КІРС	Державна республіканська публічна бібліотека УРСР ім. КІРС
ДПНТБ СВ АН СРСР	Державна публічна науково-технічна бібліотека Сибірського відділення АН СРСР
ЕОМ	електронно-обчислювальна машина
ІМФЕ АН УРСР	Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР
ІНІСН АН СРСР	Інститут наукової інформації суспільних наук АН СРСР
ІФЛА	Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій
КДА	Київська духовна академія
КДУ	Київський державний університет
КМА	Києво-Могилянська академія
КДІК ім. О.Є. Корнійчука	Київський державний інститут культури ім. О.Є. Корнійчука
ЛНБ АН УРСР	Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР
МАГАТЕ	Міжнародна організація держав, що володіють атомною енергією
МБА	міжбібліотечний абонемент
МОП	Міжнародна організація праці
МСІСН	міжнародна система інформації із суспільних наук
НБУВ	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

Список скорочень

НДР	науково-дослідна робота
НДУ АН УРСР	науково-дослідна установа АН УРСР
НОП	наукова організація праці
НТБ	наукова-технічна бібліотека
НТІ	науково-технічна інформація
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РВС	Рада виробничих сил
СУБД	система управління базами даних
СКТБ	спеціальне конструкторське технічне бюро
СІБАЛ (СІВАЛ)	Міжнародний центр інформації з джерел балканської історії (Софія)
УАН	Українська Академія наук
УДК	універсальна десяткова класифікація
УкрНДІНТІ	Українській науково-дослідний інститут науково-
Держплану УРСР	технічної інформації Держплану УРСР
УФІМ	Український мовно-інформаційний фонд
УРЕ	Українська Радянська Енциклопедія
ФТІНТ	Фізико-технічний інститут низьких температур
ЦБ	Центральна бібліотека
ЦНА	Центральний науковий архів
ЦНБ	Центральна наукова бібліотека
ЦНТБ	Центральна наукова-технічна бібліотека
ЦНСГБ	Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Авер'янова Ю.І. 197
Адаменко А.Г. 40, 42, 43, 61, 113, 164,
175, 186, 249, 258, 294, 297, 324
Азарнова Т.А. 24
Альберт Ю.В. 200, 247, 289, 297
Амлиньський Л.З. 291, 316
Андон П.І. 274, 327, 332
Анісімов Ю.О. 29, 67
Антоненко І.П. 323, 329
Антонін, архімандрит (Капустін) 88
Апанович О.М. 120, 127, 140, 146, 164,
186, 195, 197, 248–250, 257, 258,
266, 267, 294, 321, 324
Аракішвілі Д. 102
Ар'є Л.А. 43
Арсенко Т.І. 316
Артеменко І.І. 119
Артюховська С.М. 332
Артюшенко Н.О. 255
Аршанська Р.З. 63, 113, 193
Афанасьєв Б.А. 233
- Бабич В.С. 64, 111, 172
Бабич Т.В. 255
Багалій Д.І. 186
Баженова М.І. 64, 197, 212, 243
Бажинов І.Д. 101
Байса А.Ф. 72
Бакулін К.Д. 41, 62, 64, 113, 139, 141
Балабушевич Т.А. 120, 140, 141
Балика Д.А. 6
Балінський І.М. 6
Баллін М.П. 249
Бантш-Каменський М. 91
Баранович Лазар 91, 102
- Барбюс Анрі 100
Баркова Т.Ж. 325, 329
Безбородько О. 91
Безносенко В.П. 57
Белічко Н.Ю. 329
Бенцінг Й. 8
Берлінська М.Й. 174, 243, 245, 253,
291, 329
Белінський В.Г. 100
Беляєв В.І. 266
Беляєв О.С. 292
Беляєва Л.В. 39, 41, 60, 61, 110, 114,
119, 136, 141, 142, 146, 163, 164,
172, 176, 186, 194, 198, 213, 240,
242, 244, 247, 251, 253, 288, 309
Биковський Л.Ю. 6
Бистряков О.В. 39, 60, 61, 62
Битюцька Л.І. 62
Білай В.Й. 192
Білецький Б.Ю. 329
Білодід І.К. 29, 66, 76, 100, 136, 170
Білокінь Н.К. 61, 62
Білокінь С.І. 186, 195, 250, 255
Білоус В.С. 57
Біляшівський М.М. 18
Біляшівський М.Ф. 18, 98, 294, 324
Бірюк Я. 61
Блантер М. 102
Боболінський Леонтій 50
Богатирьова М.П. 164
Богатський О.В. 246
Богомолець О. 231
Бойко І. 119
Бойко І.З. 41
Бойчук Л.М. 67

- Борисенко Т.О. 325
 Бородаєнко О.О. 240
 Бортнянський Д. 91
 Борщевська С.А. 243
 Брайон А.П. 266
 Брайчевський М. 119
 Брежнев Л.І. 173
 Бровкін А.Г. 316, 329
 Бродовська О.З. 6
 Бруно Джордано 100
 Бубновська Г.М. 39, 60, 241
 Букреев Б.Я. 98
 Булавицька М.В. 119, 146
 Бураго С.Б. 113
 Бутнік-Сіверський Б.С. 159
- Валько І.В. 161
 Ван Гог Вінсент 189
 Ванєєв А.М. 165
 Варфоломеєва М.В. 29, 244
 Василенко В.В. 164, 195
 Василенко М.П. 5, 310
 Васильєв В.В. 235, 312, 316, 318,
 327, 328, 332
 Ватагіна К.І. 39, 60
 Ващенко З.М. 24, 39, 60, 61, 62, 241
 Ващенко Л.Л. 61
 Вервес Г.Д. 41, 240, 242
 Верещак С.М. 93
 Вернадський В.І. 5, 56, 249, 265,
 266, 267, 293, 298, 324 349
 Вирота А. 316
 Висоцька П.Ю. 39, 61, 62, 64, 109
 Висоцький З.З. 44
 Вишневецька І.Б. 279
 Візир М.П. 23, 40, 61, 64, 72, 110, 113,
 127, 131, 141, 164, 172, 175, 176,
 180, 186, 197, 248, 250, 257, 293
 Вілкова І. 198
 Вінграновський М. 117
 Вітте В.О. 18
- Воблий К.Г. 39, 61
 Волинська В.Я. 165
 Воробей М.А. 240, 241, 255, 288,
 295, 325
 Вороний Г.Ф. 249, 294, 318
 Воронкова Т.І. 249, 258, 294, 324
 Врублевська З.О. 63, 64, 164, 165,
 172, 193, 194, 197, 212, 242, 247
 Вяземський Т.І. 319
- Гаврилко С.І. 316, 329
 Гаврушкевич 307
 Гайдн Й. 231
 Галаган Н.Р. 93, 110, 125, 164, 172,
 212, 243, 253, 275, 285
 Галан Я. 231
 Галятовський Іоаникій 91, 102
 Гальченко О.М. 287, 321, 324, 329
 Гачок В.П. 44
 Гель І. 117
 Геппенер М.В. 6, 7, 61
 Гізель Інокентій 91
 Гісцова Л.З. 266
 Глазкова Т.А. 165, 270
 Глеза Т.В. 240, 255, 288, 329
 Глінка М.І. 189
 Гнатюк В.М. 57
 Говоров О.О. 64
 Голубець М.А. 266
 Гольденберг Л.І. 39, 41, 60, 61, 63,
 67, 104, 109, 110, 112, 114, 119,
 127, 139, 141, 146, 163, 172, 175,
 193, 195, 198, 241, 242, 248, 250,
 251, 326
 Гончар О. 190
 Гончаренко Н.М. 125, 164, 172, 175,
 193, 194, 198, 240, 247, 257
 Горбач М.Л. 66
 Горбачов М.С. 332
 Горобець В.Й. 293
 Городецький А.В. 266

- Гохфельд Б.В. 93, 174, 196, 243, 245, 251, 253
 Грановський Б.В. 292, 316–318, 325, 326, 329
 Григор'єв Ю.В. 115
 Гриньов В. 312
 Гріднев В.Н. 289
 Грімстед П.К. 88, 312
 Грін О. (Гріневський О.С.) 221
 Грінченко Б. 295, 319
 Грушевський М.С. 324
 Гулак-Артемівський П.П. 22, 91
 Гуляєв М.Ф. 295, 329
 Гуменюк М.П. 61
 Гунченко Ю.Л. 175, 240, 242, 288
 Гутман З.Я. 213
 Гуттен Ульріх фон 50
 Гутянський С.К. 63–67, 84, 100, 101, 104, 110, 112, 113, 125, 127, 136, 137, 141, 142, 163, 165, 172, 175, 176, 187, 194, 198, 346
 Гуцало Є. 117
- Данилевський В.В. 189
 Данте Аліг'єрі 22
 Дараган О.П. 39, 40, 64, 67, 111, 114, 126, 139, 165, 172, 175, 196, 197, 245, 296
 Дарвін Ч. 231
 Дегтяренко Л.О. 313
 Дей О.І. 23, 64, 100, 101
 Делімарський Ю.К. 325
 Демченко Є.П. 120, 127, 163, 175, 193, 247, 248, 250, 258, 274, 289, 292, 294, 304, 311, 316, 318, 324, 330
 Демченко С. П. 67
 Денисенко А.В. 332
 Дениско Л.М. 285, 307
 Денисов В.Л. 164, 201
 Денисова В.Н. 61
 Деншиков А.Є. 38
- Деркач М.Д. 119, 146
 Деркач Н.М. 114, 164, 197, 240, 242, 247
 Деркачова Г.М. 240, 288
 Джигуль Л.І. 311
 Дзбановський О.Т. 7
 Дзира Я. 119
 Дзюба І. 117, 119
 Димитрій, митрополит (Туптало Д.) 91
 Динник О.М. 98
 Дідківська Г.Г. 295
 Дідро Дені 231
 Дінерштейн Л.М. 67
 Діонісій Олександрійський 50
 Дмитренко Н.Г. 119, 164, 197, 242, 243, 247, 289
 Дмитрієнко М.Ф. 120, 140, 141, 163, 193, 195
 Дмитрієва Л.В. 63, 241
 Добко Т.В. 290
 Добров Г.М. 266, 288
 Доброхотов М.М. 289
 Доброштан Н.О. 240
 Доманицький В.М. 186
 Достоевський Ф.М. 100, 231
 Доступова Т.Г. 63
 Драган Н.П. 165, 244, 276, 285
 Драч І. 117
 Дріянський В.М. 270
 Дроздова Є.П. 62, 139
 Дубровіна Л.А. 266, 274, 276, 287, 292, 293, 298, 316, 318, 321, 323–325, 329, 330
 Думанський А.В. 61
 Дядиченко В.А. 72
- Едельштейн Н.Й. 240
 Елін В.Н. 266
 Енгельс Ф. 57, 194
 Епштейн 120

- Євдокименко О.А. 61, 62, 112, 119, 139, 193, 240
 Євсейчик Я.Ф. 126, 212, 276
 Єлачич О.К. 186
 Єсенін С.О. 22
 Єфімова Л.Г. 115
 Єфімова Л.І. 197
 Єфремов С.О. 5
- Жданова Р.С. 164, 193, 197, 240, 241, 247, 288, 318, 320, 325
 Жебуньов Л.М. 186
 Житецький Г.П. 5, 6
 Житецький П.Г. 61, 186
 Журавльов З.С. 186, 238
- Заболотний Д.К. 56
 Заварзіна О.А. 325
 Заведенко Г.Й. 127
 Загірня М. (Грінченко М.М.) 295
 Задоя С.О. 213, 287
 Залізнюк О.С. 325
 Зарічняк І.А. 172, 196, 255, 276, 326
 Захаров О.І. 172
 Захарова Н.Б. 226, 243, 255, 257, 290, 296, 309
 Заяць-Комаровська Л.І. 175
 Зверева Г.І. 63
 Звіглянич М.К. 39, 60–62
 Зданевич Б.І. 7, 8, 101, 112, 140
 Зеров Д.К. 289
 Золотар Т.П. 104, 114, 187, 249, 250
 Золото верхова І.І. 57, 195, 197, 258
 Золя Еміль 22
 Зубкова Н.М. 329
 Зубковський Г.С. 50
 Зюба Л.А. 64, 110, 114, 125, 164, 193, 243, 251.
- Іваненко Т.В. 172
 Іваницький В.Ф. 6
- Іванушкін В.М. 7
 Івахненко О.Г. 66, 67
 Івченко Л.В. 293
 Ігнатенко Т.В. 186
 Ігнатович Т.А. 40, 44, 64, 66, 110, 111, 138, 166, 172, 176, 197, 198, 213, 241, 243, 245, 253, 296
 Ігнат'єв Є.О. 61, 62, 67, 110, 111, 113, 194
 Ікельман С.А. 67
 Іконников В.С. 98
 Інокентій, архімандрит (Просвірнін А.І.) 311
 Інькова Л.М. 115
 Ісаєва Н.М. 57, 61
 Ісаєва О.В. 329
 Істомін М.П. 186
- Кабкова В.С. 58, 64, 108, 110, 127, 289, 297
 Кавецький Р.Є. 289
 Кавицька П.М. 193, 240, 247, 325
 Каганова М.Я. 23, 39, 40, 44, 62, 139, 140, 163, 165, 174, 175, 196, 197, 243, 245, 248
 Каманін І.М. 186
 Капиця Ю.М. 266
 Капністи 186
 Карацуба С.І. 249
 Кармазіна Н.М. 269
 Карпенко М.Л. 101
 Карпенко-Карий (Тобілевич) І.К. 22
 Карпінська О.Є. 6
 Карпова Л.П. 93, 253, 316
 Касаткіна Л.М. 240
 Каткова М.С. 111
 Квітка-Основ'яненко Г.Ф. 189
 Керч Б.Б. 243
 Кирило, святий 311
 Кирилуша О.І. 62, 139
 Кирилюк Є.П. 119, 164, 246

- Кириченко О.Я. 307
 Кириченко Р.С. 197, 242, 243
 Ківлицький Є.О. 6
 Кімберлі Р. 233
 Кіржаєв С.М. 266, 267, 293, 321, 324, 328, 329
 Кіфорак Я.Ф. 196
 Клюковкін В.М. 199
 Кобилянська О.Ю. 100
 Ковалевський Б.П. 187, 198, 235, 241, 242, 244, 245, 346
 Коваленко К.О. 24, 39, 61, 62
 Коваль В.І. 64, 110, 118, 127, 172, 235, 276, 313
 Коваль М.В. 111, 172
 Ковальова М. 238
 Ковальова М.А. 93, 240
 Кодак М.П. 248, 250, 276, 289, 292
 Козак Т.М. 241, 243, 288
 Козлова Л.Л. 329
 Козлова Л.М. 197
 Козловський В.О. 6
 Кокарєв Л.Б. 57, 111, 141, 171, 213, 247
 Колас Якуб (Міцкевич Костянтин Михайлович) 231
 Колесник Є.О. 39, 61, 104, 194, 197, 295
 Колесса Ф.М. 57
 Колобов О.О. 328, 329
 Колосова В.П. 200
 Колчинський І.Г. 24
 Кольяк Т.Н. 120, 146, 248
 Компан О. 119
 Комський І.С. 276
 Кониський Г. 91
 Коновалова І.К. 39, 40, 175
 Копернік Н. 100, 113
 Копнін П.В. 289
 Кордт В.О. 5, 6
 Корнієнко А.П. 316
 Корнійчук О.Є. 22, 137, 189
 Королевич Н.Ф. 41, 60
 Косарик (Коваленко) Д.М. 159
 Костенко Ліна 117
 Костенко Л.Й. 270, 274, 291, 293, 294, 295, 298, 316, 323, 329, 330
 Костира В.І. 318, 326, 332
 Костомаров М.І. 61, 98
 Костюк П.Г. 246
 Котляр М.Ф. 295
 Котляревська М.Є. 50
 Котляревський І.П. 43, 60, 162, 189
 Кочерга І. 231
 Кочубей Ю.М. 233
 Кравець О.М. 120, 127, 141, 146, 163, 172, 175, 176, 195, 248, 258
 Кравченко Богдан 315
 Кравченко В.Г. 42
 Кравченко В.М. 110, 111
 Кравченко Н.Е. 255
 Красицький Ф.С. 100
 Красій Р.Л. 108, 241, 257, 288, 296, 325, 329
 Кревецький І.І. 6
 Крекніна М.М. 66, 67
 Кремнев О.О. 319
 Крижанівська Л.О. 297
 Крижанівський С.А. 23
 Криловський А.С. 6
 Кримський А.Ю. 5, 57, 60, 100, 141, 319
 Кришталь Р. 198
 Кропивницький М.Л. 22
 Кротевич Є.М. 50, 98
 Крутікова Н.Є. 72
 Кутот А.А. 58, 60, 64, 104, 110, 112, 127
 Кузавова З.Б. 198, 245
 Кузнецов С.М. 72
 Кукринікси 100
 Кулаковська Т.Л. 269, 296
 Кулик О.П. 288

- Кульський Л.А. 140
 Купала Янка (Луцевич І.Д.) 231
 Курик М.В. 193
 Курманська О.К. 243, 297
 Кустодієв Б.М. 189
 Кухар В.П. 288, 331
 Кухтенко О.І. 325
 Кучеренко О.О. 141
- Лабинцев Ю.О. 311, 316
 Лавриненко Л.І. 240
 Лазаревський О.М. 61, 98
 Лазаревські 98
 Лазаренко Є.К. 325
 Лало В.М. 72
 Ласкеєв Н.А. 200
 Лебедев А.О. 319
 Левитський М.В. 249
 Левицький О.І. 186, 310
 Ленін В.І. 24, 39, 50, 57, 59, 195, 198, 248
 Ленокс Джон 311
 Лерман С.Б. 140
 Лернер Р.Я. 41
 Леся Українка (*див.* Українка Леся)
 Лесь Мартович (*див.* Мартович Лесь)
 Лесков М. 231
 Лисевич О.І. 332
 Лисенко В.М. 113
 Лисенко І. 61
 Лисенко М.В. 307
 Лисенко О.С. 36
 Лисоченко І.Д. 61, 249, 258, 294, 324
 Лисюк П. 329
 Лілеєв М.І. 186
 Лісовий В. 117
 Ломонос-Рівна Г.І. 60, 112, 140
 Ломоносов М. 91, 231
 Лоось Т.А. 67, 100, 197, 243, 245, 247
 Лощицька Т.Ф. 72
 Лудіна Н.А. 311
 Лукінов І.І. 272, 283, 289
- Лук'яненко О.Я. 109
 Лук'янчук О.С. 247, 325
 Лучицький І.В. 39, 61
 Лучник М.К. 44
 Лутовинова О.А. 329
 Ляпіна Н.Д. 42, 116
 Ляскоронський В.Г. 186
 Лященко М.Н. 111
- Макара А.М. 72
 Макаренко Л.Л. 63, 64
 Максименко Ф.П. 7
 Малахов Г.М. 289
 Малолетова Н.І. 57, 62, 104, 108, 110,
 139, 166, 174, 193, 194, 197, 241,
 242, 243, 253, 257, 288, 296, 325,
 329
 Мальцев В.О. 43
 Мануцій Альд Пій Старший 321
 Маркевич О.П. 246
 Марківська Т.М. 8
 Маркітан Л.П. 186, 197, 293, 294,
 324, 329
 Марко Черемшина (*див.* Черемшина
 Марко)
 Марковський М.М. 6
 Маркс К. 56, 60, 194
 Марочкін В.П. 240
 Мартиненко Г.М. 240, 241, 247
 Мартович Лесь (Олекса Семенович)
 231
 Маслов В.І. 18, 221, 294
 Маслов В.М. 64
 Маслов С.І. 6, 7, 18, 98, 221, 294
 Матвеев В.В. 192
 Матусевич В.В. 255, 316
 Мацюк О.Я. 101
 Мащотас В.Б. 101
 Маяковський В.В. 100
 Маяковський Я.Л. 6
 Медведева Н.Б. 98

- Медведева В.М. 332
 Меженко Ю.О. 6, 8, 318
 Мельникова Т.Т. 57
 Мефодій, святий 311
 Мизнікова К.М. 243
 Мизніков М.С. 111, 113, 126, 166,
 174, 197, 212, 241, 242, 257, 281,
 290, 316, 325
 Миколенко Н.М. 7
 Мирний Панас (Рудченко П.Я.) 162,
 189
 Мислович Н.М. 309
 Митропольський Ю.О. 289
 Михайлець О.О. 295
 Михайличенко О.Б. 7
 Михайлова О.О. 186
 Михайлова О.Г. 249
 Мишанич О.В. 36, 317
 Мишко Д.І. 63
 Мілецька Н.А. 316
 Міщенко С.К. 127, 329
 Мовчан В.Л. 288
 Могилянський О.П. 186
 Модзалевський В.Л. 250
 Молодчиков О.В. 23, 24, 100, 101
 Молочко Л.М. 62, 139
 Молявко Г.І. 72
 Мордовцев Д.Л. 186
 Мороз М. 119
 Муха Л.В. 285, 296, 307, 316, 323
 Мушкетик Ю. 311

 Нагорна Р.В. 198
 Назаревський О.А. 61, 249, 324
 Наулко В.І. 36
 Невольниченко А.І. 114
 Некрасов В. 117
 Некрасов М.О. 189
 Немошкаленко В.В. 327
 Нененко Б.Д. 72
 Нечуй-Левицький І. 50, 61, 91, 189
 Нечаєва М.І. 296
 Нізельська І.О. 43
 Нікітін А.І. 327
 Ніколаєва Т.В. 111, 116, 125, 136,
 140, 141, 142, 164, 165
 Ніколова Ліліана 88
 Нікулін Г.І. 110
 Німенко А.В. 50
 Німчук В.В. 200, 317
 Новицький О.П. 249, 294
 Новиченко Л.М. 289
 Новосад М.С. 111
 Новосьолова Л.С. 240, 247, 288
 Няхай М. 312

 Оберемок Ю.Л. 61, 62
 Овчаренко Л.А. 288
 Овчаренко Ф.Д. 61, 62, 241
 Одинока Л.П. 200
 Оксіюк М.Ф. 7
 Окснер А.М. 289
 Олендер В. 311
 Олійник Б. 117
 Олійник Н.І. 241, 247
 Ольховик І. 198
 Ольховик Н.М. 329
 Омеляновський М.Е. 246
 Омелянич А.Г. 304
 Онопрієнко М.І. 110, 113, 193
 Онопрієнко М.М. 29, 67, 109
 Онуфрієнко О.П. 248, 250, 311, 325
 Орлов О.Я. 189
 Осадчий М. 117
 Островський О.М. 100
 Остроградський М.В. 294, 318

 Павленко Р.І. 316
 Павлишин В.І. 266
 Павлова В.В. 62
 Павлуша Т.П. 255, 275, 276, 297,
 316, 323, 329

- Павлюк П.І. 72
Палажченко Г.Є. 326
Паламарчук М.М. 289
Палладін О.В. 137
Панас Мирний (див. Мирний Панас)
Паніна Л.М. 212, 227, 243, 257, 276
Панова А.Л. 251
Панчук О.А. 288
Парасюк О.С. 72
Патон Б.Є. 154, 155, 181, 230
Патон Є.О. 24, 189
Пахуча Л.В. 65, 108, 110, 111, 127,
194, 197, 244, 247, 294
Пашкова Л.А. 104, 113, 127, 139,
197, 213
Пекар С.І. 289
Пеленський Ярослав 316
Пелих В.М. 72
Пендзей Л. 312
Первова Ю.О. 221
Перехрест Л.Ф. 269
Петров В.В. 327
Петров С.О. 24
Петрова В.С. 242
Петрова Н.М. 39
Печоріна М.С. 175, 247, 253, 296
Пивоварова Н.С. 44, 66, 67, 163
Пийтер М.В. 295, 329
Писаренко Г.С. 29, 67, 325
Пихонь Л.І. 62
Пишоха О.Я. 39, 61, 62
Півторак Г.П. 332
Підоплічко І.Г. 72, 164
Пілецький В.М. 199
Піскорська Н.В. 6
Плеський Г.М. 171, 247
Погребецька Н.М. 251, 326
Погребняк М.К. 108, 140, 194, 241
Подгорецький Б.В. 195
Подрощина Т.І. 269
Покрас С.А. 175
Полонська-Василенко Н.Д. 98
Полудень В.В. 243
Полуектов М.С. 246
Поляков І.М. 246
Попов І.М. 65, 93, 110, 116, 126, 141,
164, 172, 176
Попов П.М. 7, 18, 24, 37, 61, 64, 94,
98, 200, 249, 294, 319, 324
Попроцька В.Г. 165, 198, 201, 212,
244, 245, 255, 257, 276, 290, 296,
323, 328, 330
Постернак С.П. 6, 7
Походенко В.Д. 327
Походня І.К. 269, 274, 289, 327
Прилипко Я.П. 119
Пришва Т.Ю. 255
Пріцак Омелян 315, 316
Прокопович Ф. 91
Пронюк Є. 119
Процик О. 312
Птуха Е.І. 255
Пузирьова О.М. 186
Пухов Г.Є. 241
Пушкін О.С. 286
Пшеничникова Д.С. 66, 67
Пясецька О. 312
Рабінович А.М. 201
Рабкін Д.М. 66
Ракушина М.С. 104, 113, 139, 172,
197, 219, 238, 274, 303
Рахманінов С.В. 100, 102
Рвачов В.Л. 289
Редіна В.В. 269
Резнікова В.О. 110, 111, 116, 126, 140,
164
Резніченко В.П. 241
Решетнік Н.П. 43
Решетніков Н.П. 42
Рибак Г.П. 61, 62
Рибак С. 310

- Рибалка Г.С. 72
 Рильков С.О. 326
 Рильський М.Т. 22, 62
 Ритова Г.О. 239, 246, 253, 276, 279,
 290, 291, 296, 316, 326
 Ровнер О.С. 39, 61
 Родзін М.І. 50
 Розенберг 8
 Розумовські, графи 61, 307
 Романова О.В. 186
 Романович-Ткаченко Н.Д. 186
 Романюк М.М. 318, 332
 Рубльова М.С. 285
 Руда З.І. 24, 39, 40
 Руда С.П. 266
 Руданський С.В. 100
 Руденко В.А. 174
 Рудь М.П. 39, 40, 60, 61, 65, 101, 104,
 111, 114, 125, 136, 163, 164, 172,
 175, 186, 194, 195, 198, 249
 Рукавіцина Є.В. 329
 Рукіна В.А. 42, 93
 Русанівський В.М. 317, 318
 Рябова В.О. 196, 198
- Савченко М.Г. 72
 Савченко О.В. 293
 Сагайдачний П. 91
 Сагарда М.І. 6
 Садурський Б.А. 63
 Самойлович І. 91
 Санцевич А.В. 111, 172
 Сапегін А.С. 137
 Сарана Ф.К. 23, 39, 60, 61, 119
 Сарбей В.Г. 64, 100, 110
 Сверстюк Є. 117
 Свідер А.Б. 241, 288, 325
 Свобода А.А. 253, 269, 281, 290, 296,
 317, 325, 327, 330, 332
 Селіверстова К.Т. 200, 317, 332
 Семененко М.П. 289
- Семенцова П.Ф. 165
 Сендик В.В. 329
 Сенченко В. 198, 199
 Сенченко М.І. 238, 239, 271, 274,
 287, 291, 297, 298, 310, 312, 316,
 318, 322–325, 327, 329, 330, 346
 Сенюк Еміль 190
 Сергєєва І.А. 314, 324, 329
 Серков П.М. 289
 Сибеліус Ян 22
 Сиволоб Ю.В. 272, 327
 Сидоренко О.І. 289, 326
 Симоненко В. 117
 Симмонс Джон 325
 Синюк Ю.Г. 67
 Синько Г.Ю. 63
 Сисин Франк 315
 Ситенко О.Г. 289
 Ситник К.М. 249, 265, 266, 289
 Сікорська Н.П. 108, 111, 126
 Сільверберг С. 312
 Сіра І.В. 197, 247, 294, 329
 Сіренко В.Ф. 323
 Скаба А.Д. 72
 Склярєнко Є.М. 172
 Сковорода Г.С. 91, 101, 102, 162
 Скокан К.Є. 39, 62, 63, 119, 194
 Скороход А.В. 325
 Скрипка М.В. 273
 Скурихін В.І. 327
 Слабєєва З.Д. 127
 Слободяник М.С. 269, 274, 276, 290,
 297, 298, 317, 318, 322, 323, 327,
 330
 Смаглова Н.І. 269, 290, 296, 318, 330
 Смирнов А.А. 289
 Соботович Е.В. 266
 Сокальський А.С. 41
 Сокальський О.С. 64
 Соколов А.В. 115
 Соколов Ю. 319

- Соловська М.І. 72
 Соломашенко Г.С. 67
 Сороковська С.В. 23, 39, 40, 60, 61, 63,
 66, 67, 104, 113, 114, 127, 142,
 193, 200, 241
 Сотниченко П.А. 112, 113, 127, 140,
 180, 212, 227, 238, 269, 275, 276,
 325
 Сотниченко С.В. 67
 Стадниченко І.В. 321
 Старостіна Є.А. 202
 Старостіна Н.Й. 108, 197, 241
 Старостіна О. 198
 Стасів-Калинець І. 117
 Сташевський Д.М. 44
 Стельмах М. 231
 Стельмашова М.А. 241
 Степаненко В.Д. 332
 Степкін О.А. 111
 Степченко О.П. 297
 Стефаник В. 231
 Стеценко М.С. 266
 Стівенс М. 312
 Стогній А.О. 327
 Стойко С.М. 249, 267
 Столяренко В.П. 195
 Столяров Ю.М. 200
 Столярська Є.І. 140
 Стоян Н.П. 241, 243, 296
 Стрельський В.І. 72
 Струкова Т.І. 287
 Стус В. 117
 Сулима Н.Б. 165
 Супруненко М.І. 72
 Суслов М. 117
 Сухобрус Б.А. 69
 Сухобрус Г.С. 36
 Танатар Н.В. 274, 289, 292, 295,
 317–320, 323, 329
 Таранушенко С.А. 159, 249
 Тарасевич Н.Б. 57
 Тарнопольська О.А. 329
 Тельнюк С. 231
 Тер-Аванесян Д.В. 136
 Терлецький В.М. 72
 Терновий К.С. 289
 Тичина П. 146, 230, 231
 Тищенко Г.Г. 317
 Толстой Л.М. 189
 Толубинський В.І. 246
 Тонкаль В.Ю. 294
 Торбаков І.Б. 292, 325
 Третьяков Д.К. 325
 Тронько П.Т. 246
 Трухан Н.Г. 241, 270, 279
 Туптало Д. (див. Димитрій, митропо-
 лит)
 Турченко А.М. 40, 65, 111
 Тутковський П.А. 24
 Тюліна Н.І. 58, 115
 Ужевич І. 162
 Українка Леся (Косач Л.П.) 50, 57,
 100, 118, 119, 146, 231, 250
 Ульянова А.Д. 24, 61, 65
 Устіннікова О.М. 240, 242, 288
 Файнберг Я.Б. 289
 Федоров Є.П. 289
 Федоров Іван 43, 101, 311
 Федорук В.С. 294, 317, 320, 327, 329
 Фечеканова Л. 175
 Фіклістов Ю.О. 288
 Фіклістова О.О. 289
 Філарет, митрополит 311
 Фоменко Д.Д. 57, 321, 329
 Франко І. 231
 Францевич І.М. 240
 Фрідьєва Н.Я. 115
 Фролов А.Г. 212
 Фролова Е.В. 255

- Хамм Йосиф 88
 Хачатурян А. 102
 Хемінгуей Е. 189
 Хижняк А. 231
 Хижняк В.П. 266
 Хідекелі А.В. 192
 Хмара Ф.Л. 64
 Хмельницький Б. 91
 Хоменко М.П. 64
 Храмов Ю.О. 266, 310
 Храмова Л.С. 193, 240, 289
 Хренніков Т. 102
 Хрептовичі 98
 Христич Л.М. 240, 247
- Целінський Ф.Й. 317
 Цемко В.П. 63
 Цинковська І.І. 321, 329
 Цюлковський Е.К. 231
- Чайковський П.І. 22
 Чачко А.С. 140, 141, 163–165, 172, 175, 176, 194, 196, 198, 201, 244, 245, 257, 258, 290, 292, 296
 Чекалін П.І. 194
 Чекмарьов А.О. 292, 316, 323
 Чекунов А.В. 266
 Чепіга І.П. 200
 Чепіль Н.А. 164, 195
 Чергінець В.Б. 126, 212
 Черемшина Марко (Семанюк І.Ю.) 162
 Черненко І.С. 23, 25, 29, 39, 40, 42, 62, 346
 Чернишевський М.Г. 189
 Чернухін Є.К. 324
 Черпухова К.М. 60, 61, 65, 104, 111, 113, 195
 Чорновіл В. 117
 Чубар'ян О.С. 115
 Чуйкова В.І. 307
- Шабатура С. 117
 Шаблювський Є.С. 66, 101, 164
 Шадріна Ж.С. 115
 Шакерова Г.Х. 42, 43
 Шалімов О.О. 325
 Шамрай М.А. 104, 175, 176, 195, 249, 250, 257, 292, 294, 321, 324, 325
 Шандро М.В. 62
 Шарлемань М.В. 98
 Шевальє І.А. 136
 Шевченко А.І. 266
 Шевченко Т.Г. 23, 39, 43, 50, 60, 61, 294, 309, 325, 326
 Шевчук В.І. 36
 Шевчук І.І. 172
 Шелест П.Ю. 108, 117, 118
 Шеμεць Н.О. 24, 61, 62, 113, 175, 193, 194, 197, 240, 242, 247
 Шестова І.Т. 163
 Шеффер Т.В. 61
 Шидловський А.К. 241
 Шимченко Ф.З. 40, 58, 64, 67, 100, 110, 111, 114, 127, 136, 140–142, 165, 166, 172, 174, 198, 243, 245, 246, 257, 274, 290
 Шинкарук В.І. 171, 266, 289
 Широков В.А. 272, 274, 327, 331
 Шишкіна В.Г. 240, 289
 Шлейов В.В. 120, 125, 136, 137, 140, 141, 172, 175, 193
 Шліхтер О.Г. 56
 Шмельов В.Г. 294, 298, 317, 319, 329
 Шовкопляс І.Г. 61, 119, 120, 127, 140, 141, 146, 164, 165, 172, 194, 242, 246, 248, 251, 288, 289, 292–295, 317, 319, 325
 Шолохов М.О. 22
 Шоу Бернард 231
 Шпак Р.Й. 332
 Шпис Йоган 311

Іменний покажчик

Штепанек А.С. 296

Штокало Й.З. 72

Шубинський Й.В. 40, 61

Шубравський В.Й. 23

Шудря М.А. 101

Шумада Н.С. 172

Щербак М.П. 266

Щербицький В.В. 108, 270

Яковенко М.М. 66, 67

Яковлева 67

Якуб Колас (*див.* Колас Якуб)

Ямпольський С.М. 246

Янка Купала (*див.* Купала Янка)

Ясинський Б. 312

Ясинський М.І. 6

Ясулайтіс В.А. 295, 323, 329

Яцимирський К.Б. 289

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	---

Розділ

1

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У 1965–1970 РР.: РЕФОРМУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

1.1. Перейменування Бібліотеки на Центральну наукову бібліотеку АН УРСР, перепрофілювання функцій, нова організація та облік фондів	13
1.2. Нові засади науково-інформаційної діяльності, книгообміну і класифікації літератури в ЦНБ АН УРСР та в системі бібліотек НДУ (1966–1967)	27
1.3. Бібліотека у 1968–1970 рр.: удосконалення бібліотечних технологій, науково-методичної та науково-дослідної роботи	47
Примітки	77

Розділ

2

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У 1971–1975 РР. РОЗВИТОК НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ В УМОВАХ ЗАВДАНЬ ПРИСКОРЕННЯ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

2.1. ЦНБ АН УРСР у 1971–1973 рр.: перебудова функцій та завдань, розвиток наукових засад організації діяльності	83
2.2. Розвиток перспективного планування діяльності ЦНБ АН УРСР. Ідеологічні кампанії в АН УРСР 1972–1973 рр. та їх вплив на діяльність Бібліотеки	109

2.3. Новий Статут та структура Бібліотеки в 1974–1975 рр., організація та координація інформаційного обслуговування в системі бібліотек АН УРСР	122
2.4. Науково-дослідна, науково-бібліографічна та науково-інформаційна діяльність. Нові видання Бібліотеки у 1974–1975 рр.	139
Примітки	146

Розділ

3

**ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР
У 1976–1980 РР.: СТВОРЕННЯ ЗАСАД БІБЛІОТЕЧНОЇ
ТА ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ
ТА ПРИКЛАДНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

3.1 Бібліотека в 1976–1977 рр.: розвиток системи диференційованого обслуговування та координації науково-інформаційної роботи в системі академічних бібліотек	153
3.2. ЦНБ АН УРСР в 1978–1980 рр.: удосконалення структури фондів та каталогів, розвиток наукових досліджень та наукової організації праці	177
Примітки	206

Розділ

4

**ЦНБ У 1981–1985 РР.: БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ТА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ
ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В ГАЛУЗІ
БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА, ІСТОРІЇ
КНИГИ ТА ЗАГАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ КНИГОЗНАВСТВА**

4.1. Бібліотечна діяльність ЦНБ у галузі обслуговування читачів, комплектування та формування фондів, розвиток системи каталогів	211
--	-----

Зміст

4.2. Інформаційно-бібліографічна діяльність та розвиток науково-дослідної роботи ЦНБ у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, історії книги та загальних проблем книгознавства	240
Примітки	259

Розділ

5

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА АН УРСР У ПЕРІОД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ 1986–1991 РР.

5.1. Присвоєння Бібліотеці імені В.І. Вернадського. Розвиток автоматизації у системі бібліотек АН УРСР, завершення будівництва нового будинку	265
5.2. Інформаційно-бібліографічна та науково-дослідна робота ЦНБ у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства (1986–1988 рр.)	288
5.3. Розробка основних напрямів розвитку Бібліотеки до 2005 р., організація діяльності у новому будинку (1989 – початок 1991 р.)	298
5.4. Подальший розвиток демократичних процесів та діяльність Бібліотеки в 1989–1991 рр.	314
Примітки	336
ПІСЛЯМОВА	346
ДОДАТКИ	353
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	356
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	359

Наукове видання

**ДУБРОВІНА Любов Андріївна
ОНИЩЕНКО Олексій Семенович**

**ІСТОРІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
1965–1991**

Редактори

Н. М. Зубкова, М. Л. Скирта, О. С. Боляк

Оригінал-макет

С. Г. Даневича

Під. до друку 20.06.08. Формат 60x84/16. Офс. друк. Папір офс. № 1.
Ум. друк. арк. 23,75. Обл.-вид. арк. 19,85. Тир. 500. Зам. 15.

Друкарня Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
03039, Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06. 2003 р.